

100 ΑΘΑΝΑΤΑ ΕΡΓΑ.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΜΕΝΟ ΑΠΟ ΤΟ
ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ — ΤΣΩΡΤΣΙΑ 50

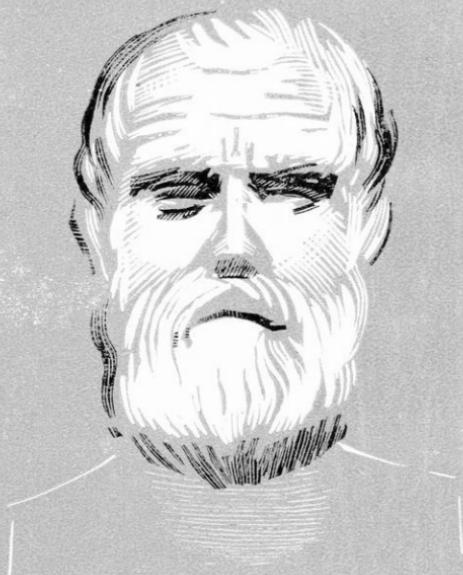
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Copyright Γ. Παπαδημητρίου
Ιούνιος 1951 — "Εκδοση Α"

————— ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ ———

100 ΑΘΑΝΑΤΑ ΕΡΓΑ ΑΡ. 13

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

τὸ ἐργο του παρουσιασμένο
ἀπὸ τὸ
ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΞΥΛΟΓΡΑΦΙΕΣ
ΓΙΩ. ΒΑΡΔΑΜΟΥ

ΕΚΛΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΤΣΩΡΤΣΙΛ 50 — ΑΘΗΝΑΙ

—————Ο ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ—————

“Οι δὲ Ἀριστοφάνης εἶναι μεγάλος ποιητὴς δῆλοι εἴναι πρόδυμοι νὰ τὸ ἀναγνωρίσουν. Πόσοι δῦμας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ποὺ τὸ λένε τὸν ξέροντα πνευματικά; Πόσοι τὸν διάβασαν, τὸ ἀπ’ αὐτὸν διάβασαν καὶ κυρίως πῶς τὸν διάβασαν; Καὶ ποιὰ εἰκόνα σχημάτισαν γιὰ τὴν προσωπικότητά του καὶ γιὰ τὸ ἔργο του;

“Η σοφία καὶ ἡ τέχνη τῶν λαῶν τῆς γῆς, ἔπειτα ἀπὸ τόσους αἰῶνες πνευματικῆς καλλιέργειας, πλημμύρισαν τὸν κόσμο, καὶ δὲ δυστυχισμένος σημερινὸς ἀνθρώπως ποὺ θέλει νὰ διαλέξῃ τὴν πνευματική του τροφή, νὰ μορφωθεῖ καὶ νὰ ζητήσει τὶς αἰσθητικές του χαρές, βρίσκεται σὲ φοβερὴ ἀμηχανία. Ρίχνει τὰ βλέμματά του δεξιὰ καὶ ἀριστερά, στὰ παλιὰ καὶ στὰ καινούργια, στὰ νιόπια καὶ στὰ ξένα, πολλὰ τὸν τραβοῦν, πολλὰ ἐπιθυμεῖ, μὰ ἡ ζωὴ εἶναι σύντομη καὶ οἱ ἄλλες τῆς ἀνάγκες πολλὲς καὶ ἐπιταχικές. Τί νὰ πάρει καὶ τί νὲ ἀφήσει; Ἡ ἐκλογὴ δύσκολη καὶ δὲ ἀποκλεισμὸς ὀδυνηρός. Καὶ δῦμας ἐλάχιστα θὰ κρατήσει καὶ ἐκεῖνα ποὺ θ’ ἀποκλείσει θά ’αι ἀπειρα.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πῶς γιὰ τοὺς ἀρχαίους μας, τοὺς πολὺ μεγάλους τουλάχιστο, θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεται ἔξαιρεση, νὰ τοὺς δίνουμε τὸ ἀπόλυτο προβάδισμα. Εἶναι τόσο ἀσύγκριτοι, τόσο ἀνατυκατάστατοι! Τῆς σκέψης τους καὶ τῆς τέχνης τους τὸ φιοβόλημα καὶ ἡ βλάστηση, ἡ διαμόρφωση καὶ ἡ ἐξέλιξη, ἔγιναν τόσο ἀβίαστα καὶ φυσικὰ μέσος ἀπὸ τοὺς κεντρικούς τους πυρηνες, ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἀναγκαιότητα! Οἱ νόμοι ποὺ κυριεύονται τὴν πνευματικὴ ζωὴ προβάλλονται ἀπὸ τὰ ἔργα τους καὶ ἀπὸ τοῦ πολιτισμοῦ τους τὴν πορεία μὲ μιὰ καθαρότητα ποὺ δέν τὴ βρίσκεις ἀλλοῦ πουνθενά. Ἔπειτα εἶναι τόση ἡ ἐπίδρασή τους στὶς δημιουργίες τῶν ἄλλων καὶ τόσο ἀπαραίτητη ἡ μελέτη τους γιὰ τὴν κατανόηση τῶν νεώτερων καιρῶν! Ωστόσο

καὶ οἱ ἄλλοι πειρασμοὶ εἶναι πολὺ μεγάλοι, ὥστε ἀναγκάζουν τὴν ἄνθρωπο ποὺ διψᾶ γιὰ μόρφωση νὰ κάμει θυσίες καὶ στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς ἀρχαίους.

Εἰδικὰ γιὰ τὸν Ἀριστοφάνη, ἡ γνωσιμία μαζὶ του εἶναι πολὺ δύσκολη. Τέτοια ἡ μοίρα τῶν σατιρικῶν, ποὺ εἶναι δεμένοι μὲ τὸν τόπο τους καὶ μὲ τὴν ἐποχή τους ὅχι μόνο γενικά, ὅπως οἱ ἄλλοι καλλιτέχνες, παρὰ καὶ μὲ τὶς παραμικρές της λεπτομέρεις, μὲ τὴν καθημερινότητά της. Λίγος καιρὸς νὰ περάσει, τὰ πρόσωπα καὶ οἱ καταστάσεις ποὺ σατιρίστηκαν, καὶ ἀν δὲν ἔχαστηκαν, δὲ ζοῦν πιὰ μὲ δλα τους τὰ καθέκαστα στὴ μυήμη τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῆς σάτιρας οἱ ὑπαινηγοὶ γίνονται πιὰ ἐντελῶς ἀκατανόητοι. Μὰ καὶ ἡ ποιότητα τῆς σάτιρας δύσκολα ἴκανοποιεῖ τὰ γοῦστα ἄλλων ἐποχῶν.

Αὐτὸς ποὺ γράφει τοῦτες τὶς γραμμὲς θυμάται τὸν Ψυχάρη. Εἶχε γνωσιστεῖ μαζὶ του στὸ Θιάκι, τὴν ἀνοιξην ἥ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1914, καὶ πάνω σὲ μὰ κονβέντα διασκαλος τοῦ εἶπε : «Διαβάζεις ἔνα κομμάτι ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη καὶ δὲ βρίσκεις καμιὰ νοστιμάδα. Σκύβεις ςτὰ σχόλια, φάχνεις, παιδεύεσαι, σπᾶς τὸ κεφάλι σου κι ἔπειτ’ ἀπὸ ἔνα τέταρτο τῆς ὥρας μπαίνεις στὸ νόημα, πατᾶς τὰ γέλια καὶ λέσ : δάστεῖο ἦταν.»

Δυσκολοπλησίαστος λοιπὸν δι' Ἀριστοφάρνης. Μὰ πῶς νὰ πάρεις τὴν ἀπόφαση νὰ τὸν ἀφήσεις ; Εἶναι τόσο μοναδικός ! *Ἐρα βιβλίο ποὺ θὰ ξεχώριζε διαλεχτὲς σκηνὲς καὶ διαλεχτὰ λυρικὰ κομμάτια ἀπ’ δλα τὰ ἔργα του, ἀπὸ τὶς ἔντεκα δηλαδὴ κωμῳδίες του ποὺ ἔχουμε σήμερα, ποὺ τὶς ἐκλογὲς αὐτὲς θὰ τὶς ἔδινε σὲ στίχους νεοελληνικοὺς—πεξὸς Ἀριστοφάρνης ἥ Ἀριστοφάρνης σὲ κακοὺς σύχους δὲν εἶναι Ἀριστοφάρνης—, ποὺ θὰ τὶς πλαισίωνε μὲ καθαρὲς καὶ σύντομες ἀναλύσεις τοῦ κάθε ἔργου προσθέτοντας καὶ τὶς ἀπαραίτητες γιὰ τὴν κατανόησή τους ιστορικὲς καὶ ἄλλες πληροφορίες, θὰ πρόσφερε, νομίζουμε, καλὴ ὑπηρεσία σὲ πάρα πολλοὺς ἀναγνῶστες. *Ἐρα τέτοιο βιβλίο προ-

σπάνθησε *νὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ δὲ ἀναγνώστης κρατᾶ στὸ χέρι του.*
**Ἀρ* πέντε στὸ σκοπό του αὐτὸς *θὰ τὸ κρίνει.*

Μερικὰ γενικότερα *ζητήματα*, ἡ σύνθεση τῶν κωμωδιῶν τοῦ
**Ἀριστοφάνη*, τὸ ἄσεμνο στοιχεῖο σ' αὐτές, *θὰ ἐξεταστοῦν κατὰ*
τὴν ἀράλυσην ἐκείνων τῶν κωμωδιῶν ποὺ προσφέρονται τὴν κα-
λύτερην λαβὴν γιὰ τὴν ἐξέτασή τους.

**Ο* **Ἀριστοφάνης εἶναι τόσο στενὰ δεμένος μὲ τὴν ἐποχὴν*
του, ώστε οἱ περισσότερες, ἀν δχὶ δλες, οἱ κωμωδίες του θὰ
*ῆταν ἀδύνατο *νὰ συντεθοῦν* καὶ *νὰ παιχτοῦν* καὶ *ἔναντι* χρό-*νο* ποὶν *η* ἔπειτ^α ἀπὸ τὴν χρονιὰ ποὺ παίχτηκαν.* *Γι* αὐτὸς *ἔνας*
χρονολογητὸς πίνακας εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ τὴν κατανόησή τους.
**Ο* *ἀναγνώστης θὰ τὸν βρεῖ ἀμέσως παρακάτω.*

**Ἄσ μὴ λογαριαστεῖ γιὰ ὑπερθολικὴ αἰσιοδοξία, ἀν διατυ-*πωθεῖ* ἔδω *η* ἐλπίδα πὼς δὲ ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου αὐτοῦ θὰ*
*μπορεῖ νὰ πεῖ, διατὰ τὸ τελειώσει, πὼς γνωρίζει ἀρκετὰ τὸν **Ἀρι-**
στοφάνη.

Γιὰ τοῦ **Ἀριστοφάνη* τὴν ζωὴν ἐλάχιστα ξέρουμε. **Ηταν*
**Ἀθηναῖος, ἀπὸ τὸ δῆμο τῶν Κυδαθηραίων (ἢ Κυδαθηραίων)*
τῆς Παρδιοίδας φυλῆς, συνδημότης τοῦ πολιτικοῦ Κλέωνα ποὺ
δὲ ποιητὴς μας τόσο τὸν πολέμησε καὶ τὸν σατίρισε. Πατέρα
εἶχε τὸ Φίλιππο, μητέρα τὴν Ζηνοδώρα. **Εμεινε κάμποσο καιδὸ*
στὴν Αἴγινα. Πότε ἀκριβῶς γεννήθηκε δὲ μᾶς εἶναι γνωστό. **Ἀν*
ποῦμε γύρω στὰ 445, δὲ θὰ εἴμαστε, φαίνεται, μακριὰ ἀπὸ
τὴν ἀλήθεια. Καὶ τοῦ θανάτου του ἡ χρονολογία εἶναι ἄγνωστη.
**Η τελευταία του κωμωδία, δὲ Πλοῦτος, παίχτηκε στὰ 388.*
**Εγχραψε δύμας ἔπειτα κι ἄλλες δυὸς κωμωδίες, ποὺ τὶς παρονοία-*σε* στὸ θέατρο διηγέρει.*

————— ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ————

- 431 Ἀρχὴ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὁ βασιλιὰς τῶν Σπαρτιατῶν Ἀρχίδαμος κάνει τὴν πρώτη εἰσβολή του στὴν Ἀττικὴν λεηλασία τῶν Ἀχαιονῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι διώχνουν τοὺς Αἰγινῆτες ἀπὸ τὸ νησί τους. Εἰσβολὴ τοῦ Περικλῆ στὴ Μεγαρίδα.
- 430 Λοιμός. Οἱ Σπαρτιάτες ἀπορρίπτουν προτάσεις τῶν Ἀθηναίων γιὰ εἰρήνη.
- 429 Οἱ Ἀθηναῖοι παίρνουν τὴν Ποτίδαια. Θάνατος τοῦ Περικλῆ.
- 428 Ἀποστασία τῆς Λέσβου.
- 427 Δαιταλῆς (χωμαδία ποὺ δὲ σώζεται). Καταστολὴ τῆς ἀποστασίας τῆς Λέσβου· σφαγὴ χύλιων Μυτιληνιῶν.
- 426 Διονύσια: Βαρβλώριοι (χωμαδία χαμένη).
- 425 Λήναια: Ἀχαροῆς. Ἀποκλεισμὸς Σπαρτιατῶν στὴ Σφαγτηρία. Αὔγυνοςτος: Θρίαμβος τοῦ Κλέωνα στὴ Σφαγτηρία. Ἀπόρριψη προτάσεων τῶν Λακεδαιμονίων γιὰ εἰρήνη.
- 424 Λήναια: Ἰππῆς. Ἐκάρη τοῦ Εὐριπίδη. Ἀπρίλης: Ὁ Κλέωνας ἐκλέγεται στρατηγός. Καλοκαίρι: Ἐκστρατεία τοῦ Βρασίδα στὴ Μακεδονία. Χειμώνας: Οἱ Βοιωτοὶ νικοῦν τοὺς Ἀθηναίους στὸ Δήλο.
- 423 Διονύσια: Νεφέλαι. Ἀνακωχὴ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν γιὰ ἔνα χρόνο.
- 422 Λήναια: Σφῆκες. Φθινόπωρο: Θάνατος τοῦ Βρασίδα καὶ τοῦ Κλέωνα.
- 421 Διονύσια: Εἰρήνη. «Νικέιος» εἰρήνη.
- 420 Ὁ Ἀλκιβιάδης στρατηγός. Συμμαχία τῶν Ἀθηναίων μὲ τοὺς Ἀργείους, τοὺς Ἡλείους καὶ τοὺς Μαντινεῖς.
- 419 Οἱ Ἀργεῖοι κατὰ συμβουλὴ τοῦ Ἀλκιβιάδη καὶ μὲ ἀττικὴ βοήθεια κάνουν ἐπίθεση στὴν Ἐπίδαυρο.

- 418 Οἱ ἐχθροπραξίες Ἀθήνας—Σπάρτης ἔαναρχίζουν.
- 417 Σύμπραξη Ἀλκιβιάδη καὶ διλγαρχικῶν ἐκλέγονται στρατηγοὶ αὐτὸς καὶ ὁ Νικίας. Ἐξοστρακισμὸς τοῦ Ὑπέρβολου.
- 416 Χειμώνας : Ἀπάνθρωπη μεταχείριση τῶν Μηλιῶν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους σφαγὴ τῶν ἀντρῶν, ἔξανδροποδισμὸς τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδιῶν.
- 415 Τροφάδες τοῦ Εὐριπίδη. Ἀκρωτηριασμὸς τῶν ἑρμῶν. Ἐκστρατεία στὴ Σικελία. Ἀνάκληση καὶ φυγὴ τοῦ Ἀλκιβιάδη.
- 414 Διονύσια : Ὁρηθες.
- 413 Καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων στὴ Σικελία.
- 412 Ἐλέην τοῦ Εὐριπίδη. Ἀνδρομέδα τοῦ Ἰδιου. Συνθήκη Σπαρτιατῶν—Τισσαρέοντι ἀναγνώσιη περσικῆς κυριαρχίας ἀπένω στὶς ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Ἀσίας· συντήρηση τῶν πληρωμάτων τοῦ πελοποννησιακοῦ στόλου ἀπὸ τοὺς Πέρσες.
- 411 Λήναια : Λυσιστράτη. Διονύσια : Θεσμοφοριάζονται. Μάρτης : Ὄλιγαρχικὸ κίνημα στὴν Ἀθήνα· βουλὴ τῶν 400. Ἀνάκληση τοῦ Ἀλκιβιάδη ἀπὸ τὴν ἔξοδία. Τὸ διλγαρχικὸ καθεστώς μετριάζεται κι ἔπειτα πέφτει.
- 410 Στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες τοῦ Ἀλκιβιάδη.
- 409 Φιλοκτήτης τοῦ Σοφοκλῆ.
- 408 Ὁρέστης τοῦ Εὐριπίδη.
- 407 Ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀλκιβιάδη στὴν Ἀθήνα.
- 406 Ναυμαχία στὶς Ἀργινοῦσες. Θάνατος τοῦ Εὐριπίδη καὶ ἀργότερα καὶ τοῦ Σοφοκλῆ.
- 405 Λήναια : Βάτραχοι.
- 404 Ἡττα τῶν Ἀθηναίων. Καταστροφὴ τῶν μακρῶν τειχῶν. Τοιάντα τύραννοι.
- 403 Ἀποκατάσταση τῆς δημοκρατίας στὴν Ἀθήνα. Ἀμνηστία.
- 401 Μάχη Κύρου καὶ Ἀρταξέρξη στὰ Κούναξα.
- 399 Θάνατος τοῦ Σωκράτη.
- 395 Συμμαχία τῶν Ἀθηναίων μὲ τοὺς Θηβαίους, τοὺς Κορίνθιους καὶ τοὺς Ἀργείους.

394 Ὁ Ἀγησίλαος νικᾶ τὸν Ἀθηναῖον καὶ τὸν συμμάχοντούς
κοντὰ στὴν Κορώνεια, ὁ Κόνωνας νικᾶ τὸν Σπαρτιάτες σὲ ναυμαχίᾳ κοντὰ στὴν Κνίδο.

392 Ἐκκλησιάζουσαι.

388 Πλοῦτος.

ΑΧΑΡΝΗΣ

ΣΠΑΝΙΟ δὲν ἦταν καὶ γιὰ τὶς τοαγωδίες νὰ παίρνουν τὸν τίτλο τους ἀπὸ τὸ Χορό. "Ἐτσι τοῦ Αἰσχύλου: 'Ικέτιδες, Πέρσαι, Χοηφόροι, Εὑμενίδες' τοῦ Σοφοκλῆ: Τραχίνιαι (ὅπως καὶ τὸ σατυρικὸ του δράμα 'Ιχνευταί') τοῦ Εὐριπίδη: 'Ικέτιδες, Τρωάδες, Φοίνισσαι, Βάνχαι'. Ἀπὸ τὶς ἔντεκα κωμῳδίες τοῦ Ἀριστοφάνη, ποὺ ἔφτασαν ὥς ἐμᾶς, μία, οἱ Βάτραχοι, πήρε τὸ δνομά της ἀπὸ τὸ παραχρογύγημα, ἔνα δεύτερο δηλαδὴ Χορὸ ποὺ γιὰ λίγο ἀκούεται κι ἔτειτα χάνεται—τὸν καθαυτὸ Χορὸ αὐτῆς τῆς κωμῳδίας τὸν ἀποτελοῦν μυημένοι στὰ ἐλευσίνια μυστήρια —καὶ ἔφτα τὸ τὸ Χορό: 'Ἀχαρνῆς, Ἰππῆς, Νεφέλαι, Σφῆκες, Ὁρηθες, Θεσμοφοριάζουσαι, Ἐκκλησιάζουσαι. Μόνο δύο, ἡ Εἰρήνη καὶ δὲ Πλοῦτος, δνομάστηκαν ἀπὸ τὸ θέμα τους, ἀπὸ τὴν ἰδέα ποὺ τὶς ἐμπινέει, προσωποποιημένη δμως, καὶ τέλος ἡ Λυσιστράτη ἀπὸ τὸ κεντρικὸ πρόσωπο, ἀπὸ τὴν ἡρωΐδα, ποὺ κι αὐτῆς δμως τὸ δνομα συμβολικὸ εἶναι· εἶναι ἡ γυναίκα ποὺ «λύει» τὸ στρατό, ποὺ φέρνει τὴν ἀποστράτευση καὶ τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

Εἴκοσι τέσσερα πρόσωπα ἀποτελοῦσαν τὸ Χορὸ κάθε κωμῳδίας. Εἴκοσι τέσσερεις ἀντρες ἀπὸ τὶς Ἀχαρνές, τῆς Ἀττικῆς τὸ μεγαλύτερο δῆμο, εἶναι δὲ οἱ Χορὸς στοὺς Ἀχαρνῆς¹. Γέροι στιβαροί, πουρναρίσιοι, παλιὰ γερά κόκαλα, ἀπομεινάρια ἀλύγιστα ἀπὸ τοῦ Μαραθώνα τὴ γενιά, ξωμάχοι καὶ καρβουνιάρηδες, μισοῦν θανάτιμα τοὺς Πελοποννησίους, ποὺ φέρνειν τὸ χωριό τους καὶ κατάστρεψαν τὸ ἀμπέλια τους. Γιατὶ βρισκόμαστε στὰ 425 π. Χ.—τὰ Λήναια, δηλ. Γενάρη· Φλεβάρη τῆς χρονιᾶς αὐτῆς παίζηκε ἡ κωμῳδία—ἀπάνω στὴ βράση τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ποὺ ἀρχισε στὰ 431. Νίκες κέρδισαν βέβαια οἱ

1. Παλιὸ ἀττικό, ἀντὶ Ἀχαρνές, ὅπως καὶ Ἰππῆς, ἀντὶ Ἰππεῖς.

Αθηναῖοι ἀρχετές μέσα σ' αὐτὰ τὰ ἔξι χρόνια, μὰ καὶ οἱ ἀποτυχίες τους καὶ οἱ συμφορές τους δὲν ἥτανε λίγες: κλείσιμο τῶν ἀγοροτῶν μέσα στὰ τείχη, κρίση στέγης, βάσανα τῆς προσφυγᾶς, πείνα, ἐπιδρομὴς τῶν ἑκθρῶν στὴν Ἀττική, λεηλασίες καὶ πνοκαϊὲς καὶ καταστροφές, διφυβερὸς λοιμός, ἀποστασίες συμμάχων. Αὗτὰ δλα, ἀντὶ νὰ λυγίσουν τὴν ψυχὴ τῶν γέρων τοῦ Χοροῦ, τὴν ἀτοάλωσαν ἀκόμα πιὸ πολὺ καὶ τὴ γέμισαν πεῖσμα καὶ φιλοπλευτική μανία.

“*Ἔλικωμένος εἶναι καὶ διὸ ἥρωας τῆς κωμῳδίας, διὸ Δικαιόπολης.*” *“Ἡσυχὸς καὶ τίμιος ἄνθρωπος. οὐνιε ἀξιώματα κυνήγησε ποτέ του οὔτε μισθοὺς ἀπὸ τὸ δημόσιο κοίταξε νὰ πάρει· οτὶς στρατιωτικές του ὑποχρεώσεις ἀνταποκρίθηκε πάντα πιστά· εἶναι, δπως λέει διὸ Ιδιος, «πολίτης χοητούς», «οὐν σπουδαχίδης» οὐντε «μισθαρχίδης», «ἄλλος ἔξι διοπερ διό πόλεμος σιρατωνίδης».* *“Ἀγροτης καὶ αὐτός, μὰ τὰ αἰσθήματά του εἶναι πέρα γιὰ πέρα αὖτις θετα ἀπὸ τὰ αἰσθήματα τοῦ Χοροῦ.* *“Ἀπηχώντας τὶς γνῶμες τοῦ ποιητῆ, κρίνει πὼς γιὰ τὸν πόλεμο δὲ φταινε μόνο οἱ ἀντίτακοι ἢ μᾶλλον πὼς τὸ φταιξιμο εἶναι δλο πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων. Θέλει καὶ λαχταρᾶ τὴν εἰρήνη καὶ προσπαθεῖ γιὰ τὸ μὲ κάθε τρόπο ξαναγύρισμά της.* *“Ἡ φιλειρηνική του διάθεση γεμίζει δλη τὴν κωμῳδία. Μὰ δις δοῦμε πῶς ἔξελίσσεται τὸ ἔργο.*

ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ (1 - 203). *“Ἡ σκηνὴ εἰκονίζει τὴν Πινύκα. Αὖγή. Πρόκειται νὰ γίνει σύναξη τοῦ λαοῦ, μὰ οἱ πολίτες δὲ δείχνουν καμιὰ προθυμία νὰ ἔρθουν στὴν ὥρα τους. Οὔτε καὶ πρύτανης κανένας δὲ φάνηκε ἀκόμα. Μόνος δικαιόπολης, περιμένει ἀπὸ ὥρα, ἀποφασισμένος νὰ ζητήσει τὴ σύναψη εἰρήνης. Αὗτὸ τὸν πόθο του πρόκειται νὰ ἐκφράσει, μὰ δι ποιητῆς βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ βάλει στὸ στόμα τοῦ ἥρωα του καὶ μερικὰ ἄλλα πράγματα ποὺ τὰ ἔχει στὴν καρδιά του. Τὴν προηγούμενη χρονιά, στὴ — χαμένη τώρα — κωμῳδία του Βαβυλώνιοι, είχε σατιρίσει τὸ μιοητό του δημαγωγό, τὸν Κλέωνα· τὸν εἶχε παρουσιάσει νὰ πιέζει τοὺς συμμάχους καὶ νὰ κρημαίζεται ἀπ' αὐτούς, ἀλλά, ἀναγκασμένος ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἵππεις, νὰ ξερνᾶ τὰ τάλαντα ποὺ τοὺς είχε ξεκολλήσει. Αὗτὸ ξαναθυμίζει τώρα δικαιόπολης κι ἔπειτα πετά μερικὲς σαΐτιες πρὸς μερικοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ πνευματικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ*

κόσμου ποὺ δὲν τοὺς χωνεύει, τὸν «κού» τραγικὸ ποιητὴ Θέογνη, τοὺς μουσικοὺς Μόσχο καὶ Χαίρη. Νά πῶς μονολογεῖ δὲ Δικαιόπολης :

Πόσες φορὲς πικράθηκα ! Οἱ χαρές μου
λίγες πολὺ τέσσερεις δλες δλες·
κι οἱ πόνοι μου, δσος δ ὅμμος στ' ἀκρογιάλι.
Ποιές οἱ τρανές χαρές μου; "Ἄς δοῦμε. Πρώτη,
ὅταν τὸν Κλέωνα εἶδα νὰ ξερνάει
τὰ πέντε τάλαντα. Εὕφρανση σωστή 'ταν.
Τί γέλια! Οἱ καβαλάρηδες νὰ ζήσουν
ποὺ πρόσφεραν τέτοιο ἔργο στὴν Ἑλλάδα.
Τραγῳδικὰ δμως πόνεσα ἀπ' τὴν ἄλλη
τότε ποὺ μ' ἀνοιχτὸ καρτέραα στόμα
ν' ἀκούσω Αἰσχύλο κι δμως ξάφνω δ κράχτης
φωνάζει. «Θέογνη, μπάσε τὸ Χορδ σου».
"Ἄχ, τί καρδιοσωμδς αύτὸ γιὰ μένα!
"Άλλη χαρὰ δοκίμασα, δταν τέλος
ἔπαψε δ Μόσχος κι δ Δεξίθεος βγῆκε
τραγούδι βοιωτικὸ νὰ τραγουδήσει.
Μὰ φέτο μοῦ ἥρθε θάνατος, σκοτούρα,
μόλις δ Χαίρης πρόβαλε, τὸν ὅρθιον
ῦμνο νὰ πεῖ. Μὰ ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ νίβω
τὸ μοῦτρο μου δὲ μοῦ 'τσουξε τὰ μάτια
ποτὲ ή θολόσταχτη, δσο τώρα, ποὺ εἶναι
σύναξη ταχτικὴ τοῦ λασοῦ κι ώστόσο
ἔρμη τὴν Πνύκα βλέπω ἐδῶ· φλυαροῦνε
στὴν ἀγορὰ καὶ πᾶνε νὰ ξεφύγουν
τὸ σκοινὶ τὸ βαμμένο μὲ τὸ μίνιο¹.
"Άκομα κι οἱ πρυτάνηδες δὲ φτάσαν·
θὰ 'ρθιον ἀργὰ καὶ σπρώχνοντας θὰ τρέχουν,
πλημμύρα, γιὰ νὰ πιάσουν πρῶτο μπάγκο·
καὶ μοναχὰ καμιὰ δὲν ἔχουν ἔγνοια
νὰ γίνει εἰρήνη· ἄχ, δύστυχη πατρίδα!

1. Μὲ τέτοιο κοκκινοβαμμένο σκοινὶ μάζευαν πρὸς τὴν Πνύκα τοὺς ἀπρόθυμους πολίτες, ποὺ καθυστεροῦσαν στὴν ἀγορά.

Ρίχνει νοσταλγικές ματιές δ' Δικαιόπολης πέρα κατὰ τὸ χωράφι του, ποὺ δὲν μπορεῖ τώρα νὰ τὸ πλησιάσει, καὶ σκέι ἀπὸ τὴ στενοχώρια του, ὥσπου τέλος ἐμφανίζονται οἱ πουτάνηδες κι ἔπειτα καὶ μερικοὶ πολίτες καὶ σπρώχνονται ποιὸς νὰ πάρει θέση μπρός μπρός. Κι ἀρχίζει ἡ συνέλευση.

Παρουσιάζονται σ' αὐτὴ τὰ μέλη δύο ἀθηναϊκῶν ἀποστολῶν, ποὺ εἶχαν πάει, καιδὸ πόρν, στὸ βασιλιὰ τῶν Περσῶν ἡ μία, στὸ βασιλιὰ τῆς Θράκης ἡ ἄλλη καὶ ποὺ γύρισαν τώρα κι ἔρχονται νὰ ἐκθέσουν τὶς ἐνέργειές τους. Προσπαθοῦν νὰ ξεγελάσουν τὸ λαὸ λέγοντάς του πώς οἱ βασιλιάδες αὐτοὶ ἔταξαν τάχα βοήθεια οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτική, μὰ εἶναι φανερὸ πώς ὅλα εἶναι παραμύθια καὶ τὸ μόνο βέβαιο εἶναι πὼς οἱ ἔξυπνοι ἀντιπρόσωποι καλὰ τὰ κατάφεραν γιὰ τὸν ἑαυτό τους· γλίτωσαν, δοῦ ἔλειταν, τὸ στρατιωτικό, ἔπαιρον γενναία ἡμερήσια ἀποζημίωση καὶ παρακουράστηκαν ἀπὸ τὴν . . . καλοπέφαση: ἀναπαυτικὰ ταξίδια μὲ ἀρμάμαξες, πλούσια διπλωματικὰ τραπέζια, διόπου ἔτρωγαν κι ἔπιναν στὰ χρυσὰ καὶ στὰ κρύσταλλα.

Οἱ Δικαιόπολης ἀγανακτεῖ καὶ, ἀπελπισμένος, βλέποντας πὼς ὅρεξη γιὰ εἰρήνη δὲν ὑπάρχει, ἀποφασίζει νὰ κλείσει αὐτὸς μὲ τοὺς ἐχθροὺς εἰρήνη δικιά του, οἰκογενειακή. Κανεὶς δὲν πρέπει νὰ παραξενευτεῖ καὶ νὰ πεῖ πὼς αὐτὸς εἶναι ἀδύνατο. Ἡ ἀρχαία ἀτικὴ κομῳδία, πού, ἐδῶ κι ἐκεῖ, δταν θέλει, δίνει ἀγνιστά κομμάτια ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ζωντανὴ αἴσθηση τῆς πραγματικότητας, εἶναι τὸ πιὸ ἀντιρεαλιστικὸ λογοτεχνικὸ εἶδος ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστεῖ καὶ δημιουργεῖ οὐτοπίες καὶ κόσμους φανταστικὸς μὲ ἀπόλυτη ἔλευθερία. Οἱ ποιητὴς θέλει νὰ κάμει κήρυγμα γιὰ τὴν εἰρήνη, νὰ ξετυνάξει τοὺς φιλοπόλεμούς καὶ τοὺς πολεμοκάπηλους καὶ νὰ παρουσιάσει μιὰ ἐλκυστικὴ εἰκόνα τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ φρικιαστικὴ εἰκόνα τοῦ πολέμου. Δουλεύοντας ἀπάνω σὲ τέτοιο σχέδιο δὲ φοβᾶται καμιὰ συμβατικότητα. Θέατρο κάνει. Οἱ Δικαιόπολης δίνει δχτὸ δραχμὲς σ' ἕνα παράξενο ὑπερφυσικὸ πρόσωπο, τὸν Ἀμφίθεο, καὶ τὸν στέλνει στὴν Σπάρτη νὰ τοῦ κλείσει οἰκογενειακὴ εἰρήνη μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους. Γυρίζοντας δ' Ἀμφίθεος τοῦ φέρνει... τοιδιν εἰδῶν εἰρήνη σὲ τρία δοχεῖα· ἡ μία εἶναι γιὰ πέντε χρόνια, ἡ ἄλλη γιὰ δέκα καὶ ἡ τρίτη γιὰ τριάντα. Οἱ Δικαιόπολης προτιμᾶ τὴν τελευταία, πού εὐθωδιάζει ἀμβροσία καὶ νέκταρ καὶ ξεγνοιασιά. Οἱ Ἀμφίθεος τοῦ τὴ δίνει καὶ φεύγει βιαστικός, γιατὶ τὸν πῆραν εἴδηση οἱ γέροι ἀπὸ τὶς Ἀχαρνὲς καὶ τὸν κυ-

νηγοῦν. Καὶ μπαίνει ὁ Χορός. Μὰ δὲ βλέπει κανέναν. 'Ο Ἀμφίθεος ἔχει ἔξαφανιστεῖ, καὶ ὁ Δικαιόπολης μπῆκε στὸ σπίτι του, νὰ ἔτοιμαστεῖ γιὰ νὰ γιορτάσει τὰ ἀγροτικὰ Διονύσια.

Η ΠΑΡΟΔΟΣ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ (204 — 233). Οἱ γέροι τοῦ Χοροῦ, ψάχνοντας γιὰ τὸν κοιμιστὴ τῆς συνθήκης, τραγουδοῦν τὸ πρῶτο τραγούδι τους, μὰ στροφὴ καὶ μὰν ἀντιστροφὴ.

Καταπάνω του! "Ολοι δῶθε! Καὶ ρωτᾶτε νὰ μᾶς ποιν οἱ διαβάτες ἢν τὸν εἶδαν. Πρέπει ὁ ἀνθρωπὸς αὐτὸς νὰ πιαστεῖ. Συμφέρον εἶναι τῆς πατρίδας. Ποιοὶ ἀπὸ σᾶς, ποιοὶ τὸν εὔδανε καὶ ξέρουν ποιὸ στρατὶ νὰ πῆρε αὐτὸς ποὺ ἔχει φέρει τὴ συνθήκη; Φανερώστε τον. Ἐμπρός!

Ξέφυγε, χάθηκε. 'Αλιμόνο. 'Ανάθεμα
στὰ γερατειά.

Νιόδς ὅταν ἥμουν
τότε ποὺ μ' ἔνα σακὶ¹
κάρβουνα πάνω στὸν ὄμοι μου
πήγαινα πλάι μὲ τὸ Φάυλλο¹ στὸ τρέξιμο,
ὅ κοιμιστὴς τῆς συνθήκης αὐτῆς
δὲ θὰ μοῦ ξέφευγε, ἢ ὅχι, ποτέ,
δὲ θὰ γινόταν καπνός, δπως ἔγινε τώρα.

Τώρα ποὺ τῶν ποδαριῶν μου τὰ καλάμια ἔχουν πιαστεῖ
καὶ τοῦ γερο-Λακρατείδη βάρυναν τὰ σκέλια πιά,
τό 'σκασε. Μὰ πρέπει ὡστόσο νὰ τὸν κυνηγήσουμε
δὲ γινόμαστε κορόιδα· νὰ μὴν πεῖ πώς ξέφυγε
ἄντρες 'Αχαρνιώτες, δσο κι ἢν γεράσαν τώρα πιά.
Δία πατέρα καὶ θεοί, τοῦτος ὁ ἀνθρωπὸς

μὲ τοὺς ἔχθροὺς
ἔκλεισε εἰρήνη,
μὲ μισημένους ἔχθροὺς
ποὺ τὰ χωράφια μοῦ ρήμαξαν,
καὶ θὰ φουντώνει τὸ μίσος μου ἀδιάκοπα

1. Ξανουστὸς δρομέας.

.Αειστοφάνης

ώσπου σὰ βιούρλο πικρὸν νὰ χωθῶ
μέσα τους, μέσα ὡς στὴ ρίζα βαθιά,
κι ἄλλη φορὰ πιὰ τ' ἀμπέλια νὰ μὴ μοῦ πατᾶνε.

Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗ ΚΑΙ Ο ΚΑΒΓΑΣ ΤΟΥ ΜΕ ΤΟ ΧΟΡΟ (234—392). Ο Δικαιόπολης βγαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι του μὲ τὴν οἰκογένεια του, γιὰ νὰ προσφέρει θυσία καὶ νὰ κάμει μιὰ οἰκογενειακὴ λιτανεία, μὰ οἱ γέροι ποὺ τὸν πῆραν εἰδησην παραμερίζουν καὶ κρύβονται. Καὶ ὅταν δὲ Δικαιόπολης προχώρησε στὴν ιεροτελεστία καὶ εἶπε μερικὰ λόγια καὶ γιὰ τὴν εἰρήνη, δόμοιν καταπάνω του ἀγριεμένοι, ἔτοιμοι νὰ τὸν σκοτώσουν μὲ τὶς πέτρες, γιατὶ τὸν θεωροῦν ἀδιάντροπο, σιχαμένο καὶ προδότη τῆς πατρίδας.

Ο καργάς, μόνιμο στοιχεῖο τῆς κωμῳδίας, παίρνει τὴ μορφὴ ζωηροῦ μιμικοῦ χοροῦ, ὡσπου τέλος οἱ γέροι πείθονται ν^ο ἀκούσουν τὸ Δικαιόπολην νὰ ἐκθέσει τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὄποιους συμφιλιώθηκε μὲ τοὺς ἐχθρούς, μὲ τὴ συμφωνία δύως, ἀν δὲν πείσει αὐτοὺς καὶ τοὺς θεατὲς πῶς ἔχει δίκιο, νὰ τοῦ κόψουν τὸ κεφάλι. Κι ἔτσι, σὲ ἀτμόσφαιρα τώρα κάπως πιὸ ήρεμη, δὲ Δικαιόπολης ἔτοιμάζεται γιὰ τὴν ἀπολογία του, μὰ καταλαβαίνει πὼς πρέπει νὰ βάλει ὅλα του τὰ δυνατά, γιατὶ δὲ κίνδυνος εἶναι τρομερός. Καὶ ξέρει κι δὲ ποιητὴς πῶς εἶναι μεγάλος καὶ γι^τ αὐτὸν δὲ κίνδυνος, νὰ βγεῖ μπροστὰ στὸ ἀθηναϊκό κοινό, ποὺ τόσα τραβήξει ἀπὸ τὸν πόλεμο, νὰ συνηγορήσει γιὰ τοὺς Λακεδαμονίους, νὰ πεῖ πῶς δὲ φταῖνε τόσο αὐτοὶ γιὰ τὸν πόλεμο καὶ νὰ δυοστηρῷξει τὴν πολιτικὴ τῆς μὲ κάθε τρόπο εἰρήνης. Βέβαια ἡ μεγαλόψυχη ἀθηναϊκὴ πολιτεία, μὲ πεποίθηση στὸν ἑαυτό της, στὸ μεγαλεῖο καὶ τὴ δύναμή της, δὲν ἔβαζε φραγμὸν στὸ στοχασμὸν καὶ στὴν ἔκφρασή του, ἀφηνὲ ἐλευθερία ποὺ ποτὲ καὶ πουθενὰ δὲν τὴν ζάρηκε ἄλλος λαός, μὰ κι αὐτὰ ποὺ θά λεγε ὁ Ἀριστοφάνης ἥταν φοβερὰ τολμηρὰ κι ἔπρεπε νὰ λάβει τὰ μέτρα του. "Ἐπρεπε νὰ βάλει στὸ στόμα τοῦ ἥρωά του λόγια πολὺ συγκινητικὰ καὶ τὸν στέλνει στὸ μεγάλο δάσκαλο τῆς συγκίνησης, τὸν Εὑριπίδη. Πλάθει ἔτσι μιὰ κωμικὴ σκηνὴ ἀνάμεσα στὸ Δικαιόπολη καὶ τὸν Εὑριπίδη, μὲ τὸ διπλό, φαίνεται, σκολό, ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ μαλακώσει μὲ τὴν κωμικότητα τὴν ἐντύπωση τῶν θεατῶν, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ δυσφορήσουν ἐπικίνδυνα γιὰ τὸ μονόπλευρο φιλειρηνικὸν κήρυγμα του, καὶ ἀπὸ

τὴν ἀλληνά πειραζεῖται λίγο καὶ τὸν Εὐριπίδη πού, νεωτερίζοντας καὶ σὸν αὐτὸν ὅπως καὶ σὲ ἀλλα πολλά, εἶχε παρουσιάσει σὲ μερικές τραγωδίες του ἥρωες κουτσούς καὶ κουρελοντυμένους.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ (393—488). Νά τη σκηνή αὐτὴ διλόκληρη.

Δικ.—Γερή ψυχὴ νὰ λάβω εἶν' ὕρα, βλέπω στὸν Εύριπίδη ἀνάγκη νὰ τραβήξω.

Χτυπᾶ τὴν πόρτα τοῦ Εύριπίδη.

Παιδί !

Παρουσιάζεται ἔνας ὑπηρέτης.

Υπ.—Ποιός ;

Δικ.—Εἶναι μέσα ὁ Εύριπίδης ;

Υπ.—Δὲν εἶναι μέσα· μέσα εἶν', ἀν τὸν νιώθεις.

Δικ.—Πῶς μέσα κι ὅχι μέσα ;

Υπ.—"Ετούτοις εἶναι, γέρο.

"Εξω εἶν' ὁ νοῦς, μαζεύοντας στιχάκια·

ὅστε ὅχι μέσα· ὁ ἔδιος, μέσα· γράφει,

μὲ τὰ ποδάρια ἀνάερα, τραγωδία.

Δικ.—Καλότυχε Εύριπίδη, ποὺ ἔχεις δοῦλο
ἔτσι σοφά ν' ἀπιλογιέται.

Στὸν ὑπηρέτη. Πές του

νά ρθει ἔξω.

Υπ.—Αὔτού εἶν' ἀδύνατο.

Ο ὑπηρέτης κλείνει τὴν πόρτα.

Δικ.—"Ομως πρέπει"

δὲ φεύγω ἀλλιώς. Τὴν πόρτα θὰ χτυπήσω.

Χτυπᾶ.

"Ανοιξέ μου, Εύριπίδη, Εύριπιδάκι,
ἀνθρώπου δέ τοι τέλος ἀντίοιξες ποτέ σου.

'Ο Δικαιόπολης εἶμαι, ἀπό τὸ δῆμο
τῶν Χολλειδῶν.

Εὐρ., μέσ' ἀπό τὸ σπίτι.

Μὰ δὲν ἀδειάζω.

Δικ.—

Μὰ ἔβγα

μὲ τὸ ἐκκύκλημα.

Εὐρ.— 'Αδύνατο.

Δικ.— Μάτι πρέπει.

Εὐρ.— Μὲ τὸ ἐκκύκλημα βγαίνω· δὲν ἀδειάζω νὰ κατεβῶ.

Τὸ ἐκκύκλημα, μηχάνημα τῆς σκηνῆς, πού, δπως τὸ κυλούμσαν ἀπὸ μέσα πρός τὰ ἔξω, παρουσίαζε τὸ ἑσωτερικά, μπαίνει σὲ κίνηση· φαίνεται ὁ Εὔριπίδης ξαπλωμένος, μὲ τὰ πόδια ψηλά· κοντά του, ὁ δοῦλος του· στὸν τοῖχο, τοποθετημένες θεατρικές στολές· ἔδω κι ἔκει, διάφορα σκεύη

Δικ.— Εὔριπίδη!

Εὐρ.— Γιατί σκούζεις;

Δικ.— Μὲ ἀπάνω τὰ ποδάρια γράφεις τὰ ἔργα, ἐνῶ μπορεῖς μὲ κάτω τὰ ποδάρια!

Γι' αὐτὸ λοιπὸν κουτσούς τοὺς ἥρωες πλάθεις.

Καὶ τὰ τραγωδοκούρελά σου, τοῦτα

τ' ἄθλια τὰ ροῦχα, τί τὰ θέλεις; "Ωστε γι' αὐτὸ ζητιάνους πλάθεις. Μά, Εὔριπίδη, στὰ γόνατά σου σὲ ἵκετεύω, δῶσ' μου ἔνα κουρέλι ἀπ' τὸ παλιό σου δράμα.

Εὐρ., μὲ κωμικό στόμφο.

Ποιά ράκη θές νὰ πεῖς; 'Εκεῖνα μήπως ποὺ δι γερο-Οἰνέας δύστυχος φοροῦσε, δταν στὸν τραγικὸν ἀγώνα βγῆκε;

Δικ.— "Οχι τοῦ Οἰνέας κάποιου ἄλλου πιὸ γιὰ κλάψες.

Εὐρ.— Τοῦ Φοίνικα ἵσως τοῦ τυφλοῦ;

Δικ.— ^Ήτιαν ἔνας κι ἀπ' τὸ Φοίνικα ἀκόμα πιὸ γιὰ κλάψες.

Εὐρ.— Σὰν ποιῶν σκουτιῶν ξεσκλίδια νὰ γυρεύει; Τοῦ Φιλοχτήτη λέεις, τοῦ διακονιάρη;

Δικ.— ^Ήτιαν ἔνας πολὺ πιὸ διακονιάρης.

Εὐρ.— Μήπως ζητᾶς τὸ λιγδιασμένο ντύμα ποὺ φόραγε δι κουτσὸς Βελλεροφόντης;

Δικ.— "Οχι δι Βελλεροφόντης· κάποιος ἄλλος, κουτσὸς κι ἔκεινος, φλύαρος, κολλιτσίδα καὶ τροχισμένη γλώσσα.

Εὐρ.— Ξέρω, ξέρω· τὸν Τήλεφο θὰ λέεις, ἀπ' τὴ Μυσία.

Δικ.—Τὸν Τήλεφο, ναὶ δῶσ' μου, σὲ ἵκετεύω,
ἐκείνου τὶς φασκιές.

Εὐρ., στὸν ὑπηρέτη. Παιδί μου, δῶσε
σ' αὐτὸν ἐδῶ τοῦ Τήλεφου τὰ ράκη.

Εἶν' ἀπὸ πάνω ἀπ' τὰ Θυέστεια ράκη
καὶ κάτω ἀπ' τῆς Ἰνδᾶς. Νά, αὐτά 'ναι πάρ' τα,

Δικ., ξεδιπλώνοντας τὸ χιλιοτρυπημένο φόρεμα.

"Ω Δία, ποὺ ἡ ματιά σου δλα τὰ βλέπει
κι δλα τὰ διαπερνᾶ, κάμε νὰ γίνω
πολὺ γιὰ κλάψεις μὲ τὰ ροῦχα τοῦτα.

Τυλίγεται στὸ παλιόρουχο.

'Αφοῦ, Εύριπίδη, μοῦ 'καμες τὴ χάρη,
καὶ μοῦ 'δωσες αὐτό, δῶσ' μου καὶ τ', ἄλλα
ποὺ πᾶν μὲ τὰ κουρέλια τὸ σκουφάκι
τὸ μύσιο¹, νὰ τὸ βάλω στὸ κεφάλι.

Τὴ μέρ' αὐτὴ εἶν' ἀνάγκη νὰ περάσω
γιὰ διακονιάρης² νὰ εἴμαι κεῖνος ποὺ εἴμαι,
νὰ μὴ γνωρίζο μαι δμως³ οἱ θεατὲς
νὰ ξέρουνε ποιός είμαι, οἱ ἀνθρωποι δμως
τοῦ Χοροῦ πλάι νὰ στέκονται σὰ βλάκες,
μὲ τὴ ρητορικὴ νὰ τοὺς τυλίξω.

Εὐρ.—Τὸ δίνων γιατὶ φίνες βγάζει ίδεες
ὁ νοῦς σου ὁ τετραπέρατος.

Δικ., βάζοντας στὸ κεφάλι του τὸ σκουφί.

Νὰ ζήσεις !

Κι δσα εὔχομαι τοῦ Τήλεφου, νὰ γίνουν.

'Ωραῖα ! Ρητορικὴ γεμίζω κιόλα.

Μὰ θέλω καὶ ραβδὶ ζητιάνου.

Εὐρ., μὲ κωμικὴ ἐπισημότητα. Πάρ' το
καὶ φεύγα πιὰ ἀπ' τὸ πέτρινο κατώφλι.

Δικ.—Καρδιά μου — ίδού, μὲ διώχνουν, βλέπεις, κι
[δμως]

1. Τῶν κατοίκων τῆς Μυσίας.

2. Στίχοι ἀπὸ τὸν Τὴ λεφό τοῦ Εύριπίδη. 'Ο Αριστοφ. συ-
χνότατα παραθέτει στίχους τῶν τραγικῶν ἥτις καὶ ἄλλων ποιητῶν ἔτσι
νὰ παίρνουν κωμικὴ ἀπόχρωσην ἀκόμα πιὸ συχνά, παρωδεῖ γνω-
στοὺς στοὺς θεατὲς στίχους. Στὸ βιβλίο μας οἱ παρωδίες ξεχωρίζουν
μὲ τὸ ἀραιό τύπωμά τους.

τζάτζαλα ἔνα σωρδό μου λείπουν—γίνε
ἐπίμονη, γυρεύτρα, κολλιτσίδα·

"Ἄχ, Εὔριπίδη, δῶσ' μου ἔνα ζεμπίλι
καμένο γύρω γυρω ἀπὸ λυχνάρι.

Εὐρ.—Τέτοιου... πλεχτοῦ ποιὰ χρεία κρα-
τεῖ σε, δόλιε;

Δικ.—Μπά, χρεία καμιά· θέλω νὰ τό χω ώστόσο.
Εὐρ., ρίχνοντάς του ἔνα ζεμπίλι.

Νὰ ξέρεις, μ' ἐνοχλεῖς· φύγε ἀπ' τὸ σπίτι.

Δικ.—Οιμένα! Εύτυχισμένος νὰ εἰσαι, ός ήταν
κάποτε κι ή μητέρα σου.

Εὐρ.— "Ἐλα σύρε,
παρακαλῶ.

Δικ.— "Ἐνα πράμα δῶσ' μου μόνο.

"Ἐνα τασάκι κουτσοχειλισμένο.

Εὐρ.—Εἶσαι μπελάς· νά, πάρ' το καὶ τσακίσου.

Δικ.—Δὲν ξέρεις τὸ κακό ποὺ κάνεις δὲ ՚διος,
ναί, μά τὸ Δία. Γλυκύτατε Εύριπίδη,
ἄχ ἔνα μόνο· νά, ἔνα τσουκαλάκι
μὲ τάπωμα σφουγγάρι.

Εὐρ.— Βρὲ ἄνθρωπέ μου,
ὅλη τὴν... τραγωδία θά μοῦ τὴν πάρεις.
Νά, πιάσε αὐτὸ καὶ φύε.

Δικ.— Φεύγω. Κι δμως
σὰν τί νὰ κάμω; Χρειάζομαι ἔνα πράμα
πού, ἀν δὲν τὸ λάβω, χάθηκα. "Ακουσέ με,
γλυκύτατε Εύριπίδη· αὐτὸ ἀν μοῦ δώσεις,
φεύγω καὶ δὲ γυρίζω: λίγα φύλλα
χορταρικά, νὰ βάλω στὸ ζεμπίλι.

Εὐρ.— Θά μὲ ρημάξεις. Πᾶν τὰ δράματά μου.
Νά, πάρε.

Δικ.— Τίποτ' ἄλλο· φεύγω. 'Αλήθεια
εἶμαι ὀχληρός καὶ δὲν αἰσθάνομαι δτι
οἱ βασιλιάδες μὲ μισοῦν.

Κάνει πῶς φεύγει κι ἔπειτα ξαναγυρίζει.

χάθηκα δὲ δόλιος. Ξέχασα ἔνα πράμα
πού ή τύχη μου σ' ἐκεῖνο κρέμεται δλη.

Γλυκό μου, φίλτατό μου Εύριπιδάκι,
νὰ τσακιστῷ ἀν γυρέψω τίποτ' ἄλλο
ἔξω ἔνα μόνο, αὐτό, νά, αὐτό καὶ μόνο :
λιγάκι καυκαλήθρα, ποὺ τὴν ἔχεις
κληρονομιά ἀπ' τὴν μάνα σου¹.

Εὖρος.

Βρέ, τοῦτος

μᾶς βρίζει.

Στὸν ύπηρέτη: Κλεῖσε τοῦ σπιτιοῦ τίς... πύλες.
Ξανατραβοῦν μέσα τὸ ἐκκέκλημα καὶ ὅλο τὸ «έσωτερον»
έξαφανίζεται.

Δική, μὲ ψφος κωμικὰ τραγικό.

Ψυχή μου, δίχως καυκαλήθρα ἀνάγκη
τὸ δρόμο σου νὰ πάρεις. Νιώθεις τί εἶναι
ὅ δγώνας ποὺ θὰ κάμεις; Νά μιλήσεις,
γιὰ Λακεδαμονίους συνηγορώντας.

Βάδιζε ἐμπρός, ψυχή μου· ὁ στίβος νά τος.

Στέκεσαι; Δέν κατάπιες... Εύριπίδη;

Ἐλα, ἔτοι μπράβο, δύστυχη καρδιά μου·
τράβα γιὰ κεῖ καὶ παῖξε τὴ ζωή σου,
ἀφοῦ θὰ πεῖς ἐκεῖνα ποὺ πιστεύεις.

Κουράγιο· ἐμπρός, ἐμπρός· καρδιά μου, γειά σου!

Η ΣΥΝΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΠΟΛΗΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ
ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΟΥΣ (489—625). Ο Δικαιόπολης ἀποτείνεται
στοὺς θεατὲς καὶ ὅχι στὸ Χορό. Συχνὰ στὴν ἀττικὴ κωμῳδία
ἡ θεατρικὴ ὑποβολὴ σπάει καὶ ὁ ὑποκριτὴς μιλεῖ ὅχι πιὰ σὰν
πρόσωπο τοῦ ἔργου σὲ ἄλλα πρόσωπα του παρὰ στοὺς Ἀθη-
ναίους θεατὲς σὰν Ἀθηναῖος πολίτης, καὶ τὶς περισσότερες φο-
ρὲς σὰν ἀντιπρόσωπος τοῦ ποιητῆ. Αὐτὸ γίνεται κανονικὰ στὴν
«Παράβαση», γιὰ τὴν δποία θὰ γίνει λόγος παρακάτω, μὰ καὶ
σὲ ἄλλα μέρη τῶν κωμῳδιῶν δὲν εἶναι σπάνιο. Νά ὁ λόγος τοῦ
Δικαιόπολη.

1. Ἐπειδή, φαίνεται, ἡ μητέρα τοῦ Εύριπίδη ἔβαζε καὶ που-
λοῦσσαν λαχανικὰ ἀπὸ τὰ χτήματά τους, οἱ κωμικοὶ πείραζαν τὸν
ποιητή, πῶς ήταν γιὸς χορταροῦς.

Μή σᾶς κακοφανεῖ, θεατές, ἃν βγαίνω
 μπροστά στούς Ἀθηναίους, ἐγὼ δὲ ζητιάνος,
 λόγο νὰ βγάλω γιὰ τὴν πόλη, μέσα
 σὲ κωμωδία. Κι ἡ κωμωδία τὸ ξέρει
 τὸ δίκιο. "Οσα θὰ πῶ δυσάρεστα εἶναι,
 μὰ δίκια. Δὲ θὰ μὲ κατηγορήσει
 δὲ Κλέωνας τώρα¹ διτι μπροστά σὲ ξένους
 κακολογῶ τὴν πόλη. Εἴμαστε μόνοι
 κι ἔχουμε Λήναια· ξένοι δὲ μᾶς ἥρθαν
 οὕτ' ἀπ' τὶς πόλεις σύμμαχοι οὔτε φόροι·
 μόνοι, καθάριο στάρι· οἱ μέτοικοι εἶναι
 τ' ἄχυρα, λέω ἐγώ, τῶν πολιτῶν.
 Στοὺς Λακεδαιμονίους ἐγὼ ἔχω μίσος·
 τοῦ Ταίναρου δὲ θεός, δὲ Ποσειδώνας,
 μακάρι ἔνα σεισμὸ νὰ κάμει, κι δλα
 νὰ γκρεμίσει τὰ σπίτια τους²· γιατὶ
 κι ἐμένα μοῦ κατάκοψαν τ' ἀμπέλια.
 'Αλλὰ γιατί—εἶναι φίλοι δσοι μ' ἀκοῦνε—
 νὰ ρίχνουμε στοὺς Λάκωνες τὸ λάθος;
 Κάποιοι ἀπὸ μᾶς—δὲ λέω ἡ πόλη· ἀκοῦστε·
 δὲ λέω ἡ πόλη· αὐτὸ νὰ τὸ θυμᾶστε—
 κάποια χωρὶς ὑπόληψη ἀνθρωπάρια,
 συμμαζώματα, κάλπηδες, ἀλάνια
 καὶ πρόστυχοι, κατάγγελναν καὶ λέγαν·
 «μεγαρίτικες εἶν' αὐτές οἱ κάπεις».
 Κι δου έβλεπαν ἀγγούρι, σκόρδο, ἀλάτι,
 λαγό, γουρούνι, μεγαρίτικα ἦταν
 καὶ βγαίναν ἅψε σβῆσε στὸ μεζάτι.
 Ζητήματα ὡς ἐδῶ μικρά, δικά μας.
 Μὰ κάτι νέοι πιωμένοι, ποὺ εἶχαν παίξει
 κότταβο³, πᾶν στὰ Μέγαρα καὶ κλέβουν

1. "Οποις είλησε κάμει, ὅταν παίχτηκαν οἱ Β α β υ λ ω ν τ ο i .
 2. "Οποις είλησε γίνει στὰ 466.

3. Σικελικὸ παιγνίδι ποὺ τὸ συνήθιζαν πολὺ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι
 στὰ συμπόσιά τους. Σὲ μιὰ μετάλλινη λεκάνη ἔριζεν ἀπὸ κάπως μα-
 κριὰ δὲ κάθε συμπότης λίγο κρασὶ ποὺ είλησε ἀφῆσε στὸ ποτήρι του
 καὶ ἀπὸ τὸν κρότο ποὺ θά 'κανε προσπαθοῦσε νὰ μαντέψει διὸ τὸν
 ἀγαποῦσε ἡ ἐρωμένη του. Παιξόταν καὶ μὲ ἄλλους τρόπους.

μιά τους κοκότα, τὴ Σιμαιίθα· τότες
οἱ Μεγαρίτες, ξαναμμένοι, κλέβουν
τῆς Ἀσπασίας κι ἐκεῖνοι δυὸς κοκότες·
κι ἀπ' ἀφορμὴ τρεῖς πόρνες δέσπασε ἔτσι
πόλεμος στὴν Ἑλλάδα πέρα ὡς πέρα.
‘Ο διλύμπιος Πειρικλῆς μὲ δργὴ ἀπὸ τότε
ἄστραφτε, βρόντας, κι ὅλη τὴν Ἑλλάδα
τὴν ἔφερνε ἀνω κάτω· ἔβαζε νόμους
σὰν τραγούδια τῆς τάβλας συνταγμένους:
«οὔτε στὴν ἀγορὰ οὔτε στὰ χωράφια
οὔτε στὴ θάλασσα οὔτε στὴ στεριά μας
νὰ μένουν Μεγαρίτες». Τότ’ ἐκεῖνοι,
ή πείνα σὰν τοὺς ἔσφιξε, ἵκετεύαν
τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ βροῦνε τρόπο
αὐτὸ τὸ πορνοψήφισμα ν’ ἀλλάξει·
σωρὸ ἵκεσίες, κι ἐμεῖς τοὺς λέγαμε «ὅχι».
Κι ἄρχισε τότε δὲ βρόντος τῶν ἀσπίδων.
«Δὲν ἔπρεπε» θὰ πεῖτε. Τὶ ἔπρεπε δῆμως;
“Αν ἔβγαινε ταξίδι μὲ καῖκι
ἔνας Λακεδαιμόνιος κι ἔπιανε ἔνα
τῶν Σεριφίων¹ σκυλὶ καὶ τὸ πουλοῦσε,
θὰ μένατε στὰ σπίτια σας; Ἐμένα
μοῦ λέτε: Εύτὺς θὰ ρίχνατε τρακόσια
στὴ θάλασσα καράβια κι ὅλη ἡ πόλη
θὰ γέμιζε στρατιώτες, φασαρία,
γιὰ τριήραρχο βουητό, μισθοδοσίες,
χρυσώματα ἀγαλμάτων τῆς Παιανίας,
μετρήματα σταριοῦ στὴ στοὰ ποὺ βουίζει,
ἀσκιά, ἀγορές κουπιῶν καὶ τροπωτήρων,
σκόρδα κι ἔλιες, κρεμμύδια μὲς στὰ δίχτυα,
μελανιασμένα μάτια καὶ αὐλητρίδες,
καὶ φρίσες καὶ στεφάνια· κάτω πάλι,
στὸν ταρσανά, κουπιὰ ποὺ τὰ πλαταίνουν,
πέρασμα τῶν κουπιῶν στὶς τροπωτήρες,

1. Οἱ Σερίφιοι ἦταν σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων, κι αὐτοὶ δὲ θὰ δέχονται τέτοια . . . προσβολή.

χτυπιές ξυλοκαρφιών, αύλοι, κουμάντα,
νίγλαροι, σφυριξιές. Αύτά, εἶμαι βέβαιος,
θὰ κάνατε¹. Κι δέ Τήλεφος²; Γιατί δχι;
"Οσοι τὸ λέν, θὰ πεῖ πώς ἄμυναοι εἶναι.

Οὕτε ἀμερόληπτα βέβαια κρίνει ὁ Δικαιόπολης οὕτε βαθιὰ
βλέπει τὰ πράγματα· τὰ λέει ὅμως νόστιμα, ἔξυπνα καὶ ὅπως
ταιριάζει σὲ κωμῳδία. Ὁ Χορὸς μοιράζεται σὲ δύο. Τὸ ἔνα
Ἡμιχόριο βρίσκει πώς ἔχει δίκιο, μὰ τὸ ἄλλο ἔξακολουθεῖ ν' ἀ-
γοιεύει καὶ μὲ μεγάλες φωνές καλεῖ σὲ βοήθεια τὸ Λάμαχο. Εἰ-
ναι δέ οἱ Λάμαχος, ὅπως δείχνει καὶ τ' ὄνομά του, ὁ ἐκπρόσωπος
τῶν φιλοπόλεμων καὶ πολεμοκάπηλων τάσεων. Ἔρχεται πάνο-
πλος, πάπως γελοῖος μέσα στὸ νταγλίκι του, σχεδὸν λιονταρῆς.
Οἱ Δικαιόπολης τὸν παίρνει στὸ μεζέ καὶ ἔκφράζει τὴν ἀγανά-
κτησή του γιὰ τὴν ἀνισότητα στὸ σίκυωμα τῶν πολεμικῶν βα-
ρῶν· ἄλλοι νὰ ὑπηρετοῦν διαρκῶς στὸ στρατὸ καὶ νὰ τραβοῦν
ὅλα τὰ βάσανα, καὶ ἄλλοι, καταφερτζῆδες, νὰ πηγαίνουν σὲ μα-
κρινὲς διπλωματικὲς ἀποστολὲς μὲ γενναῖες ἀποζημιώσεις καὶ νὰ
καλοπεροῦν καὶ νὰ ποροῦνται. Ὁ Λάμαχος φεύγει, μὲ τὴ δή-
λωση πὼς θὰ πολεμᾶ πάντα μὲ ὅλους τοὺς Πελοποννησίους
σὲ στεριὰ καὶ σὲ θάλασσα, ἐνῶ δέ Δικαιόπολης διαλαλεῖ πώς,
γιὰ τὸν ἔαυτὸν του, ἀρχίζει ἐμπορικὲς συναλλαγές μὲ ὅλους τοὺς
Πελοποννησίους καὶ τοὺς Μεγαρίτες καὶ τοὺς Βοιωτούς. Μπαί-
νει ἔπειτα στὸ σπίτι του καὶ στὴν δοχήστρα μένει μόνος ὁ
Χορός.

Η ΠΑΡΑΒΑΣΗ (626—718). Οἱ κορυφαῖοι τοῦ Χοροῦ,
μιλῶντας σὰν ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ, λέει πὼς ὁ Δικαιόπολης
ἔχει δίκιο καὶ παρακινεῖ καὶ τοὺς ἄλλους χορευτές νὰ βγάλουν
τὰ ἴματιά τους καὶ νὰ προχωρήσουν λίγο πρὸς τὸ κοινό, γιὰ
νὰ τοῦ ἀπευθύνει τὸ λόγο σὲ στίχους ἀναπαστικούς: «Ἄλλ
ἀποδύντες τοῖς ἀναπαίστοις ἐπίστρεψεν». Καὶ λέει ὁ Κορυφαῖος.

1. Ἀπάνω στὸν παροξυσμὸν τῶν πολεμικῶν προετοιμασιῶν.

2. Ὁ φτωχὸς καὶ πεινασμένος, ὃς ἐκπρόσωπος τῶν Μεγαρίτων,
ποὺ ὁ ἀποκλεισμός τους ἀπὸ τὶς ἀγορὰς καὶ τὰ λιμάνια τῶν
Ἀθηναίων τοὺς ἔφερε σὲ πολὺ δύσκολη οἰκονομικὴ θέση.

• Απὸ τότε ποὺ ἡγέτης χορῶν κωμικῶν
 δικός μας δ δάσκαλος εἶναι
 σὲ παράβαση ὡς τώρα μπροστὰ στοὺς θεατές,
 γιὰ νὰ πεῖ πώς εἶν' ἄξιος, δὲ βγῆκε.
 ἀλλ' ἀφοῦ συκοφάντες ἔχθροι φωνασκοῦν
 στοὺς γοργόγγωμους μπρός Ἀθηναίους
 πώς τὴν πόλη μας τάχατε αὐτὸς περγελᾶ
 καὶ πώς τάχα τὸ λαό μας τὸν βρίζει,
 σ' Ἀθηναίους ἀλλαξόγγωμους τώρα μπροστὰ
 τὴν ἀπάντηση θέλει νὰ δώσει.
 • Αγαθὰ ἔνα σωρὸ δ ποιητής μας σ' ἐσᾶς
 λέει πώς ἔφερε αὐτὸ δύποστηρίζει.
 Λόγια ξένων πολὺ σᾶς ξεγέλαγαν πρίν,
 κολακεῖς καὶ ψευτίες σᾶς εύφραίναν,
 γιὰ πολίτες περνούσατε πρῶτα χαζοί·
 σ' δλα τοῦτα ἔχει βάλει ἔνα τέρμα.
 Γελασιᾶς πρῶτος πρῶτος δ τρόπος αὐτός:
 οἱ ἀντιπρόσωποι ἔδω τῶν συμμάχων
 «ὦ Ιοστέφανη Ἀθῆνα» φωνάζαν, κι ἐσεῖς,
 σᾶν ἀκούγατε αὐτὰ τὰ . . . στεφάνια,
 καμαρώνατε κι, ὅλοι χαρά, στὰ σκαμνιά,
 ποὺ καθόσαστε, ἀγγίζατε μόλις.
 Λαμπερὴ τὴν Ἀθῆνα ὃν γαλίφης κανεὶς
 τὴν δνόμαζε, ἔ, δ, τι ποθοῦσε
 τό χε εύτὺς ἀπὸ σᾶς, γιὰ νὰ πεῖ «λαμπερή»,
 μιὰν ἀξία ποὺ τὴν ἔχει . . . ἡ σαρδέλα.
 Μὲ τὶς πράξεις του αὐτὲς δ ποιητής μας καλὰ
 πλήθος ἔκαμε, κι ἔδειξε ἀκόμα
 πῶς δ λαὸς τῶν συμμάχων στὶς πόλεις περνᾶ,
 σᾶν ἀνήκει ἡ ἔξουσία στὸ δῆμο.
 • Ετσι, τώρα κι ἐμπρός, δσοι φέρνουν σ' ἐσᾶς
 ἀπ' τὶς σύμμαχες πόλεις τοὺς φόρους,
 θὰ τοὺς βλέπετε νὰ ῥχονται δῶ, τὸν ποιητὴ
 τὸ λεβέντη ποθώντας νὰ δοῦνε
 ποὺ τὰ δίκια μὲ θάρρος ἐβγῆκε νὰ πεῖ
 στῆς Ἀθῆνας μπροστὰ τοὺς πολίτες.
 Καὶ τῆς τόλμης του αὐτῆς ἔχει ἡ φήμη ἀπλωθεῖ
 τόσο πέρα στὸν κόσμο. ποὺ δ μέγας

βασιλιάς τῶν Περσῶν, σὰν ἔξέταζε αὐτὴν
 τὴν πρεσβεία πού χε πάει ἀπ' τῇ Σπάρτη,
 πρῶτα πρῶτα τῇ ρώτησε ποιοὶ ἀπὸ τοὺς δυὸ
 ἑπερνοῦν στὰ καράβια τοὺς ἄλλους
 καὶ τὸ δεύτερο ρώτημα: αὐτὸς δὲ ποιητὴς
 ποιούς νὰ μάλωσε πιότερο τάχα;
 γιατὶ τούτης τῆς πόλης, ὡς εἶπε, δὲ λαος
 δὲ καλύτερος πιάθα δέχει γίνει
 καὶ στὸν πόλεμο ἑκεῖνος δέχει βγεῖ νικητής,
 συμβουλάτορα τέτοιο σὰν ἔχει.
 Νά γιατὶ σᾶς προσφέρνουν εἰρήνη, γιατὶ
 σᾶς ζητοῦν νὰ τοὺς δώσετε πίσω
 οἱ Σπαρτιάτες τὴν Αἴγινα^{1.} αὐτοῦ τοῦ νησιοῦ
 μὴ θαρρεῖτε πώς ἔχουν τὴν ἔγνοιαν
 ἔνας εἰν' δὲ σκοπὸς τους: αὐτὸς τὸν ποιητὴν
 νὰ σᾶς πάρουν. Μὰ ἐσεῖς, μὴ δεχτεῖτε
 νὰ σᾶς φύγει ποτέ, νὰ χαθεῖ δὲ κωμικὸς
 ποὺ τοῦ δίκιου δὲ πρέμαχος εἶναι.
 Καὶ σᾶς τάζει διδάγματα πάντα καλά
 νὰ σᾶς λέει, ποὺ εύτυχία νὰ φέρνουν·
 κολακεῖς, γαλιφίες καὶ κερδῶν πλανερές
 ὑποσχέσεις ἑκεῖνος δὲν ξέρει·
 ἀπὸ ἐπαίνους πολλούς καὶ τερτίπια μακριά,
 τοῦ σωστοῦ δέκανος δάσκαλος πάντα.

Συνεχίζοντας δὲ Κορυφαῖος μὲ πιὸ μικροὺς ἀνάπαιστους, ποὺ
 τοὺς ἀπαγγέλλει πολὺ γρήγορα, ζωρὶς νὰ πάρει ἀναπνοή, λέει
 πὼς ἔτσι εἶναι τὰ πράγματα, πὼς τὸ δίκιο εἶναι μαζί του,
 κι ἂς λέει κι ἂς κάνει δὲ, τι θέλει δὲ δειλὸς καὶ πρόστυχος
 Κλέωνας· αὐτὸς δὲν τὸν φοβᾶται. "Ἐπειτα τὸ πρῶτο 'Ημι-
 χόριο τραγουδᾶ μιὰ στροφή.

'Αχαρνικὴ Μούσα ἐσύ,
 Ἐλα σ' ἐμὲ φλογερή
 μὲ τῆς φωτιᾶς τὴν ὅρμη καὶ μὲ τόνους γερούς.

1. *Οπου ἔμενε ὁ Αριστοφάνης.

“Οπως ή σπίθ’ ἀπ’ τὰ κάρβουνα
 τὰ πουρναρίσια πετιέται ψηλά, σὰ φυσοῦν δυνατά,
 τότε ποὺ δίπλα εἶν’ ἔκει ἀκουμπισμένα λιανόψαρα
 κι ἄλλοι χτυποῦν τὴ θασώτικη σάλτσα,
 τὴ λαδοστέφανη,
 κι ἄλλοι τὴ ζύμη δουλεύουν,
 δμοια κι ἐσύ
 πιάσε σκοπὸ καὶ γοργὸ καὶ ἡχερὸ καὶ χωριάτικο
 κι ἔλα σ’ ἐμένα,
 στὸ χωριανό σου ἔλα, Μούσα.

“Ο πρῶτος Παραστάτης, ὁ ἀρχηγὸς δηλαδὴ τοῦ πρώτου
 Ἡμιχόριου, ἐκφράζει, σὲ 16 τροχαϊκοὺς στίχους, τὰ παρά-
 πονα τῶν γέρων, πού, ἐνῷ στὰ νιάτα τους πολέμησαν γενναῖα
 γιὰ τὴν πατρίδα, τώρα οἱ συμπολίτες τους δὲν τοὺς τιμοῦν ὅπως
 πρέπει, παρὰ τὸν βασανίζουν μὲ μηνύσεις καὶ τοὺς φίγουν σὲ
 δίκες καὶ ἐπιτρέπουν σὲ νεαρούς, γυμνασμένους στὴ φητορική,
 νὰ τὸν ἔξευτελίζουν. ”Επειτα τὸ δεύτερο Ἡμιχόριο τραγου-
 δᾶ τὴν ἀντιστροφήν.

Πράματ’ αὐτά ’ναι σωστά
 γέροντα μ’ ἀσπρα μαλλιά
 νὰ τὸν τσακίζουν ἔκει στὴν κλεψύδρα¹ κοντά;
 ”Αντρα ποὺ τόσο ἀγωνίστηκε
 μὲ τοὺς πολίτες τοὺς ἄλλους καὶ ἴδρωτα ζεστό καὶ πολὺ²
 ἔχει σφογγίσει ώς στὰ τώρα ἀπ’ τ’ ἀντρίκιο του μέτωπο;
 Στὸ Μαραθώνα πολέμησε ἀντρεῖα
 γιὰ τὴν πατρίδα μας.
 Στὸ Μαραθώνα τοὺς Πέρσες
 βάζαμε μπρός.
 τώρα μᾶς βάζουνε μπρός, μᾶς νικοῦν κάτι πρόστυχοι.
 Τάχα σὲ τοῦτα
 ποιὸς θ’ ἀπαντήσει Μαρψίας³;

1. Μὲ τὴν κλεψύδρα μετροῦσαν τὴν ὥρα τῶν ἀγορεύσεων.
2. Κάπιοις φήτερας φλύαρος καὶ μηχανορράτος.

Καὶ τέλος ὁ δεύτερος Παραστάτης, σὲ ἄλλους 16 τροχαῖκοὺς στίχους, συνεχίζει τὶς διαμαρτυρίες τῶν γέρων μὲ τὶς ἀπερτερεῖς διώξεις ποὺ τοὺς κάνουν.

Αὗτὰ τὰ ἔφτα μέρον : α') οἱ εἰσαγωγικοὶ στίχοι (τὸ κομμάτιον, ἐδῶ στοὺς Ἀχαρνῆς, ἔνα δίστιχο), β') οἱ μεγάλοι ἀνάπαιστοι (ἥ καθαυτὸ παράβασις), γ') οἱ μικροὶ ἀνάπαιστοι (τὸ πνῆγος), δ') τὸ τραγούδι τοῦ πρώτου Ἡμιχόριου (ἥ φθὴ ἢ στροφή), ε') τὰ λόγια τοῦ πρώτου Παραστάτη (τὸ ἐπίρρημα, στ') τὸ τραγούδι τοῦ δεύτερου Ἡμιχόριου (ἥ ἀντιφθὴ ἢ ἀντιστροφή) καὶ ζ') τὰ λόγια τοῦ δεύτερου Παραστάτη (τὸ ἀντεπίρρημα), ἀποτελοῦν τὴν περίφημη Παράβαση, ἕνα ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς κομῳδίας στὶς περισσότερες δεκαετίες τῆς ζωῆς της, ἀφοῦ δὲ ἦταν καὶ μία ἀπὸ τὶς σημαντικότατες πηγὲς ἀπὸ ὅπου αὐτὴ γεννήθηκε. Ἡ Παράβαση ἔκπλαστη ἀπὸ τὴν ὑπόθεση τοῦ ἔργου καὶ ἀπὸ τὴν ἔξελιξή της καὶ σπάει δλότελα τῇ θεατρικῇ ὑποβολῇ. Οἱ κορευτὲς «παραβαίνουσι» πρὸς τὸ κοινό, τὸ πλησιάζον τηλαδή καὶ τοῦ ἀπευθύνον τὸ λόγο ἀπὸ μέρος τοῦ ποιητῆ γιὰ πράγματα ποὺ ἔνδιαφέρουν αὐτὸν καὶ ποὺ θέλει νὰ τοὺς ἀνακοινώσει, συνήθως μιλοῦν γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ καὶ γιὰ τὸ ἔργο του, μὰ συχνὰ καὶ γιὰ ἄλλα θέματα. Στὴν ἀρχὴ θὰ ἦταν ἀπαραίτητα καὶ τὰ ἔφτα μέρη ποὺ τὴν ἀπάρτιζαν, ἔπειτα δύμως ἀρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ ἔσφιξε, ὁ ποιητὴς μποροῦσε νὰ παραλείψει πότε τὸ ἔνα πότε τὸ ἄλλο μέρος (ἔτσι π. χ. στὴν *Εἰρήνη*, στὶς Θεσμοφοριάζουσες, στοὺς *Βατράχους*), ὥσπου τέλος ἡ Παράβαση ἔξαφανίστηκε δλότελα.

ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΑΝΤΑΛΛΑΓΕΣ (719—999). Ἡ πλοκὴ τῶν Ἀχαρνέων εἶναι πολὺ ἀπλή. Ἔνας Ἀθηναῖος, κορίνοντας πῶς δὲ πόλεμος ἔγινε γιὰ λόγους ἀσήμαντους καὶ πῶς πιότερο φταίνε γι' αὐτὸν οἱ πατριῶτες του παρὰ οἱ ἔχθροι τους, δνειρεύεται νὰ φέρει τὸ τέρμα του. Ἐπειδὴ δὲν τὸ κατορθώνει, κλείνει συνθήκη εἰρήνης γιὰ τὸν ἔαυτό του καὶ ἀγωνίζεται νὰ τὴν κρατήσει ἀντιμετωπίζοντας τοὺς φιλοπόλεμους (Χορὸς καὶ Λάραχο) ποὺ δὲν τοῦ τὸ ἐπιτρέπουν. Τέλος νικᾶ καὶ ἔξασφαλίζει αὐτὴ τὴ δικιά του εἰρήνη. Ἔτσι, σ' αὐτὸ τὸ μέρος τῆς κομῳδίας ποὺ φτάνει ὧς στὴν Παράβαση ὁ ποιητὴς δίνει τὴν οὐσιαστικὴ λύση στὸ ἔργο του. Τί θὰ κάμει ἀπὸ δῶ καὶ πέρα; Ἀπλούστατα,

Θὰ μᾶς δώσει μία σειρά ἀπὸ κωμικὲς σκηνές, ποὺ τὸ περιεχόμενό τους θὰ πηγάζει ἀπὸ τὴν κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε στὸ πρῶτο μέρος τῆς κωμῳδίας, καὶ θ' ἀντιπαραθέσει τὶς χαρὲς τῆς εἰρήνης ποδὸς τὰ βάσανα τοῦ πολέμου.

Καὶ πρῶτα βλέπουμε τὴν ἀγορά ποὺ δργάνωσε δικαιόπολης. Ἐμεσε τὰ σύνορα τῆς εἰρήνης του περιοχῆς, κι ἔξω ἀπ' αὐτὰ ἡς ἀνάβει δι πόλεμος. Ἔρχονται στὴν ἀγορά του δύο ξένοι, ἕνας Μεγαρίτης πρῶτα καὶ ἀργότερα ἕνας Θηβαῖος. Ὁ Μεγαρίτης δὲν ἔχει ἄλλο ἀπὸ τὶς δύο κοροῦλες του. Εἶναι πρόθυμος νὰ τὶς πουλήσει, κι αὐτὲς τὸ θέλουν, τὸ προτιμοῦν ἀπὸ τὸ νὰ πεινῦν. Μὰ θὰ τὶς θελήσουν; Ἀν ἦταν γυναικούπουλα! Ὁ πατέρας τους τοὺς βάζει πόδια καὶ μοῦρες γυναικιῶν καὶ τὶς παξαρένει μὲ τὸ δικαιόπολη. Αὐτὸς καταλαβαίνει τὸ ἀστεῖο, μὰ χαμογελᾶ καὶ δέχεται νὰ τὶς ἀγοράσει. Τὶ νὰ δώτει γιὰ ἀντάλλαγμα; Λίγο ἀλάτι καὶ λίγα σκόρδα ζητᾶ δι πεινασμένος ξένος, γιατὶ τώρα μὲ τὸν πόλεμο οὔτε αὐτὸς τὰ εἴδη, προϊόντα μὲ δὲν αὐτὰ μεγαρίτικα, δὲν ἔχουν οἱ δύστυχοι Μεγαρίτες. Παίρνει τὸ ἀλάτι καὶ τὰ σκόρδα καὶ φεύγει εὐχαριστημένος, μὲ τὴν εὐχὴν νὰ μπορέσει νὰ πουλήσει ἔτσι καὶ τὴ γυναίκα του καὶ τὴ μάνα του. Ἐνα συκοφάντη, ποὺ ἥρθε στὸ ἀναμεταξὺ καὶ φοβέριζε πῶς θὰ μηνύσει τὰ ἐχθρικὰ... γυναικούπουλα, δι δικαιόπολης τὸν βάζει μπρὸς μὲ τοια λουριὰ ποὺ τὰ ἔχει γιὰ... ἀγορανόμους.

Πολλὰ ποάματα γιὰ πούλημα φέρονται μαζί του δι Θηβαῖος. Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν χέλια τῆς Κωπαΐδας. Ἐνθουσιασμένος δι δικαιόπολης, ποὺ χρόνια είλε νὰ δεῖ στὰ μάτια του τέτοιο διαλεκτὸ φαῖ, παίρνει ἕνα χέλι στὰ χέρια του.

"Ω ἀγαπητὸ καὶ μυριοπόθητο, ἥρθες λαχταριστὸ στοὺς κωμικοὺς Χορούς μας κι ἀγαπητὸ στὸ.. .Μόρυχο¹. Φέρτε ἔξω, δοῦλοι μου ἐσεῖς, τὸ φυσερό, τὴ σκάρα. Κοιτάξτε, βρὲ παιδιά, τὸ ἔξαίσιο χέλι πού χαμε νὰ τὸ δοῦμε πέντε χρόνια. Παιδιά, καλωσορίστε το· ἐγὼ βάζω τὰ κάρβουνα, τιμὴ στὸ.. .μουσαφίρη.

1. Ἡταν ἕνας Ἀθηναῖος καλοφαγάς.

Μὰ φέρ' το μέσα. Καὶ νεκρός μαζί σου,
ῷ σε σκλοτυλιγμένο χέλι, νὰ ἥμουν!

Τί ἀνταλλάγματα νὰ δώσει δὲ Δικαιόπολης γιὰ τὰ ἐμπορεῖματα ποὺ πήρε ἀπὸ τὸ Θηβαῖο; Τί ποιοῦντα βγάζει ἡ Ἀθῆνα ποὺ νὰ μὴν τὰ ἔχουν στὴ Βοιωτία; Συκοφάντες! Ἐναντέτοι πακετάρει δὲ Δικαιόπολης καὶ τὸν δίνει στὸ Θηβαῖο.

὾γος! Ο Λάμαχος, δὲ πολεμόχαρος Λάμαχος, στέλνει ἔναν ἀνθρωπό του στὸ Δικαιόπολη μὲ τέσσερεις δραχμές, νέῳ ἀγοράσει τσίχλες κι ἔνα χέλι. Γιατὶ θέλει νὰ γιορτάσει τοὺς Χόρες. Ἡ γιορτὴ τῶν Χοῶν ἦταν ἡ δεύτερη μέρα τῶν Ἀνθεστηρίων. Στὸ αὐτὴ γινόταν ἔνας διαγωνισμὸς κρασοπατέρων. Ὁποιος ἔπινε πρῶτος ἔναν δλόκληρο χοῦν (κάπου μιὰ δκὰ κι ἔξηντα δράμα) ἀνακηρυχόταν νικητὴς κι ἔπαιρον γιὰ βραβεῖο ἔναν ἀσκὶ κρασί. Ο Δικαιόπολης δὲ δέχεται φυσικά νὰ πουλήσει τίποτα στὸ Λάμαχο καὶ στέλνει τὸν ἀνθρωπό του ἀπὸ κεῖ ποὺ ἥρθε.

Ἀνάμεσα στὸ ἐπεισόδιο τοῦ Μεγαρίτη καὶ στὸ ἐπεισόδιο τοῦ Θηβαίου δὲ Χορὸς είχε τραγουδήσει ἔνα μικρὸ στάσιμο (836—859): καλοτύχει στὸ αὐτὸ τὸ Δικαιόπολη, ποὺ θὰ καιρόταν τὸ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης καὶ ποὺ δὲ θὰ είχε σχέσεις μὲ παλιανθρώπους· αὐτοὺς τοὺς παλιανθρώπους τοὺς ἀναφέρει μὲ τὰ ὄντοματά τους καὶ οἱ ἀρχαῖοι θεατές, ποὺ τοὺς ἤξεραν, θὰ γελοῦσαν φυσικά. Λυρικότερο καὶ ωδιατέρο καὶ πιὸ κατανοητὸ γιὰ μᾶς εἶναι τὸ στάσιμο ποὺ τραγουδᾶ τώρα, ἀφοῦ ἔψυγε ἀπραχτὸς δὲ ἀνθρωπὸς τοῦ Λάμαχου καὶ ἀφοῦ δὲ Δικαιόπολης μπῆκε στὸ σπίτι του φορτωμένος πουλερικὰ καὶ ἄλλα τρόφιμα καὶ διάφορες πραμάτειες.

Βλέπετε δὲ φρόνιμος ἄντρας, δὲ ὑπέρσοφος, πόσα, ὥς πολίτες, μὲ τὴ συνθήκη του αὐτὴν ἀγαθά ξενικά παζαρεύει· ἄλλα βολές τοῦ σπιτιοῦ κι ἄλλα πάλι γιὰ σύχλιο προσφάτι.

Μαζεύονται δλα τὰ καλὰ κοντά του μοναχά τους.

Σπίτι μου ἔγω τὸν Πόλεμο ποτὲ δὲ θὰ τὸν πάρω·

ποτὲ κοντά μου δὲ θὰ πεῖ τοῦ Ἀρμόδιου τὸ τραγούδι¹,

1. Τραγούδι τῆς τάβλας, ὑμνητικὸ τοῦ Ἀρμόδιου ποὺ ἀπελευθέρωσε τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς Πεισιστρατίδες.

τοῦ τραγουδιοῦ μου σύντροφος· κακὸ μεθήσι κάνει
κι ἐνῷ εἴχαμε δλα τὰ καλά, πλάκωσε αὐτὸς γιὰ γλέντι
κι δ, τι κακὸ μᾶς τό φερε: σκορπίσματα, καβγάδες
κι ἀναποδογυρίσματα. «Πάρε φιλίας ποτήρι»
ἐνῷ ἐγώ πάντα τοῦ λεγα, «κάθους ἡσυχος καὶ πίνε»,
μου βαζε πιὸ πολλὴ φωτιὰ στοὺς στύλους τῶν κλημάτων
κι ἀπὸ τ' ἀμπέλι τὸ κρασὶ μου τό χυνε γιὰ πεῖσμα.

Πάει φτερωμένος γιὰ δεῖπνο καὶ τί περηφάνια ποὺ σοῦ χει! Σκόρπισε κι ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα φτερά, καλοπέρασης δείγμα.

^{“Ω} Συμφιλώσῃ, συντρόφισσα ἐσύ τῶν Χαρίτων, τῆς Κύπρης!

Δὲν ξέραμε τόσο δύορφη πώς ήταν ἡ θωριά σου.

“Ω νά ταν ἔνας” Ερωτας στεφανωμένος μὲ ἄνθη,
δπως αὐτὸς τῆς ζουγραφιᾶς, μαζί σου νὰ μ' ἐνώσει!
Τί τάχα; Μὴ σοῦ φαίνεται πώς είμαι γεροντάκι;
Τρία πράματα, δν σὲ πάρω ἐγώ, μπορῶ νὰ βγάλω σὲ ἄκρη·
πρωτα ἔν' ἀμπέλι ἐγώ μπορῶ, μακριὰ σειρά, νὰ βάλω·
συκίτσες ἔπειτα νεαρές κοντά του νὰ φυτέψω·
καὶ τρίτο, δ γέροντας ἐγώ, κληματαριᾶς φίντανι·
κι ἐλιές στὸ χτῆμα δλόγυρα, γιὰ νά χουμε κι οἱ δυό μας
λαδάκι, ν' ἀλειβόμαστε σὲ κάθε νιὸ φεγγάρι.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ (1000 – 1234). ^{“Ο} Δικαιόπολης εἶναι εὐτυχισμένος καὶ πολλοὶ ἔχουν τὴν ἀνάγκη του. ^{“Ενας} γεωργός, ποὺ οἱ Βοιωτοὶ ἔκλεψαν τὰ βόδια του κι ἔχασε τὰ μάτια του ἀπὸ τὸ κλάψιμο, ἔρχεται καὶ τοῦ ζητᾶ γιατρικό, μιὰ σταλαματιὰ... εἰρήνη. ^{“Ενα} ποτηράκι εἰρήνη στέλνει καὶ τοῦ ζητᾶ κι ἔνας νιόγαμπρος, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ μὴν πάει στρατιώτης παρὰ νὰ χαρεῖ λίγο τὸ γάμο του. Οὔτε στὸν ἔναν οὔτε στὸν ἄλλον δὲ δίνει ὁ Δικαιόπολης, στέλνει δύως λίγη εἰρήνην στὴ νύφη, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι γυναίκα καὶ δὲ φταίει γιὰ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου.

Στὸ ἀναμεταξὺ οἱ στρατηγοὶ στέλνουν διαταγὴ στὸ Λάμαχο νὰ πάει νὰ φυλάξει τὰ περάσματα, κι ἀς χιονίζει κι ἀς εἶναι οἱ γιορτὲς τῶν Χοῶν καὶ τῶν Χύτρων, ἐνῷ ὁ ἵερεας τοῦ Διόνυσου στέλνει καὶ προσκαλεῖ τὸ Δικαιόπολη σὲ δεῖπνο. Καὶ δίνουν στοὺς δούλους τους τὶς διαταγές τους ὁ Δικαιόπολης κι ὁ Λάμαχος, γιὰ γλέντι ὁ πρῶτος, γιὰ ἐκστρατεία ὁ δεύτερος. ^{“Επειτ’ ἀπὸ}

^{*Αριστοφάνης}

3

ἔνα μικρὸ στάσιμο (ποὺ τὸ περιεχόμενό του εἶναι ἀσχετό μὲ τὴν ὑπόθεση τῆς κωμῳδίας—δ' Ἀριστοφάνης κοροϊδεύει σ' αὐτὸ κάποιον λυρικὸ ποιητὴν Ἀντίμαχο) ἔνας μαντατοφόρος φέροντει τὴν εἰδηση πώς ὁ Λάμαχος πληγώθηκε. Τὸ ὕφος του εἶναι κωμικὰ τραγικό.

"Ἐ δοῦλοι ἔσεῖς στοῦ Λάμαχου τὸ σπίτι,
ζεστάνετε νερὸ σ' ἔνα τσουκάλι·
ξαντὰ γιὰ τὸν ἀστράγαλο τοιμάστε,
λιγδόμαλλα, πανιά, κεραλοιφή.
"Ἐνα χαντάκι ώς πήδαγε ὁ ἀφέντης,
χτυπᾶ σ' ἔνα παλούκι καὶ τοῦ βγῆκε
ὁ ἀστράγαλος· καὶ πέφτει σὲ μια πέτρα
καὶ σπάει καὶ τὸ κεφάλι του· ἡ Γοργόνα
τότε. . . ξυπνᾷ καὶ φεύγει ἀπ' τὴν ἀσπίδα·
κι ὅταν τοῦ. . . καυχησιάρη¹ τὸ μεγάλο
φτερὸ εἶδε νὰ τσακίζεται στοὺς βράχους,
φωνὴ σπαραχτικὴ ζεσέρνει ἐκεῖνος·
«σημάδι δόξας, γιὰ στερνὴ σὲ βλέπω
φορά, καὶ τοῦ ἥλιου πιὰ τὸ φῶς ἀφήνω·
χάνομαι». Μόλις τὰ εἶπε τοῦτα, πέφτει
στ' αὐλάκι, ξανασκώνεται, καὶ τότε,
σκαστοὺς πλιατσικολόγους κυνηγώντας
καὶ βάζοντάς τους μπρός, πληγώνεται. "Ομως
καὶ ὁ Ἰδιος νὰ τος! "Ανοιγε τὴν πόρτα.

"Ἐρχεται ὁ Λάμαχος σὲ κακὴ κατάσταση. Καὶ τελειώνει ἡ κωμῳδία μὲ τὴν ἀντιπαράθεση δυὸ ἀντίθετων εἰκόνων: τοῦ Δικαιούπολη ποὺ γλεντᾶ καὶ γιορτάζει τὴ νίκη του—γιατὶ αὐτὸς πῆρε τὸ βραβεῖο στὸν ἀγώνα τοῦ κρασιοῦ—καὶ τοῦ Λάμαχου ποὺ κλαίει καὶ βογγᾶ καὶ ζητᾶ νὰ τὸν πάνε στὸ γιατρό.

1. Κάποιου φανταχτεροῦ δηλ. καὶ ἐπιδειχτικοῦ πουλιοῦ, ποὺ είχε τὸ φτερό του ὁ Λάμαχος στὸ κράνος του· κομπολακύθον λέει ὁ Ἀριστ., πλάθοντας τὴ λέξη καὶ κάνοντας, φαίνεται, καὶ κάποιο λογοταίγνιο, ὅχι πολὺ ξεκάθαρο γιὰ μᾶς.

Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΜΩΔΙΑΣ. Τὰ δργανικὰ μέλη ποὺ συγκροτοῦν τὴν ἀρχαία ἀττικὴ κωμωδία εἰναι τὰ ἔδια σχεδὸν μὲ τῆς τραγωδίας. Ξεχωριστὸ χαρακτηριστικὸ δικό της εἰναι κυρίως μόνο ἡ Παράβαση. Κατὰ τὰ ἄλλα ἔχει καὶ ἡ κωμωδία τὸν πρόλογό της στὴν ἀρχὴ καὶ τὴν ἔξοδο στὸ τέλος, τὴν πάροδο τοῦ Χοροῦ ἔπειτ' ἀπὸ τὸν πρόλογο, τὰ διαλογικὰ ἔπεισόδια καί, ἀνάμεσα σ' αὐτά, τὰ λυρικὰ στάσιμα. Γενικὰ ὅμως τὰ δργανικὰ αὐτὰ μέλη δὲ διαρθρώνονται ἀναμεταξύ τους μὲ τόση σαφήνεια καὶ καθαρότητα, μὲ δση στὴν τραγωδία. Τὶς πεισσότερες φορὲς τὸ τραγούδι τῆς παρόδου χάνει τὴν αὐτοτέλειαν του καὶ μπερδεύεται μὲ τὸ πρῶτο ἔπεισόδιο. Συχνὰ ὁ Χορός, μπαίνοντας στὴν δοχήστρα, δὲν τραγουδᾶ, παρὰ ἀρχίζει ὁ Κορυφαῖος μὲ στίχους ρητούς (ποὺ τοὺς ἀπαγγέλλει δηλαδῆ). Ἀλλοτε πάλι γιὰ σταθμοὶ στὴν ἔξελη τῆς δράσης δὲν μπαίνουν ὅλακερα στάσιμα· μπορεῖ τὴν ἀρχὴ μᾶς σκηνῆς νὰ τὴ σημαδέψει μία στροφή, καὶ παρακάτω ἡ ἀντιστροφὴ νὰ δεῖξει πὼς δίνεται ἡ συνέχεια ἡ πὼς ἀρχίζει ἄλλη σκηνή. Τῶν Ἀχαρνέων ἡ διάρθρωση εἶναι ἀρκετὰ καθαρὴ καὶ τὴν παραθέτουμε γιὰ δεῖγμα καὶ γιὰ μιὰ γενικὴ κατατόπιση.

Πρόλογος (1—203). Ἐκκλησία τοῦ δήμου. Συνθήκη Δικαιόπολη—Λακεδαιμονίων.

Πάροδος (204—233). Καταδίωξη ἐκεινοῦ ποὺ ἔφερε τὴ συνθήκη.

Ἐπεισόδιο (234—625). Θυσία τοῦ Δικαιόπολη. Καβγὰς μὲ τὸ Χορό. Εὐδαιμόνης. Λάμαχος.

Παράβαση (626—718).

Ἐπεισόδιο (719—835). Ὁ Μεγαρίτης μὲ τὰ . . . γουρουνόπουλα.

Στάσιμο (836—859). Ἐγκώμιο τοῦ Δικαιόπολη.

Ἐπεισόδιο (860—970). Ἐνας Θηβαῖος στὴν ἀγορὰ τοῦ Δικαιόπολη¹.

Στάσιμο (971—999). Ἡ καλοτυχιὰ τοῦ Δικαιόπολη καὶ ἡ ὅμορφιὰ τῆς Συμφιλίωσης.

1. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἔπεισόδιο μία στροφὴ καὶ μία ἀντιστροφὴ (929—939=940—951), ἀπὸ στίχους ὅχι τραγουδιστούς, δὲν μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν γιὰ στάσιμο.

**Επεισόδιο* (1000—1149). Αἰτήσεις στὸ Δικαιόπολη γιὰ εἰρήνη καὶ γιὰ τρόφιμα.

Στάσιμο (1150—1172). Κατάρες γιὰ τὸν **Αντίμαχο*.

**Εξοδος* (1173—1234). Τραυματισμὸς καὶ βάσανα τοῦ Λάμαχου· χαρές τοῦ Δικαιόπολη.

Ι Π Π Η Σ

ΣΤΑ ΕΒΓΑ τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 425 π. Χ. ὁ ὑπέρμαχος τῆς φιλοπόλεμης πολιτικῆς καὶ μιστὸς στοὺς δὲιγαρχικοὺς καὶ στὸν Ἀριστοφάνη πολιτικὸν. ἡγέτης Κλέωνας εἶχε μιὰ λαμπρὴ καὶ ἀνεπάντεχη στρατιωτικὴ ἐπιτυχία. Κατόρθωσε νὰ αἰχμαλωτίσει, ὅπως εἶχε ὑποσχεθεῖ, καὶ σὲ χρονικὸ διάστημα λιγότερο ἀπὸ ἓνα εἰκοσαήμερο ποὺ εἶχε ὑποσχεθεῖ, τοὺς Σπαρτιάτες ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι οἱ δύχωριμένοι στὴν Πύλο τῆς Μεσσηνίας εἶχαν ἀποκλεισμένους στὴ Σφακτηρία τὸ νησί, ποὺ μὲ δλες τους ὄμως τὶς προσπάθειες δὲν μποροῦσαν νὰ τοὺς βάλουν στὸ χέρι.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὴν ἐπιχείρηση γιὰ τὸ πάρσιμο τῆς Σφακτηρίας τὴν εἶχε προετοιμάσει καὶ καλὰ δργανώσει ὁ στρατηγὸς Δημοσθένης καὶ στὸ τέλος θὰ πετύχαινε, φαίνεται, καὶ χωρὶς τὸν Κλέωνα. Μιὰ φορὰ ὄμως ἡ ἐπιτυχία ἥρθε ἔπειτ^ρ ἀπὸ τὸν ἔρχομό τοῦ Κλέωνα καὶ μὲ τὴ συμμετοχή του. Καί, ὅπως εἶναι φυσικό, τὸ γόνητρο του ὑψώθηκε καὶ ἡ ἐπιβολὴ του μέσα στὴν Ἀθήνα δυνάμωσε. Μὰ οἱ ἀντίπαλοι του καμὰ συμβολὴ δὲν τοῦ ἀναγνώριζαν. Ἄλλος, λέει ὁ Ἀριστοφάνης, μαγείρεψε τὸ φαῦ καὶ τὸ εἶχε στὴ φωτιὰ καί, δταν πιὰ ἦταν ἔτοιμο, πέρασε ὁ Κλέωνας καὶ τὸ ἄρπαξε κι ἔφυγε. Καὶ ἵστα ἵστα τὸ δυνάμωμα τοῦ γοήτρου τοῦ φιλοπόλεμου δημαγωγοῦ ἔκαμε τὸ φιλειρηνικὸ ποιητὴ τὸν μισῆσει ἀκόμα περισσότερο. Κι ἔπειτα ἀπὸ μερικοὺς μῆνες, στὰ Λήγαια τοῦ 424, ἀνέβασε στὸ θέατρο τοὺς Ἰππῆς, ἀγρια καὶ ἀμειλιγχη σάτια ἔναντίον τοῦ Κλέωνα.

Πέντε εἶναι δλα δλα τὰ πρόσωπα αὐτῆς τῆς κωμῳδίας. Ὁ γερο-Δῆμος, δύο παλιοὶ του δοῦλοι, ἔνας ἄλλος καινούριο αγορασμένος, κι ἔνας πλινόδιος πουλητὴς λουκάνικων, ὁ Ἀγοράκοιτος. Ὁ Δῆμος εἶναι ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων προσωποποιημένος. Πυκνίτης τὸ πατριδωνυμικό του, γιατὶ στὴν Πύνκα (ἀρχ. Πένκρα), ὅπου γίνεται ἡ σύναξη τοῦ λαοῦ, ἐκδηλώνεται ἡ ἔξουσία του, καὶ εἶναι «κναμοτρόχος», δηλαδὴ δλο κουκιά μασάει, γιατὶ τὰ κουκιὰ χρησίμευαν γιὰ ψῆφοι. Οἱ δύο παλιοὶ του δοῦλοι εἶναι οἱ στρατηγοὶ Δημοσθένης καὶ Νικίας, καὶ μὲ μάσκες ποὺ τοὺς μοιάζουν παρουσιάζονται στὸ θέατρο. Ὁ καινούριος δοῦλος εἶναι

ὅ Κλέωνας, μὰ ὁ ποιητὴς δὲν τὸν λέει μὲ τ' ὄνομά του, τὸν λέει *Παφλαγόνα*.¹ Εἳσι, μὲ πατριδωνυμικά, ἔκραζαν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς δούλους τους, καὶ γιὰ τὸν Κλέωνα τ' ὄνομ² αὐτὸν ἦταν πολὺ ταιριαστό, γιατὶ, βίαιος καὶ φωνακλάς, πάφλαζε σὰ ζεματιὰ ποὺ κατεβάζει δρμητικὰ τὰ νερά της. Ἀλλοῦ (137) λέει πῶς ἔχει τὴ φωνὴ τοῦ Κυκλοβόρου, τοῦ βουεροῦ χειμάρρου τῆς Ἀθήνας. Ὁ ἀλλαντοπώλης ὁ Ἀγοράκριτος εἶναι γέννημα καὶ θρέμμα τῆς ἀγορᾶς, παστρικὸ τσανάκι, ἔσφρέδι στὶς κατεργαλὶες καὶ στὴν ἀδιαντροπιά, σὰν τὸν Παφλαγόνα καὶ ἀκόμα πιὸ πολὺ. Τὸ Χορὸ τὸν ἀποτελοῦν εἴκοσι τέσσερεις — δύος πάντα—καβαλάρηδες, ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τοὺς ζήλιους Ἀθηναίους ἵπτεις καὶ τὴν ἀριστοκρατική τους τάξη, τὴ δεύτερη ἔπειτ³ ἀπὸ τοὺς πεντακοσιομέδιμνους.

ΠΑΣΣΑΛΟΣ ΠΑΣΣΑΛΩ ΕΚΚΡΟΥΕΤΑΙ (1—497). Οἱ δύο παλιοὶ δοῦλοι τοῦ γερο-Δῆμου εἰναι ἀπελπισμένοι, γιατὶ ἀπὸ τότε ποὺ ὁ ἀρέντης τους ἔμπιασε στὸ σπίτι του τὸν Παφλαγόνα πολὺ κακοπερνοῦν. Ὁ ἔνας τους (ὁ Δημιοσθένης) ἐκθέτει τὴν κατάσταση στοὺς θεατές.

'Ακοῦστε. "Ἐναν ἀφέντη ἔχουμ⁴" οἱ δυό μας ἀράθυμο, χωριάτη, ποὺ ὅλο τρώει κουκιά. Εἶν⁵ ὁ Δῆμος ὁ Πυκνίτης, γέρος μισόκουφος, γρινιάρης. Τελευταῖα, στὸ νιὸ φεγγάρι, ἀγόρασε ἔνα δοῦλο ταμπάκη⁶, Παφλαγόνα, κατεργάρη κι ἀπανωβάλτη. Αὐτὸς ὁ Παφλαγόνας δ τομαράς, σὰν ἔνιωσε τοῦ ἀφέντη τὸ χαραχτήρα, τοῦ 'πεσε ἀπὸ δίπλα κι ἄρχισε καλοπιάσματα καὶ χάδια καὶ κολακεῖες⁷ τὸν τύλιγε μὲ κάτι κουβέντες, σὰν . . . πετσιῶν ἀποκοψίδια. «Μιὰ δίκη ἀφοῦ δικάσεις, λούσου, Δῆμε, καὶ φάε γερά καὶ πιέ καὶ μάσα ἀκόμα

1. Ὁ Κλέωνας εἶχε ἐργοστάσιο βυρσοδεψίας· αὐτὸν τὸ ἐπάγγελμά του δίνει συχνότατα στὸν Αριστοφάνη ἀφορμὴ σὰ πειράματα ἥ καὶ σὰ αὐστηρὴ σάτιρα.

καὶ πάρε κι ἔνα τριώβολο¹. Δὲ θέλεις
νὰ σὲ σερβίρω ;» Ἀρπάζει τότε ἀμέσως
ὅτι ἔνας ἀπὸ μᾶς ἔχει ἐτοιμάσει
τοῦ ἀφεντικοῦ, καὶ πάρε καὶ τὸ προσφέρνει
αὐτός, δὲ Παφλαγόνας. Τὶς προάλλες
στὴν Πύλο εἶχα ζυμώσει ἔνα καρβέλι
λακωνικό κι αὐτὸς μὲ προλαβαίνει,
τὸ κλέβει πονηρά καὶ τὸ σερβίρει,
ψωμὶ ποὺ εἶχαν τὰ χέρια μου ζυμώσει².

Ἐμᾶς μᾶς διώχνει κι ἄλλον δὲν ἀφήνει
νὰ ὑπηρετήσει τὸν ἀφέντη. Μ' ἔνα
λουρὶ κοντά του στέκει σὰ δειπνάει
κι δποιος ρήτορας πάρει τὸν . . . ξεμυγιάζει.
Καὶ τραγουδᾶ χρησμούς³ τὸ γέρο τότε
τὸν πιάνει . . . σιβυλλίτιδα⁴. Καὶ μόλις
δὲ ἄλλος τὸν δεῖ σ' αὐτὴ τῇ χαζωμάρα,
τὴν τέχνη του ἀρχινα : γιὰ τοὺς ἀνθρώπους
τοῦ σπιτιοῦ ὅλο ψευτιές, συκοφαντίες.
Καμτσίκι τότε ἀπάνω μας δουλεύει.
Καὶ πάρει στοὺς παραγιοὺς δὲ Παφλαγόνας,
τοὺς παίρνει σβάρνα, πιάνει τὶς φοβέρες
καὶ τοὺς ἐκβιάζει νὰ τοῦ δώσουν δῶρα.
«Βλέπετε, λέει, τί ξύλο τρώει δ "Υλας ;
Ἐγὼ εἶπα νὰ τὸν δείρουν· δῶστε μου δ, τι
σᾶς λέω, ἀλλιῶς ἥρθε ἡ στερνή σας μέρα.»

Πῶς νὰ γλιτώσουν ἀπ⁵ αὐτὰ τὸ ἀνυπόφροδα βάσανα ; «Νὰ
τὸ σκάσουμε» λέει δὲ δοῦλος ποὺ παριστάνει τὸ Νικία. «⁶Αδύνα-
το νὰ μὴ μᾶς πάρει εἰδηση δὲ Παφλαγόνας» λέει δὲ ἄλλος ποὺ
παριστάνει τὸ Δημοσθένη. Καὶ συνεχίζεται ἡ σκηνὴ ἀνάμεσα
στοὺς δύο δούλους (Ν. καὶ Δ.)⁷ ἀργότερα παρουσιάζεται δὲ ⁸Αλ-
λαντοπάλης (Α.) καὶ τέλος δὲ Παφλαγόνας (Π.).

1. Οἱ δικαστές, κατὰ εἰσήγηση τοῦ Κλέωνα, ἔπαιρναν μισθὸ
τρεῖς ὀβολοὺς τὴν ἡμέρα παλιότερα δὲ μισθὸς ἦταν λιγότερος.

2. Ὁ Δημοσθένης εἶχε προετοιμάσει τὴν ἄλωση τῆς Σφαγητοίας.
3. Οἱ χρησμοὶ εἶχανε μεγάλη πέραση τὸν καιόδ τοῦ πολέμου.

N.—Κάλλιο είναι νὰ πεθάνουμε.

A.—Βρές τρόπο
μὲ θάνατο λεβέντικο νὰ πᾶμε.

N.—Λεβέντικο; Πῶς δμως; Αἴμα ταύρου
νὰ πιοῦμε, λέω ἔγώ. Θάνατος τέτοιος,
σὰν τοῦ Θεμιστοκλῆ¹, εἶν' δ πιὸ σπουδαῖος.

A.—”Οχι, δχι, μά τὸ θεόν νὰ πιοῦμε ἀκράτο
κρασί, γιὰ τ' ἀγαθὸ δαιμόνιο. Κι ὥσως
καμιὰ καλὴ νὰ μᾶς κατέβει ίδεα.

N.—Γιά ἄκου! Κρασί! Σ' αὐτὸ εἶν' δ νοῦς σου. Μὰ ἔνας
πιωμένος τί εἰδους ίδεα θὰ κατεβάσει;

A.—Τί λές, βρὲ νεροκάνατο; Σαλιάρη!

Τολμᾶς καὶ βρίζεις τὸ κρασί, πῶς τάχα
δὲ βρίσκει ίδεες; Κι εἶν' ἄλλο, βρέ, στὸν κόσμο
πράμα πιὸ δραστικό; Σὰν πιοῦν οἵ ἀνθρώποι
πλουτίζουν, βγάζουν πέρα τὶς δουλειές τους,
κερδίζουν δίκες καὶ καλότυχοι εἶναι
κι εὐεργετοῦν τοὺς φίλους. Τρέξε φέρε
κρασάκι, ἔνα κανάτι, νὰ ποτίσω
τὸ νοῦ μου καὶ νὰ βρῶ καμιὰ ξυπνάδα.

N.—Μὲ τὸ πιοτό σου, ἀλί, τί θὰ μᾶς κάμεις;

A.—Μόνο καλό· γιὰ τρέξε μέσα, φέρ' το.

‘Ο Νικίας μιαίνει στὸ σπίτι.

Ἐγὼ θὰ ξαπλωθῶ καί, σὰ μεθήσω,
μὲ σκεψοῦλες, γνωμοῦλες, ξυπναδοῦλες
ὅλα τὰ γύρω ἔδω θὰ τὰ γεμίσω.

N., ξαναγυρίζοντας μ' ἔνα κανάτι κρασί κι ἔνα
ποτήρι.

Τύχη εἶχα ποὺ δὲ μ' ἔπιασαν στὸ σπίτι
νὰ κλέβω τὸ κρασί.

A.—Γιά πές, τί κάνει
ό Παφλαγόνας;

N.—Μάσησε γαλέτα
ποὺ βγῆκε στὸ μεζάτι, ό δλιτήριος,
καὶ τώρα μεθησμένος ροχαλίζει

1. Σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση δ Θεμιστοκλῆς αὐτοχτόνησε μὲ
αἴμα ταύρου ποὺ ἦπιε.

μὲς στὶς προβειές ἀνάσκελα.

Δ.—Γιά κέρνα

λοιπὸν πολὺ κρασί, σπονδὴ νὰ κάμω.

N.—Πάρε, γιὰ τ' ἀγαθὸ δαιμόνιο στάξε.

Δ.—Τράβα το, τράβα τὴ σπονδὴ τοῦ Πράμνου¹ δαιμόνιου.

Τὸ κατεβάζει μονορούφι καὶ ἡ φυσιογνωμία του παίρνει ἀμέσως δψη ἐμπνευσμένη.

'Εσύ ἀγαθὸ δαιμόνιο, εἶναι δικιά σου ἡ σκέψη τούτη, δχι δικιά μου.

N.—Τί; Πές μου, σὲ ίκετεύω.

Δ.—Τρέξε μέσα
καί, πρὶν ξυπνήσει ὁ Παφλαγόνας, κλέψ' του τοὺς χρησμούς κι ἔδω φέρ' τους.

N.—Μάλιστα. "Ομως
φιοβούμαι μὴ μᾶς γίνει τὸ δαιμόνιο
δαιμόνιο συμφορᾶς. Μπαίνει στὸ σπίτι.

Δ.—"Ἄς φέρω μόνος
στὸ στόμα τὸ κανάτι, νὰ ποτίσω
τὸ νοῦ μου καὶ νὰ βρῶ καμιὰ ξυπνάδα.

N., ξαναγυρίζοντας μ' ἔνα χαρτὶ στὸ χέρι.
"Ολο ροχαλητὸ καὶ πρίτοι πρίτοι
ὁ Παφλαγόνας· τὸν ἴερὸ χρησμό του,
αὐτὸν ποὺ φύλαξ πιὸ καλὰ ἀπ' τοὺς ἄλλους,
τὸν ἔκλεψα, ἔτοι δίχως νὰ μὲ νιώσει.

Δ.—Γειά σου! Γιά φέρε δῶ, νὰ τὸν διαβάσω.
καὶ βάλε μου νὰ πιῶ. Νά δῶ τί γράφει.

Παίρνει τὸ χαρτὶ καὶ διαβάζει.

"Ω προφητεῖες! Ἀμέσως τὸ ποτήρι.

Δῶσ' το.

N.—Νά, πάρ' το. Κι ὁ χρησμὸς τί λέει;

Δ., ἀφοῦ ἥπιε.

Βάλε ξανά.

1. Πράμνος οἶνος· ἔνα εἰδος κρασί. Πράμνος ἦ Πράμνος μνη η ἦταν τὸ ὄνομα βουνοῦ ἦ τόπου, λένε οἱ ἀρχαῖοι ἐρμηνευτές, χωρὶς νὰ συμφωνοῦν ὅμως ποὺ ἦταν ἀναφέρουν τὴν Ἰασία, τὴν Λέσβο, τὴν Ἐφεσο, τὴν Σμύρνη.

N. — «Βάλε ξανά» τὸ γράφει
ἡ προφητεία;

A. — "Ω Βάκη!¹

N. — Τι 'ναι;

A. — Δῶσε
ἀμέσως τὸ ποτήρι.

N. — Αὐτὸς δὲ Βάκης
τοῦ ποτηριοῦ πολλὴ εἶχε κάμει χρήση.

A. — Βρομιάρη Παφλαγόνα! "Ωστε γι' αὐτὸν
τὰ φύλαξες τόσο! Τὸ χρησμὸν φοβόσουν
πού λεε γιὰ σένα.

N. — Τι;

A. — Εἶν' ἐδῶ γραμμένο
πῶς δὲ ἔδιος θὰ χαθεῖ.

N. — Καὶ πῶς; Γιὰ μίλα.

A. — Πῶς; Ο χρησμὸς ξεκάθαρα τὸ λέει
πῶς ἔνας πουλητής στουπιῶν θὰ γίνει
πρῶτα τῆς πόλης κυβερνήτης.

N. — "Ἐνας

ώς τώρα πουλητής. Καὶ πάρα κάτω;

A. — Προβάτων πουλητής θὰ ρθεῖ κατόπι.

N. — Δυὸς πουλητές. Αὐτὸς πῶς θὰ τὰ πάει;

A. — Θὰ κυβερνᾶ, ὡσπου θὰ ρθει κάποιος ἄλλος
πιὸ σιχαμένος. Τότε πάει χαμένος.

Γιατὶ δὲ τομαροπώλης Παφλαγόνας
θὰ ρθεῖ δὲ κυκλοβορόφωνος, ποὺ θὰ 'ναι
ἄρπαγας, φωνακλάς.

N. — Λοιπὸν γραφτό ήταν
δὲ τομαράς τὸν προβατὰ νὰ φάει;

Αὐτὸς λέει δὲ χρησμός;

A. — Ναι, μά τὸ Δία.

N. — "Αχ συμφορά! Καὶ ποῦθε θὰ προβάλει
ἔνας ἀκόμα πουλητής;

A. — Εἶν' ἔνας

1. "Ἐνας ξακουστὸς τότε συντάχτης χρησμῶν.

2. Πουλητής στουπιῶν ἥταν δὲ Εὔζωάτης, προβάτων δὲ Λυσικλῆς,
τομαριῶν δὲ Κλέωνας· δημαγωγοὶ καὶ οἱ τρεῖς.

πού 'χει μιά τέχνη πρώτης.

N.— Ποιός ; Γιά πές το,
νὰ χαρεῖς.

A.— Νὰ τὸ πῶ ;

N.— Ναί, μά τὸ Δία.

A.— Έκεῖνος ποὺ θὰ ρίξει αὐτόν, θὰ 'ναι ένας
ποὺ θὰ πουλάει λουκάνικα.

N.— Λουκάνικα ;
Τί τέχνη, ὡ Ποσειδώνα ! Ποῦ θὰ πάμε
νὰ βροῦμε αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο ; Γιά πές μου.

A.— Θὰ τὸν γυρέψουμε. "Ομως, νά, σιμώνει
τραβᾶ στὴν ἀγορά· δ' θεός τὸν φέρνει.

"Ω φίλτατε, ὡ λουκάνικων μακάριε
ἔμπορ' ἔσύ, ἔλα, κόπιασε, ἔλα, ποὺ εἶσαι
σωτήρας καὶ τῆς πόλης καὶ δικός μας.

*Ερχεται δ' Ἀλλαντοπώλης μὲ εἰδη τῆς τέχνης του σὲ μιὰ τάβλα.

A.— Τί τρέχει ; Τί μὲ κράζετε ;

A.— "Ελ" ἀπάνω
νὰ μάθεις τί εύτυχία κι εύδαιμονία
σὲ καρτερεῖ.

N.— "Ελα, μπρός, κατέβασέ του
τὴν τάβλα κι ἀνακοίνωσέ του ἀμέσως
τὸ θεῖο χρησμό, κι ἔγω θὰ τρέξω μέσα,
γιὰ νὰ παραφυλάω τὸν Παφλαγόνα.

Φεύγει.

A., στὸν Ἀλλαντοπώλη.

'Ακούμπα χάμω ἔσύ τὰ σύνεργά σου
ἔπειτα γῆ καὶ θεοὺς προσκύνησέ τους.

A.— 'Ορίστε· μὰ γιατί ;

A.— "Ω μακάριε, ὡ πλούσιε,
τώρα ἔνα τίποτα, αὔριο τρισμεγάλε,
τῆς ζηλευτῆς "Α θήνας κυβερνήτη.

A.— Βρέ, δὲ μ' ἀφήνεις τὸν πατσά νὰ πλένω
καὶ νὰ πουλάω λουκάνικα, μονάχα
μὲ κοροϊδεύεις ;

A.— Ποιόν πατσά, βρὲ βλάκα :

Δείχνοντάς του τὸ κοινὸ τοῦ θεάτρου,
Γιά κοίτα κεῖ. Θωρεῖς τὸ λαό ;

A.—

Τὸν βλέπω.

Δ.— Έσύ ἀρχηγὸς ἐτούτων ὅλων θὰ εἶσαι,
τῆς ἀγορᾶς, τῶν λιμανιῶν, τῆς Πνύκας·
στὰ πόδια σου ἡ βουλή, συντρίμμια ἐμπρός σου
οἱ στρατηγοί, δύοιον θέλεις θὰ τὸν βάζεις
στὴ φυλακή, καὶ μὲς στὸ πρυτανεῖο
τὰ . . . μάτια σου θὰ βγάζεις!

A.—

Ποιός; Ἐγώ;

Δ.— Μάδιστα, ἔσύ. Καὶ ποῦ 'σαι ἀκόμα; Ἄνεβα
στὴν τάβλ' αὐτῇ, καὶ στὰ νησιά ἔνα γύρο
τὰ βλέμματά σου ρίξε.

A.—

Βλέπω.

Δ.— Βλέπεις
πλοῖα φορτηγὰ κι ἐμπορικὰ λιμάνια;

A.— Ναί, ναί.

Δ.— Λοιπόν, δὲν εἶσαι ἔσύ μακάριος;
Μὲ τὸ ἔνα μάτι κοίτα τὴν Καρία
καὶ μὲ τ' ἀριστερό τὴν Καρχηδόνα.

A.— Μακάριος θὰ γινώ, ἀν ἀλληθωρίσω;

Δ.— Οχι, ὅχι, μὰ δῆλο αὐτὸ τὸ πάρε δῶσε
ἀπ' τὰ δικά σου χέρια θὰ περνάει.

Γιατὶ ἄνθρωπος τρανὸς θὰ γίνεις, δύως
τὸ λέει ἐδῶ ὁ χρησμός.

A.—

Καὶ πῶς θὰ γίνω
ὅ ἀλλαντοπώλης ἄνθρωπος; Γιά πέξ μου.

Δ.— Γι' αὐτὸ ἴσια ἴσια γίνεσαι μεγάλος,
γιατ' εἶσαι ὀλάνι, λέτσος, σκυλομούτρης.

A.— Ἀξιος δὲν εἶμ' ἐγώ γιά μεγαλεῖα.

Δ.— Γιατὶ θαρρεῖς πῶς δὲν εἶσ' ἄξιος; Μήπως
κάποιο . . . καλὸς καταλαβαίνεις νὰ ἔχεις;

'Από καλὴ γενιά μήν εἶσαι;

A.—

Καὶ πῶς θὰ γίνω
εἶμαι ἀπὸ λέτσους.

Δ.—

Ω καλότυχέ μου,
εἶσαι γιά κυβερνήτης ἔνα κι ἔνα.

1. Περιμέναμε ν' ἀκούσουμε: θὰ τρῶς (ἢ περίφημη σίτησις
εν πρντανεί φ).

Α.—Καὶ μόρφωση δὲν ἔχω· ξέρω λίγα
Γράμματα, μὰ κι ἔκεινα τσάτρα πάτρα.

Δ.—Τὸ μόνο σου κακὸ πού . . . κάτι ξέρεις.
γιὰ ν' ἀνεβεῖς στὴν ἔξουσία, προσόντα
δὲν εἶν' ὁ χαραχτήρας κι ἡ παιδεία·
εἶν' ἡ ἀτιμία κι ἡ ἀγραμματοσύνη.

"Ελα καὶ μήν παραπετάξεις δ, τι
σοῦ δίγουνε οἱ θεοὶ μὲς στοὺς χρησμούς τους.
Α.—Καὶ πῶς λέει ὁ χρησμός;

Δ.—
περίπλοκες, σοφὲς ἀλληγορίες.
Α.—Ωραῖα, μὲ κάτι

"Οταν θὰ 'ρθεῖ ἔνας καιρὸς πού θ' ἀρπάξει σφιχτὰ γαμψο-
[νύχης]

τομαραϊτὸς αίμοβόρικο μπούφικο φίδι στὸ ράμφος,
τῶν Παφλαγόνων πιὰ τότε σκορπά ἡ σκορδαλιά καὶ τελειώνει
καὶ σὲ πατσάδων δ θεός πουλητὲς τρανὴ δόξα χαρίζει,
ἔξω δὲν αὐτοὶ προτιμοῦνε νὰ πᾶν νὰ πουλοῦνε σαλάμια.

Α.—Γιὰ μένα λέει; Γιατί; Γιά ξήγησέ μου.

Δ.—Τομαραϊτὸ ἐννοεῖ τὸν Παφλαγόνα.

Α.—Γιατί λέει γαμψονύχης;

Δ.—
ἀρπάζει, κουβαλᾶ, μὲ γαμψὰ χέρια.
Α.—Καλά, τὸ φίδι;

Δ.—
Αὔτὸ δλοκάθρῳ εἶναι.

Μακρύ 'ναι τὸ λουκάνικο σὰ φίδι
καὶ σὰ φίδι κι αὐτὸ ποτίζεται αἴμα.

"Ωστε δ χρησμὸς δρίζει γιὰ τὸ φίδι
πῶς τὸν τομαραϊτὸ θὰ τὸν νικήσει,
δὲν λόγια πλανερὰ δὲν τὸ γελάσουν.

Α.—Οἱ προφητεῖες, ἀλήθεια, μοῦ ταιριάζουν.
δὲν ξέρω μοναχὰ πῶς θὰ μπορέσω
τὸ λαὸ νὰ κυβερνῶ.

Δ.—
Εύκολώτατο ἔργο·
δ, τι ἔκανες ὥς τώρα, αὐτὸ νὰ κάνεις.
ὅλα ἀνακάτωνέ τα, . . . πάτσιζέ τα
καὶ γλύκαινε τὸ λαὸ μὲ κουβεντοῦλες
μαγειρικές, γιὰ νὰ τὸν ἔχεις φίλο.
Τὰ ήγετικὰ προσόντα τ' ἄλλα τὰ ἔχεις:
σόι πρόστυχο, μαγκιά, φωνὴ κοπρίτη·

δλ' ἀκριβῶς ποὺ χρειάζεται δέ ήγέτης·
μαντεῖες, Δελφῶν χρησμοί, εἶναι σύμφωνα δλα.
Στεφάνι μόνο βάλε, καὶ στὸν . . . Μπούφο¹
κάμε σπονδή, καὶ κοίτα νὰ τὰ βγάλεις
πέρα μὲ τὸ λεγάμενο.

A.— Ποιὸν δμως
θά χω βοηθό; "Ολοὶ οἱ πιλούσιοι τὸν φιβοῦνται
καὶ τὸν κοσμάκη ριπιτὶ τὸν πάει.

A.— Χίλιοι εἶναι καβαλάρηδες λεβέντες
ποὺ τὸν μισοῦν, κι αὐτοὶ θά σὲ βοηθήσουν·
κοντὰ σ' αὐτοὺς εἶν' οἱ χρηστοὶ πολίτες
κι δσοι θεατὲς εἶν' ἔξυπνοι· μαζὶ σου
κι ἐγὼ εἴμ' ἔδω· κι δέ θεδς θὰ δώσει χέρι.
Κουράγιο. Ἐξάλλου ή φάτσα του δὲ θά ναι
δπως στὸ φυσικό· γιατὶ, ἀπ' τὸ φόβο,
τὴ μάσκα του δὲ δέχτηκε κανένας
τεχνίτης νὰ μᾶς φτιάσει. Τὸ ἔξυπνο δμως
κοινὸ θὰ τὸν γνωρίσει δπως καὶ νά ναι.

N., ἀπὸ μέσ' ἀπὸ τὸ σπίτι.
Βάι, συμφορά μου· βγαίνει δέ Παφλαγόνας.

"Ο Παφλαγόνας παρουσιάζεται ἀγριεμένος.

P.— "Α συνωμότες ἐγαντίον τοῦ Δῆμου!
"Ω, μά τους θεούς τους δώδεκα, μεγάλο
θὰ πάθετε κακό γι' αὐτό.

Παρατηρεῖ τὸ ποτήρι δπου εἰχε πιεῖ δέ Δημοσθένης.

Τί θέλει
τὸ χαλκιδαίκο τοῦτο τὸ ποτήρι;
Σὲ ἀποστασία λοιπὸν τοὺς Χαλκιδιῶτες
πάτε νὰ ξεσηκώσετε. Κι οἱ δυό σας
τὸ θάνατο, βρομιάρηδες, θὰ βρεῖτε.

A., στὸν Ἀλλαντοπώλη ποὺ, τρομαγμένος, πάει νὰ φύγει.
Γιατὶ τὸ σκᾶς; Γιά στάσου, βρὲ λεβέντη
ἀλλαντοπώλη, μήν τὰ παρατήσεις.

Βάζει τότε τὶς φωνὲς δέ Δοῦλος (δέ Δημοσθένης) νὰ τὸν

1. Τὸ θεὸ τῆς . . . βλακείας, ἐπειδὴ δέ χρησμὸς μίλησε γιὰ μπούφικο φίδι. Ἀρχαῖα καὶ ο ἀλεμός.

ἀκούσουν οἱ ἵπτεῖς, πλακώνουν αὐτοὶ σηκώνοντας σύννεφο σκόνη (Πάροδος τοῦ Χοροῦ), παίρνει θάρρος δὲ Ἀλλαντοπώλης καὶ μένει. Καὶ τότε ἀρχίζει καβγάς τρικούβερος, ἔνα φοβερὸ δρισιολάσι ἀνάμεσα στὸν Ἀλλαντοπώλη, ποὺ παίρνουν τὸ μέρος του καὶ τὸν παρακινοῦν δὲ Δοῦλος καὶ δὲ Χορός, καὶ τὸν Παφλαγόνα. Οἱ δυὸς ἀντίπαλοι πιραπιάνονται ποιὸς θὰ βγάλει τὶς πιὸ δυνατὲς φωνές, ποιὸς θὰ δεῖξει τὴ μεγαλύτερη ἀδιαντροπὰ καὶ θὰ πεῖ τὶς πιὸ ἄγριες φοβέρες. Βαριές εἰναι οἱ βρισιές ποὺ ἔστομίζει δὲ Παφλαγόνας γιὰ τὸν Ἀλλαντοπώλη, ἀκόμα πιὸ πολλές καὶ πιὸ βαριές ἐκεῖνες ποὺ λένε γιὰ τὸν Παφλαγόνα δὲ Ἀλλαντοπώλης, δὲ Δοῦλος καὶ δὲ Χορός. Ο Παφλαγόνας εἶναι γι' αὐτοὺς παλιάνθρωπος, σιχαμερός, κλέφτης, ἀπατεώνας, ἀχόρταγος ἀρπαγας, σωστὴ καταβόθρα, λασποκουτάλα, ἐκμεταλλευτής καὶ ἐκβιαστής τῶν πλούσιων κατόικων τῶν συμμαχικῶν πόλεων, θεριστής σταχυῶν ποὺ ἄλλοι τὰ ἔσπειραν (ἐπαινιγμὸς γιὰ τὴ δράση του στὴ Σφαχτηρία)· μπαίνει στὸ πρυτανεῖο μὲ ἀδεια κοιλιὰ καὶ βγαίνει μὲ γεμάτη, ἔγειρά τοὺς χωριάτες καὶ τοὺς πουλᾶ παλιοβούδητεσα, παραμονεύει ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς Πηνύκας γιὰ νὰ μαζέψει φόρους, δύως δὲ ψαράς ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς ἀκρογιαλιᾶς γιὰ νὰ πιάσει παλαμίδες, κρυφανταμώνει στὸ Ἀργος, αὐτὸς δὲ φιλοπόλεμος, μὲ Λακεδαιμονίους, γιὰ νὰ ἔκολλήσει προσωπικὰ κέρδη. Καὶ πάει τοῦ μάκρου δὲ τσακωμός, μὲ λόγια καὶ κλοτσιές καὶ γροθοπατινάδα. Μὰ δὲλ αὐτὰ—στὸ θέατρο εἴμαστε—ουθμικὰ καὶ στυλιζαρισμένα, σὲ μορφὴ μιμικοῦ χοροῦ μὲ τέλεια συμμετοία στὶς φιγούρες του, δύως τὸ δείχνουν οἱ μετρικὲς ἐναλλαγές. Ο Ἀλλαντοπώλης νικᾷ σ' αὐτὸ τὸν καβγά, μὰ δὲ Παφλαγόνας δὲν τὸ βάζει κάτω. Θὰ καταφύγει στὴ βουλή.

Σ' αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ ἔργου μπαίνει δὲ Παράβαση (498-610). Ο ἀναγνώστης θὰ τὴ βρεῖ μεταφορισμένη διλόκληρη στὸ τέλος ὅμως· αὐτό, πρῶτο, γιὰ νὰ μὴ χάσει ἀπὸ τὰ μάτια του τὴν ἔξελιξη τῆς μὲ σφιχτὴ πλοκὴ αὐτῆς κωμῳδίας καί, δεύτερο, γιὰ νὰ χαρεῖ μὲ τὴν ἀνεσή του καὶ τὴν ἴδια τὴν Παράβαση· γιατὶ δὲ Παράβαση τῶν Ἰππέων εἶναι ἔξαιρετικὰ σημαντικῆ.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ (611-972). Στὴ Βουλὴ δὲ Ἀλλαντοπώλης τουμπάρει τὸν Παφλαγόνα μὲ τὸ νὰ φέρει στοὺς πεινασμένους—πόλεμος εἶναι!—βουλευτὲς τὴν εἰδηση πώς φτῆ-

νυναν οἱ σαρδέλες καὶ μὲ τὸ νὰ τοὺς προσφέρει χάρισμα τὰ σαλατικά, γιὰ νὰ συνοδέψουν αὐτὸ τὸ πολύτιμο φαι. Καὶ ὁ ἀγώνας συνεχίζεται τῷρα μπροστά στὸ Δῆμο, στὴν... ἐκκλησία τοῦ δήμου (ἡ προσωποποίηση ὡρες ὥρες σπάει). Οἱ δυὸ ἀντίταλοι παραβγαίνουν στὶς ἐκδηλώσεις ἀγάπης πρὸς τὸν ἀφέντη. «Δὲ σ' ἀγαπᾶ, Δῆμε, ὁ Παφλαγόνας, τοῦ λέει ὁ Ἀλλαντοπώλης· σ' ἔχει καὶ κάθεσαι σὲ βράχους (ἐννοεῖ τὴν Πνύκα)· ἐγὼ σοῦ προσφέροντο μαξιλάρι· σ' ἔχει καὶ κατοικεῖς, δχτὸ χρόνια τῷρα, σὲ πιθάρια καὶ σὲ κουφάλες τῶν τειχῶν, φωλιές δρυιῶν (ἐννοεῖ τὴν ἄθλια στέγαση τῶν ἀγροτῶν Ἀθηναίων μέσα στὰ τείχη)· ἐπιμένει στὴ συνέχιση τοῦ πολέμου, δχι γιὰ νὰ γίνεις, δπως ἰσχυρίζεται, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων παρὰ γιὰ νὰ ἐκμεταλλεύεται αὐτὸς γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ τὸν πόλεμο· ἀναστατώνει τὴν πόλη γιὰ νὰ φαρεύει στὰ θολὰ νερά, δπως κάνουν οἱ φαράδες τῶν ζελιῶν· ἐγὼ σοῦ προσφέροντο αὐτὸ τὸ χιτώνα κι αὐτὰ τὰ παπούτσια.» Ο Παφλαγόνας ἀντιφιλοτιμέται καὶ θέλει νὰ χαρίσει στὸ Δῆμο τὸ ουρχό του, ὁ γέρος δῆμος δὲν τὸ δέχεται, γιατὶ βρομᾶ... τομαρίλα. (Ο Κλέωνας, τὸ εἴδαμε, ἦταν ταμπάκης.)

Ο Δῆμος δείχνει τὴν προτίμησή του πρὸς τὸν Ἀλλαντοπώλη, μὰ ὁ ἀγώνας (ἔπειτ' ἀπὸ ἔνα στάσιμο, 973—996) θὰ ἔξακολουθήσει. Οἱ ἀντίταλοι πᾶντες νὰ φέρουν τοὺς χρησμοὺς ποὺ ἔχει ὁ καθένας τους, γιὰ ν' ἀποδείξουντες μὲ αὐτοὺς ποιὸς πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἔξουσία.

ΟΙ ΧΡΗΣΜΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΔΩΡΑ (997—1263). Οἱ χρησμοὶ είχαν μεγάλη πέραση στὸν καρδὸ τοῦ πολέμου καὶ μιὰ σκηνὴ κωμῳδίας, ὅπου γινόταν ἀντιπαράθεση χρησμῶν, οἱ Ἀθηναῖοι θεατές θὰ τὴν παρακολουθοῦσαν μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρον. Οἱ δυὸ ἀντίταλοι κουβαλοῦν ἔνα τεράστιο δέμα χρησμοὺς ὁ καθένας τους καὶ τοὺς ἀπαγγέλλουν μὲ ὕφος κωμικὰ ἐπίσημο. Λέει ὁ ἔνας κι ἀπαντᾶ ὁ ἄλλος. Ο τετραπέρατος Ἀλλαντοπώλης δὲν τὰ χάνει. «Ἄν ὁ Παφλαγόνας διαβάζει ἔνα χρησμὸ γιὰ ἔναν ίερὸ Σκύλο μὲ δόντια κοφτερά, ποὺ γαβγίζονται φοβερὰ ἔξασφαλίζει λεφτὰ γιὰ τὸ δῆμο, καὶ ἔξηγει πώς ὁ Σκύλος είναι αὐτὸς ὁ ἔδιος, ὁ Παφλαγόνας, ὁ Ἀλλαντοπώλης ἔχει ἔτοιμο ἄλλο χρησμὸ γιὰ ἀπάντηση. «Νὰ φυλάγεσαι, ἀπόγονε τοῦ Ἐρεχθέα, λέει στὸ Δῆμο, ἀπὸ τὸ Σκύλο τὸν Κέρβερο τὸ Σκλα-

βωτή, πού, τὴν ὥρα ποὺ τρῶς, καλοπιάνοντάς σε μὲ κουνήματα τῆς οὐρᾶς του, θὰ παραφυλάξει τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ χαῖενεις ἀλλοῦ καὶ σοῦ ἀρπάξει τὸ φαι. ποὺ θὰ μπεῖ τὴ νύχτα στὸ μαγερειό σου καί, χωρὶς ἐσὺ νὰ τὸν πάρεις μυρωδιά, θὰ σοῦ γλεύψει μὲ σκυλίσια ἀδιαντροπιὰ τὶς πιατέλες σου καὶ τὰ... νησιά σου.»

Οἱ χρησμοὶ πέφτουν ἀπὸ τὶς δυὸ μεριὲς ἀπανωτοῖ. Ὁ Δῆμος καὶ πάλι δείχνει τὴν προτίμησή του στὸν Ἀλλαντοπώλη καὶ θέλει νὰ τοῦ ἀναθέσει νὰ τὸν γεροκομήσει καὶ νὰ τὸν ἀναμορφώσει, μὰ δὲ Παφλαγόνας ζητᾷ ἀναβολή, γιὰ νὰ τοῦ δεῖξει τὶ φαγιὰ καὶ τὶ δῶρα μπορεῖ αὐτὸς νὰ τοῦ φέρει. Ἀκολουθεῖ μιὰ κωμικὴ καὶ μπριόζικη σκηνὴ προσφορᾶς δώρων, ὅπου κάνει φορὰ ποὺ προσφέρονται κάτι στὸ Δῆμο ὁ Παφλαγόνας, τρέχει δὲ ἄλλος καὶ τοῦ χαρίζει κάτι καλύτερο. Καὶ σ' αὐτὸ τὸν ἀγώνα νικᾶ ὁ Ἀλλαντοπώλης, ἀφοῦ μάλιστα ἔνας ἔλεγχος στὸ τέλος ἀποδείχνει πὼς τὸ καλάθι του ἔμεινε ἀδειο, ἐνῶ δὲ Παφλαγόνας κρατησε ἀρκετὰ πράματα στὸν πάτο τοῦ δικοῦ του γιὰ τὸν ἑαυτό του.

ΤΟ ΞΑΝΑΝΙΩΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ (1316—1408). Ἔπειτ' ἀπὸ ἔνα στάσιμο ἀσκετοῦ μὲ τὴν ὑπόθεση τῆς κωμῳδίας (1264—1315) δὲ νικητῆς Ἀλλαντοπώλης, ποὺ τώρα πιὰ πήρε τὴν ἔξουσία, φέρονται τὴν εἰδηση πὼς μὲ ἔνα μαγικὸ βράσιμο ἔνανδωσε στὸ Δῆμο τὰ νιάτα καὶ ἀπὸ ἀσκημὸ τὸν ἔκαμε ὡραιοῖ, ὅπως ἦταν στὸν καιρὸ τοῦ Ἀριστείδη καὶ τοῦ Μιλτιάδη. Καὶ πραγματικὰ κάνει σὲ λίγο τὴν ἐμφάνισή του ὁ Δῆμος λαμπτοκοπώντας καὶ λαμπροντυμένος. Ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνη του πρὸς τὸν Ἀλλαντοπώλη γιὰ τὸ καλὸ ποὺ τοῦ ἔκαμε καί, ἐνθουσιασμένος γιατὶ ξαναγρίζει στὴν παλιά του κατάσταση, δηλώνει πὼς ἀπὸ δῶ καὶ πέρα δὲ ἀλλάξει ταχική. θὰ ἔξοντώνει δηλοί τὸν ἔκβιαζει τὸν δικαστές, θὰ πληρώνει δὲ τὸ μισθὸ στοὺς κωπηλάτες τῶν πολεμικῶν, δὲ θὰ ἐπιτρέπει τὴ ζουσφετολογικὴ μετεγγραφὴ δικιτῶν ἀπὸ ἔναν κατάλογο σὲ ἄλλον, οὔτε τὴν παραμονὴ ἀρχόσχολων νεαρῶν στὴν ἀγορά.

Οἱ Ἀλλαντοπώλης παρουσιάζει στὸν ξανανιωμένο Δῆμο μὰ ὡραιά κοπέλα, τὴν τριαντάχρονη... Εἰρίγνη, γιὰ νὰ τὴν πάρει μαζί του καὶ νὰ πάει στὴν ἔξοχη.

Καὶ τελειώνει ἡ κωμῳδία μὲ τιμωρία—δχι βαριὰ ὅμως—
Ἀριστοφάνης .

τοῦ Παφλαγόνα. Καταδικάζεται νὰ πάρει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀντιπάλου του, νὰ πουλᾶ λουκάνικα στὶς πύλες τῆς⁵ Ἀθήνας, νὰ τσακώνεται μεθυσμένος μὲ παλιογυνναῖκες καὶ νὰ πίνει τὰ... βρομόνερα ποὺ τρέχουν ἀπὸ τὰ λουτρά.

Η ΠΑΡΑΒΑΣΗ. Ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον ἔχει γιὰ μᾶς ἡ παράβαση τῶν *Ιππέων*, γιατὶ βρίσκουμε σ^ο αὐτή, σὲ μιὰ πηγὴ τόσο παλιὰ καὶ τόσο αὐθεντική, μερικὰ στοιχεῖα, θά ἔλεγε κανείς, τῆς ἴστορίας τῆς ἀττικῆς κωμῳδίας.⁶ Ο Ἀριστοφάνης ἔξηγώντας γιαὶ τὰ πρῶτα του ἔργα τὰ εἶχε ἀνεβάσει στὸ θέατρο μὲ ξένο καὶ δχὶ μὲ τὸ δικό του ὄνομα (τὴν πρώτη του κωμῳδία, τοὺς *Δαιταλῆς*, τὴν παρουσίασε στὰ 427 κάποιος Καλλίστρατος) βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ μιλήσει γιὰ τρεῖς γεροντότερους συναδέλφους του, τὸ Μάγνη, τὸν Κράτη καὶ τὸν Κρατίνο. Γιὰ τὸ Μάγνη ξέρουμε πῶς νίκησε ἔντεκα φορές⁷ ξέρουμε καὶ τοὺς τίτλους μερικῶν κωμῳδῶν του, ὅπως *Ορυθες*, *Βάτραχοι*, *Λυδοί*, *Ψῆνες* (ἔνα εἶδος ἔντομο) καὶ σ^ο αὐτὲς κάνει ὑπανιγμὸ ὁ Ἀριστοφάνης λέγοντας πῶς οἱ Ἀθηναῖοι ἀκούσαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Μάγνη «φτεροθρόνισμα καὶ χτύπο κιθάρας», πῶς εἶχε βαφτεῖ βατράχι καὶ πῶς εἶχε παίξει τὸ Λυδὸ καὶ τὸ ζουζούν.⁸ Ο Κρατίνος, ἀν καὶ γέρος πιά, κατέβηκε στὸν κωμικὸν ἀγώνα καὶ τὶς χρονιές ποὺ ὁ Ἀριστοφάνης ἔδωσε τοὺς *Ἀχαρνῆς* του καὶ τοὺς *Ιππῆς του* στὰ 423 μάλιστα πῆρε τὸ πρῶτο βραβεῖο μὲ τὴν *Πυτίνη* του, ἐνῶ ὁ Ἀριστοφάνης μὲ τὶς *Νεφέλες* του ἤρθε τρίτος. Στὴν κωμῳδία του αὐτὴ (πωτίη σημαίνει κρασοκανάτα) ὁ Κρατίνος παρουσίαζε τὸν ἵδιο τὸν ἔαυτό του νὰ παραδέρνει ἀνάμεσα στὴ νόμιμη γυναικά του, τὴν Κωμῳδία, καὶ στὴν ἐρωμένη του τὴ Μέθη.

“Ἄσ ἀκούσουμε ὅμως τὴν παράβαση τῶν *Ιππέων*.

Στοὺς ἀνάπαιστους τώρα προσέξτε
ποὺ θὰ ποῦμε, ὡ ἐσεῖς

ποὺ καὶ μόνοι σας εἴδη τῆς μούσας πολλὰ
δοκιμάσατε ὡς τώρα.

‘Απ’ τοὺς γέρους δασκάλους χορῶν κωμικῶν
δὲν κανένας μᾶς πίεζε νὰ βγοῦμε
ν⁹ ἀπαγγείλουμε στίχους μπροστά στοὺς θεατές
σὲ παράβαση, ἐμεῖς τέτοια χάρη

δὲν τοῦ κάναμε πρόθυμα· ἀλλὰ δὲ ποιητὴς
 ποὺ μᾶς ἔβαλε τώρα τ' ἀξίζει·
 γιατὶ αὐτοὺς ποὺ μισοῦμε κι ἐκεῖνος μισεῖ
 καὶ τολμᾶ νὰ φωνάζει τὸ δίκιο
 καὶ τὸ Σίφουνα δρμᾶ νὰ χτυπήσει, χωρὶς
 νὰ δειλιάσει, τὸν ἄγριο Κυκλώνα^{1.}
 "Οσο τώρα γιὰ κεῖνο ποὺ κάνουν πολλοὶ^{2.}
 ἀπὸ σᾶς, ποὺ τὸν βρίσκουνε, λέει,
 κι ἀποροῦν καὶ ρωτοῦν γιατὶ τόσον καιρὸ
 δὲ ζητοῦσε χορὸ στ' ὄνομά του,
 τὴν ἔξήγηση ἀνάθεσε τώρα σ' ἔμας
 νὰ σᾶς δύσουμε. Λέει δὲ ποιητῆς μας
 πῶς ἡ αἰτία τῆς ἀργυρητας τούτης δὲν εἶν'
 ἡ ἀμυναλιά, μὰ πιστεύει πῶς εἶναι
 ἡ δουλειά τοῦ δασκάλου χορῶν κωμικῶν
 τὸ πιὸ δύσκολο πράμα στὸν κόσμο·
 τῆς ριχτήκανε πάμπολοι ὡς τώρα, μὰ αὐτὴ
 χαμογέλασε μόνο σὲ λίγους·
 Ξέρει ἐκεῖνος ἔξαλλου, ἔχει δεῖ ἀπὸ καιρό,
 πῶς ἡ γνώμη σας εὔκολα ἀλλάζει
 καὶ ξεχνᾶτε, ἀπαρνιέστε τοὺς πρώτους ποιητές,
 τὰ γεράματα μόλις τοὺς βροῦνε.
 Ξέρει πόσες τὸ Μάγνη ἔχουν βρεῖ συμφορές,
 μόλις ἀρχισε δόδιος ν' ἀσπρίζει,
 ἐνῶ ἐνάντια σ' ἀντίπαλους εἶχε χορούς
 νίκης τρόπαια στημένα ἔνα πλήθος·
 ἀπ' τὸ στόμα του πόσες ἀκούατε φωνές!
 φτεροθρόισμα καὶ χτύπο κιθάρας·
 πράσινο εἶχε βατράχι βαφτεῖ, καὶ γιὰ σᾶς
 τὸ Λυδό, τὸ ζουζούνι εἶχε κάμει·
 μὰ τί τ' ὄφελος; ἂχ, δταν γέρασε πιά
 — νιός σὰν ἦταν, αὐτὸ δὲ γινόταν —
 τοῦ "πατε «ἔξω», γιατὶ τῶν ἀστείων ἡ πηγὴ
 στὴν ψυχὴ του εἶχε τώρα στερέψει.
 'Ο Κρατίνος—θυμάται κι αὐτὸν δὲ ποιητῆς —
 σὰν ποτάμι σὲ δλόστρωτους κάμπους

1. Σίφουνας καὶ Κυκλώνας εἶναι ὁ Κλέωνας.

ἀπὸ ἐπαίνους ζωσμένος ἐκύλαε γραμμὴ
 καὶ κατέβαζε μὲς στὰ νερά του
 συγκλαδόκορμα δρυά καὶ πλατάνια ψηλά,
 μὰ κι ἀντίπαλους μ' ὅλες τὶς ρίζες.
 «Καλοδούλευτων ὕμνων τεχνίτες», «Δωρὼ
 συκοπέδιλη»¹ σ' ὅλα τὰ γλέντια
 μήπως ἄκουγες κι ἄλλο τραγούδι ἀπ' αὐτά;
 τόση δόξα εἶχε τότε ὁ Κρατίνος·
 τώρα ἔσεις δὲν αἰσθάνεστε στάλα σπλαχνιά
 σὰν κοιτάτε ἀνοστιές ν' ἀραδιάζει,
 νὰ μήν ἔχει στὴ λύρα του μείνει χορδή,
 νὰ τῆς πέφτουνε πιὰ τὰ στριφτάρια
 κι δλ'² οἱ ἀρμοί της νὰ χάσκουν· κι αὔτος, ὁ φτωχός,
 τριγυρνᾶ δῶ κι ἔκει, ὁ γεροντάκος,
 σὰν κανένας Κοννάς,² μὲ στεφάνι ξερὸ
 στὸ κεφάλι καὶ ψόφιος τῆς δίψας,
 πρυτανεῖο ἐνῷ τοῦ πρεπε, μέσσα σ' αὐτὸ
 γιὰ τὶς τόσες του νίκες νὰ πίνει
 κι ἀντὶ σάχλες νὰ λέει, νὰ κοιτᾶ ὡς θεατῆς
 πλάι στὸ Διόνυσο, μὲ ὄψη γελάτη.
 Μὰ κι ὁ Κράτης, σὰν πόσους θυμοὺς ἀπὸ σᾶς
 δὲ δοκίμασε, πόσα στραπάτσα,
 ποὺ ἀπὸ στόμα ἤχερό, σὰν πιτούλες, γιὰ σᾶς
 ἔξεφούρνιζε τὰ ἔξυπνα ἀστεῖα,
 καὶ χορτάτοι ἀπὸ τέτοιο προσφάτι, ποὺ πολὺ³
 δὲ σᾶς στοίχιζε, φεύγατε πίσω·
 τοῦτος ὅμως, μιὰ πέφτοντας, μιὰ πάλι ὁρθός,
 εἴν' ὁ μόνος ποὺ βάσταξε ὠστόσο.
 Νά ποιοι λόγοι ἀναγκάζαν λοιπὸν τὸν ποιητὴ
 ν' ἀναβάλλει· σκεφτότανε κιόλα
 λαμνοκόπος νὰ γίνει πώς ταίριαζε, πρὶν
 στὸ τιμόνι νὰ βάλει τὸ χέρι,

1. Ἀρχὲς τραγουδιῶν τοῦ Κρατίνου⁴ μὲ τὸ Δωρὸ συκοπέδιλη γίνεται ὑπαινιγμὸς σὲ δωροδοκίες καὶ συκοφαντίες.

2. Ο Κόννος ἥταν ἵσκοντας μουσικός, δάσκαλος τοῦ Σωκράτη· ὁ Ἀριστ. τοῦ ἀλλάζει τὸ σνοιμα, περιφρονητικά, γιὰ νὰ δεῖξει τὴν κατάντια του.

κι ἀφοῦ μάθει τιμόνι, στὴν πλώρη νὰ πάει
τοὺς καιρούς ἀπό κεῖ ν' ἀγναντεύει,
κυβερνήτης νὰ γίνει αὐτεξούσιος στερνά.

Γιὰ δλ' αὐτά, κι ἐπειδὴ φέρθηκε ἔτσι
μετρημένα, ἐπειδὴ δὲ σαλτάρισε δῶ
μὲ ἀμυαλιὰ ν' ἀραδιάζει παλάβρες,
βροντερὰ ὅς κυματίσουν τὰ ζῆτω γι' αὐτόν,
γιὰ τιμὴ τοῦ ποιητῆ μας ὑψώστε
—στὴν ἐντέκατη ἀπάνω κουπιὰ¹—
ἀχολόι τῶν Ληναίων γιορτινό²,
μὲ ἀναγάλλια νὰ φύγει ἀπὸ δῶ,
σὰν τοῦ δώσετε αὐτὸ ποὺ πιθεῖ,
κι ἡ χαρὰ στὴ θωριά του νὰ λάμψει.

Θεὲ τῶν ἀλόγων ποὺ χαρὰ
σοῦ δίνει τὸ χλιμίντρισμα
κι ἡ βροντερὴ ποδοβολή,
τὰ γαλαζόπλωρα γοργά
πολεμικά, κερδῶν πηγή,
καὶ τῶν παλικαρόπουλων
ἡ ξεσυνερισιά, ποὺ πᾶν
στ' ἀμάξια καμαρώνοντας
καὶ μέσα στὶς ἀναποδιές,
ῷ Ποσειδώνα, ἔλα σ' αὐτόν,
ῷ χρυσοτρίαινε, τὸ χορό,
Γεραίστιε³ γιὲ τοῦ Κρόνου ἐσύ,
τοῦ Σούνιου πολυλάτρευτε,
τῶν δελφινιῶν ἀφέντη θεέ,
ποὺ ἀπ' δλους τώρα ξέχωρα
τοὺς θεοὺς ἐσὲ ὁ Φορμίωνας⁴
κι δλ' οἱ Ἀθηναῖοι σ' ἀγαποῦν.

1. "Οπως γινόταν στὴν κωπηλασία.

2. Στὴν ἔορτὴ τῶν Ληναίων παιζόνται οἱ 'Ιππηζες.

3. Γεραίστιες στὸν βουνὸ τῆς Εὐβοίας, ὅπου ητανε ναὸς τοῦ Ποσειδώνα.

4. Ἀθηναῖος ναύαρχος· νίκησε τοὺς Κορίνθιους στὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, στὰ 429.

Νὰ παινέσουμε ποθοῦμε τοὺς πατέρες μας, γιατὶ ἀντρες ἡταν, τῆς πατρίδας καὶ τοῦ πέπλου¹ ἀντάξιοι· αὐτοὶ μὲ καράβια τοῦ πολέμου καὶ στὶς μάχες τῆς στεριᾶς πάντα καὶ παντοῦ νικώντας δόξασαν τὴν πόλη μας· ἀπ’ αὐτοὺς ποτὲ κανένας, τοὺς ἔχθρούς κοιτάζοντας, δὲν τοὺς μέτρησε· ἡ καρδιά του στὴν ἀντίσταση ἔμπαινε· ἀν στὸν ὅμοι ἀπάνω, κάπου σὲ μιὰ μάχη, πέφτανε, τίναζαν τὸ χῶμα, ἀρνιόγυταν ποὺ εἶχαν πέσει, καὶ ξανὰ πιάναν τὸν ἀγώνα. Οὕτ’ ἔνας στρατηγὸς ἀπ’ τοὺς παλιοὺς μὲ τοῦ Κλεαίνετο² τὸ μέσο δὲ ζητοῦσε διατροφή· τώρα, ἡ πρωτοκαθεδρία κι ἡ τροφὴ ἀν δὲν τοὺς δοθοῦν, δὲν πηγαίνουνε στὴ μάχη. Χάρισμα τὴν πόλη ἐμεῖς καὶ τοὺς ντόπιους θεούς, ἀντρεῖα, θὰ τοὺς διαφεντέψουμε. “Ἐνα μόνο σᾶς ζητοῦμε: εἰρήνη κάποτε ἀν γινεῖ καὶ ἡσυχάσουμε ἀπ’ τοὺς κόπους, νὰ δεχτεῖτε νά χουμε μαλλιὰ πλούσια καὶ τριμμένα μὲ τὴν ξύστρα τὰ κορμιά.

Τῆς πόλης μας φυλάχτρα ἔσυ,
Παλλάδα, ἀφέντρα καὶ κυρὰ
τῆς χώρας τῆς ἱερώτατης,
ποὺ ὄλες τὶς ἄλλες ξεπερνᾶ
στὶς μάχες καὶ στὴ δύναμη
καὶ στοὺς ποιητές, ἔλα σ’ ἐμᾶς·
καὶ τῇ συναγωγίστρα μας
στὶς ἑκστρατείες, στὸν πόλεμο,
τῇ Νίκῃ, πού, συντρόφισσα
στὰ χορικὰ τραγούδια μας,
παίρνει τὸ μέρος μας κι αὐτὴ
καὶ στέκει ἀντίκρυ στοὺς ἔχθρούς,
πάρ’ τη μαζί σου κι ἔλα δῶ.
“Ω, φανερώσου, πρόβαλε·
μὲ κάθε τρόπο χάρισε,
πιότερο ἀπ’ ὄλες τὶς φορές,
τῇ νίκῃ στὴν ὁμάδα μας.

1. Τοῦ πέπλου ποὺ ὕφαιναν Ἀθηναῖς παρθένες καὶ τὸν πρόσφερναν στὴν Ἀθηνᾶ, ὅταν γιόρταζαν τὰ Παναθήναια.

2. Κλεαίνετος ἡταν ὁ πατέρας τοῦ Κλέωνα. Διατροφὴ εἶναι ἡ «ἐν πρυτανείᾳ σίτησις».

Τ' ἄλογά μας, γιὰ δσες χάρες ἔχουν, θὰ παινέσουμε.
 Καὶ τ' ἀξίζουν· γιατὶ πλῆθος δύσκολες, βαριὲς δουλειές,
 καὶ πολέμους καὶ γιουρούσια, τράβηξαν μαζὶ μ' ἐμᾶς.
 Δὲ θαμάζουμε δμως τόσο τὰ ἔργα τους τὰ στεριανά,
 δσο ποὺ κρεμμύδια, σκόρδα καὶ παγούρια ἀγόρασαν
 καὶ πηδήξανε σὰν ἄντρες μές στ' ἀλογοκάραβα¹.
 δπως κάνουμε οἱ ἀνθρώποι, πιάσαν τότε τὰ κουπιά
 καὶ βσλθήκανε νὰ λάμνουν χλιμιντρώντας· «κάργα μπρός·
 φόρα...δῶστε, μὴν κοιμᾶστε· βρὲ σαμφόρα², δὲν τραβᾶς;»
 Φτάσαμε στὴν Κόρινθο· ἔξω πήδηξαν, καὶ τὰ πιὸ νιὰ
 νυχοσκάβανε γιατάκια κι ἔτρεχαν νὰ βροῦν τροφές·
 ἀντὶς μηδικὸ γρασίδι³, τοὺς καβούρους τσάκωναν,
 ἀπ' τὴ θάλασσα ἢ σὰ βγαίναν ἔξω, καὶ τοὺς ἔτρωγαν.
 Κι δπως λέει δ Θέωρος⁴, κάποιος Τσαγανὸς Κορίνθιος
 εἶπε· «φρίκη, ὡ Ποσειδώνα· τοῦτοι οἱ καβαλάρηδες
 μὲ τσακώνουνε σὲ κύμα, σὲ βυθὸ καὶ σὲ στεριά».

-
1. Οἱ καβαλάρηδες, μὴ θέλοντας νὰ ἐπαινέσουν ἀμεσα τὸν ἑαυτὸ τους, ἀποδίδουν ἀστεῖα στ' ἄλογά τους δσα ἔκαμαν οἱ ἴδιοι.
 2. Σ αμ φόρας, ἄλογο σημαδεμένο μὲ τὸ ἀρχαῖο γράμμα σ α γ, δπως κο π π α τί ας μὲ τὸ κό π π α.
 3. Χόρτο πολὺ καλὸ γιὰ βοσκή· ἔβγαινε ἀφθόνο στὴ Μηδία.
 4. Θέωρος· δπαδὸς τοῦ Κλέωνα καὶ κόλακάς του, δπως θὰ δουμε στοὺς Σ φῆ κες.

ΝΕΦΕΛΑΙ

ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ μῆνες τοῦ^π 423 π. Χ. ἦν κατάσταση ἡταν γιὰ τοὺς εἰρηνόφιλους ἀφετὰ εὐχάριστη. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν πάθει τὸν περασμένο χειμῶνα σοβαρὲς ἥττες, αὐτὸς ὅμως ἵστια ἵστια τοὺς ἔκανε πιὸ πρόδυμους νὰ δεχτοῦν κάποιο συμβιβασμὸ καὶ ν' ἀκοῦν πιὸ καλόβουλα τὶς εἰσηγήσεις τοῦ φίλου τῆς εἰρήνης συντηρητικοῦ στρατηγοῦ Νικία. Οἱ Ἀριστοφάνης, ἀφοῦ τὰ προηγούμενα χρόνια εἶχε μὲ φανατισμὸ ἄγωνιστεī γιὰ τὴν εἰρήνην καὶ πολεμήσει ἄχρια τὸν Κλέωνα, μποροῦσε τώρα νὰ θέσει ἄλλους σκοποὺς στὴ σάτιρά του. Νοσταλγὸς σὲ ὅλα τοῦ παλιοῦ καλοῦ καιροῦ, ἔβλεπε μὲ ἀνησυχία τὶς τολμηρὲς ἀνανεωτικὲς τάσεις τῶν σύγχρονῶν του φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν καὶ αὐτὲς κτυπᾶ στὶς *Νεφέλες* του, τὴν κωμῳδία ποὺ ἀνέβασε στὸ θέατρο στὰ μεγάλα Διονύσια τοῦ 423, τὴν ἐποχὴ ἀπάνω κάτω ποὺ ἦν Ἀθήνα συμφωνοῦσε μὲ τοὺς ἀντιπάλους τῆς γιὰ μιὰν ἀνακωχὴν ἐνὸς χρόνου.

Ἀντιπρόσωπο τῶν ἰδεῶν καὶ τῆς νέας παιδείας ποὺ θέλει νὰ σατιρίσει καὶ νὰ πολεμήσει δὲν παίρνει κανένα σοφιστὴ παρὰ τὸ Σωκράτη, ποὺ εἶχε βέβαια μερικὰ σημεῖα κοινὰ μὲ ἔκεινον—ἀνεξάρτητη στάση ἀπέναντι στὴν παραδόση, ἔλευθερο ἔλεγχο τῶν παραδομένων ἀξιῶν, πίστη στὸν δρόθι λόγο—μὰ ποὺ ἦταν καὶ σὲ πολλὰ ἀντίθετός τους. Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ τὸν βάλει ἥρωα τῆς κωμῳδίας του, τοῦ ἀφήνει καὶ μερικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς πραγματικῆς του πνευματικῆς φυσιογνωμίας, στὸ μεγαλύτερο ὅμως μέρος τὸν γελοιογραφεῖ, τὸν κάνει ἀγνώστιστο καί, μποροῦμε γιὰ τὸ ποῦμε, τὸν συκοφαντεῖ. Τὸν παρουσιάζει γιὰ ἀθεο, ἐνῶ δὲν ἦταν, γιὰ ἐρευνητὴ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἐνῶ ὁ Σωκράτης καταγινόταν, στὴν ἥθυκὴ φιλοσοφία, γιὰ δάσκαλο τῆς παρανομίας καὶ τῆς στρεψιδοκίας, αὐτὸν ποὺ ἦταν φιλόνομος ὅσο κανένας ἄλλος, καὶ ποὺ ὅχι μόνο δὲν εἶχε καμὰ δικανικὴ ἵκανότητα παρὰ καὶ οὕτε πατοῦσε ποτέ του σὲ δικαστήρια.

"Αλλα κεντρικά πρόσωπα τοῦ ἔργου είναι ὁ Στρεψιάδης καὶ ὁ γιός του ὁ Φειδιππίδης. Ὁ Στρεψιάδης ἦταν ἔνας φρόνιμος ἀγρότης, καλὸς νοικοκύρης, ἔκαμε δῆμως τὴν ἀνοησίαν καὶ παντρευτεῖ μὲν μιὰ ἵπασμένη ἀρχοντοπούλα, ποὺ ὁ νοῦς τῆς ἦταν μόνο στὰ λοῦσα καὶ στὰ μεγαλεῖα. "Οταν γεννήθηκε τὸ παιδί τους, δὲ συμφωνοῦσαν οὔτε γιὰ τὸ δνομα ποὺ ἔκρεπε νὰ τοῦ δώσουν καὶ ἐπειτ' ἀπὸ πολλὰ κατάληξαν στὸ συμβιβαστικὸ δνομα Φειδιππίδης, ποὺ ἔχει μέσα του καὶ τὴ φειδώ, Ἰδανικὸ τοῦ οἰκονόμου πατέρα, καὶ τοὺς ἵππους, συμπάθεια τῆς μάνας, ποὺ στὸ σόι της ἔθερφαν ἄλλογα καὶ εἶχαν ἀρματα γιὰ ἀρματοδομίες, ἀγώνισμα τῶν πλούσιων. Στὴν ἀνατροφὴ δῆμως τοῦ μικροῦ είχε ἡ Στρεψιάδαινα πολὺ μεγαλύτερη ἐπιρροή, κι ἔτσι ὁ Φειδιππίδης δικαίωσε μόνο τὸ δεύτερο συνθετικὸ τοῦ δνόματός του· ἡ μανία του ἦταν τὸ ἄλογα, τὸ ἀρματα καὶ οἱ ἀγῶνες, καὶ σπαταλοῦσε γι' αὐτά τὰ λεφτά τοῦ πατέρα του. Κατὰ τὰ ἄλλα δῆμως ἦταν ἴκανός καὶ ἔξυπνος.

Σημαντικὸ ρόλο στὸ ἔργο παίζουν καὶ δυὸ προσωποποιήσεις, ὁ Δίκαιος ἢ «κρείττων» Λόγος καὶ ὁ Ἀδίκος ἢ «ἡττών» Λόγος, ἐκπρόσωποι τῆς παλιᾶς παιδείας ὁ πρῶτος, τῆς καινούριας δεύτερος. Ὁ Ἀδίκος λέγεται ἀδύνατος, γιατὶ ἀναλαβαίνει νὰ ὑποστηρίξει τὸ ἀδίκο καὶ συνεπῶς βρίσκεται σὲ θέση μειονεκτική, νικᾶ δῆμως πάντα τὸ Δίκαιο μὲ τὴν ἔχπνάδα του, τὴν εὐγλωττία του καὶ τὴν ἴκανότητά του στὴ διαστροφὴ τῆς ἀλήθειας.

Τὸ Χορὸ τὸν ἀποτελοῦντες Νεφέλες, προσωποποιημένες φυσικά, ἀστατεῖς, μετέωρες, ἀνεδαφικές, ἀξιες νὰ συμβολίσουν τὶς ἰδέες τῶν νέων φιλοσόφων, δπως τὶς φανταζόταν ὁ Αριστοφάνης.

ΟΙ ΕΓΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΣΤΡΕΨΙΑΔΗ ΚΑΙ ΤΟ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ (1—509). Γιὰ νὰ μπορέσει νὲ ἀνταποκριθεῖ στὰ τρελὰ ἔξοδα τοῦ σπάταλου καὶ φαντασμένου γιοῦ του, ὁ Στρεψιάδης ἀναγκάστηκε νὰ χρεωθεῖ καὶ τώρα είναι σὲ ἄθλια οἰκονομικὴ κατάσταση· δὲν μπορεῖ οὔτε τοὺς τόκους νὰ πληρώσει καὶ οἱ δανειστές του τὸν πιέζουν καὶ τὸν φοβεροῦσαν. Μέσα στὴν ἀγωνία του ἔνα καταφύγιο βλέπει: νὰ στείλει τὸ γιό του νὰ φοιτήσει στὴ σχολὴ τοῦ γείτονά του

τοῦ Σωκράτη, «ψυχῶν σοφῶν φροντιστήριον¹», γιὰ νὰ μάθει ἐκεῖ τὸν ἄδικο λόγο, νὰ νικᾷ ἔτι στὶς δίκες δανειστές του καὶ νὰ μὴν πληρώνει τίποτα. Μὰ δὲ Φειδιππίδης δὲ δέχεται μὲ κανέναν τῷ πότῳ καὶ δὲ γέρος ἀναγκάζεται νὰ πάει δὲ ἕδιος. Τὸ φροντιστήριο εἰν’ ἐκεῖ κοντὰ στὸ σπίτι του, ὑπόγειο, σκοτεινό, καὶ οἱ μαθητές, χλωμοὶ καὶ ξέσαρκοι, ἔρευνοῦν σκυμμένοι τὰ «κατὰ γῆς» καὶ τὰ «ὑπὸ τὸν Τάρταρον».

Ἄπὸ ἐναὶ μαθητῇ τοῦ φροντιστηρίου δὲ Στρεψιάδης παίρνει μερικὲς πληροφορίες γιὰ τὰ «φροντισματα», τὶς . . . ἐπιστημονικὲς ἀνακαλύψεις ποὺ γίνονται ἐκεῖ μέσα. Νά ἔνα. Ἐνας ψύλλος τσιμπησε τὸν πρωτόσκολο τὸ Χαιρεφόντα στὸ φρύδι καὶ ἔπειτα πήδηξε στὸ κεφάλι τοῦ Σωκράτη. Καὶ μπαίνει τὸ πρόβλημα: «Μὲ πόσα ψυλλίσια πόδια ίσοδυναμεῖ τὸ πήδημα τοῦ ψύλλου;» Λύση: «Λιώνεις κερὶ καὶ βουτᾶς μέσα τὰ πόδια τοῦ ψύλλου· ὅταν τὸ κερὶ κρυώσει γύρω ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ ψύλλου, θὰ σχηματιστοῦν ἔνα είδος παπούτσακια· τὰ βγάζεις καὶ μετρᾶς μὲ αὐτὰ τὴν ἀπόσταση.»

Τὸ Σωκράτη δὲ Στρεψιάδης τὸν βρίσκει μέσα σὲ μιὰ «κρεμάθρα», ἔνα κοφίνι κρεμασμένο ψηλά, νὰ «ἀεροβατεῖ» καὶ νὰ ἔξεταῖε τὸν ἥλιο, καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν δεχτεῖ μαθητή του· ἡ ἐπιθυμία του εἶναι νὰ μάθει τὸν ἔναν ἀπὸ τοὺς δύο λόγους, ἐκεῖνον ποὺ κάνει τὸν ἀνθρώπο νὰ μὴν . . . πληρώνει τὰ χρέη του. Ἀπάνω στὴν κουβέντα δὲ Σωκράτης λέει πὼς στὴ σχολή του δὲν πιστεύουν σὲ θεοὺς καί, γιὰ νὰ δώσει στὸ Στρεψιάδη νὰ καταλάβει πῶς εἶναι τὰ θεῖα πράγματα, καλεῖ τὶς Νεφέλες, ποὺ αὐτὲς εἶναι οἱ δικές τους θεότητες μαζὶ μὲ δύο ἄλλες, γιὰ τὶς δύοπες μιλεῖ παραπάτω, τὸ Χάος καὶ τὴ Γλώσσα. Κι ἔτι δικαιολογεῖ τὴν Πάροδο τοῦ Χοροῦ. Τὸ τραγούδι τους ἀκούεται ποὺν ἀκόμα ἐμφανιστοῦν στὴν δοχήστρα. Πρῶτα μιὰ στροφή.

1. Ἡ συγχρήσιμη χρήση τῆς λ. φροντιστήριον γι’ αὐτὸν μέτρη γνωστὴ σημασία μᾶς μποδίζει νὰ αἰσθανθοῦμε τὴν ἀστεία ἐντύπωση ποὺ θὰ ἔκανε στοὺς ἀρροατές τοῦ Ἀριστοφάνη· «φροντιστήριον» γι’ αὐτὸὺς ἡταν ἔνα κέντρο ὅπου «ἐφρόντιζον», ἔρευνοῦσαν δηλ. καὶ σκεφτονταν καὶ ψιλολογοῦσαν γιὰ διάφορα ζητήματα, ἀσήμαντα καὶ γελοῖα κατὰ κανόνα· σὰ νὰ λέγαμε ἐμεῖς «έρευνητήριο» ή «διανοητήριο» ἢ . . . «σκεψιμάγαζο».

Τὴν ἀγκαλιὰ τοῦ πατέρα μας,
τοῦ Ὀκεανοῦ τοῦ βαρύβροντου, ἀφήνοντας
οἱ δροσερές, φευγαλέες, οἱ ἀστέρευτες
ἄς ἀνεβοῦμε Νεφέλες ἐμεῖς
στὶς δασωμένες κορφές τῶν βουνῶν·
τὰ μακροθύρητα κεῖθε νὰ δοῦμε ψηλώματα,
τὴν ποτίζαμενη γῆ καὶ τῆς γῆς τὰ γεννήματα
καὶ τὰ θεϊκά της ποτάμια τὰ γάργαρα
καὶ τὸ βαρύβροντο πέλαο· γιατὶ
μέσα σὲ λάμψες
ἀχτιδοβόλες ἀκούραστο λάμπει τοῦ αἰθέρα τὸ μάτι.
'Απ' τὰ κορμιά μας, Νεφέλες, τ' ἀθάνατα
τὴ βροχερὴ τὴν ἀντάρα ἄς τινάξουμε
καὶ τὶς ματιές μας στὸν κόσμο ἄς τὶς ρίξουμε πέρα.

Καὶ σὲ λίγο ἡ ἀντιστροφή.

Στὴ λιοπερίχυτη ἄς σύρουμε
γῆ τῆς Παλλάδας, στὴ χώρα τοῦ Κέκροπα,
λεβεντομάνα, ἀκριβὴ καὶ μυριόχαρη,
οἱ βροχοφόρες παρθένες ἐμεῖς·
τὰ ἔρρητα σέβονται ἐκεῖ τὰ ιερά,
σὲ ἄγιες ἐκεῖ τελετές ὁ ιερὸς διαπλατώνεται
ναὸς γιὰ τοὺς μύστες· ἐκεῖ προσφορές στοὺς ἀθάνατους·
εἶναι ναοὶ ἀψηλοσκέπαστοι, ἀγάλματα
καὶ σεβαστές λιτανεῖες καὶ πομπὲς
καὶ πανηγύρια
όλοχρονίς, καὶ στοὺς θεοὺς ὀριστέφανες πάντα θυσίες.
Καὶ μὲ τὴν ἀνοιξη, ἡ χάρη τοῦ Διόνυσου
κι ἡ μουσικὴ τῶν αὐλῶν ἡ βαρύβροντη
καὶ τῶν Χορῶν οἱ φωνὲς οἱ γλυκές κι ἐρεθίστρες.

Ἄργα καὶ μεγαλόπορεπα κατεβαίνουν ἔπειτα οἱ Νεφέλες στὴν
δρκήστρα καὶ λαβαίνουν καὶ αὐτὲς μέρος στὴ συζήτηση. Ὁ Σω-
κράτης βρίσκει καὶ πάλι τὴν εὐκαιρία νὰ πεῖ πώς δὲν ὑπάρχει
Δίας καὶ ἔξηγει μὲ τὸ δικό του τρόπο τὰ μετεωρολογικὰ φαινό-
μενα, ποὺ ὁ Στρεψιάδης τὰ νόμιζε ἔργα τοῦ Δία. Γίνονται ἔπει-
τα ἔνα εἶδος . . . εἰσαγωγικές ἔξετάσεις—ἔξετάζεται ἀν ὁ ὑπο-
ψήφιος εἶναι «μνημονικός» καὶ ὁ Στρεψιάδης δὲν εἶναι βέβαια.

μνημονικὸς ὅταν χρωστᾶ, ἔχει ὅμως μεγάλη μνήμη ὅταν ἔχει νὰ πάρει—καὶ μολονότι τὰ ἀποτελέσματα δὲν εἶναι πολὺ ἐνθαρ-
ρυντικά, δὲ γέρος γίνεται δεχτὸς καὶ τὸν καλοῦντα νὰ κατεβεῖ στὸ
φροντιστήριο, ἀφοῦ ὅμως πρῶτα τοῦ παίρουν τὸ ἴματιο, γιατὶ
ἔτσι . . . συνηθίζεται.

Η ΜΑΘΗΤΕΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΕΨΙΑΔΗ (510—888). Στὴν Παράβαση, ποὺ ἀπολουθεῖ, ὁ ποιητὴς παραπονιέται στοὺς θεα-
τὲς πὼς δὲν κατάλαβαν τὴν ἀξία τῆς κωμῳδίας του αὐτῆς καὶ
δεν τῆς ἔδωσαν τὸ βραβεῖο, ἐνῷ τόσο καλούς, ἔξυπνους καὶ
πρωτότυπους κωμικοὺς στίχους δὲν ἀκουσαν, λέει, ποτέ τους.
Θὰ πεῖ λοιπὸν πὼς ἡ Παράβαση ποὺ ἔχουμε δὲν εἶναι ἡ
ἀρχική, ἐκείνη ποὺ εἶχε ἡ κωμῳδία σάν πρωτοπαίχτηκε, παρὰ
γράφτηκε γιὰ ν' ἀντικαταστήσει τὴν πρώτη γιὰ ἔνα ξαναπαρου-
σίασμα τοῦ ἔργου ποὺ θέλησε νὰ κάμει ὁ ποιητὴς. "Αν ὅμως
πραγματικὰ ξαναπαίχτηκαν οἱ Νεφέλες δὲν εἶναι βέβαιο, ὅπως
ἄγγωστο εἶναι καὶ τὸ ἄν δὲ Αριστοφάνης ἔκαμε ἀλλαγὴς στὸ
ἀρχικὸ κείμενο τῶν ἄλλων μερῶν τους ἢ περιορίστηκε στὸ νὰ
ἀντικαταστήσει τὴν Παράβαση.

Ἡ μαθητεία τοῦ Στρεψιάδη ἄρχισε. Ἐκεῖνος ἐνδιαφέρε-
ται μόνο γιὰ τὴν ἐκμάθηση τοῦ ἀδικου λόγου, εἶναι ὅμως ὑπο-
χρεωμένος ν' ἀρχίσει ἀπὸ ἄλλα μαθήματα. Πρέπει πρῶτα πρῶτα
νὰ ἔρει λίγη γραμματική. «Πές μου μερικὰ δινόματα ἀρσενικῶν
ζώων» τοῦ λέει ὁ Σωκράτης. Ὁ Στρεψιάδης ἀπαντᾶ σωστὰ
«κριός, τράγος, ταῦρος», λέει ὅμως καὶ «ἄλεκτρονόν», ἐνῷ «ἄλε-
κτρονόν» οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν καὶ τὸν κόκορα καὶ τὴν κότα. Γι'
αὐτὸ δέ δάσκαλος τοῦ παρατηρεῖ πὼς πρέπει νὰ λέει «ἄλεκτρῳ»
γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ «ἄλεκτρονανα» γιὰ τὸ θηλυκό. Ἡ λέξη
«ἄλεκτρονανα» ἥταν ἀνύπαρκτη καὶ γι' αὐτὸ γιὰ τοὺς ἀρχαίους
κωμικῆς εἶναι σὰ ν' ἀκούγαμε ἐμεῖς νὰ μᾶς λένε «ἡ σπίνανα»,
«ἡ γλάραινα» ἢ, ἀντίστροφα, «δ σουσουράδος», «δ καρακάξος».
Ἐπίσης δέ δάσκαλος τοῦ λέει παρακάτω πὼς δὲν πρέπει νὰ βάζει
μὲ τὰ κύρια ἀρσενικὰ δινόματα τὸ «Ἀμυνίας», γιατὶ στὴν κλητι-
κῇ θὰ εἶναι «Ἀμυνία», ὅπως τὰ θηλυκά, π. χ. «Δημητρία». Ὁ
Στρεψιάδης ὅμως ἀπαντᾶ πὼς ἔχει δίκιο νὰ τὸν λέει θηλυκὸ
τὸν Ἀμυνία (κάποιον Ἀθηναῖο κομψευόμενο), γιατὶ ποτέ του
δὲν . . . πῆγε στρατιώτης.

Καὶ σὲ ἄλλα ζητήματα, ποὺ τὸν ἐνδιαφέρουν πιὸ ἀμεσα, ὁ

Στρεψιάδης δὲν τὰ καταφέρνει ἀσκημά· ἔχει π. χ. μιὰ ἔμπνευση πῶς νὰ μὴν πληρώνει τόκους· οἱ τόκοι πληρώνονταν μὲ τὴν ἀλλαξιφεγγαριά· ἂν λοιπὸν ματαιώσει τὴν ἀνατολὴ τοῦ φεγγαριοῦ, δὲ θά ὅθει ἡ μέρα ποὺ θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ πληρώσει· καὶ πῶς θὰ τὴ ματαιώσει; ἀπλούστατα, θ' ἀγοράσει μὰ μάγισσα ἀπὸ τὴ Θεσσαλία (οἱ Θεσσαλές μάγισσες ἦταν ἔπουστές), θὰ τὴ βάλει νὰ κατεβάσει τὴ νύκτα τὸ φεγγάρι, θὰ τὸ κλείσει σ' ἔνα στρογγυλὸ κουτί καὶ θὰ τὸ φυλάει καλά. Δυστυχῶς ἡ μνήμη τοῦ γέρου δὲν εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴ φαντασία του. Στὴν ἐπανάληψη, ὅλα ὅσα ἔμαθε τὰ ἔεινα καὶ ὁ Σωκράτης ἀναγκάζεται νὰ τὸν διώξει καὶ τοῦ συστίνει νὰ στείλει στὴ θέση του τὸ γιό του, μῆπως ἐκεῖνος τὰ πάει καλύτερα. Καὶ ἀκολουθεῖ ἡ σκηνὴ Στρεψιάδη (Στρ.)—Φειδιππίδη (Φ.), στὴν ὅποια ἔπειτα παίρνει μέρος καὶ ὁ Σωκράτης (Σω.)

Στρ.—Μά τὴν 'Ομίχλη, ἐδῶ πιά δὲ θὰ μείνεις· τοῦ Μεγακλῆ ἄντε τρῶγε τὶς κολόνες¹.

Φ. Εὔλογημένε ! Τί ἔπαθες, πατέρα;

Μά τὸν 'Ολύμπιο Δία, θὰ τά 'χεις χάσει.

Στρ.—'Ολύμπιο Δία ! Μωρὲ βλακείες κοτζάμου ἄντρας κι ἀκόμα νὰ πιστεύει Δία !

Φ.—Γελᾶς γι' αὐτό ;

Στρ.— Μὰ σκέφτομαι πῶς εἶσαι μωρό, καὶ παλαιικό 'ναι τὸ μυαλό σου.

"Ελα κοντὰ νὰ σὲ φωτίσω· ἀν μάθεις αὐτὸ ποὺ θὰ σοῦ πῶ, θὰ γίνεις ἄντρας.

'Αλλὰ τὸ νοῦ σου, μὴν τ' ἀκούσει κι ἄλλος.

Φ.—Ἡρθα, τί τρέχει ;

Στρ.— 'Ορκίστηκες στὸ Δία.

Φ.—Ναί.

Στρ.— Βλέπεις τί καλό είναι νὰ μαθαίνεις; Δίας, Φειδιππίδη γιέ μου, δὲν ὑπάρχει.

Φ.—Καὶ ποιὸς ύπάρχει ;

Στρ.— "Εδιωξε τὸ Δία

1. Σύρε δηλ. νὰ σὲ τρέφει ὁ θεῖος σου ὁ Μεγακλῆς, ποὺ ἀπὸ τὴ μεγαλὴ του περιουσία δὲν τοῦ 'μειναν παρὰ οἱ κολόνες τοῦ σπιτιοῦ του.

καὶ βασιλεύει πιὰ δὲ Καταποτήρας¹.

Φ.—Βλακεῖς.

Στρ.— "Ετούτη εἶναι, ξέρε το.

Φ.— Καὶ ποιὸς

τὰ λέει αὐτά;

Στρ.— "Ο Σωκράτης δὲ . . . Μηλιός² καὶ δὲ Χαιρεφώντας ποὺ ἀπὸ ψύλλων ξέρει πατημασιές.

Φ.— Κι εσένα σ' ἔχει πιάσει τόση παλαβωμάρα, ὅστε πιστεύεις ἀνθρώπους ποὺ τούς ἔστριψε;

Στρ.— Γιά κράτα τὴ γλώσσα σου, μὴ λέεις κακό γιὰ ἀνθρώπους ἔξυπνους, μυαλωμένους, ποὺ κανείς τους ποτέ του δὲν κουρεύτηκε οὔτε πῆγε σὲ μπάνιο οὔτε κι ἀλείφτηκε μὲ λάδι, ἀπὸ τὴν τσιγκουνιά· ἐνῶ σύ, σὰ νά μαι νεκρός, μοῦνος χεις τὸ βιός μου ξε...παστρέψει. Τρέχα καὶ γράψου μαθητής γιὰ μένα.

Φ.—Καὶ τί καλὸς ἀπὸ αὐτοὺς μπορεῖς νὰ μάθεις;

Στρ.—"Αλήθεια; "Οσες σοφίες εἶναι στὸν κόσμο. Θά νιώσεις πώς εἴσαι ἄμαθος καὶ μάπας. 'Αλλὰ περίμενέ με μιὰ στιγμούλα.

Μπαίνει στὸ σπίτι του.

Φ.—Τρελάθηκε δὲ πατέρας. Τί νὰ κάμω; Στὸ δικαστήριο νὰ τὸν πάω, νὰ βγάλουν ἀπόφαση πώς τὰ χασε, ή τὸ πράμα στοὺς νεκροσεντουκάδες ν' ἀναφέρω;

'Ο Στρεψιάδης ξαναγυρίζει μὲνα κοκόρι στὸ ξενά χέρι καὶ μιὰ πουλάδα στὸ ἄλλο.

Στρ.—"Ας δοῦμε πέντε μου, αὐτὸς τί λέεις πώς εἶναι;

1. "Ο Σωκράτης εἶχε πεῖ πότισ δὲν ὑπάρχει πιὰ Δίας· ἔδιωξε τὸ Δία δὲ Δίνος καὶ εἶναι αὐτὸς βασιλιάς. Δίνος σήμαινε στὸ ρόβητα λόρος, μὰ κι ἔνα είδος ποτήριος, καὶ παρακάπτω γίνεται ἔνα λογοπαίγνιο μὲν τις δυὸς σημασίες αὐτές· γι' αὐτὸς στὴ μετάφρ. προτιμήθηκε τὸ καταπότηρος.

2. "Ο Διαγόρας ἀπὸ τὴ Μῆλο ηταν ἄθεος· γιὰ νὰ παραστήσει ὁ Αριστοφ. τὸ Σωκράτη ἄθεος τὸν λέει Μηλιό, ἐνῶ βέβαια ηταν ἄθεος.

Φ.—Πουλερικό.

Στρ.—
Κι αύτό :

Φ.—
Πουλερικό.

Στρ.—Τί ; Τὸ ἔδιο καὶ τὰ δύο ; Εἶσαι γιὰ γέλια.
Τώρα, ἀπὸ δῶ κι ἐμπρός, νὰ λέσ : αὐτό 'ναι
πουλερικός κι αύτὸ πουλερικίνα.

Φ.—Πουλερικίνα ; Αὐτές εἶν' οἱ σοφίες
ποὺ σοῦ 'μαθαν αὐτοὶ οἱ . . . χαμωγιανοί ;

Στρ.—Κι ἄλλα πολλά· μᾶ, βλέπεις, εἶμαι γέρος
κι δ, τι μάθαινα μοῦ 'φευγε καὶ πάλι.

Φ.—Γι' αύτὸ καὶ τὸ ὑμάτιο σοῦ 'χει φύγει ;

Στρ.—Δὲ μοῦ 'φυγε, ξε...σκόλισε ἀπὸ μένα.

Φ.—Καὶ ποῦ 'ναι τὰ παπούτσια σου, χαμένε ;

Στρ.—Σὰν ἄλλος Περικλῆς τὰ . . . ξόδεψα ὅπου
ἔπρεπε¹. Μά ἔλα, πᾶμε, ἐμπρός, περπάτα·
κάμε δ, τι πεῖ ὁ πατέρας σου κι ἀς σφάλεις·
κι ἔγώ δ, τι μοῦ 'πες ἔκαμα, δταν ἥσουν
ἔξι χρονῷ καὶ τραύλιζες ἀκόμα·

στῶν Διάσιων τὴ γιορτὴ σοῦ ἀγόρασσα ἔνα
μικρὸ δμαξάκι μὲ τὸ πρῶτο χρῆμα
ποὺ πήρα ὡς δικαστής τῆς ἡλιαίας.

Φ., ὑποχωρώντας μὲ κακή καρδιά.

Θά 'ρθεῖ καιρός ποὺ θά τὸ μετανοιώσεις.

Στρ.—Πείστηκες, μπράβο. Φωνάζει.

Πρόβαλε, Σωκράτη !

Σοῦ φέρνω ἐδῶ τὸ γιό μου· ἀρνιόταν, δμως
τὸν ἔπεισα.

Σω., βγαίνοντας ἀπό τὸ φροντιστήριο.

Μωρό 'ναι καὶ δὲν ἔχει
τριβὴ τῶν κρεμαθρῶν πού 'ναι δῶ μέσα.

Φ.—Θά δεῖς τί 'ναι ἡ τριβὴ, σὰ σὲ κρεμάσουν.

Στρ.—Σκασμός ! Τὸ δάσκαλό μας καταριέσαι ;

Σω.—«Σὰ σὲ κρεμάσουν !» Τί χαζά ποὺ τὸ εἶπε !
Μὲ στόμα σὰν πηγάδι. Πῶς θά μάθει

1. "Ετοι δικαιολόγησε κάποτε ὁ Περικλῆς τὴ διάθεση ἐνὸς χοη-
ματικοῦ ποσοῦ ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμείο· εἶπε ἀπλῶς πὼς τὸ ξόδεψε
εἰς τὸ δέον, ἐπειδὴ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνακοινωθεῖ τὸ πράμα.

τὴν «κλήση», τὸ «ξεγλίστρημα» καὶ τοῦ ἄλλου τὸ «μούδιασμα μὲ λόγους ποὺ ἀνατρέπουν»;¹ Οὐ πέρβολος² ὡστόσο ξόδεψε ἔνα τάλαντο νὰ τὰ μάθει.

Στρ.— Δίδαξέ τον
καὶ μὴ σὲ μέλει· κόβει τὸ μυαλό του·
παιδάκι ἀκόμα τόσο δά, σχεδίαζε
σπιτάκια καὶ πελέκαε καραβάκια,
ἔφτιανε καὶ βατράχους ἀπὸ φλοῦδες
ροδιῶν—τί ὀραίους!—καὶ πέτσινα ἀμαξάκια.
Φρόντισε νὰ μοῦ μάθει τοὺς δυὸς Λόγους,
τὸ δυνατό, διὰ τοῦ ναὶ, καὶ τὸν ἄλλον
ποὺ ἀδύνατο τὸν λέν, ποὺ ὑποστηρίζει
τὸ ἄδικο καὶ τὸν πρῶτο βάζει κάτω·
κι ὃν ὅχι καὶ τοὺς δυό, τὸν ἄδικο ὅμως
νὰ διδαχτεῖ ὅπωσδήποτε.

Σω.— 'Απ' τοὺς Ἰδιους.
τοὺς Λόγους θὰ τὰ μάθει. Ἐγὼ θὰ λείψω.
Στρ.— "Ἐνα μονάχα μήν ξεχνᾶς, νὰ γίνει
ἄξιος σὲ κάθε δίκιο ν' ἀντιλέγει.

ΟΙ ΔΥΟ ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ Η ΜΑΘΗΤΕΙΑ ΤΟΥ ΦΕΙΔΙΠΠΙΔΗ (889—1302). Ο "Άδικος Λόγος καὶ ὁ Δίκαιος Λόγος βγαίνουν καβγαδίζοντας. Εἶναι ὁ συνηθισμένος βίαιος, ἄγριος, ἄλλα ρυθμικός καὶ στυλίζαρισμένος καβγάς τῆς κωμῳδίας, ποὺ καταλήγει πάντα στὸν «ἀγώνα», μὰ συζήτηση ζωηρὴ καὶ αὐτή, ἄλλα πάντως ἥρεμώτερη.

Ο "Άδικος Ισχυρίζεται πῶς οὗτε στοὺς θεοὺς δὲν ὑπάρχει δικαιοσύνη, ἀφοῦ ὁ Δίας, ποὺ ἔβαλε στὴ φυλακὴ τὸν πατέρα του, δὲν τιμωρήθηκε. Τις βρισιές τοῦ Δίκαιου, ποὺ τὸν λέει ἀδιάντροπο, ἔκφυλο, γελωτοποιό, πατροχτόνο, τις ἔχει γιὰ φόδα, γιὰ κοίνους καὶ γιὰ χρυσάφι. Ο Δίκαιος ἐκθέτει τὸ ἐκπαιδευτικό του σύστημα, τὴν «ἀρχαία παιδεία». Τὰ παιδιὰ ἔταν τότε σιωπηλά, πήγαιναν ὄμαδικά, μὲ τάξη, στοῦ κιθαιριστῆ, χωρὶς ἴματιο ἀκό-

1. Κλῆσις, ἀπόφευξις, δίκης, καύνωσις ἀναπτηστηρίας, κόλπα ρητορικά καὶ δικαινικά.

2. Πολιτικὸς ἀπὸ τὴν μερίδα ποὺ δὲ συμπαθοῦσε ὁ Αριστοφάνης.

² Αριστοφάνης

μα καὶ μὲ κιόνια. Μάθαιναν λιτά, αὐστηρὰ τραγούδια, ὅπως π. χ. τὸ «Παλλάδα, φιβερὴ κουρσεύτρα πόλεων», καὶ τὴ σεμνότητα. Ἀπαντώντας δὲ ἄλλος ὑποστηρίζει πὼς ἡ σωφροσύνη δὲν ἀξίζει τίποτα, πὼς ἡ εὐγέλωτιά εἶς ασφαλίζει τὴν ἐπιτυχία στὴν ζωή. Ὁ Δίκαιος ἀναγνωρίζει πὼς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ βγάλει πέρα μαζί του καὶ δὲν Φειδιππίδης γίνεται μαθητὴς τοῦ Ἀδικου. Ἡ ἐπιτυχία εἶναι ἀφάνταστη. Σὲ λίγο καιρὸ δὲ Φειδιππίδης γίνεται φωστήρας καὶ δὲ πατέρας του, ἐνθουσιασμένος, ἔτοιμαζει συμπόσιο, γιὰ νὰ γιορτάσει τὸ εὐχάριστο γεγονός. Μᾶ κι δὲν διος δέρος κόλλησε ἀρκετὴ σοφία καὶ εἶναι σὲ θέση νὰ ξαποστέλνει τοὺς δανειστές του παίρνοντάς τους στὸ ψηλό. «Τί εἰδους θεριὸ εἶναι δέ τόκος;» φωτᾶ ἔναν ἀπ' αὐτούς. Καὶ ὅταν ἐκεῖνος ἀπαντᾷ πὼς εἶναι ἡ αὔξηση τοῦ ποσοῦ τῶν χορημάτων ποὺ γίνεται μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, δὲ Στρεψιάδης φωνάζει: «Κακομοίόη! Τόσα ποτάμια χύνονται μέσα στὴ θάλασσα κι αὐτὴ μένει πάντα ἡ θάλασσα κι ἐσύ ζητᾶς νὰ γίνουν πιὸ πολλὰ τὰ λεφτά σου;» Καὶ τὸν διώχνει μὲ τὸ ξύλο.

ΚΑΚΑ ΞΕΜΠΕΡΔΕΜΑΤΑ (1321 -1510). Μὰ ὁ θρίαμβος τοῦ Στρεψιάδη δὲ βάπταξε πολὺ. Ὁ Φειδιππίδης παράγνε φωστήρας, τόσο ποὺ ἔκαψε και τὸν πατέρα του. Νά πως (ἔπειτ' ἀπὸ ἕνα πολὺ μικρὸ στάσιμο 1303—1320) τελειώνει ἡ κωμῳδία.

·Ο Στρεψιάδης βγαίνει βιαστικός ἀπό τὸ σπίτι του· τὸν ὄκολουθεῖ ὁ γιός του.

Στρ.—Γειτόνοι, συγγενεῖς μου, συγδημότες,

μὲ δέρνουνε· βοηθᾶτε ὅπως μπορεῖτε.

"Οχ, τὸ κεφάλι, τὸ σαγόνι μου ! "Οχ !

Στὸ Φειδιππίδη.

Τὸν κύρη σου χτυπᾶς, βρὲ σιγαμένε;

Φ., ἥρεμος. Κύρη μου, ναί.

Στρ., στὸ Χορό.

Τ' ὁμολογεῖ—τ' ὅκοῦτε;—

πώς μὲ χτυπᾷ.

Φ.— Kai βέβαια.

$\Sigma \tau g.$ —

Σιχαμένε

καὶ πατροχτόνε καὶ διαρρήχτη.

Φ —

Πές τα

Ξανά, καὶ περισσότερα ἄλλα. Ξέρεις

πόση χαρά μοῦ κάνει νὰ μὲ βρίζουν;
Στρ.—”Α εξκισμένε.

Φ.— Ραῖνε με μὲ ρόδα.

Στρ.—Τὸν κύρη σου χτυπᾶς;

Φ.— Καὶ θ' ἀποδείξω πώς, μά τὸ θεό, εἶχα δίκιο νὰ σὲ δείρω.

Στρ.—”Α σιχαμένε! Πῶς μπορεῖ κανένας τὸν κύρη του μὲ δίκιο νὰ χτυπάει;

Φ.—Καὶ θά 'βγω νικητῆς σου, δείχνοντάς το.

Στρ.—”Εσύ; Σ' αὐτό;

Φ.— Καὶ μὲ πολλὴ εὔκολία.
 'Απ' τοὺς δυὸ λόγους διάλεξε δποιον θέλεις.

Στρ.—Ποιοὺς δυό;

Φ.— Τὸ δυνατὸ ἢ τὸν ἄλλον δποιον.

Στρ.—”Α, μά τὸ Δία, θὰ πεῖ, μωρέ, πώς σ' ἔχουν μάθει καλὰ στὰ δίκια ν' ἀντιλέγεις,

ἄν εἶναι νὰ μὲ πείσεις πώς ὥραῖο

· καὶ δίκιο εἶν' ὁ πατέρας ἀπ' τοὺς γιούς του
 Εύλο νὰ τρώει.

Φ.— Ναί, τόσο θὰ σὲ πείσω,
 πού, σὰ μ' ἀκούσεις, ἄχνα δὲ θὰ βγάλεις.

Στρ.—Θέλω ν' ἀκούσω τί θὰ πεῖς. 'Ορίστε.

‘Ο Χορός. Τώρα εἶναι δουλειά δικιά σου, γεροντάκο,
 νὰ κοιτάξεις νά 'βγεις νικητής’

τόσο ἀδιάντροπος αὐτὸς ἐδῶ δὲ θὰ 'ταν,
 ἀν δὲν εἶχε κάπου νὰ σταθεῖ·

εἶναι φανερὴ ἢ αὐτοπεποίθησή του.
 ἀπὸ κάτι ἀντλεῖ τὴν ἀφοβιά.

‘Ο Κορεφαῖος τοῦ Χοροῦ.

Μὰ τώρα πρέπει στὸ Χορὸ νὰ πεῖς γι' αὐτὴ τῇ μάχῃ,
 ἢ πρώτη ἀρχὴ τῆς ποιά ἦτανε· καὶ πάντως θὰ τὸ κάμεις.

Στρ.—Ναί, ποῦθε ἀρχίσαν οἱ βρισιές ἐγὼ θὰ φανερώσω.
 Πάνω στὸ φαγοπότι μας, πού ξέρετε, ἐγὼ πρῶτα

τοῦ λέω «πάρε τὴ λύρα σου καὶ πές μας τὸ τραγούδι
 τοῦ Σιμωνίδη γιὰ τὸν Κριό, πῶς κόψαν τὰ μαλλιά του»¹.

1. Ποίημα τοῦ Σιμωνίδη γιὰ τὸν Αἰγινήτη ἀθλητὴ Κριό, ποὺ δ ποιητῆς τὸν σύγχρινε, φαίνεται, μὲ κουρεμένο κριάρι.

«Παλιά συνήθεια, μοῦ ἀπαντᾷ, οἱ κιθάρες, καὶ στὸ γλέντι νὰ τραγουδᾶς σάν τὴ γυναίκα ποὺ κριθάρι ἀλέθει.»

Φ.—Τί; Δὲ σοῦ χρειάζονταν κλοτσιές καὶ ξύλο, νὰ μὲ βάζεις νὰ τραγουδῶ σὰ νά ’κανες τραπέζι σὲ. . . τζιτζίκια;

Στρ.—Τέτοια καὶ μέσακιοῦ ’λεγε, νά, σάν αὐτὰ ποὺ ἀκοῦτε, καὶ φώναζε κακός ποιητής πώς εἶναι δὲ Σιμωνίδης.

Πειράχτηκα, μὰ στὴν ἀρχὴ κρατήθηκα. Σὲ λίγο «πάρε, τοῦ λέω, κλωνὶ μυρτιᾶς κι ἀπάγγειλέ μου κάτι ἀπ’ τὸν Αἰσχύλο». Κι ἀπαντάει εύτύς: «Καὶ τὶ νομίζεις πῶς εἶν’ δὲ Αἰσχύλος; Ό ἀριστος ποιητής; Γεμάτος στόμφο καὶ θόρυβο, ἀνακόλουθος καὶ γκρεμοφράσεων πλάστης.» Μέσα ἡ καρδιά μου ἀνάβρασε. Μὰ πάλι τὸ θυμό μου κατάπια καὶ τοῦ λέω· «καλά· μὰ τότε πές μου κάτι ἀπ’ τὰ μοδέρνα, τὰ σοφά». Κι ἐκεῖνος τοῦ Εύριπίδη ἔνα κομμάτι ἀρχίνησε νὰ τραγουδᾶ, γιὰ κάποιον ποὺ βίασε, φύλαγέ μας, θεέ, τὴν ἀδερφή του—ἀπ’ ἄλλον πατέρα, μὰ ἡ μητέρα μιά¹. Δὲ βάσταξα ἐγὼ τότε καὶ τὸν ταράζω στὶς βρισιές σαιτιές τὰ λόγια πέφταν κι ἀπὸ τοὺς δυό μας φυσικά πάνω μου αὐτὸς χιμάσει καὶ μὲ χτυπᾶ, μὲ κοπανᾶ, μὲ πνίγει, μὲ στουμπίζει.

Φ.—”Αδικα; ”Αφοῦ δὲν ἐπαινεῖς τὸν Εύριπίδη, ποὺ εἶναι δὲ πιὸ σοφός.

Στρ.— ‘Ο πιὸ σοφός; Αὐτός. . . μὰ ἀς μὴ μιλήσω, γιατὶ καὶ πάλι θὰ τὶς φάω.

Φ.— Καὶ μὲ τὸ δίκιο, ἀλήθεια.
Στρ.— Πῶς μὲ τὸ δίκιο, ἀδιάντροπε, ποὺ ἐγὼ σ’ ἀνάστη- [σα; ”Ο, τι

ἡθελες, ἐγὼ τὸ ’νιωθα κι ἀς τσεύδιζες ἀκόμα.

“Εκανες «μπού» καὶ σοῦ ’δινα νὰ πιεῖς σάν τ’ ἀγρικοῦσα· «μάμ» ὅταν ζήταες, ἔτρεχα καὶ σοῦ ’φερνα ψωμάκι· καὶ μόλις φώναζες «κακκά», σ’ ἔπαιρνα ἀμέσως κι ἔξω σ’ ἔβγαζα καὶ σὲ κράταγα μπροστά μου· κι ἐσύ τώρα

πῆγες νὰ μὲ στραγγαλίσεις,
κι ἐνῶ φώναζα, ἔσκουζα δτὶ
εἶχα σφίξη στὴν κοιλιά μου,

1. Στὸν Αἴολο τοῦ Εύριπίδη ὁ γιὸς τοῦ Αἴολου βίαζε τὴν ἀπὸ ἄλλον πατέρα ἀδερφή του.

θεοκατάρατε, δὲν εἶπες
νὰ μὲ βγάλεις ἔξω
κι ἔτοι πῆσα νὰ σκάσω
κι ἔκαμα ἐπιτόπου
τὰ κακκά μου.

Χορός.—Οἱ καρδιές τῶν νιῶν χτυποῦν τὸ δίχως ἄλλο
καρτερώντας τοῦτος τί θὰ πεῖ.

“Ἄν τὰ λόγια του τὸ γέρο μεταπείσουν
ἔπειτ’ ἀπὸ τέτοια διαγωγή,
τῶν γεροντικῶν τῶν τομαριῶν δὲ θὰ ’ναι
οὕτ’ ἔνα ρεβίθι πιά ἡ τιμή.

Κορυφαῖς, στὸ Φειδίππιδη.

“Ἐ σύ, ποὺ νέους συλλογισμούς κινεῖς κι ἀναμοχλεύεις,
σκέψου γιὰ ἐπιχειρήματα ποὺ δίκιο νὰ σοῦ ρίχνουν.

Φ.—Τὶ εὐχάριστο μὲ πράματα νὰ ζεῖς καινούρια κι ἔξυπνα
καὶ νὰ περιφρονεῖς αὐτούς τοὺς νόμους ποὺ ἔχει ἡ πόλη! Τὸ νοῦ μου ἐγὼ ἀποκλειστικὰ στήν ἴππική σάν εἶχα,
τρεῖς φράσεις δὲν ξεστόμιζα χωρίς νὰ κάμω λάθος·
μὰ ἀπ’ τὴν στιγμὴν ποὺ αὐτὸς ἐδῶ Δείχνει τὸ σπίτι τοῦ Σωκράτη.

μὲ ξέκοψε ἀπὸ κεῖνα
καὶ ζῶ μὲ ἵδεες, γνῶμες λεπτὲς καὶ λογισμούς, θὰ δείξω
πῶς δίκιο είναι νὰ τιμωρεῖ κανένας τὸν πατέρα του.

Στρ.—Κάνε ἴππική, νὰ μά τὸ θεό, καλύτερα νὰ θρέφεις
γιὰ τέθριππο ἄλογα, παρὰ νὰ λιώσω ἐγὼ ἀπ’ τὸ ξύλο.

Φ.—Πιάνω τὸ λόγο μου ἀπὸ κεῖ ποὺ μ’ ἔκοψες· καὶ πρῶτα
θὰ σὲ ρωτήσω αὐτό: παιδί σάν ήμουν, μὲ χτυπούσες;
Στρ.—Μὰ ναί, ἀπ’ ἀγάπη, γιὰ καλὸ δικό σου.

Φ.—
δὲν εἶναι δίκιο τώρα ἐγὼ νὰ σ’ ἀγαπέω τὸ ἴδιο
καὶ νὰ σὲ δέρνω, ἀφοῦ εἶν’ αὐτὸς ἡ ἀγάπη, τὸ νὰ δέρνεις;
‘Απὸ χτυπιές τὸ σῶμα σου νὰ ’ναι ἄμαθο, κι ἐμένα
ὄχι; Δὲν εἶν’ ἐλεύθερη κι ἐμὲ ἡ καταγωγή μου;
Θρηνοῦν οἱ γιοί, νὰ μὴ θρηνοῦν λοιπὸν κι
[οἱ πατεράδες];

Εἶναι συνήθεια τὰ παιδιά, θὰ πεῖς, νὰ τὸ παθαίνουν
σ’ αὐτὸς ἀπαντῶ πῶς «δυὸ φορὲς εἶναι παιδιά
[οἱ γερόντοι]»
καὶ τὸ σωστό ’ναι πιὸ πολὺ νὰ κλαῖν αὐτοὺς ἀπ’ τοὺς νέους,
γιατὶ καὶ πιὸ ἀσυγχώρητα τὰ σφάλματά τους εἶναι.

Σερ.—Μὰ πουθενά γιὰ τοὺς γονιούς δὲν εἶναι τέτοιος νόμος.
Φ.—Θηντὸς δὲν ἥταν σάν κι ἐμᾶς ὁ ποὺ ἔθεσε τὸ νόμο,
καὶ μὲ τὸ λόγο τοὺς παλιούς δὲν ἔπειθε; Δὲν ἔχω
δικαίωμα τὸ λοιπὸν κι ἐγώ κατενόύριο νόμο τώρα
νὰ δρίσω: στοὺς γονιούς οἱ γιοὶ τὸ ξύλο νὰ ἐπιστρέφουν;
Τώρα δσο ξύλο φάγαμε πρὶν νὰ μπει αὐτὸς ὁ νόμος
ὅς ξεγραφτεῖ, δεχόμαστε νὰ χει δοθεῖ ἔτσι τζάμπα.
Γιά κοίταξε τοὺς πετεινούς καὶ τ' ἄλλα ζά: οἱ γονιοί τους
τσιμποῦνε; τοὺς τσιμποῦν κι αὐτά: κι ὡστόσο τί διαφέρουν
τάχ' ἀπὸ μᾶς; ψηφίσματα μονάχα δὲ συντάσσουν.

Στρ.—Αφοῦ, μωρέ, τοὺς πετεινούς γιὰ πρότυπο τοὺς ἔχεις, γιατὶ δὲν τρώς κοπριά, γιατί σὲ ξύλο δὲν κουργιάζεις;

Φ.—Δεν είναι τό τιδικό κι ούτ' αύτή είν' ή γνώμη τοῦ Σω-
κράτη.

Φ.—Και πῶς;

Στρ.— Γιατί' είναι δίκιο ἔγώ ποινές νὰ σου ἐπιβάλλω,
κι ἔσυ, σὰν ἀπογήτησες γιό.

Φ.— Μπά! Κι ἂν δὲν ἀποχήσω; Τζάμπα τὰ δάκρυα πού 'χυσα; Καὶ νὰ πεθάνεις πιὰ ὅταν θὰ μ' ἔχεις κάμει μπαγγιό σου;

Στρ., στοὺς θεατές. Θαρρῶ πῶς ἔχει δίκιο καὶ πρέπει, ὃ συνομήλικοι, ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι ἔχουν κι οἱ νιοὶ δικαιώματα, κι ἂν ἄδικα οἱ μεγάλοι φερνόμαστε, εἶναι φυσικὸ νὰ χύνουμε καὶ δάκρυα.
Φ — Μίαν γὰρ ἐλλὴν σκέψην μεν ἔκποντας

Στρ.— Τί; Κι ἄλλη! Πάω χαμένος.
Στρ.— "Αν ἔπαθες δι, τι ἔπαθες, τόσο δυσάρεστο θεως
νιάδα σε δένει είναι.

Σερ.— Μπά ! Σάν τι κέρδος μπορώ νὰ βγάλω ;
Φ.— Θὰ δείξω καὶ τὰ μάντα που.

Τί λέσ ; Τί λέσ ; Αύτό 'ναι
Σιρο.— ζκόνα πιλό βασού.

Φ. — "Ομως ἂν ἐγώ, πιάνοντας τώρα
τὸ λόγο τὸν ἀδύνατο,
σοῦ δώσω τὴν ἀπόδειξη
πώς τὶ μητέρα του καγείς

ἀνάγκη ναι νὰ τὴ χτυπᾶ ;
 "Ε ; Σὰν τὸ κάμω, τὶ θὰ πεῖς ;
Στρ. — Σὰν τὶ ἄλλο θέλεις νὰ σοῦ πῶ
 παρὰ πώς, ἀν γενεῖ κι αὐτό,
 ἐν' ἀπομένει μοναχά :
 ἐσύ, μαζί ὁ Σωκράτης σου,
 κι ὁ Λόγος σας ὁ Ἀδύνατος,
 νὰ σύρετε καὶ συντροφιά
 νὰ πέσετε στὸ Βάραθρο ¹.

Μένει γιὰ λίγο σιωπηλός. "Ἐπειτα, ξαφνικά, γυρίζει στὶς Νεφέλες.
 Γιὰ σᾶς, Νεφέλες, τὰ χω πάθει τοῦτα,
 ποὺ κρέμασσα ἀπὸ σᾶς τὴν τύχη μου δλη.

Κορυφαία. — "Οχι, δὲ φταῖμ' ἐμεῖς, ἐσύ σαι ὁ αἴτιος,
 ποὺ ρίχτηκες σὲ πράματα ὅχι τίμια.

Στρ. — Αὐτὰ γιατὶ δὲ μοῦ τὰ λέατε τότε,
 κι ἀφήσατε ἔνα γέρο, ἔνα χωριάτη
 νὰ πάρει ὁ νοῦς του ἀέρα ;

Κορυφαία. — Πάντοτ' ἔτσι
 κάνουμ' ἐμεῖς, σὰ βλέπουμε κανέναν
 ποὺ οἱ ἄτιμες δουλειές τ' ἀρέσουν, ὥσπου
 σὲ συμφορὰ νὰ πέσει καὶ νὰ μάθει
 νὰ χει τῶν θεῶν τὸ φόβο.

Στρ. — 'Αλίμονό μου'
 κακὸ εἶν' αὐτό, Νεφέλες, μὰ εἶναι δίκιο'
 λεφτὰ ποὺ τὰ χα πάρει δανεικά
 δὲν ἔπρεπε νὰ θέλω νὰ τὰ φάω.
 Στὸ Φειδιππίδη.

Καὶ τώρα ἐσύ, παιδί μου ἀγαπημένο,
 ἔλα μαζί μου νὰ ἔξοντώσουμε ἔλα
 αὐτοὺς ποὺ μᾶς ξεγέλααν, τὸ Σωκράτη
 καὶ τὸν καταραμένο Χαιρεφώντα.

Φ. — Κακὸ ἔγώ στοὺς δασκάλους μου δὲν κάνω.

Στρ. — Τὸν πατρικὸ σεβάσσου Δία καὶ κάν' το.

Φ. — Δία πατρικό ! Τί παλαιικὲς ἰδέες !

Μὰ ύπάρχει Δίας ;

Στρ. — 'Υπάρχει.

1. "Οπου γνωρίζαν καταδικασμένους σὲ θάνατο κακούργους.

Φ.— Δὲν ὑπάρχει·
τώρα δ... Καταποτήρας βασιλεύει·
τὸ Δία τὸν ἔδιωξε.

Στρο.— "Οχι! Τὸ θαρροῦσα
ἐγώ ἔξαιτίας ἐτούτης τῆς . . . ποτήρας.
Δείχνει ἔνα κρασοπότηρο κι ἐπειτα ἀπευθύνεται σ' αὐτό.
"Α, συφορά, γιὰ θεὸ νὰ σὲ περάσω
κι ἐσένα, τὸν πηλό.

Φ.— Ἔγώ φεύγω· κάθου
κι ἀράδιαζε φλυαρίες καὶ κουταμάρες.
Φεύγει.

Στρ.—Βλακεία κι αύτή! Γιά χάρη του Σωκράτη τούς θεούς ν' ἀρνιέμαι! Τρέλα πού τὴν εἶχα!

Γυρίζει πρός ἕνα ἄγαλμα τοῦ Ἐρμῆ, στημένο ἐκεῖ κοντά.

Αγαπητέ μου Ἐρυθή, μὴ μοῦ θυμώνεις,
συμπάθα με καὶ μὴ μὲ καταστρέψεις,
ἄντι ἔχασα τὸ νοῦ μου ἀπ' τίς παλάβρες
δέξου νὰ γίνεις συμβουλάτοράς μου.

νὰ τοὺς μηνύσω ἢ τί σοῦ ἀρέσει; πέξ μου.
Κολλᾶ τὸ αὐτὶ του στὸ ἄγαλμα καὶ κάνει πῶς ἀκούει.
Σωστὰ μοῦ λέξ, νὰ μὴν ἀρχίσω δίκες
παρὰ στὸ σπίτι αὐτῶν τῶν φαφλατάδων
φωτιά νὰ βάλω εὔτύς.

Φωνάζει. Ξανθία, Ξανθία,
πάρε μιά σκάλα και μιά τσάπτα κι ἔλα
ἔδω ἔξω.

"Ἐρχεται ἀπὸ τὸ σπίτι ὁ δοῦλος

Στὴ σκεπὴ τοῦ Φροντιστήρου,
ἄν ἀγαπᾶς τ' ἀφεντικό σου, ἀνέβα
καὶ βάρα μὲ τὴν τσάπα, ώσπου τὸ σπίτι
νὰ σωριαστεῖ κι ἀπάγω τους νὰ πέσει

Φέστα μηνί, ούτε διά τον θάνατον τον πάτερνον
Ο Ξανθίας ἔχτελει τὴ διαταγῆ.

Φέρτε μου ἔμένα ἔνα δαδί ἀναμμένο·

μέσης διατάξεως την ξιπασιά τους, ἀπὸ μένα

Ἐνας Μαθητής τούτου

Evas M
'Eva s' M

Στρ.—Κοίτα, δαδί, τρανή νά βγάλεις φλόγα.
Μαθ.—”Ε σύ, τί κάνεις:

Στρ.— Τί; Ψιλή κουβέντα
μὲ τὰ δοκάρια πιάνω τοῦ σπιτιοῦ σας.

Άλλος Μαθητής.

Άλι μας! Ποιός μᾶς καίει τὸ σπίτι;

Στρ.— ^{Έκεῖνος} ποὺ τοῦ χέτε τὸ ἴματιο σουφρωμένο.

Μαθ.— Θά μᾶς χαλάσεις, πάει, θά μᾶς χαλάσεις.

Στρ.— Αὐτὸ ἀκριβῶς κι ἐγώ ζητάω, ἔξδν
δὴν μοῦ προδώσει ἡ τσάπα τίς ἐλπίδες
ἢ ἂν πέσω καὶ ξεσβερκιαστῶ ἐγώ πρῶτος.

Σωκρ., προβάλλοντας ἀπὸ τὸ σπίτι.

Ἐ σὺ στὴ στέγη ἀπάνω! Ἀκοῦς; Τί κάνεις;

Στρ.— Ανάερα πάω ξετάζοντας τὸν ἥλιο¹.

Σωκρ.— "Ἄχ συμφορά μου! Ό δύστυχος θὰ σκάσω.

Μαθ.— Κι ὁ φουκαράς ἐγώ θὰ πάω καμένος.

Στρ.— Τί παλαβιά, μωρέ, σᾶς εἶχε πιάσει
καὶ βρίζατε τοὺς θεούς, καὶ τῆς Σελήνης
ξετάζατε τὴν ἔδρα;

Στὸν Ξανθία. "Ισα, ρίχνε,
βάρα, γιὰ αἴτιες πολλές, ἀλλὰ προπάντων
γιατ' ἥθελαν στοὺς θεούς κακό νὰ κάμουν.

Χορ.— Εἶπε ἀρκετὰ ὁ Χορός μας γιὰ σήμερα· φέρτε μας **ἔξω**.

1. Εἰσι εἶχε πεῖ ὁ Σωκράτης στὸ Στρεψιάδη, ὅταν αὐτὸς τὸν
εἶδε στὴν «κρεμάσα».

Σ Φ Η Κ Ε Σ

ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ἐπάγγελμα στὴν ἀρχαίᾳ Ἀθήνα δὲν ὑπῆρχε. Τὰ δικαστήρια ἦταν λαϊκά, θεμελιωμένα σὲ βάση πέρα γιὰ πέρα δημοκρατική. Ο κάθε πολίτης τοὺς εἶχε κλείσει τὰ τριάντα του χρόνια μποροῦσε νὰ γίνει δικαστής, ἀρκεῖ νὰ ἔβγαινε ὁ αὐλῆρος του. Πραγματικά, κάθε χρόνο αὐληρώνονταν γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ 6000 πολίτες. Οἱ χίλιοι ἔμεναν γιὰ ἀναπληρωματικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι μοιράζονταν στὰ δέκα δικαστήρια ποὺ εἶχε ἡ πόλη.

Ο δικαστής ἦταν ἡλιαστής, δικαστής δηλαδὴ τοῦ δικαστηρίου ποὺ λεγόταν ἡλιαία, ἔπιστρεψε μισθό, ἡμερήσια ἀποζημίωση, ὅποτε γινόταν συνεδρία, ἔναν ὀβολὸ στὴν ἀρχή, ἔπειτα δύο, καὶ στὸν καιρὸ τοῦ Κλέωνα καὶ σύμφωνα μὲ νόμο ποὺ αὐτὸς τὸν εἰσηγήθηκε τρεῖς ὀβολούς. "Ἐνα τριώρδο γιὰ ἔνα φτωχὸ Ἀθηναῖο οἰκογενειάρχη ἐκείνου τοῦ καιροῦ δὲν ἦταν ποσὸ γιὰ πέταμα. Μποροῦσε μ' αὐτὸ ν' ἀντατοκούμενη, μὲ οἰκονομία βέβαια, στὰ ἔξοδα τῆς ἡμέρας. Ἐτοι, πολλοὶ περίμεναν μὲ ἀγωνία νὰ βγεῖ ὁ αὐλῆρος τους καὶ νὰ γίνει συνεδρία, γιατὶ ἀλλιῶς ἥ μέρα στὸ σπίτι θὰ περνοῦσε δύσκολα.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑλικὴ ἀνακούφιση ὁ δικαστής πολίτης εἶχε τὴ συναίσθηση πώς ἔχτελοῦσε κι ἔνα σπουδαῖο δημόσιο λειτουργημα καί, ἐπειδὴ δίκαιε κάθε εἰδούς ὑποθέσεις, καὶ πολιτικὲς καὶ ποινικές, καί, τὸν καιρὸ προπάντων τοῦ πολέμου, δίκες μεγάλων προσώπων, πολιτικῶν, στρατηγῶν, καταλάβαινε πὼς ὁ δικαστικὸς ψῆφος ἦταν στὰ χέρια του ἔνα ἀξιόλογο μέσο ἐλέγχου τῶν κοινῶν.

Οπως τὸ κάθε δικαστήριο τὸ ἀποτελοῦσαν ἐκατοντάδες πρόσωπα, δωροδοκία ἦταν ἐπηρεασμὸς τῆς γνώμης τῶν δικαστῶν ἦταν πολὺ δύσκολο, σχεδὸν ἀδύνατο, γὰ γίνει. Ἡ πολιτικὴ δῆμος τοποθέτηση τῶν δικαστῶν, τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ ζεύμαματα τῆς στιγμῆς θὰ ἔπαιξαν χωρὶς ἄλλο σημαντικὸ οόλο στὶς ἀποφάσεις τους. Τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου καταγγελίες γιὰ καταζητήσεις, γιὰ συνωμοσίες καὶ λακωνισμὸ καὶ γιὰ τάσεις ἦταν

γειες φιλοτυραννικές ήταν συχνές, καὶ ἡ ἀνησυχία, ἡ νευρικότητα, φυσικὲς σὲ τέτοιες στιγμές, ἔκαναν τοὺς δικαστὲς νὰ βγάζουν ἀποφάσεις ὑπερβολικὰ αὐστηρές, καμιὰ φορὰ ἵσως καὶ ἄδικες. Ἐπειτα, ὅπως γίνεται πάντα σὲ τέτοιες ἀνώμαλες ἐποχές, ὑπῆρχαν ἀνθρώποι ποὺ ἐκμεταλλεύονταν γιὰ τὸ συμφέρον τους τὶς περιστάσεις, παρακολουθοῦσαν μὲν μάτι καχύποπτο ἢ καὶ κακόβουλο τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα τῶν συμπολιτῶν τους καὶ τῶν πολιτῶν τῶν συμμαχικῶν πόλεων, πρόθυμοι νὰ ὑποβάλουν μηνύσεις γιὰ πραγματικὰ ἢ φανταστικὰ ἀδικήματα. Ἐτοι, ἀναπτύχτηκε δλόκηη τάξη συκοφαντῶν. Ὁ συκοφάντης ήταν ὁ καταδότης, πρόσωπο οὐαύεις ἄλλο βέβαια πιο φύγοντας συμπαθητικό, χωρὶς ὅμως αὐτὸν νὰ σημαίνει πώς ἡ καταγγελία του ήταν πάντα φεύγικη, συκοφαντική, μὲ τὴν ἔννοια ποὺ ἔχει πάντα ἡ λέξη γιὰ μᾶς.

Οἱ καταδικασμένοι, οἱ δικοὶ τους καὶ οἱ πολιτικοὶ τους φίλοι ἀγανακτοῦσαν βέβαια γιὰ τὶς δικαστικὲς ἀποφάσεις καὶ τὸ μίσος τους ἔφτανε συχνὰ ὡς στὴν καταδίκη καὶ τοῦ ἔδιου τοῦ θεσμοῦ τῶν δικαστηρίων. Τοὺς πολλοὺς καὶ φανατικοὺς ἐχθρούς του ὁ θεσμὸς τοὺς εἶχε φυσικά στὶς τάξεις τῶν εἰωθηνόφιλων καὶ τῶν δλιγαρχικῶν. Καὶ δὲ Ἀριστοφάνης, ποὺ οἱ συμπάθειες του πρὸς αὐτὲς τὶς τάξεις ἔκλιναν, ἀγέβασε στὸ θέατρο, τὰ Λήναια τοῦ 422, τὴν κωμῳδία του **Σφῆκες**, σάτιρα μὲ θέμα τὰ δικαστήρια καὶ τὸν τρόπο τῆς λειτουργίας τους. Ὁ ποιητὴς δὲ φαίνεται νὰ μισεῖ τόσο τοὺς δικαστές, ποὺ κατὰ ἔνα μεγάλο ποδοστὸ ἀνήκαν στὴν πολὺ συμπαθητικὴ γη ἀντὸν τάξη τῶν κλεισμένων μέσα στὰ τείχη τῆς Ἀθήνας ἀγροτῶν, ὅσο ἐκείνους ποὺ κατὰ τὴ γνώμη του τοὺς ἔσπρωχναν σὲ ὑπερβολὲς καὶ ἀδικίες, τοὺς συκοφάντες δηλαδὴ καὶ τοὺς πολιτικοὺς ὀρχηγούνς.

Τὸ Χορὸ τὸν ἀποτελοῦν γέροι ἥλιαστες, δεξύθυμοι, ἀστηροί, ἔτοιμοι νὰ χτυπήσουν, νὰ καταδικάσουν, νὲ ἀγκυλώσουν ὅπως οἱ σφῆκες. Ἀπ’ αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ὄνομά τους **Σφῆκες** (οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν τὴ λέξη στὸ ἀρσενικό, δ σφῆξ). Σὰ σφῆκες ποὺ εἶναι, ἔχουν κρεμασμένο ἀπὸ τὴ μέση τους, πίσω, ἔνα κεντρό, σύμβολο τοῦ σιδερένιου μυτεροῦ ὁργάνου, ποὺ μὲ αὐτὸ οἱ δικαστὲς χάραζαν στὸ ξύλινο κεραλειμμένο πινακίδιό τους τὴ γνώμη τους γιὰ τὴν ποινὴ ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐπιβληθεῖ· μακριὰ γραμμὴ σήμαινε πὼς ψήφιζαν γιὰ τὴ βαρύτερη ποινή, γιὰ κείνη ποὺ εἶχε προτείνει ὁ κατήγορος.

Τὰ κεντρικὰ πρόσωπα εἶναι δύο, δ Φιλοκλέωνας καὶ δ γιός

του δέ Βδελυκλέωνας. Ὅπως δείχνουν καὶ τὰ δινόματά τους, φίλος τοῦ Κλέωνα δὲ πρῶτος, ἐκθῆδος καὶ ἀντίπαλος του δέ δεύτερος. Τοῦ γέρου τόσο τοῦ ἀρέσει νὰ δικάζει, ὥστε τίποτ' ἄλλο δὲν τὸν ἔνδιαιφέρει πιάτη του αἰτή ἔφτασε σὲ βαθμὸ παθολογικό, ἔγινε μονομανία, ψύχωση. Ὁ γιὸς πῆρε πατάκαρδα τὴν ἀρώστια αὐτὴ τοῦ πατέρα του κι ἔχει βάλει ὅλα του τὰ δυνατὰ γιὰ νὰ τὴ γιατρέψει.

Ἡ σκηνὴ εἰκονίζει τὸ σπίτι τοῦ Φιλοκλέωνα, ζωσμένο δλόκληρο ἀπὸ ἕνα μεγάλο χοντρὸ δίζητον. Καὶ τὸ ἔργο ἀρχίζει.

Η ΜΟΝΟΜΑΝΙΑ ΤΟΥ ΦΙΛΟΚΛΕΩΝΑ (1—229). Εἶναι νύχτα. Πάνω στὸ δῶμα ποιεῖται δέ Βδελυκλέωνας. Στὴν πόρτα, δεξιὰ δέ ἔνας, ἀριστερὰ δέ ἄλλος, φρουροῦν δυὸ δοῦλοι, δέ Σωσίας καὶ δέ Ξανθίας. Ὁ δεύτερος ἀποκοιμήθηκε, μὰ καὶ δέ ἄλλος τοίβει τὰ μάτια του, σὰ νὰ ξύπνησε μόλις.

Σ., σκουντώντας τὸ συνάδελφό του.

Τί σοι δέ ρθε, βρὲ κακόμοιρε Ξανθία;

Σ., ξυπνώντας.

Τῆς νύχτας βάρδια νὰ χαλάω μαθαίνω.

Σ.—Χρωστᾶς κακὸ μεγάλο στὰ πλευρά σου.

Δείχνοντας τὸ σπίτι.

Ξέρεις σὰν τί θεριδό φυλάμε;

Σ.—Ξέρω.

μὰ λαχταρῷ γιὰ λίγο νὰ ξεγνοιάσω.

Σ.—Δοκίμασε τὴν τύχη σου· ὅπνου γλύκα καὶ στὰ δικά μου χύνεται τὰ μάτια.

Μετανίζει ἀπὸ τὴ νύστα.

Σ.—Τρέλα σὲ πιάνει ἡ ζάλη Κορυβάντων¹;

Σ.—"Οχι· ὅπνος ποὺ δέ Σαβάζιος² μοῦ τὸν στέλνει.

Σ.—Τὸν ἔδιο προσκυνᾶς λοιπὸν Σαβάζιο ποὺ προσκυνᾶ κι ἐγώ· γιατὶ, σὰ Μῆδος, καὶ στὰ δικά μου χίμηξε τὰ μάτια, νά, τώρα δά, ξνας ὅπνος μετανίτης."

1. Οἱ Κορύθαντες, ιερεῖς τῆς Κυρέλης, χόρευαν ἔξαλλοι, συνεπαρμένοι ἀπὸ ιερὴ μανία.

2. Φρυγικὸς θεός τοῦ κρασιοῦ.

κι ἔνα παράξενο ὅνειρο εἶδα.

Σ.—
κι ἔγώ, ποὺ τέτοιο δὲν ξανάειδα ὡς τώρα.
Πὲς πρῶτα τὸ δικό σου.

Σ.—
ἀιτός στὴν ἀγορὰ πώς πέταξε εἶδα,
ἄρπαξ μιὰ μπρουντζοντυμένη ἀσπίδα
στὰ νύχια του, τὴν ἔφερε στὰ οὐράνια
ψηλά, κι ἀπὲ τὴν ἀφῆσε νὰ πέσει
... δ Κλεώνυμος¹.

Σ.—
‘Ο Κλεώνυμος λοιπὸν
ἀπὸ αἰνιγμα καθόλου δὲ διαφέρει.
Στὸ γλέντι ἀπάνω κάποιος θὰ ρωτάει:
«τὸ ἵδιο θεριὸ ἔχει ἀφῆσει νὰ τοῦ πέσει
ἡ ἀσπίδα σὲ στεριά, οὔρανὸ καὶ κύμα·
μαντέψε τί εἶναι».

Σ.—
Βρέ ὅνειρο ποὺ τὸ εἶδα!
Ποιὸς ξέρει τί θὰ πάθω, ἀλίμονό μου;
Σ.—Δὲν εἶναι φοβερὸ καὶ μὴ φοβᾶσαι,
σοῦ δρκίζομαι.

Σ.—
Δὲν εἶναι φοβερὸ
ν' ἀφήνεις νὰ σοῦ πέφτουν τ' ἄρματά σου;
Πὲς τώρα τὸ δικό σου.

Σ.—
Εἶναι σπουδαῖο·
πρόκειται γιὰ τῆς πόλης μας τὸ σκάφος.

Σ.—Αρχίνα ἀπ' τὴν...καρίνα καὶ προχώρει.

Σ.—Απάνω στὸ πρωτοῦπνι εἶδα πώς τάχα
τὰ πρόβατα εἶχαν σύναξη στὴν Πνύκα·
κράταν ραβδία καὶ φόραν κοντογούνια·
κι ἔβγαζε, λέει, στὰ πρόβατα ἔνα λόγο
μιὰ φόλαινα φαγάνα, καταβόθρα,
μὲ μιὰ φωνὴ σὰ σκρόφας ποὺ τὴν καῖνε.

Σ.—Βάι, βάι!

Σ.—
Τί τρέχει;

Σ.—
Μήν τὸ πεῖς· σταμάτα·

1. "Ἐνας δειλὸς Ἀθηναῖος ποὺ πέταξε στὴ μάζη ἀπάνω τὴν ἀσπίδα του καὶ τὸ σκασε. Συχνὰ τὸν πειράζει δ Ἀριστοφάνης.

βρομάει τομάρι σάπιο τ' ὅνειρό σου¹.

Σ.—Καὶ ζυγαριὰ κρατώντας ἡ βρομιάρα φάλαινα βοδινὰ ζύγιαζε λίπη.

Ξ.—Λύπη στὸ λαὸ τὰ φέρει καὶ διχόνοια.
Ἄλι μας!

Ξ.—Πλάι της, λέει, καθόταν χάμω
ὁ Θέωρος², κι εἶχε κόρακα κεφάλι.
Τότε μοῦ λέει τσευδά δ 'Αλκιβιάδης:
«κεφάλι κόλακα ἔχει δ Θέωλος» βλέπεις;³
Ξ.—Πετυχημένο αὐτὸ τὸ τσεύδισμά του.
Σ.—Νὰ γίνει δ Θέωρος κόρακας! Δὲν εἶναι
παράξενο;

Ξ.—Καθόλου· εἶν' ἔξοχο.

Σ.—⁴ Ετοι;
Καὶ πῶς;

Ξ.—Ρωτᾶς; Ἀπὸ ἄνθρωπος, κοράκι
ἔγινε ξαφνικά· δλοφάνερο εἶναι
τ' ὅνειρο τὶ σημαίνει· ἀπὸ κοντά μας
δλοίσια θὰ τραβήξει στὰ... κοράκια.

Ξ.—Ωραῖα ποὺ τὰ ξηγᾶς! Ὁνειροκρίτη
μὲ δυὸ δύβιολοὺς μισθό θὰ σὲ διορίσω.

Ξ. Ιγυρίζοντας πρὸς τοὺς θεατές,
Κα τώρα στοὺς θεατές ἀς ἴστορήσω
τῆς κωμωδίας τὸ θέμα, ἀφοῦ δυὸ λόγια
πρῶτα τοὺς πῶ: ἀπὸ μᾶς νὰ μὴν προσμένουν
τίποτα τὸ σπουδαῖο, μὰ μήτε πάλι
καὶ χωρατὰ ἀπ' τὰ Μέγαρα κλεμμένα⁴.
Δὲν ἔχουμε δυὸ δούλους ποὺ νὰ ρίχνουν
καρύδια στοὺς θεατές ἀπὸ καλάθι⁵
οὕτε Ἡρακλῆ ποὺ τοῦ στεροῦν τὸ δεῖπνο

1. Φάλαινα εἶναι δ Κλέωνας, δ τομαράς, δ βυρσοδέψης.

2. Ὁ Οπαδός καὶ κόλακας τοῦ Κλέωνα, ὃπως εἴδαμε καὶ στοὺς

*Ι π π ῥ ζ.

3. Ὁ Αλκιβιάδης δὲν μπορεῖσε νὰ προσφέρει τὸ φ.

4. Χωρατὰ χοντροκομμένα, σὰν αὐτὰ ποὺ συνηθίζονταν στὶς πα-
λιὲς λαϊκὲς μεγαρίτικες κομωδίες.

5. Γινόταν αὐτὸ καμιὰ φορὰ στὶς παραστάσεις τῶν κωμωδιῶν,
μὲ ἔξοδα τῶν χορηγῶν.

ούτε καὶ νέα στραπάτσα τοῦ Εύριπίδη·
κι ἀν λάμψη δὲ Κλέωνας ἔριξε¹, γι' αὐτὴ του
τὴν τύχη δὲν τὸν κάνουμε κοψίδια
ξανά. Μιὰ ύποθεσούλα νόστιμη εἶναι,
ὅχι πιὸ πάνω ἀπ' τὴ δικιά σας σκέψη,
ἀλλ' ἀπὸ κωμῳδία χυδαία πιὸ ἄξια.
'Αφέντης μας εἰν' δὲντρακλας ἐκεῖνος
δὲ πλαγιασμένος πάνω ἐκεῖ στὸ δῶμα.
Τὸν πατέρα του αὐτὸς μέσα στὸ σπίτι
τὸν ἔκλεισε καὶ πρόσταξε τοὺς δυό μας
νὰ τὸν φυλάμε γιὰ νὰ μήν τὸ σκάσει.
Γιατὶ παράξενη ἔχει ἀρρώστια ὁ γέρος
πού, ἀν δὲν τὴν ποῦμ' ἔμεῖς, δὲν τὴ μαντεύει
κανεὶς καὶ δὲν τὴ βρίσκει. Δοκιμάστε.

Δείχνοντας ἔνα θεατή.

Κεῖ κάτω δὲν Αμυνίας, γιὸς τοῦ Προνάπη,
λέει φίλος τῶν ζαριῶν πῶς θά 'ναι.—Λάθος·
ἀπ' τὸν ἔσαυτό του κρίνει, μά τὸ Δία.
Φιλία γιὰ κάτι εἰν' ἡ ἀρρώστια, ἀλήθεια,
ἀλλὰ ὅχι αὐτό.

Δείχνοντας ἔναν ἄλλο θεατή.

'Ο Σωσίας λέει στὸ Δερκύλο
πῶς θά 'ναι φίλος τοῦ πιωτοῦ.—Καθόλου·
αὐτὸ εἰν' ἀρρώστια τῶν καλῶν ἀνθρώπων.

Δέ ίχνοντας τρίτο θεατή.
'Ο Νικόστρατος πάλι, δὲ Σκαμβωνίδης,
φιλόξενος μᾶς λέει πῶς ἵσως εἶναι
ἡ φίλος τῶν θυσιῶν.—Νικόστρατε, ὅχι·
φιλόξενος; εἰν' ἔνας ξεσκισμένος
ὅ... Φιλόξενος².—"Ἄδικος δέ κόπος·
δὲ θὰ τὸ βρεῖτε. "Ἀν θέλετε στ' ἀλήθεια
νὰ τὸ μάθετε, πάψτε, μὴ μιλᾶτε
καὶ θὰ σᾶς πῶ τοῦ γέρου τὴν ἀρρώστια.
Εἰν' ἡ μανία του νὰ δικάζει κι εἶναι
φίλος τῆς ἡλιαίας, δοσο κανένας.

1. Μὲ τὴν ἐπιτυχία του στὴν Πύλο.

2. Κάποιος αἰσχρὸς 'Αμηναῖος· λογοπαίγνιο μὲ τὸ φιλόξενος (ε-
πίθετο) καὶ τὸ Φιλοξενος (κύριο ὄνομα).

Βογγᾶ, ἃν δὲ βρεῖ στὸν πρῶτο μπάγκο θέση.

Τὰ μάτια του ὅπνος δὲν τὰ πιάνει· ἀνίσως
γιὰ λίγο τὸν ἀρπάξει, πάλι δὲ νοῦς του
πετᾶ δλη νύχτα γύρω στὴν κλεψύδρα¹.

’Απ’ τὴ συνήθεια νὰ κρατάει τὸν ψῆφο,
τὰ τρία τὰ δάχτυλά του εἶν’ ἐνωμένα
ὅταν ξυπνᾷ, ποὺ λέει πώς πάει νὰ βάλει
λιβάνι στὸ βωμό, στὸ νιὸ φεγγάρι.

Κι ἂν κάπου δεῖ γραμμένο σὲ μιὰ πόρτα·

«ΩΡΑΙΟΣ Ο ΓΙΟΣ ΤΟΥ ΠΥΡΙΛΑΜΠΗ Ο ΔΗΜΟΣ»,
«Ο ΚΗΜΟΣ ΕΙΝ’ ΩΡΑΙΟΣ» γράφει ἐκεὶ δίπλα².

’Ο πετεινὸς ποὺ ἀποβραδίς λαλοῦσε
τὸν ξύπναγε, εἶπε, ἀργά, γιατὶ τὸν εἶχαν
οἱ ὑπόλογοι κι αὐτὸν δωροδοκήσει.

Μόλις δειπνήσει, κράζει «τὰ παπούτσια μου!»
καὶ σέρνει αὐγὴν αὐγὴ κι ἀποκοιμιέται
στὸ στύλο κολλητά,³ σὰν πεταλίδα.

’Απ’ τὴ στρυφνάδα του, δλο τὴ μακριὰ
γραμμὴ γιὰ κάθε ύπόδικο τραβάει⁴
καὶ σπίτι του ἔτοι μὲ κεριὰ στὰ νύχια,
σὰ μέλισσα ἡ σὰν μπούμπουρας, γυρίζει.

’Απὸ τὸ φόβο μὴν τοῦ λείψουν ψῆφοι,
στὸ σπίτι του φυλάει γιαλὸ χαλίκια,
γιὰ νὰ ’χει καὶ νὰ ρίχνει μὲς στὶς κάλπες.

Τέτοια εἶν’ ἡ τρέλα του. “Οσο πιὸ πολὺ⁵
τὸν συμβούλεύουν, τόσο αὐτὸς δικάζει..
Αὐτὸν λοιπὸν τὸν κλείσαμε μὲ ἀμπάρες
καὶ τὸν φυλάμε, γιὰ νὰ μὴν ξεφύγει.

Γιατὶ πολὺ κατάκαρδα τὴν παίρνει
ό γιός του τὴν ἀρρώστια. Προσπαθοῦσε

1. Στὸ δικαστήριο, ὅπου μετροῦσαν τὴν ὥρα μὲ τὴν κλεψύδρα

2. Κη μός, ἔνα είδος χωνὶ κολλημένο στὸ ἀπάντω μέρος τῆς
κάλπης, γιὰ νὰ φύγουνε μέσα τὸν ψῆφο. Οἱ Ἀθηναῖοι συνήθιζαν νὰ
γράφουν στοὺς τοίχους τὸ ὄνομα του προσώπου ποὺ ἀγαποῦσαν.

3. Στὸ στύλο τοῦ δικαστηρίου.

4. Ψηφίζει γιὰ τὴν πιὸ βαριὰ ποινή.

* Αριστοφάνης

στίς ἀρχές μὲ τὰ λόγια νὰ τὸν πείσει
 νὰ μὴ φορᾶ τὸ κοντογούνι¹, κι ἔξω
 νὰ μὴ γυρίζει. Ἐκεῖνος ποῦ ν' ἀκούσει!
 Καθαρτικὰ λουτρὰ τοῦ 'κανε τότε,
 μὰ πάλι τὰ ἴδια. Πήγε νὰ τὸν μυήσει
 στῶν Κορυβάντων τὰ ιερά, μὰ κεῖνος,
 μὲ τὸ ντέφι δπως ἥταν, στὸ Καινούριο
 τὸ Δικαστήριο πέφτει καὶ δικάζει.
 'Αφοῦ λοιπὸν καμιὰ δὲν εἶδε ὡφέλεια
 μ' αὐτὲς τὶς τελετές, περνάει ἀντίκρυ
 στὴν Αἴγινα· κατόπι τὸν τσακώνει
 καὶ μὲς στ' Ασκληπιεῖο τὸν ἀναγκάζει
 νὰ κοιμηθεῖ². μὰ νὰ σου τὸν καὶ πάλι
 μπροστὰ στὴν καγκελόπορτα³ πρὶν φέξει.
 Τοῦ κλειοῦμε τότε τὸ ἔβγα· πάλι ἐκεῖνος
 ἀπὸ τὶς . . . τρύπες τὸ 'σκας κι ἀπ' τὰ . . . λούκια!
 "Οπου ἥταν τρύπα, ἐμεῖς μὲ τὰ κουρέλια
 καὶ μὲ στουπιά τῇ φράξαμε· κι ὁ γέρος,
 σὰν καλιακούδα, μτεήγοντας παλούκια
 στὸν τοῖχο, πήδαγε ἔξω. Τελευταῖα,
 μὲ δίχτυα γύρω γύρω, πέρα ὡς πέρα,
 ζώσαμε τὴν αὐλὴ καὶ τὸν φυλάκιο.
 'Ο γέρος Φιλοκλέωνας λέγεται· ναί, ἀλήθεια·
 ὁ γιός, καμαρωτὸς καὶ ψηλομύτης,
 καὶ τ' ὄνομά του Βδελυκλέωνας εἶναι.
 'Ο Βδελυκλέωνας, ποὺ κοιμόταν στὸ δῶμα, ξυπνᾷ
 καὶ φωνάζει ἀπὸ κεῖ πάνω.

Bδ.—Ξανθία, Σωσία! Κοιμᾶστε;

Σ.— Συφορά μας!

Σ.— Τί τρέχει;

Σ.— 'Ο Βδελυκλέωνας σκώνεται.

Bδ.— "Ἐνας

ἀπὸ τοὺς δυό σας ἀπὸ δῶ νὰ τρέξει.

Γιατὶ ὁ πατέρας μπῆκε μὲς στὸ φούρνο
 κι ἔκεī χωμένος τρέχει σὰν ποντίκι.

1. Τὸ φτωχικὸ λαϊκὸ τὸι βώνιον.

2. Στὰ 'Ασκληπιεῖα γινόταν ἐγκοίμησις τῶν ἀρρώστων.

3. Στὴν καγκλίδα τοῦ δικαστηρίου.

Γιά τήρα τοῦ λουτροῦ τὴν τρύπα, μήπως
τὸ σκάσει ἐκεῖθε.

·Ο Σωσίας φεύγει, γιὰ νὰ ἔχτελέσει τὴ διαταγῆ.
·Ο Βδελυκλέωνας στὸν Ξανθία.

·Ακούμπα ἐσὺ στὴν πόρτα.

Σ.—”Εγινε, ἀφέντη.

Βδ.— Ποσειδώνα, θεέ μου !

Τί κρότος εἰν' αὐτὸς μὲς στὸ φουγάρο ;
Βάζοντας τὸ στόμα του στὸ ἄνοιγμα τοῦ φουγάρου.

·Ε σύ, ποιὸς εἶσαι ;

Μέσ' ἀπὸ τὸ φουγάρο ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ Φιλοκλέωνα.

Φ.— Εἶμαι καπνὸς καὶ βγαίνω.

Βδ.— Καπνός ; ·Απὸ τί ξύλο ; Γιά νὰ δοῦμε.

Φ.— Συκόξυλο !

Βδ.— Ναί, ἀλήθεια τόση ἀψάδα

δὲν ἔχει ἄλλος καπνός. Γιά τράβα πίσω.

Βρέ, ποῦ ναι ἡ τάπα ; Χώσου πάλι.

Ταπώνει τὸ ἄνοιγμα τοῦ φουγάρου.

·Απάνω

θέλει καὶ ξύλο ?. Τώρα κοίτα νά βρεις
καμιὰ ἄλλη μηχανή.

·Αναστενάζοντας. Κανεὶς στὸν κόσμο
τὴν ἀτυχία δὲν ἔχει τὴ δικιά μου.
γιὸ τοῦ ... Καπνιᾶ δῆλοι τώρα θὰ μὲ λένε.

Σ.—Τὴν πόρτα αὐτὸς σκουντᾶ.

Βδ.— Γερὰ νταγιάντα,
σὰν παλικάρι κατεβαίνω κι ὁ ἴδιος.
Στὸ μάνταλο τὸ νοῦ σου τῆς ἀμπάρας
μὴ ροκανίσει κοίτα τὸ βελόνι.

Φ., πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα.

Τί κάνετε, κακούργοι ; ·Αφῆστε νά βγω,
γιὰ νὰ δικάσω ἀλλιῶς ὁ Δρακοντίδης
θὰ τὴ γλιτώσει.

Σ.— Αὐτὸ θὰ σὲ πικράνει ;

1. Δογοπαίγνιο ὁ δικαστὴς ἀκουσε πρόθυμα τὶς συνοφαντίες.
2. Κι αὐτὸ λογοπαίγνιο ξύλο θέλει καὶ τοῦ φουγάρου ἡ τάπα
καὶ ὁ Φιλοκλέωνας.
3. “Ενας πολιτικός.

Φ.—Καὶ βέβαια στοὺς Δελφούς, δὲ θεός, σὰν πῆγα κάποτε γιὰ χρησμό, μοῦ πε πώς ἔνας ὅν τὴ γλυτώσει, ἐγὼ θὰ τὰ τεντώσω.

Ξ.—Φύλακα Ἀπόλλωνά μου; Τί μαντεία!

Φ.—Ἄσε νὰ βγῶ, ἵκετεύω, καὶ θὰ σκάσω.

Ξ.—Ἄ Φιλοκλέωνα, μά τὸν Ποσειδώνα, ποτέ!

Φ.—Λοιπὸν τὸ δίχτυ θὰ μασήσω.

Ξ.—Μὰ ἐσύ δὲν ἔχεις δόντια.

Φ.—Συφορά μου!

Βρὲ πῶς νὰ σὲ σκοτώσω; Δῶστε μου ἔνα σπαθὶ ἢ μιὰ . . . πλάκα τιμωρίας¹. Ἐμέσως!

Στὸ ἀναμεταξὺ ὁ Βδελυκλέωνας κατέβηκε ἀπὸ τὸ δῶμα.

Bδ.—Κακὸ μεγάλο ἔχει σκοπὸν ἀκάμει.

Φ., πάντα πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα.

“Οχι, παίρνω δρκο· πάω γιὰ νὰ πουλήσω τὸ γάιδαρο μαζὶ μὲ τὸ σαμάρι·

γιατ’ εἶναι, βλέπεις, τώρα νιὸ φεγγάρι².

Bδ.—Καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὸν πουλήσω ἐγὼ;

Φ.—”Οχι ἔτσι δπως ἐγώ.

Bδ.—Καλύτερά σου.

Φ.—Βγάλε ἔξω τὸ γαϊδούρι.

Ξ.—Πονηριὰ στ’ ἀλήθεια! Μωρὲ πρόφαση ποὺ βρῆκε γιὰ νὰ τοῦ ἀνοίξεις! “Ε;

Bδ.—Δὲν ἔπιασε δύμως· ἔνιωσα τὰ τερτίπια του. Μὰ ὥστόσο πήγαινε κι ἔξω φέρε τὸ γαϊδούρι.

Τὸ νοῦ μας μὴν προβάλει πάλι δὲ γέρος.

‘Ο Ξανθίας μπαίνει στὸ σπίτι καὶ σὲ λίγο ξαναγυρίζει μὲ τὸ γάιδαρο.

Ξ.—Γιατί, κύρ Μέντιε, κλαῖς; Γιατὶ θὰ πᾶνε νὰ σὲ πουλήσουν; Τρέχα! ’Εμπρός! Τί βόγγεις;

1. Πινακίδιο ποὺ ἀπάνω του ὁ ἡλιαστὴς χάραξε μιὰ γραμμή. Σημάδι τοῦ εἶδους τῆς τιμωρίας γιὰ τὴν ὅποια ψήφιζε.

2. Σὰν ἦταν νιὸ φεγγάρι, γινόταν ἀγορά.

Ἐξὸν ἄν κάποιον . . . Ὁδυσσέα σηκώνεις¹.

Ο Βδελυκλέωνας σκύβει καὶ βλέπει τὸν πατέρα
του κάτω ἀπ' τοῦ γαϊδάρου τὴν κοιλιά, κρε-
μασμένον.

Βδ.—Κάποιον σηκώνει, ἀλήθεια, μά τὸ Δία,
ποὺ χώθηκε ἀπὸ κάτω του.

Ξ.— Ποιὸς εἶναι;

Βδ.—Νὰ δῶ! Ναί, αὐτὸν ἔδω. Βρέ, τί ναι τοῦτο;
Μίλα, ἄνθρωπε ποιὸς εἶσαι!

Φ.— Εἵμι² δὲ Κανένας.

Βδ.—Ο Κανένας; Έσύ; Κι ἀπὸ ποιὸν τόπο;

Φ.—Εἓμι³ δὲ Ἰθακος, δὲ γιὸς τοῦ . . . Σκασταλδγη.

Βδ.—Κανένα! Δὲ θὰ δεῖς καλὸ κανένα.

Στὸν Ξανθία.

Τράβα τὸν κάτωθε⁴ ἔλα! Ο σιχαμένος!

Ποῦ χώθηκε! Μοῦ φαίνεται, ώς τὸν βλέπω,
πανόμοιος μὲ πουλάρι κάποιου . . . κράχτη⁵.

Ο Φιλοκλέωνας στέκεται τώρα δρθιος.

Φ.—Αφῆστε με, εἰδεμή θὰ τσακωθοῦμε.

Βδ.—Θὰ τσακωθεῖς μ' ἐμᾶς; Καὶ γιὰ ποιὸ πράμα;

Φ.—Γιὰ σκιὰ . . . γαϊδάρου.

Βδ.— Κατεργάρης εἶσαι
κι ἀπόκοτος.

Φ.— Έγώ μαι κατεργάρης;

Δὲ νιώθεις τὴν ἀξία μου· θὰ τὴ νιώσεις,
σὰ φᾶς προκοίλι . . . γερο-ήλιαστή⁶.

Βδ.—Στὸ σπίτι, μπρός, κι ἐσύ κι δὲ γάιδαρός σου!
Τὸν σπρώχνει νὰ μπεῖ μέσα.

Φ., στοὺς θεατές, ἐνῶ τὸν σπρώχνουν.

Κλέωνα! Συντρόφοι δικαστές! Βοηθᾶτε.

Βδ., ἀφοῦ τὸν ἔμπασε κι ἔκλεισε τὴν πόρτα.

Πίσω ἀπ' τὴν πόρτα σκοῦζε τὴν κλεισμένη.

Στὸν Ξανθία.

Σπρῶξε σωρὸς ἐσύ πέτρες μπρός στὴν πόρτα,

1. *Οπως τὸ κριάρι τοῦ Κύκλωπα, ποὺ κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιά του χρεμάστηκε δὲ Ὁδυσσέας, γιὰ νὰ βγει ἀπαρατήρητος ἀπὸ τὴ σπηλιὰ καὶ νὰ γλιτώσει.

2. Λογοπαίγνιο⁷ κράχτης, κλητήρ, εἶναι δὲ γάιδαρος, κράχτη⁸ έχει καὶ τὸ δικαστήριο.

3. Σὰ θὰ μὲ κληρονομήσεις δηλαδή.

βάλ' τὸ βελόνι πάλι στὴν ἀμπάρα,
στερέωσε καὶ τὸ μάνταλο, καὶ κύλα
τὸν τάκο τὸ μεγάλο, ν' ἀκουμπήσει.

'Ο Ξανθίας ἔχετελεῖ τῇ διαταγῇ κι ἔπειτα στέκει
φρουρός. Σὲ λίγο κάτι πέφτει πάνω στὸ κεφάλι του.

Ξ.—"Ἐνας σοβάς!" Οχ, ποῦθε μοῦ ἥρθε;
Βδ.—Κάποιο
ποντίκι θὰ σ' τὸν ἔριξε ἀπὸ πάνω.

Ξ., κοιτάζοντας ψηλά.

Τί ποντικολογίδς; Γιά κοίτα, εἶν' ἐνας
... ταβανοηλιαστής, χωμένος κάτω
ἀπὸ τὰ κεραμίδια.

Βδ., βλέποντας τὸ πρόσωπο τοῦ πατέρα του σὲ
μιὰ τρύπα.

Συφορά μου!

Σπουργίτης πάει νὰ γίνει θὰ πετάξει!
Ποῦ 'ναι τὸ δίχτυ;

Στὸν πατέρα του.

Ἐού ξου· πίσω· ξού!

'Ο Φιλοκλέωνας γίνεται ἄφαντος.

'Απὸ φρουρὸς ἐνὸς πατέρα τέτοιου
φρουρὸς στὴ Σκιώνη¹ κάλλιο τὸ 'χα νὰ εἴμαι.

Ξ.—Καὶ τώρα ποὺ προγκήξαμε τὸ γέρο
κι ἀδύνατο εἶναι πιὰ νὰ μᾶς τὸ σκάσει,
δὲν πέφτουμε μιὰ στάλα καὶ στὸν ὑπνο;

Βδ.—Τὶ λές, ἀχρεῖ; Σὲ λίγο θὰ πλακώσουν
νὰ τὸν φωνάξουν οἱ συνάδελφοί του
οἱ δικαστές.

Ξ.— Τὶ λές! Αύγη εἶν' ἀκόμα.

Βδ.—Τότε λοιπὸν ἀργήσαν νὰ ξυπνήσουν.

Γιατὶ πάντα μεσάνυχτα περνοῦνε
μὲ τὰ φανάρια κι ἔξω τὸν καλοῦνε
μὲ ἀρχαίους σκοπούς ποὺ ἀγάλια ψιθυρίζουν
σιδωνοφρυνιχόσκοπους² σὰ μέλι.

1. Πόλη τῆς Χαλκιδικῆς, ποὺ τότε τὴν πολιορκοῦσαν οἱ Ἀθηναῖοι.

2. Μέλη τοῦ Φρύνιχου, τοῦ ποιητῆ τῶν Φοινισσῶν (476 π. Χ.), στὴν τραγῳδία αὐτῇ γινόταν λόγος γιὰ τὴ φοινικὴ πόλη Σιθῶνα.

Ξ.—Λοιπόν, ጳν εῖν' ἀνάγκη, μὲ τὶς πέτρες
θὰ τοὺς ἀρχίσουμε.

Βδ.— “Α, βρὲ μάπα· ἡ φάρα
τῶν γέρων εἶναι τέτοια πού, ጳν θυμώσουν,
κάνουν σὰ σμάρι σφῆκες· ἔχουν κι ἔνα
ἀψὺ κεντρί, στὴ μέση κρεμασμένο·
μὲ αὐτὸ κεντοῦν καὶ σκούζουν καὶ πηδοῦνε
καὶ πέφτουν καταπάνω σου σὰ σπίθες.

Ξ.—Σάν ἔχω πέτρες, ἔγνοια σου· τὴν κάθε
δικαστική σφηκοφωλιά σκορπάω.

ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ ΦΥΓΗΣ. Ο ΚΑΒΓΑΣ ΚΑΙ Ο ΑΓΩΝΑΣ (230—759). Οἱ γέροι τοῦ Χοροῦ, οἱ Σφῆκες, πάνουν
ἔδω τὴν πάροδό τους. Περοῦν ἀπ’ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Φιλοκλέωνα, νὰ τὸν πάρουνε νὰ πᾶνε στὴν ἥματα. Τοὺς συνοδεύουν
τὰ παιδιά μερικῶν ἀπ’ αὐτούς, μὲ φανάρια, γιατὶ εἶναι ἀκόμα
νύχτα. ‘Ο Κορυφαῖος τοὺς παρασινεῖ νὰ βαδίζουν γοήγορα,
γιατὶ πρόκειται νὰ δικάσουν τὸν πλούσιο Λάζη, καὶ ὁ Κλέωνας,
ὁ «κηδεμών» τοὺς, τοὺς παράγγειλε νὰ πᾶν ἐφοδιασμένοι μὲ...
τριῶ μερῷ θυμό. ‘Απορεῖ ποὺ δὲ βλέπει νὰ βγαίνει ὁ Φιλοκλέωνας,
ἐνδικάσει, μὰ πὼς ὁ γιός του τὸν ἔχει φυλακισμένο μέσα. «Συνωμότης
θὰ εἶναι» συμπεραίνουν ἀμέσως οἱ καχύποπτοι γέροι
καὶ συμβουλεύουν τὸ συνάδελφὸ τους νὰ προσπαθήσει νὰ φύγει,
τώρα ποὺ ὁ γιός του κοιμάται στὸ δῦμα. ‘Ο Φιλοκλέωνας δοκιμάζει νὰ κατεβεῖ μὲ σκοινί, μὰ ὁ Ξανθίας, ποὺ τὸν
πῆρε εἰδῆση, ξυπνᾷ τὸ Βδελυκλέωνα, κι αὐτὸς ματαιώνει τὴν
ἀπόπειρα.

“Ἄγριεύοντες οἱ γέροι, «Ἄς βγάλουμε ἔξω τὰ κεντριά μας»
φωνάζουν καὶ στέλνουν τὰ παιδιά τους, στὰ δύο τὰ παραδίνουν
τὰ ἴματιά τους, νὰ πᾶνε νὰ εἰδοποιήσουν τὸν Κλέωνα πὼς ὁ
Βδελυκλέωνας εἶναι ἐναντίον τῶν δικῶν. Τὸ Βδελυκλέωνα, ποὺ
ζητᾶ ἥρεμη συζήτηση, δὲ θέλουν οὔτε νὰ τὸν ἀκούσουν καὶ τοῦ
λένε πὼς αὐτὸ ποὺ κάνει εἶναι «τυραννὸς ἐμφανῆς». Τὸν φος
βερίζουν καὶ τὸν κατηγοροῦν γιὰ μισόδημο, γιὰ ἐραστὴ τῆ-

μοναρχίας, γιὰ φίλο τοῦ Βρασίδα, γιὰ συνωμότη. «Ο Φιλοκλέωνας κάνει τὴ δήλωση πὼς τοῦ δικαστῆ τῇ ζωῇ δὲν τὴν ἀλλάζει οὔτε μὲ τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα, «οὐδὲ» ἀν δρνίθων γάλα ἀντὶ τοῦ βίου λάβοιμ» ἀν οὐ με νῦν ἀποστερεῖς». Ο γιός του, ἀντικρούντας τον, παρατηρεῖ πὼς γελιέται νὰ νομίζει πὼς ἔχει πραγματικὴ ἔξουσία στὰ χέρια του «σὲ κοροϊδεύουν, τοῦ λέει, οἱ Ἰσχυροί, εἰσαι σχεδὸν δοῦλος τους καὶ δὲν τὸ νιώθεις». Τέλος, δπως εἶναι ὁ κανόνας τῆς κοινωδίας, ὁ καβγάς γίνεται «ἀγώνας». Ο γέρος πείνεται νὰ μπει διατητῆς ὁ Χορός καί, ἀφοῦ ἀκούσει τὶς ἀπόψεις πατέρα καὶ γιοῦ, νὰ κρίνει ποιὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ ἔχει δίκιο.

Νά τὰ σπουδαιότερα ἐπιχειρήματα τοῦ Φιλοκλέωνα : Ἡ ἀρχὴ μας δὲν εἶναι κατώτερη ἀπὸ καμιὰ βασιλεία. Αὐγὴ αὐγὴ οἱ κατηγορούμενοι μᾶς ἴκετεύουνε μὲ ὑποκλίσεις. Τοὺς δίνουμε κάτι ὑποσχέσεις, στὸ δικαστήριο ὅμως ἔπειτα τὶς ἔχενοῦμε καὶ διασκεδάζομε παρακολουθώντας τοὺς χίλιους τρόπους ποὺ μεταχειρίζονται γιὰ νὰ μᾶς καλοπιάσουν καὶ νὰ κερδίσουν τὴν εὑμένεια μας. Τί ἔξεντελισμὸς τοῦ πλούτου ! «Ενας ἥθοποιὸς ἀπαγγέλλει τὴν ὡραιότερη ὄμηση, ἔνας αἱλητῆς μᾶς παίζει μῆλό. Τὴν ἐπίκλησην τὴ δίνουμε σὲ ὅποιον μᾶς ἀρέσει, περιφρονώντας τὴ διαθήκη τοῦ πατέρα της. Σὰ γυρίζω σπίτι μὲ τὸ μισθό, τὸ τριώβολο, μὲ καλοπιάνουν ἡ κόρη μου, ἡ γυναικούλα μου, μοῦ ἐτοιμάζον γλυκίσματα καὶ μοῦ κάνουν χίλιες δυὸ περιποιήσεις. «Τί βροντές στὸ δικαστήριο !» λένε οἱ διαβάτες, σὰν περγοῦν ἀπὸ ἔξω κι ἀκούνε τὸ θόρυβο. Σὰν ἀστράψω ἔγω, πλούσιοι καὶ φτωχοὶ τρομάζον.

Δύσκολο εἶναι, ἀπαντᾶ ὁ Βδελυκλέωνας, νὰ γιατρέψεις ἀρρώστια ποὺ ἔχει ποτίσει τὸν δργανισμὸ τῆς πολιτείας. Όστόσο θὰ προσπαθήσω νὰ δείξω πόσο γελιέστε ἔσεῖς οἱ δικαστές. Νομίζετε πὼς κάτι εἶναι ὁ μισθός σας, λογαριάστε ὅμως. «Ενας δικαστῆς μπορεῖ τὸ πολὺ πολύ, ἀν λάβει μέρος σὲ 300 συνεδρίες, νὰ πάρει 300 τριώβολα, δηλαδὴ 150 δραχμές, τὸ χρόνο. Ωστε γιὰ μισθοὺς καὶ τῶν 6000 δικαστῶν τὸ κράτος ξοδεύει τὸ χρόνο 150 τάλαντα (ἀφοῦ τὸ τάλαντο ἔχει 6000 δραχμές). Τί εἶναι ὅμως αὐτὰ τὰ 150 μπρὸς στὶς 2000 τάλαντα, ποὺ εἶναι τὰ δημόσια ἔσοδα ; Ποῦ πᾶνε τὸ ἄλλα ; Σ° ἔκείνους ποὺ τυλίγουν μὲ τὴν ψευτορητορική τους τὸ λαὸ—καὶ οἱ δικαστὲς λαὸς εἶναι—καὶ τὸν κάνουνε νὰ τοὺς ψηφίζει καὶ νὰ τοὺς

ἀνεβάζει στὰ μεγάλα ἀξιώματα. Αὗτοί, οἱ ἐπιτήδειοι, ἐκβιάζουν καὶ ἐκμεταλλεύονται τοὺς κατοίκους τῶν συμμαχικῶν πόλεων, καὶ ἔσεις, δὲ λαός, μαστίτε τὰ σκονπίδια τῆς ἔξουσίας. Κονβαλοῦν οἱ σύμμαχοι σ' αὐτοὺς τὰ πιὸ διαλεχτὰ φαγιά, καὶ σ' ἔστις δὲ δίνει κανεὶς οὕτ' ἔνα σκόρδο. Εἶναι δούλειά, νὰ ἔχουν αὐτοὶ ὅλα τ' ἀξιώματα, καὶ ἔσεις νὰ μένετε μὲ τοὺς τρεῖς ὅβιολούς, ποὺ τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς παίρνετε τὸ ἀποχήσατε μὲ χόλια βάσανα, κωπηλατώντας στὰ πολεμικὰ καράβια, ὅταν ἥσαστε νέοι, καὶ πεζομαχώντας καὶ πολιορκώντας; Μὲ τὰ ἔσοδα ποὺ ἔχει ἡ πολιτεία, ὅλος δὲ λαός μποροῦσε νὰ εἰναι πλούσιος, μὰ οἱ ἐπιτήδειοι θέλουν νὰ σᾶς κρατοῦν στὴ φτώχια γιὰ νὰ σᾶς ἐκμεταλλεύονται. Καὶ τὶς δικαστικὲς ὑποθέσεις αὐτοὶ στὴν οὐδίσια τὶς κανονίζουν πίσω ἀπὸ τὴν πλάτη σας, καὶ ἔσεις νομίζετε πὼς κάτι κάνετε.

Οἱ Σφῆκες, τόσο ἀγριεμένοι πρῶτα, μαζεύονταν τὰ κεντριά τους. Διαφωτίστηκαν, πείστηκαν ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Βδελυκλέωνα, καλοτυχίζουν τὸ Φιλοκλέωνα ποὺ ἔχει τόσο μαλακόν γιῷ, καὶ τὸν παρακινοῦντε ν' ἀλλάξει καὶ αὐτὸς γνώμη. 'Ο γέρος ὅμως εἶναι βράχος ἀκλόνητος. Ή μανία του μανία. «Ἡ ψυχή μου πετᾶ στὶς κάλπες, φωνάζει, καὶ μὴ μοῦ τάζετε ἄλλα.»

ΤΟ ΣΠΙΤΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΚΑΙ Η ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΣΚΥΛΟΥ (760—1008). 'Ωστόσο καὶ δὲ ἵδιος δὲ Φιλοκλέωνας μαλακώνει σὲ λίγο. Νὰ ζήσει χωρὶς νὰ δικάζει τοῦ εἰναι ἀδύνατο· δὲ γιός του ὅμως βρίσκει μιὰ διέξοδο στὸ πάθος του. Νὰ ἐγκαταστήσει... σπιτικὸ δικαστήριο, νὰ δικάζει τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ, καὶ, δοσο γιὰ μισθό, ἀφοῦ θεωρεῖ τόσο σπουδαῖο τὸ τριώβιο, θὰ τοῦ δίνει ἐκεῖνος. Δέχεται τὴ λύση δὲ γέρος, γίνονται οἱ ἀναγκαῖες προετοιμασίες καὶ, ἐπειδὴ ἔτυχε ἔνας σκύλος τοῦ σπιτιοῦ, δὲ Λάβης, νὰ κλέψει ἔνα κομμάτι σικελικὸ τυρί, ἀποφασίζεται νὰ γίνει αὐτουνοῦ δέκη. 'Η δίκη εἶναι φυσικὰ παρωδία καὶ διακωμώδηση τῶν πραγματικῶν δικῶν. 'Ο σκύλος Λάβης εἶναι δὲ πλούσιος στρατηγὸς Λάχης, ποὺ είχε κατηγορηθεῖ γιὰ καταχρήσεις σὲ μιά του ἐκστρατεία στὴ Σικελία. Κατήγορος εἶναι ὅλος Σκύλος (Σ.), δὲ Κλέωνας. Συνήγορος εἶναι δὲ Βδελυκλέωνας (Βδ.) καὶ δικαστὴς δὲ Φιλοκλέωνας (Φ.). 'Η ἐγκατάσταση τοῦ δικαστηρίου εἶναι φυσικὰ σπι-

τική. Ὁ δικαστής κάθεται πλάι στὴ φωτιά, μ' ἔνα τσουκάλι φακῇ ἀπὸ πάνω, γιὰ νὰ τρώει δποτε τοῦ ἔοχεται ὅρεξη. Στὸν τοῦχο εἶναι κρεμασμένα σκεύη τῆς κουζίνας καὶ σ' ἔνα κλουβί, ἔνα κοκόρι, γιὰ νὰ ξυπνᾶ τὸ δικαστή, ὅταν τὸν παίρνει ὁ υπνος.

Βδ.—Κανένας ήλιαστής ἀν εἰν' ἀπ' ἔξω,
νὰ μπεῖ· γιατὶ, ὅταν πιὰ θ' ἀρχίσει ἡ δίκη,
κανεὶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μπαίνει.

Φ.—Ποιός ὁ κατηγορούμενος;

Βδ., δείχνοντας τὸ Λάβη. 'Ετούτος.

Φ., μέσα του.

"Ἐ καταδίκη ποὺ θὰ φάει !

Βδ.— 'Ακοῦστε
τὸ κατηγορητήριο τώρα : «'Ο Σκύλος,
ἀπὸ τὸ δῆμο τῶν Κυδαθηναίων,
τὸν Αἴξωνέα¹ τὸ Λάβη καταγγέλλει
γιὰ τὴν ἔξης παράβαση : ὅτι μόνος
ἔτρωγε τὸ τυρί τῆς Σικελίας.

Χαλκάς ἀπὸ συκόδυλο² ἡ ποινή του.»

Φ.—Δὲ λέει σκυλίσιος θάγατος ; 'Αρκεῖ
νὰ καταδικαστεῖ.

Βδ.— 'Ο κατηγορούμενος
ὁ Λάβης εἰν' ἐδῶ.

Φ.— Τί σιχαμένος !

Καὶ τί ὅψη κλέφτη ! Δείχνει καὶ τὰ δόντια !
Λέει πώς θὰ μὲ γελάσει.—'Ο μηνυτής,
ὁ Σκύλος ὁ Κυδαθηναῖος, ποῦ εἶναι ;

Σ.—Γάβ γάβ.

Βδ.— 'Εδῶ.

Φ.— "Αλλος... Λάβης³ πάλι τοῦτος.

Βδ.—Γιὰ γάβγισμα ἄξιος...

Φ.— καὶ τσανακογλείφτης.

1. Ὁ Κλέωνας ἦταν ἀπὸ τὸ δῆμο τῶν Κυδαθηναίων, ὁ στρατηγὸς Λάχης ἀπὸ τὸ δῆμο τῆς Αἴξωνῆς.

2. Ἡ λέξη φέρονται στὸ νοῦ τοὺς συκοφάντες.

3. Ἀρπαγας δηλ. κι αὐτὸς (ἀπὸ τὸ λ α μ β α ν ο).

Βδ., έχτελώντας χρέη κήρυκας στὸ Φιλοκλέωνα.
Σιωπή! Στὴν ἔδρα κάθισε.

Στὸν Κυδαθηναῖο Σκύλο. Στὸ βῆμα
ἀνέβα ἐσὺ καὶ πὲς τὴ μῆνυσή σου.

Ο Σκύλος ἀνεβαίνει σὲ μιὰ πέτρα.

Φ.—Ωστόσο τὴ φακῇ μου ἐγὼ ἀς ρουφάω.
Τρώει ἀργά ἀργά.

Σ.—Τὸ ἀκούσατε τί γράφω ἐγὼ γιὰ τοῦτον
στὴ μῆνυσή μου, κύριοι δικαστές.
"Ἐκαμε καὶ σ' ἐμὲ καὶ στὸ «ἔγια μόλα»¹
κακὸ μεγάλο. Τό σκασε στὴν κόχη
κι ἐκεῖ κατα...σικέλιζε πολὺ²
τυρί, στὰ σκοτεινά, καὶ τὴν κοιλιά του
τὴ γέμισε..."

Φ.— "Ολοφάνερο εἶναι, ἀλήθεια·
ναί, ρεύτηκε τυρὶ καὶ μοῦ ῥθε ἡ βρόμα·
ὅ ἀχρεῖος!"

Σ.— Κι ἐγὼ τοῦ ζήτασα νὰ μοῦ δώσει
μερίδιο καὶ δὲ μοῦ 'δωσε. Μὰ ὃν κάτι
δὲ ρίχνει ὁ κόσμος καὶ σ' ἐμέ, τὸ Σκύλο,
καλὸ ἀπὸ ποιὸν θὰ δεῖτε;

Φ.— Οὕτε σ' ἐμένα,
σ' ἐμένα, τὸ κοινό, δὲν ἔδωσε· εἶναι
κι αὐτὸς σὰν τὴ φακῇ μου: ζεματάει.

Βδ.—"Α, στ' ὅνομα τῶν θεῶν, τὴν καταδίκη
μὴν πεῖς, πατέρα, πρὶν μιλήσει κι ὁ ἄλλος.
Ο Λάβης γαβγίζει κλαψιάρικα.

Φ.—Μά, φίλε μου, τὸ πράμα φανερό είναι·
νά, σκούζει κι ἀπὸ μόνο του.

Σ.— Προσέξτε
καὶ μὴν τὸν ἀπαλλάξετε, γιατ' εἶναι
ὅ πιὸ μοναχοφάης ἀπὸ τοὺς σκύλους·
ἀρμένισε ἔνα γύρο στὴν... καυκιά³,
κι ὅπου τυρὶ ταν, τὸ ξεκόλλησε δλο
μέσ' ἀπ' τὶς πολιτεῖες.

Φ.— Κι ἐγὼ οὕτε γύψο

1. Στὸ ναυτόκοσμο.
1. Στὴ Σικελία.

δὲν ἔχω νὰ κολλήσω τὸ σταμνί μου.

Σ.—Γι' αύτὰ δλα τιμωρῆστε τον· γιατὶ ἔνας θάμνος δυό... κλέφτες δὲν μπορεῖ νὰ θρέψει¹· νὰ μὴ γαβγίζω δὰ κι ἐγὼ στὸ βρόντο· δλλιώς δὲ θὰ γαβγίσω πιὰ ποτέ μου.

Φ.—Μωρὲ βρομιές πού χε νὰ πεῖ γιὰ δαῦτον! Εἶν' ή κλεψιά μὲς στὸ αἴμα του.

Στὸν κόκορα ποὺ ἔχουν στὸ κλουβί.

Τὴν ἴδια

γνώμη κι ἔσύ, βρὲ κόκορα, δὲν ἔχεις;

Λέει «ναι» τὰ μάτια κλειώντας· μά τὸ Δία!

“Η δίκη ἔξακολουθεῖ. Ο Βδελυκλέωνας φωνάζει τὸν μάρτυρες, πρόσωπα ποὺ εἰκονίζουν μαγειούκη σκεύη: σκουτέλα, γουδόγερο, τυροτύρη, σκάρα, χύτρα. Η δύψη τοῦ δικαστῆ εἶναι ἀγριεμένη.

Βδ.—Πάντα θ' ἀγριεύεις; Πάντα σου θὰ σφίγγεις τὰ δόντια; Δὲν ἀφήνεις τὴ στρυφνάδα γιὰ τοὺς κατηγορούμενους προπάντων;

Στὸ Λάβη.

Στὸ βῆμα ἀνέβα όσού κι ἀπολογήσου.

‘Ο Λάβης ἀνεβαίνει στὴν πέτρα καὶ στέκεται σιωπηλός. Γιατὶ σωπαίνεις; Μίλα.

Φ.— Μὰ δὲ μοιάζει πῶς ἔχει δὰ νὰ πεῖ καὶ τίποτα.

Βδ.— “Οχι·

ἐπαθε δ, τ' εἶχε πάθει ὁ Θουκυδίδης², κάποτε ποὺ τὸν εἴχανε μηγύσει· ἀξαφνα τοῦ πιαστήκαν τὰ σαγόνια.

Στὸ Λάβη.

Στὴν μπάντα! Θὰ μιλήσω ἐγὼ γιὰ σένα.

‘Ανεβαίνει αὐτὸς στὸ βῆμα.

Συνήγορος νὰ γίνεις ἔνος σκύλου ποὺ τὸν συκοφαντήσαν δύσκολο εἶναι.

1. Παρωδία τῆς παροιμίας «οὐ τρέφει μία λόγη δύο ἔριθα-κους», δ ἐρίθα κακος εἶναι κάποιο πουλί, οσως δ πετρίτης.

2. ‘Ο πολιτικός, δχι δ ιστορικός.

ώστόσο, δικαστές μου, θά μιλήσω.

Γιατ' εἶν' ἀντρεῖος καὶ διώχνει καὶ τοὺς λύκους.

Φ.—Δὲ λέες πώς εἶναι κλέφτης, συνωμότης.

Βδ.—Εἶν' ἀπ' τὰ τωρινὰ σκυλιά τὸ πιὸ ἄξιο καὶ κάνει γιὰ ἀρχηγὸς πολλῶν προβάτων.

Φ.—Μὰ τί ὠφελεῖ, ποὺ τὸ τυρὶ μᾶς τρώει;

Βδ.—Δὲν ὠφελεῖ; Γιὰ σένα πολεμάει, τὴν πόρτα σου φυλάει, καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα εἶν' ἄριστος· ἀν σούφρωσε καὶ κάτι, συμπάθα τον· δὲν ἔμαθε . . . κιθάρα.

Φ.—Ἄ, κάλλιο νὰ μὴ μάθαινε οὕτε γράμματα· ψευτολογοδοσίες δὲ θὰ 'κανε ἔτσι.

Βδ.—Ἀκουσε, εὐλογημένε, τοὺς μαρτύρους.

'Ανέβα, Τυροτρίφτη ἐσύ, στὸ βῆμα καὶ μῆλα δυνατά· γιατί' ἥσουν τότες ἐσύ δ ἀποθηκάριος.

Πλησιάζει δ Τυροτρίφτης.

'Αποκρίσου

δρθὰ κοφτά· γιὰ τοὺς στρατιῶτες ὅσα παράλαβες δὲν τὰ 'ξυσες;

'Ο Τυροτρίφτης γνεύει καταφατικά.

'Ορίστε,

τὰ 'ξυσε, λέει.

Φ.— Τὸ λέει, μὰ ψέματα εἶναι,

Βδ.—Σπλαχνίσου, εὐλογημένε, ὅσους μοχτοῦνε.

Αὔτὸς δ Λάβης ὅλο ψαροκόκαλα καὶ σπάραχνα μασᾶ· ποτὲ δὲ στέκει στὴν ἵδια θέση. 'Ο ἄλλος, δ, τι νὰ 'ναι, στὸ σπίτι πάντα μένει καὶ γυρεύει μερίδιο ἀπ' ὅσα οἱ ἄλλοι κουβαλοῦνε ἀπ' ἔξω· ὃν δὲν τοῦ δώσουνε, δαγκώνει.

Φ.—Ἄχ, τι 'ναι ποὺ παθαίνω; Κάποιο πράμα μὲ μαλακώνει· ἔνα κακό μὲ ζώνει κι ἀλλάζω γνώμη.

Βδ.— "Ω ἔλα, σὲ ἴκετεύω, λυπήσου τον καὶ μήν τὸν καταστρέψεις, πατέρα. Ποῦ εἶναι τὰ παιδιά;

Παρουσιάζονται κλαουρίζοντας μερικὰ παιδιά ποὺ παρασταίνουν σκυλάκια.

Ανεβεῖτε,

δύστυχα, ἐδῶ, καὶ μουτζοκλαίοντας πιάστε τίς ίκεσίες, τοὺς θρήνους καὶ τὰ δάκρυα¹.

Φ., συγκινημένος.

Κατέβα' κάτω, κάτω.

Bδ. — Κατεβαίνω.

Εἶναι πολλοὶ ποὺ ἀπ' τὸ «κατέβα» τοῦτο γελάστηκαν, μᾶ — ἄς εἶναι — κατεβαίνω.

'Ο Φιλοκλέωνας, γιὰ νὰ κρύψει τὴ συγκίνησή του, ρουφάει φακὴ καὶ σκουπίζει τὰ δάκρυα του, ποὺ τοῦ ἥρθεν τάχα ἀπὸ τὸν ἀχνό της.

Φ. — Νὰ πάρ' ἡ δργή. Κακό 'ναι νὰ ρουφᾶς. Χωρὶς νὰ θέλω δάκρυσα· εἶναι, βλέπεις, ποὺ τὴ φακὴ κατάπια μαζωμένη.

Bδ. — Λοιπόν, δὲν τὸν ἀθωώνεις;

Φ. — Δύσκολο εἶναι νὰ ξέρεις.

Bδ. — Πατερούλη μου, ἔλα πάρε τὸ πιὸ καλὸ στρατί· νά, πιάσε τοῦτο τὸν ψῆφο, κλεῖσο τὰ μάτια σου, στὴν κάλπη πέρνα γοργὰ τὴ δεύτερη, πατέρα, κι ἀπόλλαξέ τον.

Φ., πεισματωμένος πάλι, σηκώνεται.

"Οχι, δὲν τὸ κάνω· γιατὶ κι ἐγὼ . . . δὲν ἔμαθα κιθάρα.

Bδ. "Ελ' ἀπὸ δῶ ἄς σὲ πάω· κοντύτερα εἶναι. Τὸν παίρνει ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸ πηγαίνει μὲ τρόπο, χωρὶς αὐτὸς νὰ τὸ καταλάβει, στὴ δεύτερη κάλπη, τὴν ἀθωατική.

Φ. — Αὕτη 'ναι ἡ πρώτη κάλπη;

Bδ. — Αὕτη.

Φ. — Ψηφίζω.

Bδ., μέσα του.

Γελάστηκε καὶ τὸν ἀθώωσε, δίχως νὰ θέλει. Δυνατά.

Ή διαλογή θὰ γίνει τώρα.

1. "Οπως πραγματικὰ συνηθίζοταν στὰ ἀττικὰ δικαστήρια.

Φ.—Πῶς πῆγε ἡ δίκη;

Βδ.—Τώρα θὰ τὸ δοῦμε.
‘Αδειάζει τὶς κάλπες.

Λάβη, εἶσ’ ἀθώος.

‘Ο Φιλοκλέωνας ταράζεται καὶ λιγοθυμᾶ,
Πατέρα μου, πατέρα!

“Αχ, τί ἔπαθες; Νερό, νερό!

‘Ἐνας δοῦλος φέρνει νερό καὶ ὁ Βδελυκλέωνας
προσπαθεῖ νὰ συνεφέρει τὸν πατέρα του.

“Ελα, σήκω.

Φ., συνέρνεται.

Πες μου ἔνα πράμα· ἀλήθεια, βγῆκε ἀθώος;

Βδ.—Ναι, μά τὸ Δία.

Φ., ξαναλιγοθυμώντας.

Λοιπὸν εἶμαι χαμένος.

Βδ.—Εὐλογημένε! Ἡσύχασε καὶ σήκω.

‘Ο Φιλοκλέωνας ξανασυνέρχεται.

Φ.—Πῶς; Ν’ ἀπαλλάξω ὑπόδικο! Τί βάρος
γιὰ τὴ συνείδησή μου! Τί θὰ γίνω;

“Ω τιμημένοι θεοί, ζητῶ συγγνώμη.

“Εκαμα πράμα ἀταίριαστο σ’ ἐμένα,
χωρὶς νὰ θέλω.

Βδ.—Μὴ στενοχωριέσαι.

‘Εγώ, πατέρα, θὰ σὲ ζήσω ὥραῖα·
παντοῦ, δπου πάω, μαζί μου θὰ σὲ παίρνω,
σὲ δεῖπνο ἢ φαγοπότι ἢ πανηγύρι,
καὶ θὰ περνᾶς καλὰ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα·
δὲ θά σα πια τοῦ ‘Υπέρβολου κορόιδο.
Μπρός, πάμε μέσα.

Φ.—“Ας εἶναι, ἀφοῦ τὸ θέλεις.

Στὴν Παράβαση (1009—1121) ὁ ποιητὴς παραπονιέται στοὺς θεατὲς ποὺ τὸν ἀδίκησαν τὸν περασμένο χρόνο καὶ δὲν τοῦ ἔδωσαν τὸ βραβεῖο. Αὗτὸς ἔκαμε πολλὰ καλὰ στὴν πόλη, χτύπησε ὅχι τίποτε ἀσήμαντα ποόσωπα παρὰ μεγάλους καὶ ἴσχυρούς, προπάντων τὸν τρομερὸν Κλέωνα, χωρὶς νὰ φοβηθεῖ, χωρὶς νὰ δωροδοκηθεῖ. Πολέμησε τοὺς συκοφάντες καὶ τοὺς ἔκ-

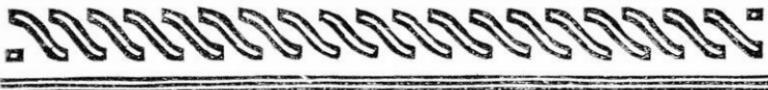
1. Τὸ δημαγωγὸν ‘Υπέρβολο συχνὰ τὸν σατιρίζει ὁ Αριστοφάνης.

βιαστές. Καὶ ὅμως πέρσι οἱ θεατὲς τὸν πρόδωσαν, ἀν καὶ ἡ κωμῳδία του (ἐννοεῖ τὶς *Νεφέλες*) ἦταν ἔξοχη καὶ πρωτότυπη. Αὐτὸς εἶναι, λέει, ντροπὴ γιὰ τοὺς θεατὲς ποὺ δὲν κατάλαβαν τὴν ἀξία του· οἱ σοφοὶ πάντα τὸν ἐκτιμοῦν. "Ας ἔχουν λοιπὸν τὸ νοῦ τους γιὰ τὸ μέλλον.

KAINOYPIA ZΩΗ (1122—1537). Ο Βδελυκλέωνας, μὲ τὸ σκοπὸν νὰ γιατρέψει ἐντελῶς τὸν πατέρα του ἀπὸ τὴν ἀρρώστια του, βάζει ὅλα του τὰ δυνατὰ γιὰ νὰ τὸν ρίξει σὲ καινούργια ζωὴ, στὴ ζωὴ τοῦ γλεντιοῦ καὶ τῆς καλοπέρασης. Καὶ πρῶτα πρῶτα τὸν προγυμνάζει γι' αὐτή. Τὸν ἀναγκάζει νὰ φορέσει καλύτερα ρούχα καὶ παπούτσια, τὸν μαθαίνει νὰ περπατᾶ καμαρωτά, ὅπως οἱ κομψεύμενοι τῆς ἐποχῆς, νὰ μιλεῖ ὅπως πρέπει σὲ ὅπως πρέπει παρέα, νὰ κάνει διηγήσεις γιὰ τεανυκές του τάχα παλικαριές καὶ ἐπιτυχίες. Καὶ ἐπειτα τὸν παίρνει μαζί του, γιὰ νὰ τὸν πάει σὲ κάποιο συμπόσιο, νὰ καλοφάει καὶ νὰ μεθήσει.

"Οπως στὶς *Νεφέλες* ὁ Φειδιππίδης μὲ κακή του καρδιὰ ἔκαμε τὸ χατίοι τοῦ πατέρα του καὶ πῆγε μαθητὴς στὸ φροντιστήριο, ἔτσι κι ἐδῶ ἀπόδθυμα ὁ Φιλοκλέωνας ἀκολουθεῖ τὴν συμβουλὴ τοῦ γιοῦ του καὶ πηγαίνει στὸ συμπόσιο. Καὶ ὅπως ἔκει ὁ νέος, ποὺ ὁ πατέρας του ἥθελε νὰ τὸν κάμει φωστήρα, παράγινε φωστήρας, τόσο, ποὺ ἔκαψε καὶ τὸν πατέρα του, ἔτσι κι ἐδῶ ὁ γέρος, ποὺ ὁ γιός του τὸν ἥθελε γλεντζέ, παράγινε γλεντζές καὶ τὰ ἕκαμε θάλασσα. Στὸ φαγοπότι παραμέθησε, μάλιστε μὲ τοὺς συμπότες του, καὶ μιὰν αὐλητοίδα, ποὺ τὴν εἴχανε νὰ τοὺς διασκεδάζει, τὴν ἐκλεψε κι ἔφυγε μαζί της. Δέρνει τὸ δοῦλο του, στὸ δόρμο σκορπᾶ τὰ ψωμά ποὺ μιὰ πουλήτρα είχε στὸ πανέρι της, ἔνιλοφορτώνει ἔναν ἄλλον, καὶ τέλος φτάνει σπίτι του παραπατώντας καὶ σὲ κακή κατάσταση. "Ο φρόνιμος γιός του δὲν κατορθώνει νὰ τὸν συγκρατήσει καὶ ἡ κωμῳδία τελειώνει μὲ παλαικὰ τραγούδια καὶ παλαβὸς χορὸς τοῦ μεθησμένου γέρουν καὶ μὲ τεχνικὸ μοδέρνο χορὸς χορευτῶν τραγωδιῶν, ποὺ ἔκενος τοὺς προκάλεσε, γιὰ νὰ δείξει πὼς εἶναι... ἀνώτερος τους.

ΕΙΡΗΝΗ

Η ΕΙΡΗΝΗ, ποὺ παίχτηκε τὰ Μεγάλα Διονύσια τοῦ 421, εἶναι ἔνα κήρυγμα γιὰ τὴν εἰρήνη, ὅπως ἦταν καὶ οἱ Ἀχαρνῆς, διαφέρει ὅμως πολὺ ἀπὸ αὐτούς. Μέσα στὰ τέσσερα χρόνια ποὺ χωρίζουν τὰ δυὸς ἔργα ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ πολεμικὴ κατάσταση ἀλλαζεῖ, μὰ καὶ ὁ Ἰδιος ὁ ποιητὴς ὠρίμασε καὶ βλέπει τώρα τὰ πράματα πλατύτερα καὶ καθαρότερα. Στοὺς Ἀχαρνῆς ἔριχνε ὅλη τὴν ἐνοχὴ γιὰ τὸ ἔσπασμα τοῦ πολέμου στοὺς πατριῶτες του καὶ τοὺς καλοῦσε νὰ κλείσουν ὄπωσδήποτε εἰρήνη. Ἡ στάση του ἐκείνη ἦτανε μονόπλευρη καὶ στιγμὲς στιγμὲς ἔξοργυστική. Τὰ ἐπιχειρήματά του γιὰ τὸ φταιξίῳ τῶν Ἀθηναίων ἦταν ἀρκετὰ ἐπιπόλαια. "Ἄλλ—" ἀσχετα πρὸς αὐτό, ὁ πόλεμος μιὰ φορὰ εἶχε ἀνάψει, βρισκόταν σ' ὅλη του τὴν ἔνταση καὶ φῶς εἰρήνης δὲ φαινόταν πουνθενά. Τί νόημα ἔχει τότε τὸ κήρυγμα «κλείστε εἰρήνη!», δεταν ἀπευθύνεται πρὸς τὴ μία μόνο πλευρά; Καὶ τί ἀξία ἔχει ἡ γοητευτικὴ περιγραφὴ τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης καὶ ἡ ἀντιπαραθεσή τους πρὸς τὶς φρικαλεότητες τοῦ πολέμου; "Οτι ἡ εἰρήνη είναι καλύτερη ἀπὸ τὸν πόλεμο τὸ ἔρει ὁ καθένας. Μὰ πῶς καὶ μὲ ποιοὺς τρόπους μπορεῖ ν' ἀποχτηθεῖ; Κι ἀκόμα περισσότερος πῶς μπορεῖ νὰ τὴν ἀποχτῆσει ὁ ἔνας μόνο ἀντίπαλος; Στὸ χέρι του είναι;

Τώρα ὅμως τὰ πράματα ἀλλαζαν. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 422 σκοτώθηκαν, στὴ μάχῃ τῆς Ἀμφίπολης, οἱ φανατικότεροι καὶ δυναμικότεροι ὑπέρμαχοι τῆς φιλοπόλεμης πολιτικῆς, ὁ Ἀθηναῖος Κλέωνας καὶ ὁ Σπαρτιάτης Βοασίδας. "Ἐπειτ" ἀπὸ τὸ θάνατό τους ἀρχισαν διαπραγματεύεις εἰρήνης κι ἔξακολούθησαν ὃς στὴν ἐπόμενη ἀνοιξη, γίνονταν δηλαδὴ ὅλο τὸν καιρὸ ποὺ ὁ Ἀριστοφάνης ἔγραψε τὴν καινούρια του κωμωδία. Μὲ τὴν ἀνοιξὲ ποὺ μύριζε, χαμογελοῦσε καὶ ἡ καραυγὴ τῆς εἰρήνης. "Ο κόσμος τὴν περίμενε μὲ ἐλπίδα, σχεδὸν μὲ βεβαιότητα. Λίγη καλὴ θέληση κρειαζόταν, λίγο σποώξιμο ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές. "Ενα τέτοιο σπρώξιμο, μὲ τὸ δικό του τρόπο, κάνει κι ὁ ποιητής Αριστοφάνης

τής μας μὲ τὸ νέο του ἔργο. Δὲν καταρίνει πιὰ μονόπλευρα τὴν πατρίδα του, βλέπει πώς καὶ οἱ ἄλλοι φταινε. Ξέρει πώς, ἀν̄ ὑπάρχουν στὴν Ἀθῆνα πολεμοκάπηλοι, ὑπάρχουν τέτοιοι καὶ στὶς πόλεις τῶν ἐχθρῶν της, πώς, ἀν̄ ὑπάρχουν σ' αὐτὲς φύλοι τῆς εἰρήνης, πολλοὶ καὶ μέσα στὴν Ἀθήνα τὴ λαχταροῦν, καὶ προπάντων ἐκείνες οἱ τάξεις ποὺ ὑποφέρουν περισσότερο ἀπὸ τὸν πόλεμο, οἱ ἀγρότες καὶ οἱ τεχνίτες εἰρηνικῶν εἰδῶν. Γι' αὐτὸ δὲν ἀπευθύνεται πιὰ μόνο στοὺς Ἀθηναίους, ἀπευθύνεται στοὺς «Πανέλληνες». Τὸ Χορὸ τὸν ἀποτελοῦν καὶ Ἀθηναῖοι, μὰ καὶ Σπαρτιάτες καὶ Βοιωτοὶ καὶ Ἀργίτες καὶ Μεγαρίτες. Καὶ ὑπάρχουν ἄδολοι μὰ καὶ ὑποκοιτὲς φύλοι τῆς εἰρήνης καὶ ἀπὸ αὐτῆς καὶ ἀπὸ κείνη τὴν πλευρά.

Καὶ ἡ εἰκόνα ποὺ δίνει ἐδῶ τῆς εἰρήνης, εἰκόνα ἔξοχη, ζεστή, εἰδυλλιακή, γοητευτική, ἔχει τώρα πραγματικὰ τὴ θέση της. Προσφέρονται στοὺς θεατές σὰ μὰ προκαταβολικὴ ποιητικὴ ἀπόλαυση ἐνδός ἀγαθοῦ ποὺ τὸ περιμένουν καὶ ποὺ θὰ τὸ χαροῦν σὲ λίγο στὴν πραγματικότητα. Ἐτσι, σὲ σύγκριση μὲ τοὺς Ἀχαργῆς, τὸ καινούριο φιλειρηνικὸ ἔργο ἔχει πολὺ λιγότερη σάτιρα καὶ δρμητικότητα, μὰ πολὺ περισσότερο κέφι καὶ ποίηση. Τὸ κεντρικό πρόσωπο εἶναι ὁ Τρυγαῖος, ἔνας, δύος δείχνει καὶ τ' ὅνομά του, ἀμπελουργός, ἀπλὸς καὶ τίμιος. Ἡ πλοκὴ εἶναι πολὺ ἀπλή.

ΤΑΞΙΔΙ ΑΠΟ ΤΗ ΓΗ ΣΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ (1—300). Ὁ Τρυγαῖος δὲν μπορεῖ πιὰ νὰ ὑποφέρει τὸν πόλεμο. Ὁ πόδος γιὰ τὴν εἰρήνη τὸν ἔχει κυριεψει ὀλόκληρο κι ἔγινε ή μόνη του σκέψη, τρέλα σωστή. Ὄλη τὴν ἡμέρα κοιτάζει μὲ ἀνοιχτὸ στόμα τὸν οὐρανὸ καὶ φωνᾶζει: «Δία, τὲ σκοπεύεις τέλος νὰ κάμεις; Βάλε κάτω τὴ σκούπα. Μή σα φύγεις τὴν Ἑλλάδα.» Θέλει νὰ πάει στὸ Δία νὰ ἔξηγηθεὶ μαζὶ του πρόσωπο μὲ πρόσωπο. Μὰ πῶς; Ἐπειτ' ἀπὸ μερικὲς ἀποτυχημένες προσπάθειες βρῆκε τέλος τὸν τοότο νὰ πετάξει. Ὁ Τρυγαῖος ἔξερε τὸν αἰσώπειο μύθο γιὰ τὸν ἀιτὸ καὶ τὸ σκαθάρι. «Ἐνας ἀιτὸς κυνηγοῦσε ἔνα λαγὸ κι αὐτός, μὴν ἔχοντας κανένα νὰ τὸν βοηθήσει, ζήτησε τὴν προστασία ἐνὸς σκαθαριοῦ· μόνο αὐτὸ βρέθηκε κοντά ἐκείνη τὴ στιγμή. Τὸ σκαθάρι τοῦ ἔδωσε θάρρος καί, ὅταν εἶδε τὸν ἀιτὸ ποὺ σύμωσε, τὸν πα-

ρακαλοῦσε νὰ μὴν πάρει τὸν προστατευόμενό του. Μὰ ὁ ἀιτὸς ἀψήφησε τὸ μικρὸ ζῶο καὶ ἔσκοκάλισε μπροστὰ στὰ μάτια του τὸ λαγό. Ἀπὸ τότε τὸ σκαθάρι, πικαρισμένο, παραφύλαγε πάντα ποὺ ἔστηνε τὴ φωλιά του ὁ ἀιτὸς καί, ὅποτε αὐτὸς γεννοῦσε, ψηλώνοντας ἀνάερα, κυλοῦσε τὸν αὐγά του καὶ τὰ τσάκιζε, ὥσπου ὁ ἀιτὸς διωγμένος ἀπὸ παντοῦ κατάφυγε στὸ Δία (εἶναι τοῦ Δία ἑρό πουλὶ) καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ τοῦ δώσει τόπο σιγουρο γιὰ τὸ ἔξκλωσσημα. Κι ὅταν ὁ Δίας τοῦ ἔδωσε τὴν ἀδειανὰ κάμει τὸν αὐγά του μέσα στὸ δικό του κόρφο, τὸ σκαθάρι, ποὺ τὸ εἰδὲ αὐτό, ἔφτιασε μιὰ μπάλα ἀπὸ κοπριά, πέταξε ψηλά καί, ὅταν ἔφτασε ἀπάνω ἀπὸ τὸν κόρφο τοῦ Δία, τὴν ἄφησε νὰ πέσει. Ὁ Δίας πῆγε νὰ τινάξει ἀπὸ πάνω του τὴν κοπριά καί, καθὼς ἔκαμε νὰ σηκωθεῖ, ἔριξε, χωρὶς νὰ προσέξει, τὸν αὐγά¹.

Νά λοιπὸν ἔνα πετούμενο ποὺ κάποτε πῆγε στὸ Δία. Γιατί νὰ μὴν πάει καὶ τώρα; Τὰ σκαθάρια τῆς Αἴτινας ἦταν πολὺ μεγάλα καὶ δυνατά. Ἐνα τέτοιο ἔξαιρετικὰ μεγάλο βρίσκει ὁ Τρυγαλος, τὸ παίρνει στὸ σπίτι του, τὸ θρέφει καλὰ μὲ τὸ φαι ποὺ τοῦ ἀρέσει, μὲ ἀκαθαρσίες διλαδή, καί, ἀφοῦ ἔτσι τὸ ἔκαμε τεράστιο καὶ γερό, τὸ καβαλικεύει καὶ ἀπογειώνεται. «Πετῶ γιὰ τὸ καλὸ ὅλων τῶν Ἑλλήνων» φωνάζει ἀπὸ ψηλὰ «μὲ νέο τολμηρὸ μέσο». Ὁ πρωτότυπος καὶ κάθιτες ὅλοι βέβαια παρὰ μυρωδάτος... Πήγασος δὲν ἀργεῖ νὰ φέρει τὸν καβαλάρη του μπροστὰ στὸ σπίτι τοῦ Δία. Ὁ Τρυγαλος χτυπᾶ τὴν πόρτα. Ἀκούγεται ἀπὸ μέσα ἡ φωνὴ τοῦ Ἐρμῆ.

Ἐρμ.—Θνητῶν πλασμάτων μυρωδιά χτυπάει τὴ μύτη μου· πούθ’ ἔρχεται;

Ἄνοιγει τὴν πόρτα. *Ἡρακλῆ μου!*

Σάν τι κακὸ εἶναι τοῦτο;

Τε.— *Ἀλογοσκάθαρο.*

Ἐρμ.— *Απόκοτε, ξαδιάντροπε, βροιμάρη,*
βροιμάνθρωπε, βροιμάρη, ὀρχιβροιμάρη,
βροιμόσκυλο, πῶς ἡρθεῖς ἐδῶ πάνω;
Πῶς λέγεσαι, βρέ; Μίλα!

1. Βλ. Αἴσωπος Μύθοι, στὴ σειρὰ «100 Αθάνατα Ἐργα», σελ. 10.

- T_{ρ.}*— ’Αρχιβρομιάρης.
Έρμ.— Ο τόπος σου ποιὸς εἶναι !
- T_{ρ.}*— ’Αρχιβρομιάρης.
Έρμ.— Πατέρας σου ποιὸς εἶναι ;
- T_{ρ.}*— ’Ο ’Αρχιβρομιάρης.
Έρμ.— Πὲς τ’ ὄνομά σου, ἀλλιῶς εἶσαι χαμένος ναί, μά τὴ Γῆ.
- T_{ρ.}*— Τρυγαῖος, ἀπὸ τὸ δῆμο τῶν Ἀθμονέων, ἀμπελουργὸς πολὺ ἄξιος ὅχι ἀνακατωσούρης, συκοφάντης.
- Έρμ.*— Γιατὶ ῥθεις ἔδω πάνω ;
- T_{ρ.}*— Νὰ σοῦ φέρω τὰ κρέατα τοῦτα.
- Έρμ.*, ἀλλάζοντας υφος. Κατημενούλη ! Πές μου, πῶς ἥρθες ;
- T_{ρ.}*— “Α λιχούδη ! Βλέπεις δτὶ δὲ σοῦ φαίνομαι τώρα ἀρχιβρομιάρης ; Πές νά ῥθεις ἔδω ’ξω ὁ Δίας.
- Έρμ.*— Οὐχού ! Ποῦ ζοῦμε ! Εἰσ’ ἀπ’ τοὺς θεοὺς ἀλάργα πᾶνε, φύγαν ἔχτες μετακομίσαν δῆλοι δῶθε.
- T_{ρ.}*— Σὲ ποιὰ μεριὰ τῆς γῆς ;
- Έρμ.*— Τῆς γῆς !
- T_{ρ.}*— Μὰ τότε σὰν ποῦ ;
- Έρμ.*— Μακριά, μακριά ! Κάτ’ ἀπ’ τὸ θόλο τῶν οὐρανῶν.
- T_{ρ.}*— Κι ἐσὺ ἔχεις μείνει μόνος ; Γιατί ;
- Έρμ.*— Φυλάω τὰ πράματα π’ ἀφήσαν δισκάκια, κανατάκια, τσουκαλάκια.
- T_{ρ.}*— Καὶ ποιὸς δύνασθαι ποὺ ἔχουν μετοικήσει ;
- Έρμ.*— Θυμῷσαν μὲ τοὺς “Ελληνες. Καὶ βάλαν τὸν Πόλεμο γι’ αὐτὸ σ’ αὐτὰ τὰ σπέτια καὶ τοῦ εἴπαν δ, τι θέλει νά σᾶς κάμει· κι ἔκεινοι πᾶν νά κατοικήσουν στὰ ὕψη, νά μὴ σᾶς βλέπουν πιά νά πολεμᾶτε,

τίς ίκεσίες σας πιά νὰ μὴν ἀκοῦνε.

Tρ.—Κι αὐτὸ γιατί μᾶς τό καμαγ; Γιά πές μου.

Έρμ.—Γιατί πολλές φορὲς σᾶς εἶχαν σπρώξει

συνθήκη πιά νὰ κάμετε, κι ἐσεῖς

νὰ πολεμάτε προτιμούσατε. "Ετσι,

λέγο οἱ Λακωνικοὶ νὰ ξεπερνοῦσαν,

φωνάζαν : «μά τοὺς δυό μας θεούς¹, ἥρθ' ἡ ὥρα

νὰ τὰ πλερώσουν οἱ Ἀττικοί»² ἀν ἐρχόταν

στοὺς . . . Ἀττικωνικούς² μιὰ ἐπιτυχία

κι οἱ Λάκωνες σᾶς πρότειναν εἰρήνη,

λέγατ' εύθυς: «ζητοῦν νὰ μᾶς τῇ σκάσουν,

ναί, μᾶς τὴν Ἀθηνᾶν νὰ μὴ δεχτοῦμε,

ναί, μᾶς τὸ Δίαν σὰν πάρουμε τὴν Πύλο,

θὰ 'ρθοῦν ξανά».

Tρ.— "Η δλήθεια εἶναι πῶς ἔχει

τοῦ τόπου μας τῇ βούλα αὐτῇ ἡ κουβέντα.

Έρμ.—Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ δὲν ξέρω ἀν πιά ποτέ σας
θὰ δεῖτε τὴν Εἰρήνη.

Tρ.— Ποῦ ἔχει πάει;

Έρμ.— Σὲ μιὰ βαθιὰ σπηλιὰ τὴν ἔχει ρίξει
δ Πόλεμος.

Tρ.— Σὲ ποιά;

Έρμ.— Σ' αὐτῇ ἐδῶ κάτω.

Καὶ βλέπεις πόσες μάζεψε ἀπὸ πάνω

πέτρες, ὅστε ποτὲ νὰ μὴν τὴ βρεῖτε.

Tρ.— Ἄλλὰ γιὰ μᾶς σὰν τί ἐτοιμάζει; Πές μου.

Έρμ.— Δὲν ξέρω· εἶδα μονάχα μιὰ τεράστια
καυκιὰ πού μπασε σπίτι ἔχτες τὸ βράδυ.

Tρ.— Καὶ τὴν καυκιὰ ποὺ λές τί θὰ τὴν κάμει;

Έρμ.— Τὶς πόλεις μέσα ἔκει θὰ κοπανίσει.

Μὰ πάω· γιατὶ μοῦ φαίνεται πῶς βγαίνει
ἀκούεται κρότος μέσαθε. Φεύγει.

Tρ.— "Αχ, ό δόλιος.

Φεύγω νὰ μὴ δεῖ· γιατὶ καὶ δ ίδιος

1. Ἐννοεῖ τοὺς Διόσκουρους, τὸν Κάστορα καὶ τὸν Πολυδεύκη.

2. Αττικῶνικός· λέξη ἀστεία ποὺ τὴν πλάθει δ 'Αριστ.
κατὰ τὸ Λακωνικός, παιζοντας καὶ μὲ τὴ λέξη νικῶ.

βρόντο καυκιάς πολεμικής ἀκούω.

Κρύβεται. Βγαίνει δέ Πόλεμος (Π.) κρατώντας
ἔνα τεράστιο γουδί.

Π.—"Ἐ σεῖς θητοί, θητοί βασανισμένοι,
πόσο θά σᾶς πονέσουν οἱ μασέλες !

Τρ.—Βρὲ τί πλατιὰ καυκιά, ὡς Ἀπόλλωνά μου !
Τί φρίκῃ ! Μὰ κι δέ Πόλεμος, τί βλέμμα !

Αὐτὸς εἰναι ποὺ μπρός του φεύγουν δλοι ;

"Ο ἄγριος, δ τρομερός, ποὺ ἀπὸ τὰ σκέλια ; . .

Π.—Τρισάθλιες καὶ πεντάθλιες καὶ μυριάθλιες
Πρασιές¹, τώρα ἥρθε ή μέρα νὰ χαθεῖτε.
Ρίχνει πράσα στὸ γουδί.

Τρ., στοὺς θεατές.

'Εμᾶς αὐτὸ δὲ μᾶς πειράζει ἀκόμα,
φίλοι μου· ή συμφορά εἰναι τῶν Λακώνων.

Π., ρίχνοντας στὸ γουδί σκόρδα.

Μέγαρα, Μέγαρα, ὡς, θὰ στουμπιστεῖτε,
θὰ γίνετε σὲ λίγο σκορδοστούμπι.

Τρ.—Βάι βάι, τί ἀψιοὶ καὶ καυτεροὶ ναὶ οἱ θρῆνοι
ποὺ γιὰ τοὺς Μεγαρίτες ρίχνει μέσα !

Π., ρίχνοντας στὸ γουδί τυρί.

"Ηρθε κι ἔσε δ χαμός σου, Σικελία.

Τρ.—Τί πόλη, καὶ θὰ γίνει τρίμμα ή δόλια !

Π.—Μέλι ἀττικὸ τώρ' ἀπὸ πάνω ἀς χύσω.

Ρίχνει μέλι.

Τρ., μέσα του, ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα.

Μωρέ, ἀσ' το τὸ ἀττικό, γιατὶ στοιχίζει
τέσσερεις ὀβιολούς· πάρε ἄλλο μέλι.

Π.—Τάραχε, δοῦλε !

Παρουσιάζεται δέ Τάραχος (ἀρχ. Κ υ δ ο ι μ ὁ ζ),
προσεποποίηση τῆς ταραχῆς τῆς μάχης.

Τάρ.—Τί μὲ κράζεις ;

Π.—Δάκρυα
θὰ χύσεις. "Ετσι στέκεσαι ; "Αρπα μία.

Τὸν χαστουκίζει.

Τρ.—Τί τσουχτερή !

Τάρ.—"Οχ, ἀφέντη· ἀλίμονό μου.

1. Αιμάνι τῆς Λακωνίας.

γιαὶ γουδοχέρι, στρέβλωση νὰ πάθουν.

Τάρ., ξαναγυρίζοντας μὲ ἄδεια χέρια.

"Ἄχ, συφορά μου, ἀλί μου, τρισαλί μου !

Π.—Τί τρέχει ; Δὲ μοῦ τὸ φερες καὶ τώρα ;

Τάρ.—Καὶ τῶν Λακεδαιμόνιων τὸ γουδόχερο, χάθηκε.

Π.—Πῶς, βρὲ μάπα ;

Τάρ.—Τὸ δανείσαν

σὲ κάποιους ἄλλους πέρα κεῖ στὴ Θράκη

καὶ τὸ χασαν.

Τρ., μέσα του. "Ἄ, τί καλὰ ποὺ κάμαν,

ὦ Διόσκουροι !

Στοὺς θεατές. Θνητοί, κουράγιο, καὶ ἵσως
ὅλα νὰ πᾶν καλά.

Π., στὸν Τάραχο. Γιά μπάσ' τα τοῦτα
τ' ἀγγειά· κι ἐγὼ στὸ σπίτι θὰ ξανάμπω
καὶ μόνος μου θὰ φτιάσω στουμπιστήρι.

'Ο Πόλεμος καὶ δ' Τάραχος μπαίνουν στὸ σπίτι
τοῦ Δία. 'Ο Τρυγανός προχωρεῖ πρὸς τὸ κοινό
καὶ τοὺς μιλεῖ δυνατά.

Τρ.—"Ἐλληνες, τώρα εἰν' ὕρα, ἀπὸ μπελάδες
καὶ μάχες γλιτωμένοι, ν' ἀνασύρουμε
τὴν κοσμαγάπητη ἔξω τὴν Εἰρήνη,
πρὶν μπεῖ στὴ μέση κι ἄλλο γουδοχέρι.
Ξωμάχοι ἔσεις, ἐμπόροι καὶ μαστόροι
καὶ δουλευτάδες, μέτουκοι καὶ ἔνοι,
κι ἔσεις νησιώτες, δλ' οἱ λαοὶ τρεχάτε·

μὲ σκοινιά, λοστούς καὶ τσάπες, γρήγορα, κι ἥρθε ἡ στιγμὴ
τοῦ ἀγαθοῦ δαιμόνιου πάλι νὰ γευτοῦμε τὸ κρασί.

Η ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΟ ΦΩΣ (301—728). Καὶ ἔρχονται "Ἐλ-
ληνες ἀπὸ παντοῦ. 'Ο Χορὸς δηλαδή. 'Ο Κορυφαῖος καλεῖ τοὺς
«Πανέλληνες» νὰ τρέξουν καὶ νὰ δώσουν ἔνα χέρι, γιὰ ν' ἀνα-
σύρουν στὸ φῶς, μὲ τὶς ὁδηγίες τοῦ Τρυγαίου, τὴν Εἰρήνη, «τὴν

1. 'Ο Βρασίδας, ποὺ είχε σκοτιωθεῖ κι αὐτὸς στὴ μάχη τῆς 'Αμ-
φίπολης, ὅπως ὁ Κλέωνας.

θεῶν πασῶν μεγίστην καὶ φιλαμπελωτάτην». Ἡσυχία συστήνει δὲ Τρυγαῖος, γιὰ νὰ μὴν τοὺς πάρει εἰδηση δὲ Πόλεμος καὶ γιὰ νὰ μὴ βάλει τις φωνές δὲ «κάτωθεν Κέρβερος», δὲ πενθαμένος δηλαδὴ πιὰ Κλέωνας. Μὰ δὲ Κορυφαῖος δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατήσει τὴ χαρά του. Φωνάζει, καὶ τὰ σκέλια του χορεύουνε, λέει, μόνα τους, χωρὶς αὐτὸς νὰ τὰ σαλεύει. «Ἡσυχα» λέει πάλι στοὺς χορευτὲς δὲ φρόνιμος Τρυγαῖος: «ὅταν πάρουμε τὴν Εἰρήνην, θά χετε καιρὸν νὰ ταξιδεύετε, νὰ μένετε, νὰ κάνετε ἔρωτα, νὰ κοιμᾶστε, νὰ πηγαίνετε θεωροὶ σὲ πανηγύρια, νὰ τρωγοπίνετε, νὰ παίζετε κότταβο, νὰ γλεντοκοπᾶτε». Τώρα χορεύεται δουλειά. Γιὰ τὴν ἀνέλκυση ὅμως τῆς Εἰρήνης πρέπει νὰ γίνει καὶ τοῦ Ἐρμῆ ἡ γνώμη. Οὐθὲδὲς ἀντιστέκεται στὴν ἀρχή, μὰ δὲ Τρυγαῖος δὲν ἀργεῖ νὰ τὸν πείσει. Κάτι ταξίματα γιὰ πλούσιες θυσίες καὶ τελετές, κάτι ἀποκαλύψεις πώς ἡ Σελήνη κι δὲ Ἡλιος συνωμοτοῦν ἐναντίον τῶν θεῶν, ἵνα πολύτιμο τέλος δῶρο, τὸ χάρισμα μᾶς μαλαματένιας κούπας ἀπὸ τὸν Τρυγαῖο στὸν Ἐρμῆ, καὶ δὲ λιχούδης καὶ φιλοζηματος θεὸς ὃγι μόνο δὲν τὸ ἀπαγορεύει πιὰ πιὸν θὰ βοηθήσει καὶ δὲ ίδιος στὴ φιλότιμη προσπάθεια.

Τρ.—Τώρα πιὰ ἡ δουλειά δικιά σας, παλικάρια. Γρήγορα μπεῖτε μέσα μὲ τὶς τσάπτες σέρνετε τὶς πέτρες μπρός!

Κορυφαῖος.

Θὰ βαλθοῦμε μά, ὡς ἀπ' δλους τοὺς θεοὺς δὲ πιὸ σοφός, δίνε δρμήνιες, σὰν τεχνίτης, πῶς νὰ γίνεται ἡ δουλειά, κι ὅχι ἀνάξιους δουλευτάδες ὡς πρὸς τ' ἄλλα θὰ μᾶς δεῖς.

Τὰ μέλη τοῦ Χοροῦ πιάνουν καὶ σηκώνουν τὶς πέτρες.

Τρ., στὸν Ἐρμῆ.

Γιά κράτα τὸ καυκί, ὥστε νὰ χουμε δλοι νὰ...καυκηθοῦμε, ἀφοῦ στοὺς θεούς δεηθοῦμε, γιά τοῦ ἔργου μας ἐτούτου τὴν εύόδωση.

Ἐρμ.—Σπονδή, σπονδή·

σιωπή, ἡσυχία!

Εύχόμαστε μὲ τούτη τὴ σπονδή μας γιὰ τοὺς «Ἐλληνες δλους τούτη ἡ μέρα ἀρχὴ πολλῶν καλῶν νὰ γίνει, κι δηποιος βοηθήσει στὰ σκοινιά μὲ τὴν καρδιά του αὐτὸς ποτὲ νὰ μὴ σηκώσει ἀσπίδα.

Τρ. — Εἰρηνική ζωὴ μὲ μιὰ ἐρωμένῃ καὶ κάρβουνα σκαλίζοντας νὰ ζήσει.

Έρμ. — Καὶ πόλεμο δποιος προτιμᾶ, ὡ ἀφέντη Διόνυσε, αὐτὸς ποτέ του νὰ μὴν πάψει...

Τρ. — ἀγκιδια ἀπ' τοὺς ἀγκῶνες του νὰ βγάζει.

Έρμ. — Κι ἀν καμιανοῦ, ὡ σεβάσμια, ἀπὸ τὸν πόθο γιὰ νὰ γίνει ταξίαρχος, δὲν τ' ἀρέσει νὰ βγεῖς ἐσύ στὸ φῶς, στὶς μάχες μέσα...

Τρ. — ὅ, τι ἔπαθε κι ὁ Κλεώνυμος¹ νὰ πάθει.

Έρμ. — Κι ἀν κανεὶς κονταράς ἡ ἀσπίδων ἔμπορος, γιὰ νὰ 'χει τζίρο, ἐπιθυμεῖ τὶς μάχες...

Τρ. — ληστές νὰ τὸν τσακώσουν καὶ κριθάρι μόνο νὰ τρώει.

Έρμ. — Κι ἄν, θέλοντας κανένας νὰ γίνει στρατηγός, δὲ δίνει χέρι ἡ πάει ν' αὐτομολήσει σάν τοὺς δούλους...

Τρ. — νὰ φάει καμτσίκι στὸν τροχὸ δεμένος.

Έρμ. — Κι ἐμεῖς καλὸ νὰ δοῦμε. "Ω λώ, παιάνα!

Τρ. — Φτάνει τὸ «λώ» κι ἀς λείψει αὐτὴν . . . παγάνα.

Έρμ. — "Ω λώ λοιπόν, ὡ λώ μονάχα λέω.

Τρ. — Τοῦ Ἐρμῆ, τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Πόθου, τῶν Ὁρῶν, τῶν Χαρίτων.

Έρμ. — "Οχι τοῦ "Αρη.

Τρ. — "Οχι.

Έρμ. — Καὶ μήτε τοῦ Ἐνυάλιου.

Τρ. —

Μήτε.

Έρμ. — Τώρα δλοι τέντα τὰ σκοινιά καὶ βίρα. Οἱ χορευτές, ἀφοῦ ἔβγαλαν τὶς πέτρες κι ἔδεσαν τὶς ἄκριες τῶν σκοινιῶν στὸ ἀγαλμα τῆς Εἰρήνης, στὸ βάθος τῆς σπηλιᾶς, τώρα τραβοῦν.

Χορός. —

"Ισα!

Έρμ. —

"Ισα μπρός!

Χορ. —

"Ισα!

Έρμ. —

"Ισα γερά!

Χορ. —

"Ισα,

Τρ. —

Μὰ δὲν τραβοῦν δλοι τὸ ἵδιο.

1. Ό Κλεώνυμος σὲ μιὰ μάχη πέταξε τὴν ἀσπίδα του καὶ τὸ σκασε εἶναι ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ συγγά σατιρίζει ὁ Αριστοφάνης.

Τι ; Τὸν καμπόσο μᾶς κάνετε ; Βρέ, δὲ θὰ δώσετε χέρι ;
"Ἐ, οἱ Βοιωτοί, θὰ σᾶς τσούξει.

Έρμ.— "Ισα λοιπόν !

Τρ.— "Ισα, μπρός !

Χορ.—Μὰ βοηθᾶτε μᾶς κι ἔσεις οἱ δυό, τραβᾶτε.

Τρ.—Δὲ μὲ βλέπεις ποὺ ἀγαντάρω καὶ τραβάρω
καὶ παλεύω καὶ πασκίζω ;

Χορ.—Καὶ πῶς τότες ἡ δουλειά δὲν προχωρεῖ ;

Τρ., σ' ἔνα χορευτή, στρατιωτικά ντυμένο, ποὺ τραβάει
ἀπρόθυμα.

Κακὸ εἰν' αὐτό, βρέ Λάμαχε, ποὺ κάνεις.
Μπαίνεις μὲς στὰ ποδάρια μᾶς. Αὔτό σου
τὸ σκιάχτρο δὲ μᾶς χρειάζεται, ἄνθρωπέ μου.
'Αλλὰ κι οἱ Ἀργίτες τοῦτοι δὲν τραβοῦσαν,
καθόλου, εἰν' ὅρα τώρα· κοροϊδεύαν
ἔκείνους ποὺ μοχτοῦσαν, κι ἀς κερδίζουν
μπόλικο ἀλεύρι κι ἀπ' τὰ δυὸ τὰ μέρη ¹.

Έρμ.—Μὰ οἱ Λάκωνες τραβοῦν παλικαρίσια.

Τρ.—Μονάχα δσοι κρατιοῦνται ἀπὸ τὸ ξύλο
δουλεύουν, μὰ ὁ χαλκιάς δὲν τούς ἀφήνει ².

Έρμ.—Κι οἱ Μεγαρίτες ἄδικα πασκίζουν
κι δμως τραβοῦν πεισματικά καὶ δείχνουν
τὰ δόντια σὰ σκυλάκια.

Τρ.— Μά τὸ Δία,
τοὺς ἔχει λιώσει ἡ πείνα.

Έρμ.— Παλικάρια,
δὲν πάει μπροστὰ ἡ δουλειά. Μὰ ἐλάτε πάλι
ὅλοι μαζί, μὲ μιὰ καρδιά, ἀς βαλθοῦμε.

Χορ.— "Ισα !

1. Οἱ οὐδέτεροι Ἀργεῖοι ἐκμεταλλεύονταν τὴν πολεμικὴ κατάσταση.

2. Ἀπὸ τὸ ξύλο κρατιοῦνται οἱ τεχνίτες εἰδῶν χρήσιμων σὲ εἰ-
ρηνικούς καιρούς, ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιάτες αἰχμάλωτοι τῶν Αθηναίων,
ποὺ ἦταν στὸ ξύλο, δηλ. στὸ φάλαγγα· χαλκιάς είναι ὁ κατασκευα-
στὴς ὄπλων, ποὺ τοῦ συμφέρει ἡ παράταση τοῦ πολέμου.

Έρω.— "Ισα μπρός !

Χερ.— "Ισα !

Έρω.— "Όλοι μαζί !

Χορ.— Κάτι πάει.

Τρευγ.— Εἶν' ἀνυπόφορο τοῦτο.

ἄλλοι ἀπὸ μᾶς νὰ τραβοῦνε γερά κι ἄλλοι πίσω νὰ σπρώ-

[χνουν.]

"Ε, βρὲ Ἀργεῖοι, θὰ τὶς φᾶτε.

Έρω.— "Ισα λοιπόν !

Τρε.— "Ισα μπρός !

Χορ.— Εἶναι κάλπηδες ἀνάμεσά μας κάποιοι.

Τρε.— Μὰ δοι άλήθεια λαχταρᾶτε τὴν εἰρήνη μπρός, τραβᾶτε μὲ κουράγιο.

Χορ.— Μὰ εἶναι κάποιοι ποὺ μποδίζουν τὴ δουλειά.

Έρω.— Δὲν πᾶτε στὴν δρυγή, βρὲ Μεγαρίτες ;
Η θεά δὲν τὸ ξεχνᾶ, καὶ σᾶς μισεῖ,
ποὺ ἔσεις τὴν πρωταλείψατε μὲ σκόρδα.

Μὰ καὶ στούς Ἀθηναίους τὸ λέω : γιά πάψτε
νὰ στέκεστε στὸ μέρος ποὺ τραβᾶτε.
δὲν κάνετε ἄλλο τίποτε ἀπὸ δίκες.

"Αν ἔξω νὰ τὴ σύρετε ποθεῖτε,
πρὸς τὴ θάλασσα λίγο τραβηχτεῖτε ¹.

Κορυφαῖος.—

Μπρός, παλικάρια, μόνο ἔμεις ὅς πιάσουμε οἱ ξωμάχοι.

'Αποτραβισθνται δοι δὲν εἶναι γεωργοί.

Έρω.—

Μ' ἔσᾶς πολὺ καλύτερα πάει ἡ δουλειά, εἶν' ἀλήθεια.

Κορ.—

Λέει ἡ δουλειὰ πὼς πάει καλά μπρὸς ὅλοι μας, κουράγιο.

Τρε.—

Μόνο οἱ ξωμάχοι—ἄλλος κανεὶς—βγάζουνε πέρα τὸ ἔργο.

Χορ.— "Ολοι τώρα μπρός λοιπόν !

Έρω.— Βίρα καὶ κοντὰ εἶναι πιά.

1. Περιοριστεῖτε δηλ. στὸ ναυτικό σας κράτος καὶ ἀφῆστε τὶς βλέψεις γιὰ καταχήσεις στὴ στεριά.

Χορ.— Μή λασκάρετε, δλοι ἔμπρός !
“Ας τραβοῦμε πιὸ γερά.

Έρω.— Νά το αύτό ’ταγ’ τέλειωσε ᾧ !

Χορ.— ”Ισα, ”Ισα, δλοι μαζί !

”Ισα, κάργα, δυνατά !

”Ισα, μπρός, δλοι μαζί !

Μὲ μιὰ τελευταία προσπάθεια τὸ ἀγαλμα τῆς Ειρήνης βγαλ-
νει στὸ φᾶς τὸ συνοδεύουν δυὸς ὠραιότατες κοπέλες, ἡ Ὀπώρα,
θεὰ τῶν καρπῶν, καὶ ἡ Θεωρία, θεά τῶν πανηγυριῶν.

Τρ.— Πῶς νά σὲ χαιρετήσω ἐσέ, ὡς χαρίστρα
τῶν βοτρυδιῶν; Μυριόμετρο ἔνα λόγο,
γιὰ νὰ σὲ χαιρετήσω, ποὺ νὰ βρῶ;
Δικό μου ἔγώ δὲν ἔχω. Γειά σου, Ὀπώρα.
Κι ἐσύ, Θεωρία—τί προσωπάκι!—γειά σου.
Καὶ τί γλυκιά καὶ τί ἀπαλή ἡ πνοή σου
ποὺ τὴν καρδιά χαϊδεύει! Μύρου ἀνάσα
καὶ ζωῆς ἀστραπολόγητης.

Έρω. Δὲ μοιάζει
μὲ μυρωδιά γυλιοῦ στρατιωτικοῦ;

Τρ.— Μακριά ἀπὸ μένα ἐχθροῦ ἐχ-
[θρικό...ζεμπίλι].

Αύτὸς βρομάει ξινίλες, κρεμμυδίλες,
ρεψίματα καὶ τούτη δῶ εύωδιάζει
φροῦτα, καλοδεξίματα, Διονύσια,
αὐλούς, σκοπούς σοφόκλειους, τραγωδίες,
καὶ τσίχλες, καὶ στιχάκια τοῦ Εύριπίδη...

Έρω.— Μήν τὴ συκοφαντεῖς καὶ θά τὶς φᾶς:
δὲν τῆς ἀρέσει αὐτῆς ποιητής ποὺ εἶν’ δλο
φράσεις δικανικές.

Τρ., συνεχίζοντας. κισσό, τσαντίλες
τοῦ μούστου, προβατάκια ποὺ βελάζουν,
καὶ κόρφους γυναικῶν ποὺ τὰ χωράφια
περνοῦν τρεχάτες, σκλάβα μεθησμένη,

1. ’Α πέπτυσ’ ἐχθροῦ φωτὸς ἔχθιστον πλέκοις παραδία στίχου ἀπὸ τὸν Τήλεφος οὗτος τέκνος τοῦ Εύριπίδη, ποὺ είχε τέκνος ἀντὶ πλέκος τὸ στίχο στήν τραγωδία τὸν ἔλεγε δι Τήλεφος γιὰ τὸν Ορέστη, παιδὶ τοῦ ἔχθροῦ του Ἀγαμέμνονα.

κρασιοῦ κανάτι ἀνάποδα πεσμένο¹
κι ὅλα πολλὰ ἀγαθά.

Ἐρμ.

Γιά κούτα τώρα
τὶς πόλεις ποὺ φιλιώθηκαν, μὲ πόση
χαρά γελοῦν καὶ στήνουν τὴν κουβέντα...

Τρ.—κι ᾧς ἔχουν δλες μελανιές στὰ μοῦτρα
καὶ στὰ κορμιὰ σημάδια ἐπὸ βεντοῦζες.

Ἐρμ.—Καὶ τῶν θεατῶν τὰ πρόσωπα ἀν κοιτάξεις,
τὶς τέχνες τους εὔτύς θὰ καιαλάβεις.

Τρ.—Βρὲ συφορά!

Ἐρμ.— Θωρεῖς αὐτὸν ποὺ φτιάνει
λοφία γιὰ κράνη πῶς σουρομαδιέται;

Τρ.—Καζματζῆς τινάζει μιὰ στὴ μούρη
τοῦ ξιφαρᾶ ἐκεινοῦ.

Ἐρμ. Δὲ βλέπεις πόση
χαρά χει δ δρεπανάς αὐτός;

Τρ. Καὶ πῶς
τὸν κονταρὰ φασκέλωσε!

Ἐρμ.— "Ελα τώρα,
διαλάλησε οἱ γεωργοὶ νὰ φύγουν πίσω.

Τρ.—"Άκουσε, κόσμε! πίσω στὰ χωράφια,
τὰ γεωργικά τους σύνεργα ἀφοῦ. πάρουν,
οἱ γεωργοὶ νὰ πάνε δίχως δόρυ, ἀκόντιο καὶ σπαθὶ¹
κι ἔχει πιὰ ἡ παλιὰ ἡ εἰρήνη γύρω ἐδῶ παντοῦ ἀπλωθεῖ.
Πέστε παιάνα καὶ δλοι σύρτε στὸ χωράφι γιὰ δουλειά.

Κορ.—Μέρα ποθητὴ οὲ δίκιους καὶ σὲ δγρότες, μὲ χαρὰ
σὲ εἶδα καὶ νὰ χαιρετήσω τ' ἀμπελάκια μου ποθῶ.
κι ἔπειτ' ἀπὸ τόσα χρόνια τὶς συκιές ποὺ φύτευα,
νιός σὰν ἥμουν, ἡ ψυχή μου ν' ἀγκαλιάσει λαχταρᾶ.

Τρ.—Φίλοι μου, ᾧς προσευχηθοῦμε πρῶτα πρῶτα ἐμεῖς
[στὴ θεὰ
ποὺ ἀπὸ πάνω μας λοφία καὶ Γοργόνες ἔδιωξε·
ἔπειτ' ᾧς προμηθευτοῦμε τίποτε παστά, καλὰ
γιὰ τὴν ἔξοχήν, κι ἀμέσως στὰ χωράφια ᾧς τρέξουμε.

Ἐρμ.—"Ω, ή ὁμάδα τους τί ὠραία, Ποσειδώνα, ποὺ σφαντᾶ,

1. Δεῖγμα ἀφθονίας: μεθοῦν κι οἱ σκλάβες καὶ δὲν τοὺς μέλει
καὶ νὰ ζύνεται τὸ κρασί.

σάν μπουρέκι, σάν τσιμπιούσι, ζωή γεμάτη καὶ κρουστή.

Τρ.—Τὸ καλοφτιασμένο, ὀλήθεια, βωλοκόπι κοίτα πῶς λάμπει, καὶ στὸν ἥλιο μέσα τὰ τρικράνια ἀστράφτουνε· σὲ κουμούλι ἀπάνω ἄν πέσουν, θὰ τὰ νιώσει αὐτὸ καλά. Στὸ χωράφι μου νὰ σύρω τώρα λαχταρά κι ἐγώ κι ἔπειτ' ἀπὸ τόσα χρόνια νὰ τὸ στρώσω στὸ τσαπί.

Μάτη ζήσῃ τὴν παλιά μας
θυμηθεῖτε, ἀγαπητοί μου,
ποὺ μᾶς χάριζε ἡ Εἰρήνη,
θυμηθεῖτε τὶς τσαπέλες
καὶ τὰ σύκα καὶ τὰ μύρτα,
τὸ γλυκότιστο κρασάκι,
τὴ βραγιά τῶν μενεδέδων
στὸ πηγάδι πλάι, κι ἀκόμα
τὶς ἐλιές ποὺ λαχταροῦμε,
καὶ γιὰ τὰ καλά ὅλα τοῦτα
προσφωνήστε ἔσεις τῇ θεά.

Χορ.—Χαῖρε, ὡ χαῖρε, ἀγαπημένη· ὁ ἐρχομός σου μὲ χαρά
μᾶς πλημμύρισε· γιὰ σὲ
οικλάβο ὁ πόθος μὲ κρατεῖ·
ὁ καημός μου εἶναι βαθὺς
στὰ χωράφια νὰ διαβδ.

Διάφορο μεγάλο ἔσυ 'σουν, ὡ παμπόθητη, γιὰ μᾶς
τοὺς ξωμάχους· μόνη ἔσυ
τ' ἀγαθά μᾶς χάριζες.
Στὸ δικό σου τὸν καιρὸ
χῆλια βλέπεται με καλά
καὶ γλυκά κι ἀνέξιδα.

Σωτηρία καὶ χλωροσύτι τῶν γεωργῶν ἔσυ 'σουνα.
Κι ἔτσι ἔσε τὰ κλήματα
κι οἱ συκίτσες οἱ μικρές
κι δλα τ' ἄλλα δεντρικά
μὲ χαρά θὰ σὲ δεχτοῦν
καὶ μὲ τὸ χαμόγελο.

'Ο Ἐρμῆς ἔξηγεῖ ἔπειτα τὶς αἰτίες τοῦ πολέμου. Κάνει λόγο γιὰ τὸ Φειδία (ποὺ εἶχε τάχατες κλέψει λίγο ἀπὸ τὸ χωράφι ποὺ εἶχε πάρει γιὰ νὰ πλάσει μ' αὐτὸ τὸ ἀγαλμα τῆς Αθη-

νᾶς), γιὰ τὸν Περικλῆ (πού, ἐπειδὴ φοβήθηκε μὴν μπλέξει κι αὐτὸς στὴν ὑπόθεση τῆς κατάχρησης τοῦ φύλου του τοῦ Φειδία καὶ γιὰ νὰ στρέψῃ ἀλλοῦ τὴν προσοχὴ τοῦ λαοῦ, ἄναψε τὴν πυρκαϊὲ τοῦ πολέμου μὲ τὴ σπίθα τοῦ μεγαρικοῦ ψηφίσματος), γιὰ τὸν δημιαγωγὸν καὶ τὸν συνοφάντες, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἵσχυρον Σπαρτιάτες, «Λακώνων τὸν μεγίστους», πού, δωροδοκημένοι ἀπὸ τὸν συμμάχους τῶν Ἀθηναίων τὸν δυσαρεστημένους μὲ τὸν ἀφέντες τους, ἔδιωξαν τὴν Εἰρήνη καὶ μὲ αἰσχὸν τρόπο προτίμησαν τὸν Πόλεμο.

Τέλος δὲ δίνει στὸν Τρυγαῖο τὴν Ὁπώρα καὶ τὴ Θεωρία, νὰ κρατήσει τὴν ποώτη γιὰ γυναικά του, γιὰ νὰ τοῦ γεννᾶ . . . τσαμπιὰ σταφύλια, καὶ νὰ παραδώσει τὴ δεύτερη στὴ Βουλὴ ποὺ τὴν είχε καὶ ποὺ δικιά της (γιατὶ ἡ Βουλὴ διοργάνωνε πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τὶς θεωρίες, δηλαδὴ τὶς ἐπίσημες ἀποστολές στὶς πανελλήνιες γιορτές). Καὶ ἡ σκηνὴ στὸν οὐρανὸν τελειώνει.

Στὴν Παράβαση (729—818) δὲ ποιητής, μὲ τὸ στόμα φυσικὰ τοῦ Κορυφαίου, κάνει τὸ ἐγκώμιο τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῆς τέχνης του. Μάλει γιὰ τὴ γενναία συμβολὴ του στὴν ἀνύψωση τοῦ ἐπιπέδου τῆς κομωδίας. «Ἀνάγκασε, λέει, τὸν ἀντιπάλους του νὰ μὴν κάνουν ἀστεῖα ὅλο γιὰ κουρελάκια καὶ νὰ μὴν πολεμοῦν μὲ τὶς ψεῖδες· πρῶτος ἔδιωξε ἀπὸ τὴ σκηνὴ τὸν πεινασμένους Ἡρακλῆδες ποὺ ζύμωναν καὶ τὸν πλαμένους δούλους ποὺ τὸν παρουσίαζαν μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ δοθεῖ ἀφορμὴ σὲ στερεότυπα ἀστεῖα· πέταξε τὰ χοντροκομένα χωρατὰ καὶ ἔγινε μεγάλο κακλιτεχνικὸ οἰκοδόμημα μὲ πύργους, μεγάλα ἐπη καὶ σκέψεις καὶ πειράγματα ὅχι ἀγοραῖα· χτύπησε ἵσχυρὰ πρόσωπα καὶ κυρίως τὸν Κλέωνα. Αὐτὰ ζητᾶ τώρα ἀπὸ τὸν θεατὲς ν' ἀναγνωρίσουν καὶ νὰ τοῦ δώσουν τὴν νίκη· καὶ νὰ βοηθήσουν σ' αὐτὸν καὶ οἱ συνάδελφοι του στὴ . . . φαλάρων. Γιατὶ δὲ Ἄριστοφάνης ἥταν φαλακρός.

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΓΗ (819—1359). Ξανάρχεται λοιπὸν στὴν Ἑλλάδα ἡ Εἰρήνη καὶ ξανακατεβαίνει καὶ δὲ Τρυγαῖος στὴ γῆ, μπροστὰ στὸ σπίτι του, συνόδεμένος ἀπὸ τὶς δυὸ πεντάμορφες, τὴν Ὁπώρα καὶ τὴ Θεωρία. Λέει σ' ἔναν παραγάμο του, ποὺ βγαίνει νὰ τὸν προϋπαντήσει, νὰ δηγήσει στὸ σπίτι τὴν Ὁπώρα, νὰ τῆς ἑτοιμάσει λουτρό καὶ νὰ στρώσει τὸ νυφικὸ κρεβάτι,

γιατί σὲ λίγο θὰ γίνει ὁ γάμος τους. Ὁ ἕδιος παραδίνει τὴν λαχταριστὴν Θεωρία στὴν Βουλὴν σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἑρμῆ.

Ἐπειτα, ὑμνημένος ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Χοροῦ ὡς σωτήρας τῶν ἀνθρώπων, ἔτοιμάζεται γιὰ τὴν «ἴδρυση» τῆς Εἰρήνης.

Ἡ τελετὴ θὰ γίνει μὲ θυσία προβάτου, ποὺ εἶναι ζῶο πράσινο καὶ εἰρηνικό. Φέρονται λοιπὸν ἐκεῖ μπροστά στὸ σπίτι τὰ χρειαζόμενα γιὰ τὴν θυσία, βωμό, κάνιστρο μὲ τὸ ἱερὸν κριθάρι, μὲ πρασινάδα ποὺ τὴν τυλίγουν μάλλινες κορδέλες καὶ μὲ ἔνα μαχαίρι, φωτιά, καὶ ἔπειτα καὶ τὸ πρόβατο. Ἀρχίζει ἡ τελετὴ ὠραῖα, μὰ δὴ καὶ χωρὶς ἀστεῖα, καὶ ὁ Τρογγαῖος ὑψώνει δέηση πρὸς τὴν θεά : «Ὥσεινοτάτη βασίλεια θεά, πότνι ! Εἰρήνη, δέσποινα χορῶν, δέσποινα γάμων, δέξαι μυσίαν τὴν ἡμετέραν.» Τὴν παρακαλεῖ νὰ προσφερθεῖ ὀλάκερη καὶ ἀνεπιφύλαχτα στοὺς ἀνθρώπους, τοὺς «ἔρωτές» της, νὰ σταματήσει τὶς μάχες καὶ τὴ βούνη τους, νὰ σμίξει ἀναμεταξύ τους τοὺς Ἑλληνες μὲ τὸ χυλὸν τῆς φιλίας καὶ νὰ συγκεράσει τὸ νοῦ τους μὲ κάποια ἀπαλότερη συγκαταβατικότητα· νὰ γεμίσει ἔπειτα τὴν ἀγορὰ τῆς πεινασμένης Ἀθήνας μὲ ἀγαθά, μὲ σκόρδα μεγαρίτικα, μὲ κυνήγια τῆς Βοιωτίας καὶ προπάντων μὲ τὰ ἔξοχα χέλια τῆς Κωπαΐδας. Ἡ θυσία ὅμως τοῦ προβάτου δὲ θὰ γίνει ἐκεῖ μπροστά στὰ μάτια τῶν θεατῶν, γιατὶ τῆς Εἰρήνης δὲν τῆς ἀρέσουν τὰ αἴματα. Μὰ καὶ γιὰ ἔναν ἄλλο πραγτικότερο λόγο : γιὰ νὰ μὴν τὸ κάσσει ὁ χορηγός, ποὺ κάνει τὰ ἔξοδα τοῦ Χοροῦ.

Ἐνα χοησμολόγο, τὸν Ἱεροκλῆ, ποὺ μυρίστηκε θυσία καὶ ἔρχεται κάτι νὰ γλείψει, μὰ ποὺ κατακρίνει κιόλα τὴν σύναψη τῆς εἰρήνης ἀπαγγέλλοντας μὲ στόμφο ἔξωφρενικοὺς χοησμούς, ὁ Τρογγαῖος τὸν παίρνει στὸ μεζέ καὶ τὸν διώχνει μὲ τὸ ἔντο. Σ' ἔνα τραγούδι νοσταλγικό, δροσερὸ καὶ καριτωμένο τραγουδᾶ ὁ Χορὸς τὶς καρές τῆς ἥρεμης, εἰρηνικῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Γλίτωσα, λέει, ἀπὸ τὴν περικεφαλαία καὶ ἀπὸ τὸ τυφλὸν καὶ τὰ κρεμμύδια, τοῦ στρατιώτη τὸ προσφάτι. Δὲ μοῦ ἀρέσουν οἱ μάχες. Μοῦ ἀρέσει νὰ κάθομαι μὲ φύλους γύρω στὴ φωτιά, καὶ νὰ πίνουμε ψήνοντας στὴ θράκα ορείθια καὶ βαλάνια ἀπὸ ἡμερόδεντρο· καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἡ γυναίκα μου παίρνει τὸ λουτρό της νὰ σκάω ἔνα φιλὶ στὴ Θρακιώτισσα δούλια μου. Τὸ χωράφι μου τὸ χω σπείρει. Ψιλοβρέχει. Μὲ ωτᾶ δι γείτονας : «τί νὰ κάμουμε σήμερα ;» Τί νὰ κάμουμε ! Ὁ καιρὸς δὲν εἶναι γιὰ δουλειά ! Κρασάκι καὶ μεζεδάκια· φασόλια, σύκα ἔρεα, κυνήγι, κανένα σπίνο, καμιὰ τσίχλα, κανένα κομμάτι λαγό. Τὸ καλοκαίρι, σὰ

λαλεῖ δ τζίτζικας, ἄλλες χαρές. Κοιτάζω νὰ δῶ: Τὰ λημνιά μου σταφύλια ὁριμάζουν; Τὰ σύκα μου φουσκώνουν; Αὐτὰ θέλω καὶ ὅχι ν' ἀντικοίζω τὸ θεομίσητο ταξίαρχο μὲ τὰ τοία λοφία στὸ κράνος του καὶ μὲ τὴν κόκκινη στρατιωτική του στολή, ποὺ πάνει τὸ παλικάρι, καὶ στὴ μάχη ἀπάνω τὸ σκάει πρῶτος.

Μὰ ἡ ὥρα γιὰ τὸ γάμο τοῦ Τρυγαίου καὶ τῆς Ὀπώρας σιμώνει. Θὰ γίνει καὶ τραπέζι. Κι ἔρχεται κόσμος καὶ κόσμος. Καλεσμένοι κι ἀκάλεστοι. Μαστόροι εἰδῶν χρήσιμων σὲ εἰληνικοὺς καιρούς, ἔνας ποὺ φτιάνει δρεπάνια, ἔνας ἄλλος ποὺ φτιάνει πιούπια, ἔρχονται νὰ προσφέρουν ἀπ' αὐτὰ στὸν Τρυγαίο γιὰ δῶρα, καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, γιατὶ τώρα ποὺ τέλειωσε ὁ πόλεμος πονκοῦν τὰ εἰδη τους εὔκολα καὶ σὲ καλὴ τιμῇ. Ἀντίθετα, μὲ κλάψεις καὶ διαμαρτυρίες ἔρχονται οἱ τεχνίτες ὅπλων, αὐτοὶ ποὺ κατασκευάζουν θώρακες, σάλπιγγες, δόρατα, περικεφαλαῖες καὶ λοφία. Τὰ πουλοῦν ὅσα ὅσα, μὰ ποιὸς γυρίζει τώρα νὰ τὰ δεῖ;

Μερικῶν καλεσμένων παιδιὰ πρόκειται νὰ τραγουδήσουν στὸ γάμο καὶ κάνουν πρόβες ἔξι ώρα ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Τρυγαίου. Μὰ τὸ πρῶτο παιδί ποὺ βάζει ὁ Τρυγαῖος νὰ τραγουδήσει, γιὰ νὰ δεῖ τί ξέρει, τυχαίνει νὰ εἶναι γιὸς τοῦ πολεμόχαρου Λάμπαχου καὶ ἀρχίζει νὰ λέει πολεμικὰ τραγουδά, γιατὶ μόνο αὐτὰ ξέρει. «Ο Τρυγαῖος τὸ στέλνει στὰ τσακίσματα. «Κάκιστ» ἀπόλοιο, παιδάριον, αὐταῖς μάχαις· οὐδὲν γάρ ἄδεις πλὴν πολέμους.»

Καὶ τέλος ὁ γάμος. Καὶ τὸ τραπέζι τοῦ γάμου. «Ριχτεῖτε στὸ φαῖ» λέει ὁ Τρυγαῖος στοὺς ἀντρες τοῦ Χοροῦ «καὶ τρώτε γερά· τι ἀξίζουν τὸ ἀσπρα δόντια, ἀν δὲ μασοῦνε;» Βγαίνει ἡ νύφη καὶ φέρονταν τὶς λαμπάδες. «"Ἄσ εὐχηθοῦμε στοὺς θεούς, λέει ὁ Τρυγαῖος, νὰ δώσουν πλούτη στοὺς Ἑλληνες, κοινάρι, σύκα, σταφύλια, καλὲς γέννες τῶν γυναικῶν μας· νὰ κάμουνε νὰ ξαναμαζέψουμε ὅλα τὸ ἀγαθὸ ποὺ χάσαμε καὶ νὰ βάλουν τέρμα στὸ ἀρματα, στὸ γυαλιστερὸ σίδερο.» Ο Χορὸς ἐγκωμιάζει καὶ καλοτυχίζει τὸν Τρυγαῖο. Καὶ Χορὸς καὶ γαμπρὸς τραγουδοῦν.

«Υμήν, «Υμέναι», ὥ.

«Υμήν, «Υμέναι», ὥ.

ΟΡΝΙΘΕΣ

ΩΣ ΤΩΡΑ είχαμε μιά κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνη ἀπὸ πάθε
χρόνο: 425, 424, 423, 422, 421. Ἐπειτ̄ ἀπὸ τὴν Εἰρήνη πρέ-
πει νὰ κατεβοῦμε ώς στὰ 414 γιὰ νὰ βροῦμε καινούριο ἔργο,
τοὺς Ὁρνιθες. Ὁχι πὼς ὁ ποιητὴς δὲν είχε γράψει τίποτα στὸ
ἀναμεταξύ· μὰ δὲ σώζεται τίποτα.

Τὸ Χοὸ τὸν ἀποτελοῦν πουλιὰ καὶ ἀπὸ αὐτὰ πῆρε τὸ ὄνομά της·
«ὄρνις» (δὸρνις, ἀρσενικό) σημαίνει πουλί. Καὶ εἶναι πλὴνθος
πουλιά, λογῆς λογῆς πουλιά, ποικιλόμορφα καὶ ποικιλόχρωμα,
πὸν ὁ ποιητὴς τὰ λέει μὲ τὸ ὄνομά τους, ἔνα ἔνα.

Οἱ Ὁρνιθες εἶναι κωμωδία «φυγῆς», φυγῆς ἀπὸ τὴν πραγμα-
τικότητα καὶ μετάβασης σ' ἔναν ὡραῖο φανταστικό, παραμυθένιο
χόσμο. Ἡ σάτιρα δὲ λείπει, μὰ τὰ βέλη της πέφτουν ἀριὰ καὶ
ποῦ, γιὰ νὰ κτυπήσουν, ἔτσι στὰ πεταχτά, χωρὶς ἐπιμονὴ καὶ
συνέχεια, διάφορα πρόσωπα, τὸ δημαγωγὸ Πείσαντρο, τὸν Κλεώ-
νυμο ποὺ τὸ ἔχε σκάσει ἀπὸ τὴν μάχη, ἀφοῦ πέταξε τὴν ἀσπίδα
του, τὸ σοφιστὴ Γοργία, τὸ Σωφράτη καὶ ἄλλους. Καὶ τὸ πε-
ριεζόμενό τους δὲν εἶναι πολιτικό, χωρὶς δύως αὐτὸν νὰ σημαίνει
πὼς λείπει ἡ πολιτικὴ σκέψη. Ἡ φυγὴ ἀπὸ τὴν πραγματικότη-
τα εἶναι γιὰ τὸν Ἀριστοφάνη ἔνας ἔμμεσος τρόπος σατιρισμοῦ
τῆς πραγματικότητας καὶ διαμαρτυρίας ἐναντίον της. Καὶ τὸν
καιδὸ ποὺ γράφονταν καὶ παίζονταν οἱ Ὁρνιθες ἡ πραγματικό-
τητα στὴν Ἀθήνα μέσα ἦταν θλιβερή, προπάντων γιὰ ἀνθρώ-
πους σὰν τὸν ποιητὴ μας.

Ἡ εἰρήνη τοῦ 421 λίγο βάσταξε. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος πο-
λειμοῦσε τώρα στὴ Σικελία. Μέσα στὴν πόλη οἱ καταγγελίες, οἱ
καταδόσεις, οἱ συλλήψεις, οἱ φυλακίσεις, οἱ καταδίκες είχαν φτάσει
στὸ ἀποκορύφωμά τους· αἵτια καὶ ἀφορμὴ ὁ ἀκρωτηριασμὸς—
τὶς παραμονὲς τῆς σικελικῆς ἐκστρατείας—τῶν «ἔρμῶν», τῶν
ἱερῶν στηλῶν στὶς γωνιές τῶν ἀθηναϊκῶν δρόμων, πρᾶξη ποὺ
είχε προκαλέσει ἀφάνταστη ἀναστάτωση καὶ ἀναταραχή, φόβο,
ἀνησυχία καὶ ἐκνευρισμό. Τὰ τζιτζίκια, λέει ἔνα πρόσωπο τῆς

κωμῳδίας (39), καθισμένα πάνω στὰ ξώκλαδα, λαλοῦν ἔνα δυὸς μῆνες τὸ χρόνο, οἱ Ἀθηναῖοι, καθισμένοι πάνω στὶς . . . δίκες, λαλοῦν ὅλη τους τὴ ζωή. Ἀπ' αὐτῇ τὴν καταθλιπτικὴν ἀτμόσφαιραν θέλει νὰ ξεφύγει ὁ ποιητής. Τὸ περιεχόμενο τῶν Ὁρίθων δὲν εἶναι πολιτικό, εἶναι δόμως πολιτικὸ τὸ κίνητρο τους.

ΔΥΟ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΣΕ ΣΥΝΑΞΗ ΠΟΥΛΙΩΝ (1—675).

Δυὸς φιλήσυχοι Ἀθηναῖοι, ὁ Πισθέταιρος καὶ ὁ Εὐελπίδης, δὲν ὑποφέρουν πιὰ τὴ ζωὴ στὴν πατοΐδα τους, μὲ τὶς αἰώνιες δίκες καὶ τὸ ἄλλα βάσανά της, καὶ ζητοῦν τόπο ποὺ νὰ μπορέσουν νὰ ζήσουν ήσυχα καὶ ἀνθρωπινά. Ποῦ νὰ τὸν βροῦν; Ὁ Τρυγαῖος τῆς Εἰρήνης εἴχε θυμηθεῖ ἔναν αἰσθάπειο μύθο καὶ ἀπὸ κεῖ ἐμπνεύστηκε τὸν τρόπο νῦν ἀνεβεῖ στὸν οὐρανό· τοῦ Πισθέταιρου καὶ τοῦ Εὐελπίδη ὁ νοῦς πηγαίνει σ' ἔνα πρόσωπο τῆς μυθολογίας, τὸν Τηρέα, τὸ βασιλιὰ τῆς Θράκης. Αὗτὸς εἴχε πάρει γυναίκα του τὴν Πρόκνην, κόρη τοῦ Ἀθηναίου βασιλιά Πανδίονα, μὰ διάμος γύρισε σὲ συμφορά. Ὁ Τηρέας ἀγάπησε τὴν κουνιάδα του τὴν Φιλολίγλα, τὴ βίασε, τῆς ἔκοψε τὴ γλώσσα γιὰ νὰ μὴν μπορέσει νὰ φανερώσει τὸ ἔγκλημα, καὶ τὴ φυλάκισε. Ἡ Πρόκνη ἔβγαλε τὴν ἀδερφή της ἀπὸ τὴ φυλάκη καί, γιὰ νὰ ἔκδικηθεῖ τὸν ἀντρα της, σκότωσε τὸ ἴδιο της τὸ παιδί ποὺ εἴχε ἀπὸ αὐτόν, τὸν Ἰτη. Ἔπειτα ἔφυγε μαζὶ μὲ τὴ Φιλομήλα. Ὁ Τηρέας τὶς κυνίγησε. Τέλος μεταμορφώθηκαν ὅλοι τους σὲ ἔγιναν πουλιά· ἔποιας, δηλαδὴ τσαλαπετεινός, ὁ Τηρέας, χελιδόνη ή Φιλομήλα, ἀδόνι ή Πρόκνη. Σκέφτηκαν λοιπὸν ὁ Πισθέταιρος καὶ ὁ Εὐελπίδης πώς, ἀν ἀντάμωναν τὸν Τσαλαπετεινό, αὐτός, σὰν Ἀθηναῖος γαμπρὸς ποὺ ἥταν ἄλλη φορά, θὰ εἴχε τὴν προθυμία καὶ τὴν καλὴ διάθεσην νὰ βοηθήσει δυὸς Ἀθηναίους, καί, σὰν πουλὶ τώρα ποὺ γυρίζει καὶ βλέπει πολλὰ μέρη, θὰ ἥταν σὲ θέση νὰ τοὺς ὑποδείξει μὰ καλὴ ζώρα γιὰ ἐγκατάσταση.

Πραγματικά, ὁδηγημένοι ἀπὸ δυὸς μαντικὰ πουλιά, μὰ κουρούνα καὶ μὰ καλιακούδα, ποὺ είχαν ἀγοράσει στὴν Ἀθήνα ἀπὸ ἔναν πουλητὴ πουλιῶν, τὸ Φιλοκράτη, βρίσκουν ἔπειτ' ἀπὸ ἔξαντλητικὴ πορεία τὸν Τσαλαπετεινὸ σ' ἔνα ἐρημικὸ μέρος ὃλο βράχους, πυκνὰ γαμόκλαδα καὶ δέντρα. Ὁ Τσαλαπετεινός, πολὺ πρόθυμος, τοὺς κάνει μερικὲς ὑποδείξεις, ποὺ δόμως δὲν τοὺς ίκανοποιοῦν. Τότε ὁ Πισθέταιρος ἐμπνέεται ἔνα σχέδιο·

ἴδούστε, λέει στὸν Τσαλαπετεινό, μιὰ πόλη δικιά σας ἔσεις τὰ πουλιά, ἀνάμεσα οὐρανὸν καὶ γῆν ἔτσι, θὰ γίνετε κύριοι τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς θεοὺς θὰ τοὺς ἀναγκάσετε νὰ πενθάνουν ἀπὸ τὴν πείνα. Γιατὶ οἱ θεοὶ ζοῦν ἀπὸ τὴν κνίσα τῶν θυσιῶν τῶν ἀνθρώπων καί, ἂν ἡ πουλόπολη τοὺς χωρίσει ἀπ' αὐτούς, θὰ πᾶνε χαμένοι.

Τοῦ Τσαλαπετεινοῦ τοῦ ἀρέσει ἡ πρόταση, μὰ χρειάζεται ἡ ἔγκριση καὶ τῶν ἄλλων πουλιῶν. Αὐτὸς λοιπὸν θὰ τὰ συγκεντρώσει μὲ τὴν μαγευτικὴ φωνὴ τῆς ἀηδόνας του καὶ ὁ Πισθεταρρός θὰ τοὺς κάμει τὴν εἰσήγηση. Πρῶτα ξυπνᾷ τὴν ἀηδόνα.

'Απ' τὸν Ὕπνο, συντρόφισσα, σήκω
καὶ τοὺς ὕμνους σου πὲς τοὺς Ἱεροὺς
ποὺ γοερούς γιὰ τὸν "Ιτη μας χύνει,
τὸν πολύκλαυτο γιό σου καὶ γιό μου,
τὸ θεϊκό σου τὸ στόμα.

Μελωδίες κρουσταλλένιες σκορπᾶ ὁ καστανός σου
[λαιμὸς

κι ἀνεβαίνει καθάριος ὁ ἀχός,
ἀπ' τὰ φύλλα ώς περνᾶ φουντωτῆς σμιλακιᾶς,
πρὸς τοῦ Δία τὸ θρονί.

Πάνου ὁ Φοῖβος ἔκει ὁ χρυσομάλλης τοὺς θρήνους
[σου ἀκούοντας

τὴ χρυσὴ ἐλεφαντόδετη λύρα βαρεῖ
κι ἔτσι στήνει τῶν θεῶν τοὺς χορούς·
καὶ μαζί, ταιριαστή,
ἀπὸ στόματ' ἀθάνατα τότε ἡ φωνὴ
ἡ θεϊκιὰ τῶν μακάριων ξεσπάει.

Κι ἔπειτα, συνοδεμένος ἀπὸ τοῦ ἀηδονιοῦ τὸ κελάηδημα—δηλαδή, στὸ θέατρο, ἀπὸ ἔναν αὐλὸν ποὺ ἀκούεται πίσω ἀπὸ τὸ σύδεντρο—καλεῖ σὲ σύναξη τὰ πουλιά. 'Ο πρῶτος στίχος ποὺ λέει μᾶς θυμίζει τὸ δνομά του (ἔποπα).

'Ἐποπόποποποπόλι, ἐποπόποποποπόλι,
τσίου, τσίου, ἐλάτε δῶ,
φτερωτὰ συντρόφια ἔσεῖς·
ὅσα
βόσκετε μὲς στῶν ξωμάχων

τὰ καλόσπαρτα χωράφια,
 ἀναρίθμητες φυλὲς κριθαροφάισσες,
 ράτσες σπορολόγες, ὡ
 ἀπαλόφωνα, γοργόφτερα πουλιά·
 κι ὅσα γύρω
 ἀπ' τὸ βῶλο
 μὲς στ' αὐλάκι
 κελαηδᾶτε
 μὲ ψιλὴ καὶ μὲ χαρούμενη λαλιά
 —τσίου, τσίου, τσίου, τσίου, τσίου—
 κι ὅσα
 στοῦ κισσοῦ, μὲς στὰ περβόλια,
 λημεριάζετε τὰ κλώνια
 κι ὅσα πάνω στὰ βουνά
 ἀγριλιές καὶ κουμαριές τσιμπολογάτε,
 τὴ φωνὴ μου ἀκοῦστε, ἐλάτε,
 τρέξτε, ἀνοῖξτε τὰ φτερά·
 —τριοτό, τριοτό, τότο βρίξ·—
 ὅσα
 στὰ στενά, στὰ βαλτοτόπια,
 βελονόστομα κουνούπια
 χάφτετε, ὅσα
 σὲ δροσόλουστες φωλιάζετε μεριές
 καὶ στοῦ Μαραθώνα τὸ λιβάδι
 τὸ μυριόχαρο· κι ἔσύ,
 παρδαλόφτερο πουλί,
 πέρδικα τῶν λιβαδιῶν,
 ὡ λιβαδοπέρδικα·
 κι ἀπ' τὸ κύμα πάνωθε ὅσα
 τοῦ πελάου φτεροκοπάτε
 μὲ ἀλκυόνες, τρέξτε, ἐλάτε,
 γιὰ ν' ἀκούσετε τὰ νέα.
 Μακρολαίμικα πουλιά,
 δλα σὲ μιὰ σύναξη
 σᾶς καλούμε δῶ· γιατί
 ἔφτασ' ἔνας γέροντας
 τώρα τετραπέρατος·
 νέες ἵδεες σοφίζεται

κι ἔργα νέα ἐπιχειρεῖ.
 "Ολα ἐδῶ, γοργά γοργά,
 τρέξτε γιὰ τὴ συντυχία.
 Τόρο τόρο, τόρο τίξ,
 κουκουβάσου, κουκουβάσου,
 τόρο τόρο, τόρο τόρο, λιλιλίξ.

"Εργονται τὰ πουλιά, ἔνα ἔνα στὴν ἀρχή, μαζωμένα ἔπειτα, κι ἔτσι γίνεται ἡ Πάροδος τοῦ Χοροῦ. Τὰ πουλιά, μόλις ἀκούσαν ἀπὸ τὸν Τσαλαπετεινὸν πὼς ἥρθαν δυὸ ἄνθρωποι, φωνάζουν πὼς προδόθηκαν ἀπ' αὐτὸν καὶ ζύνονται νὰ κατασταφάζουν τοὺς ἀνεπιθύμητους ἐπισκέπτεις. Αὐτοὶ ἔτοιμάζονται γιὰ ἄμυνα. Μὲ τὴ μεσολάβηση ὅμως τοῦ Τσαλαπετεινοῦ τὰ πουλιά δέχονται ν^ο ἀκούσουν τὶς προτάσεις, ποὺ δὲ Τσαλαπετεινὸς τὶς θεωρεῖ συμφερτικές. "Ετσι, δπως πάντα, δ κωμικὸς καβγάς καταλήγει σὲ κωμικὸ «ἄγώνα».

Πονῶ, λέει δὲ Πισθέταιρος, πονῶ γιὰ τὰ πουλιά, πού, ἔνω ἄλλοτε ἦταν βασιλιάδες, τώρα . . . Κατάπληξη. Βασιλιάδες! Μάλιστα, συνεχίζει δὲ Πισθέταιρος, καὶ τὸ ἀποδείχνει μὲ ἐπιχειρήματα παραμένα ἀπὸ τὴ μυθολογία, τὴν ἴστορία καὶ τὴ ζωὴ. Ἀπάνω στῶν παλιῶν βασιλιάδων τὰ σκῆπτρα, λέει π.χ., παθόταν εἰλονισμένο πουλί· δὲ Δίας, δὲ τωρινὸς βασιλιὰς τῶν θεῶν, στέκεται μ^ο ἔναν ἀιτὸ στό κεφάλι του, ἡ Ἄθηνα ἔχει τὴν κουκουβάγια, δὲ Ἀπόλλωνας τὸ γεράκι. (Ο Ἀριστοφάνης μαντεύει, διαισθάνεται, όντες ἔλεγε κανείς, ἐκεῖνα ποὺ ξέρει σήμερα ἡ θρησκειολογικὴ ἐπιστήμη γιὰ λατρεία θεῶν μὲ μορφὴ πουλιῶν καὶ ἄλλων ζώων.) Ναί, ἥσαστε βασιλιάδες μιὰ φορά καὶ τώρα σᾶς κυνηγοῦν καὶ σᾶς τρῶνε. Καὶ κάνει τὴν πρότασή του: Τὰ πουλιά νὰ ἔχουντε μιὰ μόνο πόλη καὶ νὰ περιτειχίσουν δῆλο τὸν ἀέρα καὶ τὸ ἀναμεταξὺ διάστημα. Τότε ν^ο ἀπαιτήσουν ἀπὸ τὸ Δία τὴν ἔξουσία. "Αν δὲ θελήσει, νὰ μποδίσουν τοὺς θεοὺς νὰ κατεβαίνουν στὶς . . . θυνητὲς ἔρωμένες τους. Νὰ στείλουν καὶ στοὺς ἄνθρωπους κήρυκα καὶ νὰ ζητήσουν θυσίες στὰ πουλιά, παράλληλα ἔστω μὲ τὶς θυσίες στοὺς ἀντίστοιχους θεούς. Θυσία στὸν Ποσειδώνα, θεὸ τῆς θάλασσας; Θυσία καὶ στὴν πάπια, πουλὶ τοῦ νεροῦ. Θυσία στὸ γλάρο; Θυσία καὶ στὸν Ἡρακλῆ, ποὺ εἶναι γλάρος στὴ λαιμαργία. Οἱ ἄνθρωποι θὰ πιστέψουνε, λέει, τὰ

ποντιά γιὰ θεούς, ἀφοῦ καὶ τώρα πολλοὶ θεοὶ εἰναι φτερωτοί, δὲ Ερμῆς, ἡ Νίκη, δὲ Ἐρωτας, ἡ Ἰρίδα.

Οὐ Χορὸς δέχεται μὲν ἐνθουσιασμὸν τὴν πρόταση τοῦ Πισθέταιρον καὶ δὲ Τσαλαπετεινὸς καλεῖ τοὺς διὸ ἀνθρώπους στὴν φωλιά του νὰ τοὺς φιλέψει. Θὰ τοὺς δώσει, λέει, καὶ μὰ φίζα πού, ἀν τὴ φᾶνε, θὰ βγάλουν καὶ αὐτοὶ φτερά. Οὐ Κορυφαῖος παρακαλεῖ τὸν Τσαλαπετεινό, ὅση ὥρα θὰ κάνει τραπέζι στοὺς ἀνθρώπους, νὰ τοὺς στείλει τὴν Ἀηδόνα, νὰ διασκεδάσει τὰ πουλιά. Παρακαλεῖ καὶ δὲ Πισθέταιρος, καὶ δὲ Τσαλαπετεινὸς καλεῖ τὴν Πρόκνην. Βγάνει αὐτὴ μὲ τὴ μορφὴ μᾶς πανέμορφης αὐλητρίδας. Ή διμορφιά της μαγεύει τὸν Εὑελπίδη καὶ τὸν Πισθέταιρο.

Στὴν Παράβαση (676—800) ἀκοῦμε μιὰν ἀστεία διασκευὴ τῶν ἀρχαίων κοσμογονιῶν. Τὰ πουλιά γεννήθηκαν ἀπὸ τὴν ἔνωση τοῦ Ἐρωτα καὶ τοῦ Χάους καὶ εἰναι πιὸ παλιὰ ἀπὸ τοὺς θεούς. Τὰ μεγαλύτερα καλὰ τὰ δίνουν στοὺς ἀνθρώπους τὰ πουλιά. Τοὺς φανερώνουν τὶς ἐποχὲς τοῦ χρόνου καὶ τοὺς κάνουν νε νὰ μαντεύουν τὸ μέλλον (οἰωνοί). εἰναι για ἀντὸν «Ἄμμων, Δελφοί, Δωδώνη, Φοῖβος Ἀπόλλων». Ἄν πιστέψετε στὴν θεότητά μας, λένε στοὺς θεατές, θὰ σᾶς δίνουμε καὶ . . . τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα, «γάλα ὁρνίθων». Ἐξυμνοῦν τὴ γοητεία ποὺ γεννᾶ τὸ τραγούδι τῶν κύκνων καὶ τέλος παρατηροῦν πώς δὲν ὑπάρχει ὥραιότερο πράμα στὸν κόσμο ἀπὸ τὸ νὰ βγάλεις φτερά.

Η ΘΥΣΙΑ ΣΤΟΥΣ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΥΣ ΘΕΟΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΛΛΙΤΣΙΔΕΣ (801—1117). Ἐφαγαν τὴ θαυματουργὴ φίζουντα δὲ Πισθέταιρος καὶ δὲ Εὑελπίδης καὶ γυρίζουν πίσω φτερωτοί. Δίνουν ὄνομα στὴν καινούρια πολιτεία—Νεφελοκοκκυγία¹ θὰ τὴ λένε—καὶ δὲ Εὑελπίδης φεύγει, γιὰ νὰ βοηθήσει τοὺς μαστόρους ποὺ θὰ χτίσουν τὸ τεῖχος. Αὐτὸς δὲ θὰ γυρίσει πιὰ στὴ σκηνή. Οὐ Πισθέταιρος θὰ κάμει θυσία ἔναν τράγο στοὺς καινούριους θεούς. Καλεῖ τὸν ιερέα καὶ εὔχεται στοὺς Πουλούθεοὺς νὰ καρίζουν ὑγεία καὶ σωτηρία στοὺς Νεφελοκοκκυγιῶτες. Μὰ δὲν ἀρχισε ἀκόμα ἡ θυσία καί, νά, πλακώνουν κιόλα οἱ διχληροί. Πρῶτος ἔνας ποιητής. Ἐρχεται τραγουδώντας.

1. Η λέξη Νεφελοκοκκυγία σημαίνει στὸ νοῦ τῶν ἀρχαίων θεατῶν τὴν εἰκόνα σύννεφων, πουλιῶν (κούκων), μὰ ἵστως καὶ ἀνέμων, γιατὶ ἔνας ἀνεμος λεγόταν, φαίνεται, (διαλεχτικὰ) κοκκυγίας.

Ποι.— Τὴ Νεφελοκοκκυγία
τὴν εύτυχισμένη,

Μούσα, τραγούδησε σύ μὲ τοὺς ὑμνους σου.

Πισθ.—Ποῦθε εἶν' τὸ πλάσμ' αὐτό; Γιά πές, ποιὸς εἶσαι;
Ποι. Ποιός; Ἐγώ;

Τραγουδιῶν γλυκῶν σὰ μέλι ἔγω εἶμαι ψάλτης
κι εἶμαι τῶν Μουσῶν
δουλευτῆς ἀκούραστος,
ὅπως εἶπε κι ὁ "Ομηρος".

Πισθ.—Τί; Δοῦλος καὶ δὲν κόβεις τὰ μαλλιά σου¹;

Ποι.—"Οχι, μὰ ὅποιος γράφει στίχους σὰν ἔμένα
εἶναι τῶν Μουσῶν
δουλευτῆς ἀκούραστος,
ὅπως εἶπε κι ὁ "Ομηρος".

Πισθ., παρατηρῶντ τὸ παλιὸ καὶ τριμένο ροῦχο τοῦ ποιητῆ.
Καὶ τὸ σκουτί σου, βλέπω, . . . ἀκούραστο εἶναι.

'Αλλὰ ποιὰ ὅργη, ποιητή μου, ἐδῶ σὲ φέρνει;

Ποι.—Γιὰ τὶς Νεφελοκοκκυγίες σας ἔχω
συνθέσει στίχους καὶ πολλούς κι ὀραίους·
διθύραμβους, παρθένια, σιμωνίδεια².

Πισθ.—Τοὺς σύνθεσες; Ἐσύ; Καλά, ἀπὸ πότε;

Ποι.—Εἶναι καιρὸς ποὺ ὑμνῷ τὴν πόλη τούτη.

Πισθ.—Μὰ μόλις τώρα ἔγω θυσία προσφέρνω
γιὰ τὰ δεκάμερά της· τώρα μόλις,
σὰ σὲ μωρό, τῆς δίνω τ' ὄνομά της³.

Ποι.— Εἶναι γοργὴ τῶν Μουσῶν ἡ φωνὴ
σὰν ἀστραπόβιο λρέξιμο ἀλόγων.

"Ἐλα, ὡ πατέρα, ίερῶν σεβαστῶν συνο-
[νόματε,
θεμελιωτὴ ἐσύ τῇς Αἴτνας⁴,

1. Οἱ δοῦλοι δὲν ἔπιτρεπότανε νὰ ἔχουνε μακριὰ μαλλιά.

2. Παρθένια, γιὰ νὰ τὰ τραγουδοῦν χοροὶ κοριτσιῶν σιμωνίδεια, ποιήματα σὰν τοῦ Σιμωνίδη.

3. Τὴ δέκατη μέρα ἔπειτ' ἀπὸ τὴ γέννα ἡ οἰκογένεια ἔκανε μιὰ γιορτὴ κι ἔδινε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μωροῦ.

4. Θεμελιωτὴς τῆς πόλης Αἴτνας ἦταν ὁ Ιέρωνας, ποὺ τὸν ὑμνησε δό Πίνδαρος· οἱ στίχοι ποὺ λέει ἐδῶ ὁ ἐπισκέπτης τῆς Νεφελοκοκκυγίας ποιητὴς εἶναι πινδάρειος τὸ ίερῶν (σεβαστῶν) εἶναι ὑπαινιγμὸς στὸ ὄνομα τοῦ Ιέρωνα.

ἀπ' τ' ἀγαθά σου ἔνα κάτι
δῶσε κι ἐμένα,

ὅτι ἡ καρδιά σου σοῦ πεῖ νὰ μοῦ δώσεις.

Πισθ.—Κακὸς μπελάς ἐτοῦτος θὰ μᾶς γίνει·
κάτι ὅς τοῦ δώσω γιὰ νὰ πάρει πόδι.

Στὸ βοηθὸ τοῦ ιερέα

Ἐσὺ ἔχεις καὶ χιτώνα καὶ καζάκα,
βγάλ' τη καὶ δῶσ' τη στὸ σοφὸ ποιητή.

Στὸν ποιητή.

Πάρ' τὴν καζάκα· καὶ θαρρῶ πῶς τρέμεις.

Ποι.— Πρόθυμα ἡ Μούσα μου

δέχεται τοῦτο τὸ δῶρο· μὰ ἐσύ

βάλε στὸ νοῦ σου τοὺς στίχους αὐτοὺς τοὺς πινδάρειους...

Πισθ.—Δὲ θὰ γλιτώσω, φαίνεται, ἀπὸ τοῦτο.

Ποι.—Μέσα στὴν χώρα γυρνᾶ τῶν νομάδων

[Σκυθῶν]

ὅποιος δὲν ἔχει ἔναντύ μα στὸ χτύπο

[ὑφαντὸ τοῦ ἀργαλειοῦ]

Δόξα δὲν ἔχει ἡ καζάκα χωρὶς τὸ χιτώνα.

Νιώσε τί λέω.

Πισθ.—Νιώθω· νὰ πάρεις θέλεις τὸ χιτώνα.

Στὸ βοηθὸ τοῦ ιερέα.

Γδύσου· ὁ ποιητὴς χαρούμενος νὰ φύγει.

Στὸν ποιητή.

Πάρ' τὸν αὐτὸν καὶ πήγαινε.

Ποι.—

Πηγαίνω·

κι ἔτσι τὴν πόλη ἐγὼ θὰ τραγουδήσω:

«Ψάλε, χρυσόθρονη Μούσα, τὴν πόλη ποὺ κρυώνει καὶ

[τρέμει·

σὲ χιονοσκέπαστους κάμπους κι δλάνοιχτους πῆγα. Ἀ-

[λαλά!】

Φεύγει.

Πισθ.—Σωστά, μὰ ἔχεις γλιτώσει ἀπ' τὶς τρεμοῦλες
μὲ τὸ πουκαμισάκι ποὺ ἔχεις πάρει.—

Τέτοιο κακό δὲν τὸ περίμενα, ἔτσι

γρήγορ' αὐτὸς νὰ μάθει γιὰ τὴν πόλη.

Σ' ἔνα βοηθό του.

Πιάσε ξανὰ τ' ἀγιάσμα ἐσὺ καὶ γύρνα.

Σιωπή!

Ἐνδέ ἔτοιμάζονται νὰ συνεχίσουν τὴ θυσία, παρουσιάζεται ὁ Χρησμολόγος μ' ἔναν πάπυρο στὸ χέρι.

Χρ.— Σταμάτα τὴ θυσία τοῦ τράγου.

Πισθ.—Ποιὸς εἶσ' ἐσύ;

Χρ.— Ποιὸς εἰμαι; Χρησμολόγος

Πισθ.—Ἐ τότε, σκάσε.

Χρ.— Μήν περιφρονεῖς τὰ θεῖα, εὐλογημένε· εἶν' ἔνας, ξέρεις, χρησμὸς τοῦ Βάκη ποὺ τὰ λέει ξεκάθαρα γιὰ τὶς Νεφελοκοκκυγίες.

Πισθ.— Πῶς τότε δὲ χρησμολόγαες, πρὶν ἐγὼ νὰ ἴδρυσω τὴν πόλη ἀυτῇ;

Χρ.— Μὲ μπόδιζαν τὰ θεῖα.

Πισθ.—Πέξ τὴ μαντεία ὥστόσο· ἀς τὴν ἀκούσω.

Χρ., διαβάζοντας.

“Οταν, Σικυώνα καὶ Κόρινθο ἀνάμεσα, πᾶνε καὶ στήσουν συντροφικὰ τὶς φωλιές τους οἱ λύκοι καὶ οἱ ἄσπρες κου- [ροῦνες...]

Πισθ.—Μὲ τοὺς Κορίνθιους τί ἔχω ἐγὼ νὰ κάμω;

Χρ.—“Υπαινιγμὸς τοῦ Βάκη γιὰ τὸν ἀέρα.

Συνεχίζοντας τὸ διάβασμα.

πρῶτα ἀσπρομάλλικο κριάρι θυσία νὰ γενεῖ στὴν Πλαν- [δώρα,

κι δποιος προφήτης θὰ πάει πρῶτος πρῶτος νὰ πεῖ τοὺς [χρησμούς μου,

ἀπανωσκούτι καινούριο σ' αὐτὸν καὶ καινούρια νὰ δώσουν [παπούτσια...]

Πισθ.—Καὶ γιὰ παπούτσια λέει;

Χρ., δείχνοντας τὸν πάπυρο. Νά τὸ βιβλίο.

Συνεχίζοντας τὸ διάβασμα.

καὶ μιὰ σκουτέλα κι ἐντόσθια πολλὰ νὰ τοῦ βάλουν στὰ [χέρια.

Πισθ.—Καὶ γιὰ τὰ ἐντόσθια λέει;

Χρ., δείχνοντας τὸν πάπυρο. Νά τὸ βιβλίο.

Συνεχίζοντας.

Τὶς ἐντολές μου, ὡ θεϊκὸ παλικάρι, ἀν αὐτὲς ἔχτελέσεις, τότε θὰ γίνεις διτὸς μὲς στὰ σύννεφα· ἀν δμως δὲ δώσεις, οὕτε τρυγόνα οὔτε τσίχλα οὔτ' ἀπλὴ τσιγκλιτάρα θὰ γίνεις.

Πισθ.—Τὰ λέει κι αὐτὰ ὁ χρησμός;

Χρ.—

Νά τὸ βιβλίο.

Πισθ.—“Ωστε δὲ μοιάζει αὐτὸς μὲ τὸ χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνα ποὺ ἔγω χώ εισηκώσει :

“Οταν κανεὶς κατεργάρης ἀκάλεστος πάει κι ἐνοχλήσει κείνους ποὺ κάνουν θυσίες καὶ ζητᾶ νὰ μαζέψει τὰ ἐντόσθια, μὲς στὰ παγίδια τὸν ἄνθρωπο αὐτὸν νὰ χτυπᾶς εἶν’ ἀ-

[νάγκη...]

Χρ.—Δὲν εἶν’ αὐτὰ σωστά.

Πισθ., κάνοντας πώς τοῦ δείχνει χαρτί. Νά τὸ βιβλίο.

Συνεχίζοντας τὴν ἀπαγγελία.

καὶ νὰ μὴ δεῖξεις σπλαχνιό, μήτε ἂν εἶναι κι ἀιτὸς μὲς [στὰ νέφη μήτε κι ὁ Λάμπωνας μήτε κι ἀκόμα ὁ μεγάλος Διοπείθης¹.

Χρ.—Τὰ λέει κι αὐτὰ ὁ χρησμός;

Πισθ.—Νά τὸ βιβλίο.

Σηκώνοντας τὸ χέρι του γιὰ νὰ τὸν χτυπήσει.

Γκρεμίσου, στὰ τσακίσματα.

Χρ.—

”Αχ, ὁ δόλιος.

Πισθ., ἐνῶ ὁ Χρησμοιλόγος φεύγει τρέχοντας.

’Αλλοῦ νὰ πᾶς νὰ ψάλλεις τοὺς χρησμούς σου.

Μόλις ἔφυγε ὁ Χρησμοιλόγος, παρουσιάζεται ὁ ἀστρονόμος Μέτωνας κρατώντας χάρακες, διαβῆτες καὶ ἄλλα γεωμετρικά δρυγάνια. Φορεῖ κοθόρνους.

M.—”Ηρθα σ’ ἐσāç...

Πισθ., μέσα του. ”Άλλος μπελάς καὶ τοῦτος.

Δυνατά.

Νά κάμεις τί; Ποιὸς ὁ σκοπός; ’Ο λόγος τοῦ ταξιδιοῦ; Κι ὁ κόθορνος τί θέλει;

M.—Νά γεωμετρήσω θέλω τὸν ἀέρα καὶ νὰ σᾶς τὸν χωρίσω στρέμμα στρέμμα.

Πισθ.—Γιὰ τ’ ὅνομα τῶν θεῶν! Ποιὸς εἰσ’ ἐσύ;

M.—Ἐγὼ ποιός είμαι; ’Ο Μέτωνας· ή ’Ελλάδα κι ὁ...Κολωνός μὲ ξέρουν.

Πισθ.—

Τί ναι τοῦτα.

ποὺ χεις στὰ χέρια;

M.—

Χάρακες τοῦ ἀέρα.

1. ’Ο Λάμπωνας καὶ ὁ Διοπείθης ήταν χρησμοιλόγοι.

Γιατί ό δέρας είναι, ώς σύνολο, δύμοιος
στὸ σχῆμα μ' ἔνα φουρνο. Ἐγώ ἀπό πάνω
θὰ βάλω τὸν καμπύλο χάρακά μου,
ἔνα διαβήτη μέσα του θὰ θέσω . . .
Καταλαβαίνεις ;

Πισθ.— Δέν καταλαβαίνω.

M.— καὶ θὰ μετρήσω μ' ἔνα χάρακα ἵσιο
ποὺ θὰ ἐφαρμόσω, κι ἔτσι θὰ σοῦ γίνει
τετράγωνος ὁ κύκλος, καὶ στὴ μέση
θὰ 'ναι ἀγορά, κι ἐκεῖ ἀκριβῶς στὸ κέντρο
θὰ φέρουν ἵσιοι δρόμοι· θὰ 'ναι ὡς ἀστρο
πού, ἐνῷ 'ναι κυκλικό, οἱ ἀχτίνες λάμπουν
ἵσιες παντοῦ.

Πισθ.— Βρέ τοῦτος είναι, ἀλήθεια,
σωστὸς Θαλῆς. Μέτωνα...

M.— Τί 'ναι ;

Πισθ.— Ξέρεις,
ἐγώ σὲ συμπαθῶ· γι' αὐτὸ ἄκουσέ με
κι ἀποτραβήξου ἀγάλια.

M.— 'Υπάρχει φόβος;

Πισθ.— "Οπως στὴ Λακεδαίμονα, τοὺς ξένους
κι ἐδῶ τοὺς διώχνουν, κάποιοι εἰν' ἀνω κάτω.
Καὶ πέφτουν καρπαζίες στὴν πόλη.

M.— Μήπως

ἔχετ' ἐμφύλιο πόλεμο ;

Πισθ.— "Οχι.

M.— Τότε

τί τρέχει ;

Πισθ.— 'Ομόφωνα ὅλοι ἀποφασίσαν
τοὺς ἀπατεῶνες ὅλους νὰ τοὺς δέρνουν.

M.— Λοιπόν, νὰ φύγω.

Πισθ.— Ναί, καλὰ θὰ κάμεις,
ἀλλὰ δὲν ξέρω κιόλα ἂν θὰ προφτάσεις
τὶς βλέπω ἐδῶ κοντὰ καὶ... κατεβαίνουν.

Τὸν χτυπᾶ.

M.— "Οχ, ὅχ, ὅχ, ὅχ.

Πισθ.— Σοῦ τὸ 'χα πεῖ, καημένε.

Μπρός ! Τρέξε ἀλλοῦ, τὰ... μέτρα σου νὰ λάβεις.

"Ο Μέτωνας φεύγει τρέχοντας.

Μὲ τὸ ξύλο διώχνει δὲ Πισθέταιρος καὶ δυὸς ἄλλες κολλιτίδες, ἔναν ἐπιθεωρητή, ποὺ ἔρχεται νὰ ἐπιθεωρήσει τὴν Νεφελοκοκκυγία, καὶ ἔναν ψηφισματοπόλη, ποὺ φαντάστηκε πῶς ή καινούρια πόλη θὰ είχε ἀνάγκη ν' ἀγοράσει ἔτοιμα ψηφίσματα. ἘΑηδιασμένος δὲ Πισθέταιρος, φεύγει γιὰ νὰ συνεχίσει μέσα τὴν θυσία τοῦ τράγου, καὶ δὲ Χρόδης τῶν ποντιῶν τραγουδᾶ.

“Ολ’ οἱ θυητοὶ ἀπὸ δῶ κι ἐμπρός
σ’ ἐμέ, τοῦ κόσμου ἀγναντευτὴ
κι ἔξουσιαστή, θὰ κάνουνε
ταξίματα καὶ προσφορές.

Γιατὶ βιγλίζοντας παντοῦ
φυλάω καὶ θρέφω τοὺς καρπούς
σκοτώνοντας λογῆς λογῆς

ζούδια ποὺ μέσα στὸ χῶμα κι ἀπάνω στὰ δέντρα
βόσκουν καὶ τρῶνε μὲ λαίμαργο στόμα
κάθε καρπὸ πρὶν νὰ δέσει.

Κι ὅσα ρημάζουν καὶ χαλοῦν
τοὺς κήπους ποὺ μοσκοβιοῦν
κι ἐκεῖνα τὰ σκοτώνω ἔγώ·

ὅτι δαγκάνει καὶ σέργεται, κάτω
ἀπ’ τὴ δικιά μου φτερούγα σκοτώνεται ἀμέσως καὶ πάει.

Διαλαλοῦνε σήμερα, δοσο δὲν τὸ κάμανε ποτέος·

«Ἄν κανένας σας σκοτώσει τὸ Διαγόρα τὸ Μηλιό¹,
ἔνα τάλαντο θὰ πάρει κι ὅποιος ἔναν τύραννο

... πεθαμένο θὰ σκοτώσει, παίρνει τάλαντο κι αὐτός².»

Νά κι ἐμεῖς τί διαλαλοῦμε: «Δίνουμ³ ἔνα τάλαντο
σὲ ὅποιον σας τὸ Φιλοκράτη θὰ σκοτώσει τό... Στρουθιό³,
κι ὅποιος ζωντανὸ τὸν πιάσει, θὰ χει τέσσερα⁴ γιατὶ

1. Τὸν κατηγοροῦσαν γιὰ ἄθεο.

2. Ο Αριστοφάνης συχνά κοροϊδεύει τοὺς Ἀθηναίους ποὺ φοβόνταν τὴν ἐγκατάσταση τυραννίδας· τόσο φόβο είχαν, σὰ νὰ λέει ἐδῶ; ὅστε ἔκαναν ἐπικήρυξη ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς πεθαμένους τυράννους.

3. Φιλοκράτης ἦταν ὁ πουλολόγος ποὺ είχε πουλήσει τὴν κουρούνα καὶ τὴν καλιακούδα στὸν Πισθέταιρο καὶ τὸν Εὐέλπιδην τὸ Στρούθιον εἰναι πατριδωνυμικὸ πλασμένο στὰ ἀστεῖα (στρουθιὰ πουλοῦσε ὁ Φ.) κατὰ τὸ Μηλιό.

βάζει σὲ ἄρμαθιές τοὺς σπίνους κι ἔτσι ἐφτὰ στὸν ὁβολὸ τοὺς πουλᾶ, τὶς τσίχλες πάλι τὶς φουσκώνει καὶ τὶς πάει στὸ παζάρι, φτερά χώνει στὰ ραμφιὰ τῶν κοτσυφιῶν, πιάνει καὶ τὰ περιστέρια, τὰ κρατᾶ στὴ φυλακὴ καί, δετὰ στὰ δίχτυα, κράχτες τ' ἀναγκάζει νὰ σταθοῦν.» Νά τί διαλαλοῦμε· κι ὅποιος ἀπὸ σᾶς πουλερικὰ θρέφει στὴν αὐλή του, λέμε νὰ τ' ἀφήσει ἐλεύθερα. "Αν κανένας παρακούσει, τὰ ὅρνια θὰ τὸν πιάσουνε καὶ δεμένο θὰ τὸν βάλουν κράχτης νὰ σταθεῖ κι αὐτός.

Καλότυχα εἶναι τὰ πουλιὰ
τὰ φτερωτά· στὴ χειμώνιὰ
κάπες αὐτὰ δὲ χρειάζονται·
καὶ μὲς στὴν κάψα, ἡ φλογερὴ
ἀχτίδα ἡ ἀλαργόφεγγη
δὲ μὲς ζεσταίνει· κατοικῶ
στῆς φυλλωσιᾶς τὴν ἀγκαλιὰ
καὶ στ' ἀνθισμένα λιβάδια, ὁ ἥλιοχαρος δταν
τραγουδιστής, τὸ θεσπέσιο τζιτζίκι,
τὰ μεσημέρια σφυρίζει.

Καὶ τὸ χειμώνα τὸν περνῶ
μέσσα στὰ σπήλια, παίζοντας
μὲς τὶς νεράιδες τῶν βουνῶν·

βόσκω τὴν ἀνοιξὴν ἀσπρόσαρκα μύρτα
παρθενικά, καὶ καρπούς μὲς στοὺς κήπους ἐγώ τῶν Χαρίτων.

Κάτι θέλουμε νὰ ποῦμε γιὰ τὴ νίκη στοὺς κριτές·
ὅν μᾶς δώσουν τὸ βραβεῖο, θὰ τὸν δώσουμε ἀγαθά
ποὺ ἀπ' τ' Ἀλέξαντρο τὰ δῶρα¹; θὰ 'ναι ἀνώτερα πολύ.
Πρῶτα —αὐτὸ ποὺ εἰν' δ μεγάλος πόθος ὅλων τῶν κριτῶν—
τοῦ Λαυρίου οἱ... κουκουβάγιες δὲ θὰ λείπουνε ποτές·
μὲς στὰ σπίτια σας θὰ μένουν καὶ θὰ στήνουν τὶς φωλιές
στὰ...πουγγιά σας, κι ἐκεῖ μέσα...κέρματα θὰ ξεκλωσσοῦν².

1. Τὰ δῶρα ποὺ πρόσφεραν στὸν Ἀλέξαντρο, τὸν Πάρη δηλ., οἱ τρεῖς θεές, ὅταν πήγαν στὴν Ἰδη νὰ τὶς κρίνει.

2. Πρόκειται γιὰ τ' ἀσημένια, ἀπὸ ἀσήμι τοῦ Λαυρίου, ἀττικὰ γομίσματα, ποὺ είχαν ἀπάνω παράσταση κουκουβάγιας.

Δεύτερο· Θὰ κατοικεῖτε σὰ σὲ ναούς, γιατὶ σκεπὲς
 θὰ σᾶς φτιάσουμε στὰ σπίτια νὰ χουνε τὸ σχῆμα... ἀποθέου^{1.}
 κι ἂν σᾶς λάχει μιὰ θεσούλα καὶ ποθήσετε ἀρπαγή,
 μὲς στὰ χέρια... γερακάκι θὰ σᾶς βάλουμε γοργό^{2.}
 Σὰν πηγαίνετε γιὰ δεῖπνο, γοῦλες θὰ σᾶς στέλνουμε^{3.}
 Δὲ μᾶς δίνετε βραβεῖο; Βάλτε μισοφέγγαρα
 στὸ κεφάλι, σὰν ἀνδριάντες, χάλκινα^{4.} ὅποιον βλέπουμε
 ξέσκεπτο κι ἀσπροντυμένο, θὰ τὸν ἐκδικιόμαστε:
 ὅλα τὰ πουλιά ἀπὸ πάνω θὰ τοῦ ρίχνουν... κουτσουλιές.

ΤΟ ΧΤΙΣΙΜΟ ΤΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ (1118—1336). "Ενας ἀγγελιοφόρος φέρνει τὴν εἰδησην
 πώς τὸ τείχος κτίστηκε κι ἔγινε ἔξιο. Νά ἡ σκηνή. Λαβαίνουνε
 μέρος δὲ Ηισθέταιρος κι δὲ ἀγγελιοφόρος. Στὸ τέλος, λίγο καὶ
 δὲ Κορυφαῖος.

Πισθ., στὸ Χορό.

Πουλιά! Τὰ σφάγια καλοσήμαδα εἶναι.

Μὰ ἀπ' τὰ τειχιὰ κανεὶς μαντατοφόρος

δὲν ἔρχεται, νὰ μάθουμε πῶς πᾶνε

τὰ πράματα ἐκεῖ πέρα. Νά ὅμως ἔνας·

ποὺ μὲ τ' Ἀλφειοῦ ἔδω τρέχει τὴν ἀνάσα^{5.}

"Ερχεται δὲ ἀγγελιοφόρος βιαστικός καὶ λαχανιασμένος.

Ἀγγ.—

Ποῦ, ποῦ 'ναι, ποῦ, ποῦ, ποῦ 'ναι, ποῦ'ναι, ποῦ' ναι
 δὲ φέντης δὲ Πισθέταιρος;

Πισθ.—

'Εδω 'μαι.

Ἀγγ.—Τὸ χτίσιμο τοῦ τείχους τέλειωσε δλο.

Πισθ.—Μπράβο.

Ἀγγ.—"Εργο μεγαλόπρεπο κι ὥραῖο."

1. Α ε τ δ σ λεγόταν καὶ τὸ ἀέτωμα τῶν ναῶν.

2. Τὸ γεράκι εἶναι ἀρπαγτικὸ ὄχνιο.

3. Οπως εἶναι οἱ γοῦλες τῶν πουλιῶν, γιὰ νὰ χωροῦν πολὺ φαῖ.

4. Εβαζαν δίσκους μετάλλινους πάνω σιὰ κεφάλια τῶν ἀγαλμάτων «διὰ τὸ μὴ ἀποπατεῖν κατ' αὐτῶν τὰ ὄρνεα».

5. Λαχανιασμένος σὰ δρομέας τῆς Ὁλυμπίας, διόπου δὲ ποταμὸς Ἀλφειός. Θὰ μποροῦσε νὰ μεταφραστεῖ πιὸ ἐλεύθερα: ποὺ τρέχει σὰ δρομέας τῆς Ὁλυμπίας.

τόσο πλατύ, πού ἀπάνω του μποροῦνε
μὲ δάμαξια ἀντικριστά, ζεμένα μὲ ἄτια
τόσο μεγάλα σὰν τὸ δούριον ἵππο,
πλάι πλάι νὰ προσπεράσουν δ Θεογένης
κι δ Προξενίδης δ.., Παραμυθιώτης¹.

Πισθ.—Πόπο, Ἡρακλῆ !

Άγγ.— Τὸ ψῆλος του ἑκατό 'ναι
ὅργιές. Τό 'χω μετρήσει.

Πισθ.— Ποσειδώνα !

Καὶ ποιοὶ τὸ χτίσαν κι εἶν' ἔτσι μεγάλο ;

Άγγ.—Πουλιά, κανένας ἄλλος· οὕτε χτίστης
οὕτε πετράς ή Αλγύπτιος πλιθοφόρος·
μόνο πουλιά, πού σάστισα. Ἡρθαν τριάντα
χιλιάδες γερανοὶ ἀπὸ τὴ Λιβύη

μὲ πέτρες γιὰ θεμέλια στὴν κοιλιά τους².

τὶς ἐσπαγαν αὐτὲς οἱ ὅρτυκοσοῦρτες

μὲ τὰ ραμφιά. Δέκα χιλιάδες πάλι

λελέκια φτιάχναν πλίθους· ἀπὸ κάτω

κουβάλαγαν νερό στὸν ἀέρα τὰ ὅρνια

τῶν ποταμῶν, τὰ βροχοπούλια καὶ ἄλλα.

Πισθ.—Καὶ ποιοὶ τοὺς φέρναν τὸν πηλό ;

Άγγ.— Οἱ τσικνιάδες
μὲ πηλοφόρια.

Πισθ.— Πῶς τὸν βάζαν μέσα;

Άγγ.—Φίλε μου, αὐτό 'ταν ἡ σπουδαία ξυπνάδα·

γιὰ φτυάρια οἱ χῆνες ἔχωναν τὰ πόδια

καὶ ρίχναν τὸν πηλὸ στὰ πηλοφόρια.

Πισθ.—'Αλήθεια, τί δὲν κάνουνε τὰ . . . πόδια³ !

Άγγ.—Οἱ πάπιες, μὲ ποδιές, τοὺς κουβαλοῦσαν

τοὺς πλίθους· καὶ πετοῦσαν καταπάνω

τὰ χελιδόνια, σὰν πουργοί, κρατώντας

1. Ἡταν κι οἱ δυὸ γγωστοὶ καυχησιάρηδες καὶ φαμφαρόνοι. Τὸ Π α ρ α μ υ θ i ὥ τ η s, ἀστεῖο πατριδωνυμικό, ἀπὸ τὴ χώρα που λένε π α ρ α μ υ θ α. Στὰ ἀρχαῖα Κ ο μ π α σ ε ὕ s, ἀπὸ τὴ χώρα τῶν κ ο μ π α σ τ ὦ ν.

2. Πίστευαν πῶς οἱ γερανοί, γιὰ νὰ ξηγιάζονται καλὰ στὸν ὁέρα στὰ μακρινά τους ταξίδια, κατάπιναν πέτρες γιὰ σαβούρα.

1. Παρωδία τῆς παροιμίας : τί δὲν κάνουνε τὰ χέρια !

Άριστοφάνης

μυστρὶ στὴν πλάτη καὶ πηλὸ στὸ στόμα.

Πισθ.—Γιατὶ λοιπὸν κανένας νὰ πληρώνει μεροκάματα; Μά, γιὰ πές, ποιοὶ φτιάσαν τοῦ τείχους τὸ ξυλόδεμα;

Άγγ.—

Πουλιά·

οἱ πελεκάνοι¹ μαραγκοὶ παράξιοι·
μὲ τὸ ραμφὶ πελέκησαν τὶς πόρτες·
καὶ σὰ σὲ ταρσανά, δπως πελεκοῦσαν,
ἀκούονταν οἱ χτυπιές. Μὲ καστροπόρτια
ὅλα κλειστὰ εἶναι τώρα, ἀμπαρωμένα
καὶ καλοφυλαγμένα γύρω γύρω·
περίπολα ἔχουν βάλει μὲ κουδούνια²,
βάρδιες παντοῦ, πυρσούς στὰ καστροπύργια
γιὰ τὰ σινιάλα. Τώρα ἔγω θὰ φύγω·
πάω νὰ νιφτῶ· γιὰ τ' ἄλλα γνοιάσου ἐσύ.

Φεύγει. Τὸ πρόσωπο τοῦ Πισθέταιρου ἐκφράζει κατάπληξη.

Κορ.—"Ε σύ, τί κάνεις; Ἀπορεῖς ποὺ τόσο γρήγορα οἰκοδομήθηκε τὸ τεῖχος;

Πισθ.—Ναί, μά τους θεούς δὲν εἶναι νὰ θαμάσεις;
σὰν ψέματα μοῦ φαίνεται, στ'³... ἀλήθεια.

Δεύτερος ἀγγελιοφόρος φέρνει τὴν εἰδησην πῶς κάπιοις θεός, ἄγνωστο ποιός, παραβίασε τὸν ἐναέριο χῶρο τοῦ ιδάτους τῶν πουλιῶν. Σὲ λίγο ἀποδείχνεται πῶς εἶναι ἡ Ἱριδα, ποὺ τὴν πιάνουν καὶ τὴν φέρνουν μπροστὰ στὸν Πισθέταιρο. Αὐτὸς τὴν ἀνακρίνει καὶ τῆς ζητᾷ τὸ λόγο, πῶς μπῆκε στὴ Νεφελοκοκκυγία χωρὶς... διαβατήριο: δὲν παρουσιάστηκε στοὺς «κολοιάρχους» (κολοιοὶ εἶναι οἱ καλιακοῦδες), δὲν τῆς πάτησε βούλα πανένας «πελαργὸς» ή «δρνίθαρχος». Ἡ Ἱριδα, δπως καταθέτει στὴν ἀνάρριψη, πήγαινε στοὺς ἀνθρώπους μὲ ἐντολὴ τοῦ Δία, νὰ τοὺς πεῖ νὰ προσφέρουν θυσίες στοὺς θεούς. Ο Πισθέταιρος

1. Οἱ πελεκάνοι εἶναι οἱ Ἀριστοφ., δὲν εἶναι οἱ πελεκάνοι, εἶναι οἱ δρυοκολάπτες, οἱ ξυλοφαγάδες, μά τὸ σπουδαῖο ἔδω εἶναι νὰ διατηρηθεῖ τὸ λογοταίγνιο μὲ τὸ πελεκᾶ (ἄν καὶ δὲ θὰ ἥταν ἀδύνατο νὰ γίνει καὶ μὲ τὸ ξυλοφαγάς).

2 Κωδωνοφόρος φρονδές βαρώντας τὸ κουδούνι, γιὰ νὰ δῶ οἱ σκοποὶ θὰ μοῦ ἀπαντήσουν.

τὴν πληροφορεῖ πώς τώρα θεοὶ τῶν ἀνθρώπων εἶναι τὰ πουλιά, στὶς φοβέρες τῆς ἀπαντᾶ μὲ φοβέρες, καὶ ἡ θεὰ φεύγει ἀπραχτή.

"Ἐνας κήρυκας, ποὺ τὸν εἶχαν στείλει στὴ γῆ, ἔρχεται τώρα πίσω. Φέρνει χρυσὸν στεφάνη, ποὺ τὸ στέλνουν οἱ λαοὶ στὸν ἰδρυτὴ τῆς Νεφελοκοκκυγίας γιὰ τὴ σοφία του, καὶ τὸν πληροφορεῖ πώς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔπιασε . . . πουλομανία («ὅρνιθομανοῦσι», λέει) καὶ πώς περισσότεροι ἀπὸ δέκα χιλιάδες ἀνθρώποι θάνατον έχουνε νὰ ζητήσουνε νύχια καὶ φτερά. Κι ἐνῶ ὁ Χορὸς τραγουδᾶ ἔνα στάσιμο ἐγκωμιαστικὸ τῆς καινούριας πολιτείας (1313—1336), ἔνας δοῦλος φέρνει στὸν Πισθέταιρο καλάθια φτερά, γιὰ νὰ ἔχει νὰ μοιράζει.

ΟΛΟΙ ΖΗΤΟΥΝ ΦΤΕΡΑ (1337—1469). "Ερχεται πρῶτα ἔνας νεαρός, ὁ Πατραλοίας, δηλαδὴ ὁ πατροχτόνος. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πώς δὲ σκότωσε τὸν πατέρα του, θὰ εἶχε δῆμος τὴν δρεξῃ νὰ τὸ κάμει.

Πατρ.—Νὰ γινόμουν ἀιτός αἰθερόλαμνος
γιὰ νὰ πέταγα πάνω ἀπ' τὰ κύματα
τῆς γαλάζιας, τῆς ἄκαρπης θάλασσας!

Πισθ.—Μᾶς τὰ εἶπε ἀληθινὰ ὁ μαντατοφόρος·
κάποιος ἐδῶ σιμώνει . . . ἀιτολογώντας.

Πατρ.—Βάι βάι.

Δὲν ἔχει πράμα πιὸ γλυκὸ ἀπ' τὸ πέταμα.
Εἴμαι ἐραστὴ τῶν νόμων τῶν πουλιῶν.
ἔχω πουλομανία· ὁ πόθος μου εἶναι
μ' ἔσας νὰ κατοικῶ καὶ νὰ πετάω·
κι ἐπιθυμῶ τοὺς νόμους σας.

Πισθ.—Ποιοὺς νόμους;
Πολλοί ναι οἱ νόμοι τῶν πουλιῶν.

Πατρ.—Μ' ἀρέσουν
ὅλοι, προπάντων τὸ δτὶ ὥραῖο λογιέται
νὰ πνίγουν, νὰ δαγκάνουν τὸ γονιό τους.

Πισθ.—"Α ναι, περνᾶ γιὰ ἀντρεῖος δποιος χτυπήσει,
ἀκόμα κλωσσοπούλι, τὸ γονιό του.

Πατρ.—Γι' αὐτὸ ποθῶ νὰ μείνω ἐδῶ, νὰ πνίξω
τὸ γονιό μου καὶ νὰ χω ἐγὼ τὸ βιός του.

Πισθ.—Στῶν λελεκιῶν τὶς στῆλες¹ εἶναι κι ἔνας νόμος παλιὸς γιὰ τὰ πουλιά, ποὺ δρίζει:

«σὰν ξεπετάξει πιὰ ὅλα τὰ μικρά του
ὅ λέλεκας πατέρας θρέφοντάς τα,
αὐτὰ χρωστοῦν νὰ θρέφουν τὸν πατέρα».

Πατρ.—Μοῦ φεξε, ἀλήθεια, ποὺ ἥρθα δῶ, ἄν χρωστάω νὰ συντηρώ καὶ τὸν πατέρα τώρα.

Πισθ.—Καθόλου, ἀγαπητέ· μιὰ κι ἥρθες ὅμως μὲ φιλικὰ γιὰ μᾶς αἰσθήματα, ἄκου· σὰν ὁρφανὸς πουλὶ θὰ σὲ φτερώσω² κι δχι ἀσκημες ὄρμήνιες θὰ σου δώσω· θὰ μοιάζουν, παλικάρι μου, μ' ἐκεῖνα ποὺ ὄντας παιδάκι ἀκόμα ἐγὼ εἶχα μάθει· μὴ δέρνεις τὸν πατέρα σου· ἔλα πιάσε μὲ τὸ ἔνα χέρι τούτη τὴν . . . φτερούγα, μὲ τ' ἄλλο, αὐτὸ τὸ . . . νύχι· πὲς πώς εἶναι λειρὶ κοκόρου τοῦτο δῶ, καὶ σύρε γίνε στρατιώτης καὶ φρουρός, καὶ ζῆσε ἀπ' τὸ μισθό σου, κι ἀσε τὸ γονιό σου νὰ ζεῖ. Κι ἀφοῦ σου ἀρέσουν κιόλα οἱ μάχες, πέτα στὴ Θράκη ἀπάνω καὶ πολέμα.

Πατρ.—Σωστά ναι, μά τὸ Διόνυσο, δσα λές καὶ θὰ σ' ἀκούσω.

Πισθ.—Φρόνιμα θὰ κάμεις.

"Ἐπειτ' ἀπὸ τὸν ὑποψήφιο πατροχοτόνο, ποὺ τόσο ὠραῖες συμβουλές δέχτηκε—σπάνια ὁ Ἀριστοφάνης παίρνει ὑφος τόσο ἀμεσα παραινετικὸ—παρουσιάζεται ὁ Κινησίας, ποιητὴς διθυράμβων. Τραγουδώντας ἔξαλλα ζητᾶ φτερά, μὰ ὁ Πισθέταιρος τὸν κυνηγᾶ καὶ τὸν διώχνει μὲ φτερά.

Καὶ τέλος ὁ αἰώνιος συκοφάντης, ἡ μεγάλῃ ἀντιπάθεια τοῦ Ἀριστοφάνη. Τὸ ἐπάγγελμά του τὸ ἔχει, λέει, πατρογονικό.

1. Σὲ στῆλες ἔγραφαν καὶ οἱ ἄνθρωποι τοὺς νόμους τους.

2. "Οπως ἔτρεψε καὶ ἀρμάτωνε μὲ δικά της ἔξοδα τὰ ὁρφανά τῶν πολέμων ἡ πολιτεία ἡ φτερούγα, τὸ νύχι καὶ τὸ λειρί, ποὺ μ αὐτὰ ἀρματώνει ὁ Πισθέταιρος τὸ νεαρό, εἶναι μιὰ ἀσπίδα, ἔνα δόρυ (ἢ σπαθί) καὶ μιὰ περικεφαλαία.

Συκοφαντεῖ. Τί νὰ κάμει; Δὲν ἔρει νὰ... σκάβει. Εἶναι λοιπὸν καταδότης κατοίκων τῶν συμμαχιῶν νησιῶν καὶ συκοφάντης καὶ ψάχτης ἔνων ὑποθέσεων. Καὶ τοῦ χρειάζονται φτερά, γιὰ νὰ πηγανοέρχεται στὰ νησιὰ χωρὶς νὰ ἔχει τὸ φόβο τῶν πειρατῶν καὶ γιὰ νὰ ὑποστηρίζει στὴν Ἀθήνα τὶς κατηγορίες ποιὸν νά ὄχονται οἱ κατηγορούμενοι, κι ἔτσι νὰ βγαίνει αὐτὸς κερδισμένος. Πρέπει, λέει, νὰ στριφογυρίζει σὰ σβούρα. Κι ὁ Πισθέταιρος λοιπὸν δὲ χάνει καιρό, ἀρπάζει ἔνα δίλουρο καμουτσί, «κάλλιστα Κορυφαῖα πτερά», καὶ τὸν κάνει... σβούρα.

Η ΝΕΦΕΛΟΚΟΚΚΥΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΟΙ (1494—1765). "Ἐπειτ" ἀπὸ ἔνα μικρό, ἀσχετο μὲ τὸ θέμα τῆς κωμῳδίας, τραγούδι τοῦ Χοροῦ (1470—1493) ἡ Νεφελοκοκκυγία δέχεται τὴν ἐπίσκεψη καὶ ἐνὸς ἄλλου ἀνθάνατου ἀπὸ τὸν Ὁλυμπο. Ὁ Προμηθέας, τρέμοντας μῆπως τὸν δεῖ ὁ Δίας, ἀγαπώντας ὅμως πάντα τοὺς ἀνθρώπους καὶ μισώντας τοὺς θεούς, ἔρχεται μὲ σκεπασμένο τὸ πρόσωπο καὶ μ" ἔνα «σκιάδειον» πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι νὰ εἰδοποιήσει τὸν Πισθέταιρο πώς οἱ θεοί, πεινασμένοι ἐπειδὴ δὲν τοὺς προσφέρουν θυσίες οἱ ἀνθρώποι καὶ φοβερούμενοι καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπάνωθε τοὺς βάρβαρους θεούς, τοὺς Τοιβαλλούς, ποὺ καὶ αὐτοὶ πεινοῦν, θὰ στείλουν ἀντιπροσώπους γιὰ συνθήκη" μαζί τους θὰ εἶναι καὶ τῶν Τοιβαλλῶν ἀντιπρόσωποι. Καὶ συμβουλεύει τὸν Πισθέταιρο νὰ μὴ δεχτεῖ συμβιβασμό, ἀν ὁ Δίας δὲν τοῦ δώσει γιὰ γυναίκα τὴν οἰκονόμα του τὴν Βασιλεία, μιὰ ώραιότατη κοπέλα, ποὺ τοῦ φυλάει τὸν κεραυνὸ καὶ ὅλα τ' ἄλλα, δηλαδὴ τὴν εὐβουλία, τὴν εὐνομία, τὴν σωφροσύνη κτλ.

Πραγματικὰ ἡ πρεοφεία τῶν θεῶν φτάνει σὲ λίγο· τὴν ἀποτελοῦν ὁ Ποσειδώνας, ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἔνας Τοιβαλλός. Ὁ πρῶτος εἶναι δύσκολος, ἀπαιτητικός, καὶ δὲ ωρίνει εὔκολα τὴν θείαν ἀξιοπρέπεια· ὁ δεύτερος, ἄγριος καὶ ἀπειλητικός στὴν ἀρχή, δὲν μπορεῖ, λαίμαργος καὶ λιχούδης ὅπως πάντα, ν" ἀντισταθεῖ στὸν πειρασμὸ τῶν ὀρεχτικῶν φαγιῶν, ποὺ βλέπει τὸν Πισθέταιρο νὰ μαγειρεύει, καὶ ὑποχωρεῖ· ὁ τρίτος εἶναι χοντροκέφαλος, ἔξαλλον δὲν ἔρει Ἑλληνικὰ καὶ τὰ λίγα λόγια, ποὺ τραυλίζει, ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰ ἐρμηνεύει διαφορετικά. Καὶ ἔτσι καὶ οἱ δυὸς ὅροι τοῦ Πισθέταιρου, πρῶτο, νὰ δώσει πίσω τὸ σκῆπτρο ὁ Δίας στὰ ποντιά, καὶ δεύτερο, νὰ παρα-

δώσει στὸν Πισθέταρο τὴν Βασιλεία, γίνονται τέλος δεχτοί.

Καὶ ὅπως ἡ *Εἰρήνη* κλείνει μὲ τὸ γάμο τοῦ Τρυγαίου καὶ τῆς Ὀπώρας, ἔτσι καὶ οἱ Ὁριθεῖς τελειώνουν μὲ τὸ θριαμβευτικὸ γάμο τοῦ Πισθέταρου καὶ τῆς Βασιλείας.

“Υμὴν ὥ, “Υμέναι” ὥ.

 Ο φτερωτὸς γαμπρὸς παίρνει ἀνάερα τὴν νύφη καὶ ἀφήνουν τὴν δρκήστρα χορεύοντας. Καὶ ἀκολουθεῖ τραγουδῶντας ὁ Χορὸς τῶν πουλιῶν.

ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ

Η ΕΙΡΗΝΗ τοῦ 421, ἡ «Νικίειος», δὲ στερέωσε. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔδειξε τὴν ἀδυναμία της. Οὔτε ὅλοι οἱ σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν τὴν δέχτηκαν οὔτε καὶ οἱ ἔδιοι οἱ Σπαρτιάτες ἐφάρμοσαν τοὺς ὄρους τῆς κατότιστα. Μὲ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἀλκιβιάδη, ποὺ ἐκεῖνα τὰ χρόνια ἐμφανίστηκε στὴν πολιτικὴ σκηνὴ, ἔγιναν καινούργιοι διπλωματικοὶ συνδυασμοί. Ἡ Ἀθήνα συμμάχησε μὲ τὸ Ἀργος καὶ τοὺς συμμάχους του. Ἡ δυσπιστία καὶ ἡ καχυποψία δὲν ἐλειφαν καθόλου, ὥσπου τέλος ὁ πόλεμος ξανάνψε μὲ τὰ ὅλα του. Ὁ Ἀριστοφάνης, ποὺ μὲ τοὺς Ὀρυζᾶς του, κωμῳδία φυγῆς, διαμαρτυρήθηκε ἀρνητικὰ γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση κυρίως τῆς πατρίδας του, ξαναπιάνει μὲ τὴν Δυσιστράτη, ποὺ πάχτηκε στὰ 411, θετικὰ τὸν παλιό του ἀγώνα γιὰ τὴν εἰρήνη. Καί, μαζούλ ἀπὸ τὴν στενόκαρδη καὶ μονόπλευρη θέση τῶν Ἀχαρνέων, ἀγωνίζεται τώρα μὲ αἴσθημα πανελλήνιο καὶ μὲ φρόνημα ἀκόμα πιὸ ὑψηλὸ ἀπὸ κεῖνο ποὺ εἰχε δεῖξε στὴν *Εἰρήνη*.

Οἱ ποιητὴς φαντάζεται πὼς μιὰ Ἀθηναία μὲ ἀγαθὴ καὶ τίμια πρόθεση, μὲ καθαρὴν σκέψη, μὲ θάρρος καὶ πρωτοβουλία, ἡ Δυσιστράτη, ἀγανακτισμένη γιὰ τὸν πόλεμο καὶ τὴν ἀλληλοσφαγὴ τῶν Ἑλλήνων, ἀποφασίζει νὰ ἐνεργήσει γιὰ τὴν σωτηρία. Καὶ ἐμπνέεται δυὸ σχέδια: πρῶτο, ἔνα σῶμα γυναικῶν νὰ καταλάβει τὴν Ἀκρόπολη, ὅπου ὁ δημόσιος θησαυρός, γιὰ νὰ μποδίσουν τὴν κοησιμοποίησή του σὲ πολεμικοὺς σκοπούς, καὶ δεύτερο, οἱ γυναικες νὰ κηρύξουν ἐρωτικὴ ἀπεργία, ν'^τ ἀρνηθοῦν στοὺς ἄντρες τὸν ἔρωτά τους, ἐπίμονα καὶ γιὰ καιρό, μὲ τὴ δήλωση πὼς δὲ θὰ τὴν λύσουν, ἀν οἱ ἄντρες δὲν ἀποφασίσουν νὰ βάλουν τέρμη στὸν πόλεμο.

Καταλαβαίνει κανεὶς πώς οἱ ἀσεμνεῖς ἐκφράσεις καὶ οἱ ἀσεμνεῖς χειρονομίες, ποὺ ὑπάρχουν σὲ ὅλες τὶς κωμῳδίες τοῦ Ἀριστοφάνη, γίνονται σ' αὐτὴν ἐδῶ ἀνατόρευχτες ἀπὸ τὸ ἔδιο τῆς τὸ θέμα. Καὶ εἰν^τ ἐδῶ ἡ κατάλληλη θέση νὰ ἐξηγηθεῖ σύντομα

ποῦ διφεύλεται αὐτὸ τὸ παράξενο στοιχεῖο ποὺ ἀπομάκρυνε καὶ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸν Ἀριστοφάνη πολλοὺς ἀναγγνῶστες τοῦ καιροῦ μας καὶ ἀλλων ἐποχῶν.

Ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ποιητὴ μας ἀκουστὰ μόνο τὸν ἔχουν ή ποὺ λίγο καὶ ἐπιπόλαια τὸν γνώρισαν, δταν σ^ο ἀκοῦνε νὰ μιλεῖς γι^ο αὐτόν, χαμογελοῦν πονηρά. Ὁ Ἀριστοφάνης εἶναι γι^ο αὐτοὺς ὁ κωμικὸς ποὺ λέει διαρκῶς χοντρές αἰσχρολογίες καὶ πιστεύονταν πῶς αὐτὲς εἶναι ή ξυπνάδα του, τὸ γοῦστο του, τὸ κύριο χαραχτηριστικό του. Αὐτὸ εἶναι λάθος. Εἶναι μεγάλη παρεξήγηση νὰ νομίζεις πῶς ή αἰσχρολογία εἶναι ή νοστιμάδα καὶ ή ἀξία ἐνὸς ποιητῆ μὲ ἀστέρευτη φαντασία, μὲ σπιθόβιλη ξυπνάδα, μὲ ἀσύγκριτη σατιρικὴ φλέβα, μὲ λυρισμὸ παιγνιδιάρικο καὶ ὄλόδροσο, μὲ πληθωρικὴ δημιουργικότητα καὶ μὲ ὑφος ἔξαίρετο. Πάντως ή αἰσχρολογία δὲ χαραχτηρίζει τὸν Ἀριστοφάνη. Ὁ ἴδιος ὁ ποιητής, μιλώντας γιὰ τὶς Νεφέλες του (*Νεφ.* 537), λέει πῶς ή κωμωδία του εἶναι μετρημένη, συγκρατημένη, φρόνιμη, «σώφρων». ἀντίθετα μὲ διλλων συναδέλφων του ἔργα, δὲν παρουσιάζεται μὲ ἀσεμνα πέτσινα ἔξαρτηματα, γιὰ νὰ βλέπουν τὰ παιδιὰ καὶ νὰ γελοῦν, οὔτε χορεύει τὸν ἀσεμνο κόρδακα· ἔρχεται μὲ πεποιύηση στὸν ἔαυτό της καὶ στοὺς στύχους της, στὶς λογοτεχνικές της ἀρετὲς καὶ στὰ καινούρια πάντα κωμικά της ενδήματα. Δὲν μπορεῖ λοιπὸν νὰ θεωρηθεῖ χαραχτηριστικὸ γνώρισμα τοῦ Ἀριστοφάνη ἔνα στοιχεῖο ποὺ τὸ είχε σὲ μικρότερο βαθμὸ παρὰ οἱ ὅμοτεχνοι του καὶ ποὺ τοὺς κατακρίνει γιὰ τὴν ὑπερβολική του χρήση.

Μὲ αὐτὴ ὅμως τὴ διατίστωση τὸ πρόβλημα φυσικὰ δὲ λύνεται· μόνο μετατοπίζεται. Τὸ ἀσεμνο, ή αἰσχρολογία πρῶτα καὶ ή ἀσεμνη κίνηση καὶ κειδονομία ἔπειτα, ὑπῆρχε—λιγότερο στὸν Ἀριστοφάνη, περισσότερο στὸν ἄλλους—μιὰ φρονὴ ὑπῆρχε στὴν ἀρχαία ἀττικὴ κωμωδία, κυριολεκτικὰ τὴν πλημμύριζε. Γιατί; Ἡ ἔρωτηση ἀξίζει μιὰν ἀπάντηση.

Πρῶτα πρῶτα πρέπει νὰ παρατηρηθεῖ πῶς τὸ ἀσεμνο αὐτὸ δὲν εἶναι ποτέ, ἡ σχεδὸν ποτέ, προκλητικό, ἐρεμιστικό, γαργαλιστικό. Εἶναι ή ἀνοικτή, ἀνεπιφύλαστη, χοντρὴ λαϊκὴ αἰσχρολογία ποὺ προκαλεῖ τὸ πλατὺ καλόκαρδο γέλιο. Καὶ τώρα στὶς λαϊκὲς τάξεις τοῦ τόπου μας—ἀφήνω τὸν κόσμο τῶν σαλονιῶν, δπου αὐτὸ γίνεται τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπὸ σνομπισμό, φρίνεται—καὶ τώρα, λοιπόν, στὸ λαό μας, τὸν τόσο προσεγγικὸ καὶ συγκρατημένο γενικά, συναντᾶς ἀνθρώπους, καὶ ἀντρες καὶ γυναι-

νες, μὲ έρωτική συμπεριφορά στὴν πρᾶξη ἀπόλυτα λευκὴ καὶ ἀψεγάδιαστη, ποὺ συνηθίζουν στὴν κοινότητα τους χοντρόλογα χωρατὰ μὲ ἀνεπιφύλαχτη ἐλευθεροστοιμία. Οἱ γύρω τοὺς ἀκοῦν, γελοῦν, καὶ κανεῖς δὲν τοὺς παρεξηγεῖ. «⁹Αστεῖος εἶναι δὲ κύριο Γιάννης, ἀστεῖα ἡ κυρα-Δεσποινιώ.» Έκεῖνοι ποὺ ξεστομίζουν τὰ αἰσχρόλογα ἀστεῖα κι ἔκεινοι ποὺ γελοῦν ἀπὸ αὐτὰ λυτρώνονται, θὰ ἔλεγες, ἀπὸ μιὰ πίεση, πόθοι πνιγμένοι, ἐπιθυμίες ἀπωθημένες, βρίσκουν ἔνα ξέσπασμα, ἔνα ἀκίνδυνο ξεθύμασμα καὶ ξαλάφωμα, δ ὅργανισμὸς γιὰ λίγο ἀποτοξινώνεται καὶ ἥρεμελ. Σὲ δοισμένες ἡμέρες τοῦ χρόνου, τὶς ἀπόκριες π.χ., τὴν πρωτομαγιά, τῆς ¹⁰Αναλήφεως, ἡ ἀσεμνη ἔκφραση, τὸ ἀσεμνο ἀστεῖο, τὸ ἀσεμνο τραγούδι, ἀπλώνονται περισσότερο καὶ ἀκούονται κι ἀπὸ στόματα πολὺ προσεχτικὰ τὶς καθημερινές.

¹¹Απὸ τὸ βιβλίο τοῦ Πολύδωρου Παπαζούστοδούλου ¹²Ἀραστενάρια, οἱ Καλόγεροι, Σεϊμένηδες κι οἱ Πιτεράδες, ¹³Αθήνα 1950, σελ. 344 (= ¹⁴Ἄρχειο Θρακικοῦ Θησαυροῦ σ. 282 κ. ἑ.) ἀς δοθοῦν ἔδω γιὰ παράδειγμα λίγες φράσεις (μεταφρασμένες μόνο ἀπὸ τὴ διαλεκτικὴ τους μορφὴ στὸν κοινὸ γλωσσικὸ τύπο) ἀπὸ διήγηση ἐνὸς σύγχρονού μας Θρακιώτη : «Στὸ Κωστή τὴ Δευτέρα τῆς πορτῆς ¹⁵Ἀποκοιᾶς, κάναμε τὸν καλόγερο, γιὰ νὰ διασκεδάζουμε . . . ¹⁶Απὸ μπροστά, στὴ μέση, βάζαμε ἔνα κουδούνι στὸν καλόγερο καὶ ἀπὸ τὰ πλάγια ἀπὸ ἔνα κουδούνι ζερβιὰ μεριὰ κι ἀπὸ πίσω πάλι ἔνα κουδούνι . . . ¹⁷Αμα ἔβλεπε καμιὰ γυναίκα δύμορφη δ καλόγερος, σήκωνε καὶ βροντοῦσε τὸ μπροστινὸ κουδούνι. Συνήθια τό γάμε νὰ γλεντοῦμε ἐκείνη τὴν ἡμέρα καὶ πολλὰ «ἄγροικα» πράματα νὰ κάνουμε. Νὰ σὲ βρίσω ἐκείνη τὴν ἡμέρα, τὴ γυναίκα σου, τὴ θυγατέρα σου, δὲν μπορεῖς νὰ κάμεις τίποτα.»

Τέτοια ἀστεῖα, μὲ τέτοιο νόημα, πέρασαν χωρὶς ἄλλο ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ τὶς γιορτές της στὴν πομποδία.

Εἶναι δῆμος καὶ κάτι ἄλλο πολὺ πὺ σημαντικό. Ο ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ αἰσθάνθηκε τὴν ἐξάρτησή του ἀπὸ τὴ γῆ καὶ τὴ γονιμότητά της στάθηκε ἀπέναντι τῆς μὲ λατρεία καὶ φόβο. ¹⁸Η μεγάλη του ἐλπίδα καὶ προσμονὴ ἦταν ἡ καλὴ σοδειά, ἡ μεγάλη του ἀγωνία ἡ ἀκαρπία. Γιὰ τὴν ποθητὴ γονιμότητα γνοιαζόταν βέβαια δ οὐδανός, πού, ἔρωτεμένος μὲ τὴ γῆ, δπως καὶ ἡ γῆ ἦταν ἔρωτεμένη μὲ ἔκεινον, λαχταροῦσε νὰ σμίξει μαζί της καὶ τῆς ἔστελνε γιὰ φιλιὰ τὴ βροχή του κι ἔτσι γεννιόνταν γιὰ τοὺς θνητοὺς τὸ χόρτο, ἡ θροφὴ τῶν ζωντανῶν του, καὶ

τῆς Δημήτριος οἱ καρποί, ὁ «Δημήτριος βίος»¹, μὰ κι ὁ ἕδιος δ ἄνθρωπος κοίταζε νὰ ἐπιδράσει στὴ γονιμότητα καὶ νὰ τὴ βοηθήσει μὲ τὰ μέσα ποὺ εἶχε ἢ ποὺ πίστευε πώς εἶχε. Αυὸ κυρίως ἦταν αὐτά, ἡ δουλειὰ καὶ ἡ μαγεία. Ο γάμος, ποὺ κάνει νὰ καρποφορήσει ἡ κοιλιὰ τῆς γυναίκας, ἀν τελεστεῖ πάνω στὴν δργωμένη καὶ σταρμένη γῆ, θὰ μεταδώσει καὶ σ' αὐτὴ (δμοιοπαθητικὴ μαγεία) τὴ γονιμοποιητική του δύναμη, ὅστε ἡ γῆ νὰ χαρίσει πιὸ πλούσιους καὶ τοὺς δικοὺς τῆς καρπούς. Τέτοιες τελετές, τελετὲς τῆς «εὐτελησίας», τῆς καλῆς χρονιᾶς, συνηθίζονται καὶ τώρα, καὶ μάλιστα καὶ στὴν Ἑλλάδα². Πολὺ περισσέτερο καὶ πολὺ πιὸ ἀνοιχτὰ συνηθίζονταν φυσικά στὴν ἀρχαιότητα, καὶ αὐτονόητο εἶναι πώς ἡ οὐσία τους ἦταν δ ἀσεμνος λόγος καὶ ἡ ἀσεμνη πρᾶξη. «Ἄσεμνα δηλαδὴ γιὰ τὴ δική μας ἀντίληψη, γιατὶ γιὰ τὸ λαὸ ποὺ ἔχει κρατήσει τὸ ἔθιμο καὶ πολὺ περισσότερο γιὰ τοὺς ἀρχαίους ὥλ³ αὐτὰ ἦταν καὶ εἶναι γιορτὴ θρησκευτική, ἰεροτελεστία, σοβαρή, ἐπιβλητική, κατανυχτική.

Ἀκοιβῶς δμως ἀπὸ τέτοιες ἀγροτικὲς γιορτὲς γεννήθηκε ἡ ἀρχαία κωμῳδία, αὐτῶν τῶν τελετῶν τραγούδια ἦταν καὶ τὰ «φαλλικὰ ἀσματα», γιὰ τὰ δροῦα μᾶς λέει δ Ἀριστοτέλης στὴν *Ποιητική* του πώς ἦταν τῆς κωμῳδίας ἡ πηγή. Πῶς ἀκοιβῶς ἔγινε τὸ ἀνέβισμα ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ἀγροτικὴ τελετὴ στὸ καλλιτεχνικὸ ἐπίπεδο τοῦ θεατρικοῦ ἔργου δὲν εἰν⁴ εὔκολο νὰ φανταστεῖ κανείς. Μιὰ φορά, τῆς τελετῆς αὐτῆς καλλιτεχνικὴ μετουσίωση ἦταν ἡ κωμῳδία, καὶ τὸ ἀσεμνο πέρασε ἀπὸ τὴν πρώτη στὴ δεύτερη, ὅπως θὰ πέρασαν καὶ πολλὰ ἄλλα στοιχεῖα. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀρχαία ἀττικὴ κωμῳδία διατήρησε, ὅσο ἔζησε, τὸ θρησκευτικό της χαρακτήρα — μέρος τῆς διονυσιακῆς γιορτῆς ἦταν ἡ διδασκαλία της, ὅπως καὶ τῆς τραγῳδίας ἡ διδασκαλία—καὶ ἐπειδὴ δ, τι συνδέεται μὲ τὴ θρησκεία δὲν ἀλλάζει εὔκολα, ἡ ἀσεμνολογία κρατήθηκε σ' αὐτὴν ἐπίμονα ὧς στὸ τέλος. «Ἐτοι, ὅσο κι ἀν γιὰ μᾶς αὐτὸ μοιάζει σὰν ἀντινομία, τὸ ἀσεμνο τῆς κωμῳδίας δφείλεται στὴ θρησκευτική της προέλευση καὶ στὸ θρησκευτικὸ της χαρακτήρα. Ἄλλ⁵ ἀς ἔναναγνοίσουμε στὴ *Αυσιστράτη*.

1. Σύμφωνα μὲ ἀπόσπασμα ἀπὸ χαμένη τραγῳδία τοῦ Αἰσχύλου.

2. Βλ. *Παπαζητεοδούλου*, σ. π. σελ. 341, 345, 346, 354 κ.ά.

ΤΑ ΔΥΟ ΣΧΕΔΙΑ ΤΗΣ ΑΥΣΙΣΤΡΑΤΗΣ (1—253). Γιὰ νὰ σώσει τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφοῦ κατάστρωσε καλὰ τὰ σχέδιά της ἡ Λυσιστράτη, κάλεσε σὲ συγκέντρωση γυναικες Ἀθηναῖες, μὰ καὶ ἀπὸ τις ἐχθρικὲς πόλεις, ἀπὸ τὴν Σπάρτη, τὴν Θήβα, τὴν Κόρινθο, σὲ μιὰ πλατειούλη μηρὸς στὸ σπίτι της, πολὺ κοντά στὴν Ἀκρόπολη. Τὴν ὁρισμένην μέραι καὶ ὥρα τὶς περιμένει μὲ ἀνυπομονησία, μὰ καὶ αὐτὲς δὲν ἀργοῦντε νὰ παρουσιαστοῦν. Ἀνάμεσα στὶς Ἀθηναῖες ἔξι χωρίζουν ἡ γειτόνισσά της ἡ Κλεονίκη, ἥλικιωμένη μὰ κεφάτη καὶ μὲ ἀμείωτο ἐρωτισμό, καὶ ἡ Μυρρίνη, νοικοκυρούλα νόστιμη, τσαχπίνα καὶ πεταχτῆ. Τὶς Σπαρτιάτισσες τὶς ἀντιπροσωπεύει ἡ Λαμπτιώ, ὅμορφη, καλοδέματη, σφιχτόσαρκη, μὲ τῆς ὑγείας τὰ χρώματα στὰ μάγουλα. Ἀπὸ τὴν Βοιωτία ἥρθε ἡ Ἰσμηνία καὶ μιὰ ἄλλη ἀπὸ τὴν Κόρινθο.

Ἡ Λυσιστράτη τοὺς ἀνακοινώνει τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ δυό της σχέδια· νὰ κηρυξοῦν ἐρωτικὴ ἀπεργία καὶ νὰ δηλώσουν στοὺς ἀντρες τους πώς, ἀν δὲ σταματήσουν τὸν πόλεμο, δὲ θὰ δεκτοῦν καμὰ ἐρωτικὴ ἐπαφὴ μαζὶ τους. Οἱ ἄλλες λαχταροῦν βέβαια νὰ τελειώσει ὁ πόλεμος, στὸ ἄκουσμα ὅμως τοῦ μέσου ποὺ προτείνει ἡ Λυσιστράτη μονιμάζουν, γιατὶ ἡ ἀποχὴ δὲ θὰ είναι μόνο γιὰ τοὺς ἀντρες δυσάρεστη, θὰ είναι καὶ γιὰ τὶς ἵδιες ὀδυνηρή. Δέχονται δποιαδήτοτε ἄλλη θυσία, ὅχι ὅμως αὐτή. Εὕτυχῶς ἡ Λαμπτιώ, ἀν καὶ ἀναγνωρίζει πόσο βαρὺ είναι γιὰ τὶς γυναικες αὐτὸ ποὺ προτείνει ἡ Λυσιστράτη, προσχωρεῖ στὴ γνώμη της καὶ τότε ἀπὸ φιλοτιμία δέχονται καὶ οἱ ἄλλες. Καὶ ἀναλαβάνουν νε νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου ἡ Λαμπτιώ στὴ Σπάρτη, οἱ Ἀθηναῖες στὴν Ἀθήνα.

Γιὰ τὴ βεβαίωση τῆς συμφωνίας χρειάζεται ὅρκος, καὶ οἱ γυναικες ὀρκίζονται, ὅχι δπως οἱ ἀνόρτοι καὶ πολεμόχαροι ἀντρες ἀπάνω ἀπὸ ἀσπίδα, ποὺ στὸ βαθύντιονά της νὰ χύνεται τὸ αἷμα σφαχταριοῦ, παρὰ πάνω σὲ μιὰ κύλικα κρασί. Ταυτόχρονα ἀκούονται φωνὲς ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη. Σημάδι πώς κατόρθωσαν νὰ τὴν πάρουν οἱ πιὸ ἥλικιωμένες γυναικες, στὶς δποιες ἡ Λυσιστράτη είχε ἀναθέσει αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση. Καὶ τότε φεύγει ἡ Λαμπτιώ γιὰ νὰ γυρίσει στὴ Σπάρτη, ἐνῶ ἡ Λυσιστράτη μὲ τὶς ἄλλες Ἀθηναῖες τρέχουν στὴν Ἀκρόπολη, γιὰ νὰ βοηθήσουν στὸ ἀμπάρωμά της καὶ στὴν ἐξασφάλιση τῆς κατοχῆς της.

ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗ ΓΥΝΑΙΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΑΚΡΟΠΟΛΗ (254—705). Στή *Λυσιστράτη*, γιὰ πρώτη φορὰ σὲ κωμῳδία, βρίσκουμε δυὸ Χορούς. «Ο ἔνας εἶναι γέροι, ὁ ἄλλος γυναικεῖς, ἥλικιωμένες καὶ αὐτές. Πρωτομπαίνουν οἱ ἄντρες. Ἐνα δεμάτι ἔνδια σηκώνει ὁ καθένας τους στὸν ὅμο του καὶ ἔχουν καὶ ἀναψιένα καρδίουνα σὲ μᾶλ λύτρα. Ἀγαναγτισμένοι γιὰ τὴν αὐθάδεια τῶν γυναικῶν—νὰ πάρουν τὴν Ἀκρόπολη!—θεοὶ ἀπατήσουν νὰ τοὺς ἀνοίξουν καὶ νὰ τοὺς τὴν παραδώσουν, εἰδεμὴ θὰ βάλουν φωτιὰ καὶ θὰ τὶς κάψουν ζωντανές. Μὲ φωτιὰ ἔρχονται οἱ γέροι; Μὲ νερὸν ἔρχονται οἱ γορίες. Μᾶλ στάμνα γεμάτη κρατᾶ ἡ καθεμιά. Καὶ ἀρχίζει ὁ καβγάς ἀνάμεσα στοὺς δυὸ Χορούς, ὁ ωυθικὸς κωμικὸς καβγάς. Οἱ ἄντρες φοβερίζουνε μὲ τὴ φωτιά, μὰ οἱ γυναικεῖς ἀδειάζουν ἀπάνω τους τὶς στάμνες τους καὶ τοὺς κάνουνε μούσκεμα.

«Ἐπειτ’ ἀπὸ τὴ σικελικὴ καταστροφὴ εἶχε γίνει μᾶλ τροπολογία στὸ πολίτευμα τῆς Ἀθήνας· εἶχε ἰδρυθεῖ μᾶλ ἐπιτροπὴ ἀπὸ δώδεκα «τροφιούλους», δῆπος τοὺς ὀνόμασαν, ποὺ ὁ σκοπός της ἦταν νὰ προετοιμάζει τὶς προτάσεις ποὺ θὰ συζητοῦσε ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου. Ἐνας τέτοιος πρόβούλος ἔρχεται τώρα στὰ προπύλαια καὶ, ἀγοριμένος, προστάζει τοὺς τοξότες ποὺ τὸν ἀνοίλουθοῦνε ν’ ἀνοίξουν τὶς πύρτες μὲ μοζλούς. Μὰ ἡ Λυσιστράτη, ψύχραιμη, ἐπιβλητική, βγαίνει ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη. Τὴ συνοδεύουν ἡ Κλεονίκη καὶ ἡ Μυρρίνη. «Δὲ χρειάζονται μοζλοί, μναὸ δ χρειάζεται» λέει στὸν πρόβούλο. Στὶς φοβέρες του οἱ γυναικεῖς ἀπαντοῦνε μὲ φοβέρες. «Ἐχουμε τέσσερεις λόχους μάχιμες γυναικεῖς ἀρματωμένες» τοῦ λέει ἡ Λυσιστράτη καὶ τὸν ἀναγκάζει ν’ ἀφῆσει τὰ πολλὰ ἀγριέματα καὶ ν’ ἀκούσει τὰ ἐπιχειρήματά της. Ἐτσι ὁ καβγάς γίνεται «ἄγώνας». Στὴ σκηνὴ αὐτὴ παίρνουνε μέρος ὁ Χορὸς τῶν ἀντρῶν (Χ. Α.), ὁ Χορὸς τῶν γυναικῶν (Χ. Γ.), ὁ Πρόβούλος (Πρ.), ἡ Λυσιστράτη (Λ.), ἡ Κλεονίκη (Κλ.) καὶ οἱ κορυφαῖοι τῶν δυὸ Χορῶν.

Κορυφαῖος.

«Ω ἐσύ, ποὺ λόγια ξόδεψες πολλά, τῆς χώρας τούτης πρόβουλε, τί λογομαχεῖς μὲ τοῦτα τὰ θηρία; Τί λούσιμο μᾶς ἔκαμαν, νά, τώρα δά, δὲν ξέρεις, ἔτσι ντυμένοι ώς εἴμαστε, καὶ δίχως . . . ἀλισίβα;

Κορυφαῖα.

Γιατὶ στὸν ἄλλον, φίλε μου, νὰ μὴ σηκώνεις χέρι·

δν φέρνεσαι ἔτσι, σίγουρα θά μελανοματιάσεις.
 'Εμὲ μοῦ ἀρέσει φρόνιμα νὰ κάτσω, σὰν κορίτσι,
 χωρὶς κανένα νὰ ἐνοχλῶ, κανένα νὰ πειράζω,
 μά βάρδ' ἀπ' τὸ μελίσσι μου, μὴ μοῦ τρυγᾶς τὸ μέλι..

Χ. Α., στὸν Πρόβουλο.

"Ω Δία ! Μ' αὐτά τὰ ζωντανὰ πῶς νὰ φερθοῦμε ;

Αὐτὸ πιὰ εἶν' ἀνυπόφορον νὰ τὸ ἐρευνήσεις

μαζὶ μ', ἐμὲ τὸ ζήτημα :

τὶ θέλουν καὶ μὲ ποιὸ σκοπὸ

πῆραν τὴ μεγαλόβραχη

κι ἀπάτητην ἀκρόπολη,

τὸ καστροπύργι τοῦ Κραναοῦ,

καὶ τὸν Ἱερὸ περίβολο ;

Κορυφαῖος.

Ρώτα, ἀνάκρινε, πρόβουλε, κοίτα δ, τι ποῦν

νὰ ξελέξεις, νὰ μὴ σὲ τυλίξουν·

τέτοια ύπόθεση θά 'ναι μεγάλη ντροπὴ
 ν' ἀμελήσεις νὰ μὴν τὴν ξετάσεις.

Πρ., στὴ Λυσιστράτη, τὴν Κλεονίκη καὶ τὴ Μυρρίνη.

"Ισα Ἰσα εἶν' αὐτὸ ποὺ κι ἐγὼ ἐπιθυμῶ

ἀπ' τὶς Ἰδιες ἐσδας νὰ τὸ μάθω·

τὴν ἀκρόπολη, πέστε μου, ποιὸς δ σκοπὸς

ποὺ τὴν ἔχετε κλείσει μὲ ἀμπάρες ;

Λ.—Νὰ φυλάμε καλὰ τὰ λεφτὰ ποὺ εἶν' ἔκει

καὶ νὰ μὴν πολεμᾶτε γιὰ δαῦτα.

Πρ.—Γιὰ λεφτὰ πολεμοῦμε ;

Λ.—
 "Ἐξαιτίας τῶν λεφτῶν

κι οἱ ἀναστάτωσες ἔγιναν ὅλες.

Γιὰ νὰ βρίσκει ἔνας Πείσαντρος¹, κι ὅσοι κοιτοῦν

νὰ κολλήσουν σὲ θέσες, νὰ κλέψουν,

ξεσηκώναν γι' αὐτὸ ἀναμπουμπούλες. 'Αλλὰ

μὴ σὲ μέλει. "Ο, τι θέλουν ὅς κάνουν

ὅλοι αὐτοί· νὰ τὸ ξέρουν πῶς τώρα κι ἐμπρὸς

στὰ λεφτὰ δὲ θὰ βάλουνε χέρι.

Πρ.—"Ετσι λές ; Τι θὰ κάμεις ;

1. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ δ Πείσαντρος ἐργαζόταν καὶ συνωμοτοῦσε
 γιὰ τὴν ἐπιβολὴ ὅλιγαρχίας.

Α.—

Αύτὸν μὲν ρωτᾶς;

‘Η διαχείριση θάνατον δικιά μας.

Πρ.—Τὴν διαχείριση θάνατον ‘χετ’ ἔσεῖς τῶν λεφτῶν;**Α.** Ναι. Γιατί; Γιὰ κακὸ τὸ νομίζεις;

Τῶν σπιτιών τὴν διαχείριση πάντοτε ἔμεῖς

δὲν τὴν ἔχουμε τάχα, οἱ γυναῖκες;

Πρ.—”Αλλο τόν να, ἄλλο τ’ ἄλλο.**Α.—**

Γιατί;

Πρ.—

Τὰ λεφτὰ

πρέπει αὐτὰ γιὰ τὸν πόλεμο νάναν.

Α.—Μὰ κι ὁ πόλεμος ὁ ἵδιος δὲ χρειάζεται κάν.**Πρ.**— Καὶ πῶς θέλεις ἀλλιῶς νὰ σωθοῦμε;**Α.**—Θὰ σᾶς σώσουμεν ἔμεῖς οἱ γυναῖκες

Ἐσεῖς;

Α.—

Ἐμεῖς μάλιστα.

Πρ.—

Αύτὸν παρασεῖναι.

Α.—Θὰ σωθεῖς καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλεις.**Πρ.**—

Αύτὸν

ποὺ μᾶς λέεις φοβερό εἰναι.

Α.—

Χολιάζεις,

ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνει.

Πρ.—

Δὲν ἔχετεν ἔσεῖς,

μά τὴν Δήμητρα, τέτοιο δικαίωμα.

Α.—Νὰ σὲ σώσω εἶν’ ἀνάγκη, καλέ.**Πρ.**—

Κι ἂν ἔγω

δὲν τὸ θέλω;

Α.—

Περσότερο ἀκόμα.

Πρ.—Μὰ γιὰ εἰρήνη καὶ πόλεμο, πές μου, ἀπὸ ποῦ
σᾶς ἐκόλλησε τούτη ἡ φροντίδα;**Α.**—Θὰ τὸ ποῦμε σ’ ἐσᾶς καθαρά.**Πρ.**—

Μίλα εύτύς,

ἄν δὲ θέεις νὰ τὶς φᾶς.

Α.—

Πρόσεξε με

καὶ τὰ χέρια σου κράτα ταῦτα ἀκοῦς;

Πρ.—

Δὲν μπορῶ.

τὸ συγκράτημα δύσκολο μοῦ εἶναι.
τόσο μέσα μου νιώθω θυμό.**Κλ.**—

Θὰ τὶς φᾶς

τότε πιότερο ἔσυ, νὰ τὸ ξέρεις.

Πρ.—Στὸ κεφάλι σου, γριά, νὰ γυρίσει ὁ χρησμὸς
ποὺ ἔχεις κρώξει. Στὴ Λυσιστράτη.
Ἐσύ μίλα.

Μιλάω.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ πολέμου, τὸν πρῶτο καιρό,
 ὑπομέναμε ἐμεῖς οἱ γυναῖκες
ώς τὰ τώρα δ, τι κάνατε οἱ ἄντρες ἐσεῖς?
 ἡ γυναικεια συγκράτησῃ, βλέπεις·
καὶ δὲ βγάζαμε οὕτ' ἄχνα· οὕτ' ἀφήνατε δά·
 τὰ στραβά σας τὰ βλέπαμε ώστόσο.
Κι ἂν ἐμέναμε πάντα στὰ σπίτια κλειστές,
 τὶς δικές σας μαθαίναμε πράξες
καὶ συχνὰ τὶς κακές σας ἀκούαμε βουλὲς
 γιὰς ζητήματα τόσο σπουδαῖα·
κι ἂν ὁ πόνος μᾶς ἔτσουζε μέσα βαθιά,
 μὲ τὸ γέλιο ρωτούσαμε πάντα:
«σὰν τὶς ἀπόφαση λάβατε σήμερα, πέρ,

στὴ συνέλευση ποὺ ἦταν τοῦ δῆμου,

γιὰ συνθήκη στὴ στήλη νὰ γράψετε;»—«Τί»
 μᾶς ἀπάνταγε ὁ ἄντρας «σὲ γνοιάζει;
δὲ σωπαίνεις καλύτερα;»—Σώπαινα ἔγώ.

Κλ.— Ναί, μὰ ἔγώ δὲν ἐσώπαινα, ξέρεις.

Πρ.—”Αν δὲ σώπαινες, βέβαια τὶς ἔτρωες.

Α.— ^{’Εγώ} μιὰ φορὰ δὲ μιλούσα καθόλου.

Κάπου κάπου μιὰ ἀπόφαση ἔσας τῶν ἀντρῶν
 πιὸ χειρότερη ἐρχόταν στ' αὐτιά μας·

καὶ ρωτούσαμε: «πῶς μὲ μιὰ τόση ἀμυναὶ
 τὸ ἐνεργήσατε, ἀντρούλη μου, τοῦτο;»

Μὲ λοιξὴ τότε κεῖνος μὲ κοίτας ματιὰ

 κι ἔτσι μοῦ λεγε: «σύρε νὰ γνέσεις·
εἰδεμὴ θὰ θρηνήσεις, νὰ ξέρεις, πολύ·

γιὰ τὸν πόλεμο γνοιάζονται οἱ ἄντρες.»

Πρ.—Μά τὸ θεό, σοῦ μιλούσε σωστά.

Α.— ^{Πῶς σωστά,} κακομοίρη, ποὺ ἀκόμα κι ἂν ἦταν

οἱ βουλές σας ἀνόητες, δὲν εἴχαμ' ἐμεῖς
 τὸ δικαίωμα νὰ δώσουμε δρμήνια;

Κι ὅταν πιὰ μὲς στοὺς δρόμους ἔκει φανερά
σᾶς ἀκούαμε τοὺς ὕδιους νὰ λέτε :
«δὲν ὑπάρχει ἔνας ἄντρας στὸν τόπο μας», «ναί,
δὲν ὑπάρχει» ἀπαντοῦσε ἔνας ἄλλος,
τότε πιὰ τὴν ἀπόφαση πήραμ' ἐμεῖς,
σὲ μιὰ σύναξη ποὺ εἶχαμε κάμει,
τὴν Ἑλλάδα οἱ γυναῖκες νὰ σώσουμε. Τί
νὰ προσμένουμε θά πρεπε ἀκόμα ;
"Αν λοιπόν, τὴ στιγμὴ ποὺ μιλοῦμε σωστά,
νὰ προσέξετε τώρα δεχτεῖτε
σιωπηλοί, σὰν ποὺ κάναμε ώς τώρα κι ἐμεῖς,
θὰ σᾶς στήσουμε δλόρθους καὶ πάλι.
Πρ.—Ποιές ; Ἐσεῖς ; Ποιούς ; Ἐμᾶς ; Εἶν' αὐτὸ φοβερὸ
καὶ γιὰ μένα ἀνυπόφορο.

Δ.—

Σώπα.

Πρ.—Θεοκατάρατη, ἐγὼ νὰ σωπάσω γιὰ σέ,
γιὰ ἔνα πλάσμα ἐδεκεῖ μὲ φακιόλι
στὸ κεφάλι ; "Ἄς πεθάνω καλύτερα.

Δ.—

Μ' ἂν

τὸ φακιόλι σ' αὐτὸ σὲ μποδίζει,
σοῦ τὸ δίνω· νά, πάρ' το,
στὸ κεφάλι σου βάλ' το
καὶ τυλίξου καὶ σώπα.

Κλ.—

Νά κι αὐτὸ τὸ πανέρι
μὲ ποκάρι· ἀναζώσου
καὶ κουκιά μασουλώντας
ξαῖνε. Ἐμπρός ! Γιὰ τὸν πόλεμο
θὰ γνοιαστοῦν... οἱ γυναῖκες.

Κορυφαία.

Γιὰ παρατῆστε τὰ σταμνιά, γυναῖκες, λίγη βοήθεια
νὰ δώσουμε στὶς φίλες μας κι ἐμεῖς, ὅσο μποροῦμε.

Χ.Γ.—

"Ἐγὼ ποτὲ δὲ θ' ἀποστάσω νὰ χορεύω,
τὰ γόνατά μου ὁ κόπος δὲ θὰ τὰ δαμάσει.

"Ο, τι μπορῶ θὰ κάμω ἐγὼ
γιὰ τὸ καλό, μαζί μ' αὐτὲς
πόχουν τὴν ἔμφυτη ἀρετὴ
κι ἔχουνε χάρη καὶ καρδιά
κι ἔχουν σοφία καὶ φρόνηση
κι ἀγάπη γιὰ τὴν πόλη μας.

Κορυφαία.

"Ω πού ἐσὲ στὴν ἀντρειὰ δὲ σὲ φτάνει καμιὰ
οὕτε βάβω οὕτε μάνα τουκνίδα,
μὴ δειλιάζετε· μπρός· προχωρεῖτε μὲ δόρμη,
γιατὶ πρίμα ἀρμενίζετε ὅς τώρα.

Α.— Ο γλυκοαίσθητος Ἐρωτας ἀν κι ἡ θεά
ἡ Ἀφροδίτη, τῆς Κύπρος ἡ γέννα,
πνοὲς μαγεῦτρες φυσήξουν ἀπάνω σ' ἐμᾶς,
μές στοὺς κόρφους μας, μές στὸ μηριά μας,
καὶ στοὺς ἀντρες σταλάξουνε πόθο γερό,
ἀκατέβατο, εὐχάριστο πόθο,
στὴν Ἑλλάδα, ἐγὼ λέω, θὰ ῥθεῖ ἔνας καιρὸς
νὰ μᾶς κράζουν ἐμᾶς . . . Λυσιμάχες.

Πρ.—Ποὺ θὰ κάμετε τί;

Α.— Ποὺ θὰ κάμουμ¹ ἐσᾶς
νὰ μὴν μπαίνετε πρῶτα μὲ τὰ ὅπλα
σὲ ἀγορές, καὶ τὶς τρέλες ν' ἀφήσετε.

Κλ.— Μά

τὴν Παφιώτισσα θεὰν Ἀφροδίτη.
Α.— Γιατὶ τώρα εἶναι κάποιοι πού, ἐκεῖ ποὺ πουλοῦν
τὰ τσουκάλια κι ἐκεῖ ποὺ πουλοῦνε
καὶ τὰ λάχανα, κόβουνε βόλτες καὶ πᾶν
σὰν Κορύβαντες μ'² δλα τους τὰ ὅπλα.

Πρ.—Ἐτοι πρέπει οἱ λεβέντες νὰ κάνουν³ σωστά.

Α.— Μά εἶναι πράμα γιὰ γέλια, στ' ἀλήθεια,
μὲ Γοργόνα κι ἀσπίδα κανεὶς νὰ γυρνᾶ,
γιὰ νὰ πάει ν' ἀγοράσει . . . περκοῦλες¹.

Κλ.— Ναί, τὸν ἵππαρχο, ἀλήθεια, κι ἐγὼ μιᾶς φυλῆς²,
μακρομάλλη, τὸν εἶδα, καβάλα,
μές στὸ μπρούντζινο κράνος του φάβα, ποὺ μιὰ
γριὰ τοῦ χει πουλήσει, νὰ ρίχνει·
κι ἔνας ἄλλος, Θρακιώτης, μὲ ἀκόντιο σειστό
καὶ μὲ πέλτη, σὰ νὰ 'ναι ὁ Τηρέας,³,

1. Μικρόφαρα.

2. 'Απὸ τὶς δέκα τῆς Ἀθήνας.

3. 'Ο βασιλιάς τῆς Θράκης ποὺ πῆρε γυναίκα του τὴν Ἀθηναία Πρόκνη.

μιὰ πουλήτρα φοβέριζε σύκων ξερῶν
καὶ κατάπινε ἀράδα τὰ σύκα.

Πρ.—Μὰ ζητήματα τόσο πολλὰ καὶ πολὺ^{μπερδεμένα,} στὶς διάφορες χῶρες,
νὰ ξεμπλέξετε πῶς θὰ μπορέσετ’ ἔσεῖς;

Δ.—
Πρ.—
Δ.—

Πῶς; Δεῖξε μού το.

Μπερδεμένο σὰν εἶναι τὸ γνέμα, ἔτσι δὰ
δὲν τὸ πιάνουμ⁷ ἐμεῖς οἱ γυναῖκες
μὲ τ’ ἀδράχτι, καὶ στρίβοντας κάτω, μιὰ δῶ
καὶ μιὰ κεῖ, δὲν τὸ πᾶμε σὲ τάξη;
Μὲ τὸν ὕδιο τὸν τρόπο τὸν πόλεμο αὐτόν,
φτάνει ἔσεῖς νὰ μὴ γίνετε μπόδιο,
ἀντιπρόσωπους στέλνοντας γύρω, μιὰ δῶ

καὶ μιὰ κεῖ, τὸν τελειώνουμε ἀμέσως.

Πρ.—Τί; Μὲ ἀδράχτια, μὲ γνέματα ἔσεῖς καὶ μαλλιά,
πράματα ἔτσι σπουδαῖα καὶ μεγάλα
θὰ νετάρετε, λέτε; Γιά κοίτ’ ἀμυαλιές!

Δ.—
Πρ.—
Δ.—
Πρ.—
Δ.—

Μὰ κι ἔσεῖς, λίγη ἀν εἴχατε γνώση,
θὰ βολεύατε κάθε τῆς πόλης δουλειά
σὰ μαλλιά ποὺ οἱ γυναῖκες τὰ γνέθουν.

Πρ.—Μπά! Γιά ξήγα μου πῶς.

‘Απ’ τὴν κάθε κοπριὰ
νὰ ξεπλύνετε ἀμέσως τὴν πόλη.
Θὰ πρεπε ἔτσι, δπως πλένουμε ἐμεῖς στὸ θερμὸ
τ’ ἀρνοπόκια· γερά κοπανώντας
ξαπλωτοὺς τοὺς κακοὺς νὰ τοὺς πάτε μακριά·
νὰ πετάξετε ἀγκάθια, τριβόλια·
ἐκεινοὺς πού, τ’ ἀξιώματα θέλοντας, πᾶν
στριψωχτοὶ καὶ σμιχτοὶ σὲ κουβάρια
νὰ τοὺς σκίσετε ἀπά στὸ λανάρι σκληρά,
νὰ μαδήσετε κάθε κεφάλι^{1.}
τὸ ξασμένο μαλλιὰ μιᾶς φιλίας γενικῆς
σὲ πανέρι νὰ μάσετε, κι ὅλους

1. Ὑπανιγμὸς στὶς συνωμοσίες ἡ ἔταιρεῖες, δηλ. τοὺς μυστικοὺς κομματικοὺς καὶ πολιτικοὺς συνδέσμους, ποὺ τὰ μέλη τους δρκίζονταν ἀμοιβαίᾳ ὑποστήριξη.

νὰ τοὺς σμίξετ' ἔκει· καὶ τοὺς μέτοικους· κι ἂν
 εἶναι φίλος σας ξένος κανένας,
 ἀλλὰ κι ἂν στὸ δημόσιο κανένας χρωστᾶ,
 νὰ τοὺς σμίξετε μέσα καὶ τούτους·
 σ' ὅποια πόλη τοῦ κόσμου—ναὶ, μά τὸ θεό—
 βρίσκονται ἄποικοι τούτης τῆς χώρας,
 νὰ τὸ νιώσετε πρέπει καλὰ πώς γιὰ μᾶς
 εἴν' ἀπάλες μιὰ μιὰ σκορπισμένες·
 ἔτσι, παίρνοντας θά πρεπε ἀπ' δλους αὐτοὺς
 τὶς ἀπάλες, ἐδῶ, μὲς στὴν πόλη,
 νὰ τὶς φέρετε κι ἔνας νὰ γίνουν σωρός,
 μιὰ τουλούπα κατόπι μεγάλη
 ἀπ' αὐτὲς νὰ φτιαχτεῖ, κι ἀπὸ τούτη, στερνά,
 νὰ ύφασθεῖ γιὰ τὸ δῆμο μιὰ κάπα.
Πρ.—‘Υποφέρεται, ἀλήθεια, ν' ἀκοῦς νὰ μιλοῦν
 ποὺ δὲν ἔλαβαν μέρος στὸν πόλεμο κάν;
Λ.— Τὸ διπλὸ καὶ περσότερο ἀκόμα,
 θεοκατάρατε, μέρος σηκώνουμ’ ἔμεῖς.
 Σ' ἐκστρατεῖες, βαριὰ ἀρματωμένους
 ξαποστείλαμε γιοὺς ποὺ γεννήσαμε.

Πρ.— *Mή*
 τὸ κακὸ μελετήσεις καὶ σώπα.
Λ.— Κι ὅταν θά πρεπε πιὰ νὰ εὐφρανθοῦμε κι ἔμεῖς,
 νὰ χαροῦμε τὰ νιάτα μας, μόνες
 στὸ κρεβάτι πλαγιάζουμε· ὁ πόλεμος δά.
 Τὸ δικό μας ὡστόσο τ' ἀφήνω·
 γιὰ τὰ δόλια κορίτσια πονῶ ποὺ γερνοῦν
 μὲς στὶς κάμαρες χρόνια κλεισμένα.
Πρ.— Δὲ γερνοῦνε καὶ οἱ ἄντρες;
Λ.— *Aύτὸ μὴν τὸ λές,*
 μά τὸ θεό, καὶ δὲν εἶναι τὸ ἵδιο.
 “Οταν ὁ ἄντρας γυρίσει, καὶ μ' ἄσπρα μαλλιά,
 παίρνει ἀμέσως κοπέλα, ψικρούλα·
 μὰ ὁ καιρὸς τῆς γυναίκας γιὰ λίγο βαστᾶ
 δὲν τὴ θέλει κανένας, καὶ κάθεται αὐτὴ
 μελετώντας οἰωνούς καὶ σημάδια.

"Επειν" ἀπὸ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Πρόβουλου καὶ τὸ κλείσιμο τῶν γυναικῶν ξανὰ στὴν Ἀκρόπολη οἱ δυὸ Χοροὶ τραγουδοῦν ἔνα ἀμοιβαῖο τραγούδι μὲ ἀμοιβαῖες φοβέρες.

Η ΕΡΩΤΙΚΗ ΑΠΕΡΓΙΑ (706—979). Ὡστόσο ἡ ἐρωτικὴ ἀποχὴ γρήγορα γίνεται ἀνυπόφορη καὶ γιὰ τὰ δυὸ φύλα. Τὸν καημὸ τῶν γυναικῶν δείχνει πρῶτα ὁ ποιητὴς σὲ μὰ σκηνῆς που παίρουνε μέρος ἡ Κορυφαία (Κορ.), ἡ Λυσιστράτη (Λ.) καὶ τέσσερεις γυναῖκες (Α', Β', Γ', Δ').

"Ἡ Λυσιστράτη βγαίνει ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη" φαίνεται πολὺ στενοχωρημένη.

Κορ.—

"Ω τοῦ ἔργου καὶ τοῦ σχέδιου κυβερνήτρα,
γιατὶ κατσουφιασμένη ἐδῶ μοῦ βγῆκες;

Λ.—Γυρίζω ἐδῶ κι ἔκει ἀγαναχτισμένη
γιὰ πράξεις γυναικῶν κακῶν, γυναίκεια
μυσλά.

Κορ.—Τί λέσ, τί λέσ;

Λ.—¹ Αλήθεια, ἀλήθεια.

Κορ.—Πές τί κακὸ συμβαίνει· εἴμαστε φίλες.

Λ.—Ντροπὴ νὰ πεῖς, βαρὺ καὶ νὰ σωπάσεις.

Κορ.—Τὴ συμφορὰ μὴν κρύψεις ποὺ μᾶς βρήκε.

Λ.—Νά, μὲ δυὸ λέξεις : γιὰ ἔρωτα διψοῦμε.

Κορ.—"Ω Δία !

Λ.—Τὶ τὸν φωνάζεις ; "Ετσ' εἰν" ἡ κατάσταση.

Δὲν εἶμαι πιὰ σὲ θέση, ἀπὸ τοὺς ἄντρες
μακριὰ νὰ τὶς κρατήσω· μοῦ τὸ σκᾶνε.

Στοῦ Πάνα τῇ σπηλιᾷ¹ τὴ μιὰ τους πιάνω
—νά, τώρα δά—τὴν τρύπα νὰ πλαταίνει,
μὲ μακαρὰ τὴν ἄλλη νὰ γλιστράει,
ν' αὐτομολεῖ τὴν τρίτη² καὶ μιὰν ἄλλη,
ποὺ ἀπάνω σὲ . . . στρουθὶ σκοπὸ εἶχε κάτω
στοῦ Ὁρσίλοχου² τὸ σπίτι νὰ πετάξει,

1. Ποὺ ήταν στὴ βορινὴ πλευρὰ τῆς Ἀκρόπολης· ἡ γυναικαίας τοιγε τὴν τρύπα τῆς σπηλιᾶς, γιὰ νὰ χωρέσει νὰ φύγει.

2. Ο Ὁρσίλοχος ήταν κάποιος γυναικάς τῆς ἐποχῆς.

τὴν πιάνω ἀπ' τὰ μαλλιά καὶ τὴν τραβάω.
Καὶ ποιὰ ἀφορμὴ δὲ βρίσκουν γιὰ νὰ πᾶνε
στὰ σπίτια τους! Νά μιὰ ποὺ ἔδω σιμώνει.

"Ἐ σύ, ποῦ τρέχεις;

A'— Σπίτι μου θὰ πάω.
Γιατὶ κάτι μαλλιά ἀπ' τὴ Μίλητο ἔχω
ποὺ δ σκόρος μοῦ τὰ τρώει.

A.— Ποιὸς σκόρος; Πίσω!
A'— Μὰ δὲ θ' ἀργήσω, μά τὶς δυὸς τὶς θεές·
μιὰ στιγμὴ νὰ τ' ἀπλώσω καὶ γυρίζω.

A.— Γιά κάτσε δῶ καὶ τ' ἀπλωμα ἀφησέ το.

A'— Νὰ χάσω τὰ μαλλιά μου;

A.— "Αν εἶν' ἀνάγκη.
Μιὰ ἄλλη γυναίκα βγαίνει ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη,

B'— "Α, ή δόλια, π' ἀξεφλούδιστο ἔχω ἀφήσει
τ' ἀμοργιανὸ λινάρι μου.

A.— Νά κι ἄλλη
ποὺ πάει γιὰ τ' ἀξεφλούδιστο λινάρι.
Γιά κάνε πίσω.

B'— Μά τὴ Φωτοκράτα¹,
νὰ τὸ χτυπήσω μιὰ καὶ θὰ 'ρθω ἀμέσως.

A.— Ἀχτύπητο ἀσ' το· σὰν ἀρχίσεις τέτοια,
θὰ 'ρθοῦνε κι ἄλλες νὰ γυρεύουν τὸ ὕδιο.

Παρουσιάζεται τρίτη γυναίκα, κρατώντας τὴν κοιλιά της.

G'— Σεβάσμια Εἰλείθυια², κράτα μού το ὅς νὰ 'ρθω
σὲ μέρος ποὺ βολεῖ νὰ τὸ γεννήσω³.

A.— Τί ψάλλεις;

G'— Θὰ γεννήσω τώρ' ἀμέσως.

A.— Μὰ ἔχτες ἐσύ δὲν ἥσουν γγαστρωμένη.

G'— Μὰ σήμερα εἰμαι. Λυσιστράτη μου, ἀσε
νὰ τρέξω στὴ μαμμῆ.

A.— Τί σαλιαρίζεις;

Τῆς πασπατεύει τὴν κοιλιά.

Βρέ, τί 'ναι τοῦτο τὸ σκληρό;

G'— 'Αγοράκι.

1. Φωτοκράτα, φωσφόρος, ηταν ἡ Ἐκάτη.

2. Θεὰ τοῦ τοκετοῦ.

3. Ἡταν ἀσέβεια νὰ γεννήσει στὴν Ἀκρόπολη.

Δ.—Μπά, μά τὴν Ἀφροδίτῃ χάλκωμα εἶναι·
φαίνεται γιά νὰ δῶ! Τῆς ἀνοίγει τὸ φόρεμα.

Γελοία! Τὸ κράνος
τῆς θεᾶς φοροῦσες κι ἔλεγες πώς εἶσαι
ἔγκυα.

Γ'— Μὰ ναί, σοῦ δρκίζομαι, εἶμαι.

Δ., δείχνοντας τὸ κράνος. Τότες
αὐτὸ τί θέλει;

Γ'— "Αν μ' ἔπιαναν οἱ πόνοι
στὴν Ἀκρόπολη ἀπάνω, θὰ γεννοῦσα
στὸ κράνος μέσα, σὰν τὰ περιστέρια.

Δ.—Τί λέει; Προφάσεις. Φῶς φανάρι. Κάτσε
καὶ τ' ἀμφιδρόμια πρόσμενε τοῦ . . . κράνους¹.
Βγαίνει τέταρτη γυναίκα.

Γ'—Οὕτε ὅπνο στὴν Ἀκρόπολη δὲν ἔχω
ἀφότου εἶδα τὸ φίδι, τὸ στοιχειό της².

Δ'—Κι οἱ κουκουβάγιες ποὺ ὅλο χουχούτζουν
στὶς ἀυπνίες μὲ τάραξαν τὴ δόλια.

Δ.—Πάψτε τὰ παραμύθια, εὔλογημένες.
Τοὺς ἄντρες σας ποθεῖτε ἐμᾶς ἐκεῖνοι
δὲ μᾶς ποθοῦνε, λέτε; Μαῦρες νύχτες
περνοῦνε. Μὰ βαστάξτε, ἀγαπητές μου,
καὶ κάντε ὑπομονὴ λιγάκι ἀκόμα.
Γιατ' εἶν' ἔνας χρησμὸς ποὺ λέει δικιά μας
πώς εἶναι ἡ νίκη, ἀν μείνουμε ἐνωμένες.
Ίδού δὲ χρησμός.

Γ'— Τί λέει;

Δ.— Σωπάστε. Ἀκοῦστε.
Διαβάζει.

Οἱ χελιδόνες σὰν πᾶνε μαζὶ μουλωχτὲς σ' ἔναν τόπο
ἀπ' ἀγριοκόροους πέρα, μὴν πάει καὶ τὶς γγίξουν, θὰ πάψουν
οἱ συμφορές τότε πιά, τ' ἀποπάνω θὰ βάλει ἀποκάτω³.

1. Λέει καὶ ἀντὶ νὰ πεῖ βρέφος, ἀφοῦ ἡ κοιλιά της
ἡταν φουσκωμένη ἀπὸ τὸ κράνος καὶ ὅχι ἀπὸ ἔγκυμοσύνην, τὰ ἀμ-
φιδρόμια της γιορτή ποὺ γινόταν πέντε ἡ δέκα μέρες ἔπειται
ἀπὸ τὴ γέννα.

2. Κατὰ μιὰ παμπάλαιη πίστη φύλακας τῆς Ἀκρόπολης ἡταν
ἔνα ιερὸ φίδι ποὺ κατοικοῦσε στὸ Ἐρέγθειο.

δ ἀψηλοβρόντης ὁ Δίας . . .

Γ' —

"Ωστ' ἐμεῖς ἀποπάνω θὰ πᾶμε;

Δ. — *Μ'* ἂν χωριστοῦνε κι ἀνοίξουν φτερά οἱ χελιδόνες καὶ φύγουν
ἀπ' τὸν ἵερὸ τὸ ναό, τότε πιὰ δὲ θὰ ὑπάρχει κανένα
πιὸν ντροπιασμένο πουλί, πιὸ ξετσίπωτο σ' ὅλο τὸν κόσμο.

Γ' — *Εἶν'* ὁ χρησμὸς ξεκάθαρος. "Ω θεοί μου.

Δ. — *Τὸ* παιδεμα λοιπὸν μὴ μᾶς κουράσει
κι ὃς μποῦμε. Ντροπή θά 'ναι, ἀγαπητές μου,
νὰ γίνουμε προδότρες τοῦ χρησμοῦ.

"Ολες οἱ γυναῖκες μπαίνουν στὴν Ἀκρόπολη.

"Αν οἱ γυναῖκες ἔχουν τὴν Λασιστράτη, νὰ τὶς συγκρατεῖ
μὲ τὴν ἐπιβόλη τῆς καὶ μὲ τὴν ἀκοίμητη παρακολούθηση, οἱ
ἄντρες δὲν ἀντέχουν πιά. "Ερχεται πρῶτα ὁ Κινησίας, ὁ ἄντρας
τῆς Μυρρίνης, καὶ θερμοπαρακαλεῖ τὴν γυναίκα του νὰ τοῦ χα-
ρίσει τὴν ἀγάπη της σύμπρωνα πιόλα μὲ τὸ συζυγικό της χρέος.
"Η πονηρὴ Μυρρίνη, δασκαλεμένη κι ἀπὸ τὴν ἀρχηγίνα, κάνει
πὼς δέχεται, βρίσκει στὸ ἀναμεταξὺ τὴν εὐκαιρία νὰ τοῦ μαλή-
σει γιὰ τὴν εἰρήνη, τὸν φέρνει στὸ ἀρχότατο σημεῖο τοῦ πόθου
κι ἔπειτα τὸν ἀφήνει στὰ κούνια τοῦ ιουτροῦ.

Η ΝΙΚΗ ΤΗΣ ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗΣ (980—1318). Τῶν ἀν-
τρῶν τὸ λύγισμα καὶ ἡ ἀπελπισία ἐκδηλώνονται τότε διμαδικά.
"Ερχεται στὴν Ἀθήνα ἔνας Λακεδαιμόνιος κήρυκας, βρίσκει
ἔναν πρύτανη καὶ τοῦ ἀνακοινώνει πὼς οἱ συμπολίτες του ὑπο-
φέρουν, γιατὶ οἱ γυναῖκες τους, δασκαλεμένες ἀπὸ τὴν Λαμπιτώ,
δὲν τοὺς ἀφίνουνε νὰ τὶς πλητσάσουν καὶ ἀπαιτοῦν ἀπ' αὐτοὺς
νὰ σταματήσουν τὸν πόλεμο. "Ο πρύτανης ζητᾷ νὰ στείλουν οἱ
Λακεδαιμόνιοι ἔξουσιοδοτημένους ἀντιπροσώπους γιὰ διαπρα-
γματεύσεις, γιατὶ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὑποφέρουν, καὶ προσθέτει
πὼς θὰ κάμει εἰσήγηση στὴ Βουλὴ νὰ δρίσει κι αὐτὴ τοὺς ἀντι-
προσώπους τῆς Ἀθήνας. Τότε μαλακώνουν καὶ οἱ δύο Χοροί, δ
Κορυφαῖος τῶν ἀντρῶν ἔρχεται πὼς πανοῦκλες εἶναι οἱ γυναῖκες,
ἀναγνωρίζει διμως πὼς χωρὶς αὐτὲς τὶς πανοῦκλες δὲν μποροῦνε
νὰ κάμουν,

οὔτε σὺν πανωλέθροισιν οὔτ' ἄνευ πανωλέθρων,

συμφιλιώνονται καὶ σχηματίζοντας μιὰ δύμαδα τραγουδοῦν ὅλοι μαζί.

“Οταν ἀργότερα ἔρχονται οἱ Σπαρτιάτες πληρεξούσιοι, ὁ πρόεδρος τῶν Ἀθηναίων ἀντιπροσώπων πρύτανης στέλνει καὶ φωνάζει τῇ Λυσιστράτῃ, γιατὶ ἔχει καταλάβει πώς μόνον αὐτῇ εἰναι ἕκανή γὰ τοὺς συμβιβάσει. Ἔρχεται ἡ Λυσιστράτη καὶ στέκεται στὴν μέση. Καλεῖ τὴν Διαλλαγή, μιὰ ὁραιότατη κοπέλα ποὺ προσωποποεῖ τὴν συμφιλίωση, καὶ τῆς λέει νὰ φέρει κοντά της τοὺς ὅς τώρα ἀντιπάλους. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν Λυσιστράτη παίρνουν αὐτοὶ θέση καὶ ἡ ὑπέροχη γυναίκα τοὺς μιλεῖ μὲν αὐτὸν τὸν τρόπο.

Σταθεῖτε δῶθε, Λάκωνες, κοντά μου
καὶ δῶθε ἐσεῖς. Τὰ λόγια μου προσέξτε.
Εἴ μαι γυναίκα, μὰ ἔχω νοῦ καὶ γνώση.
Ἐξὸν ἀπὸ τὴν κρίση ποὺ ἔμφυτη ἔχω
μορφώθηκα ἀπ’ τὰ λόγια τοῦ πατέρα μου
κι ἄλλων γερόντων ποὺ ἔχω ἀκούσει ὅς τώρα.
Μιὰ ποὺ σᾶς βρήκα ἐδῶ μπροστά μου, θέλω
νὰ σᾶς μαλάσω δίκια καὶ τοὺς δυό σας
πού, ἐνῶ στὴν Ὁλυμπία, στὶς Θερμοπύλες
καὶ στὴν Πυθώ¹ —πόσα ἄλλα θά μποροῦσα
μέρη νὰ πῶ, ἀν ἐμάκραινα τὸ λόγο! —
ραντίζετε βωμούς ἀπὸ ἐν’ ἀγιάσμα
σὰ μιᾶς γεννιᾶς παιδιά, χαλάτε καὶ ἄντρες
καὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδας μας, ἐνῶ
μὲ βάρβαρο στρατὸ οἱ ἔχθροι κοντά ’ναι.
Τοῦ λόγου μου εἶν’ αὔτὸ τὸ πρῶτο μέρος.

“Ἐνῶ ὁ Ἀθηναῖος πρύτανης κοιτάζει μὲ πόθο τὴν ὁραιά
Διαλλαγή, ἡ Λυσιστράτη γυρίζει πρὸς τοὺς Λάκωνες.

Λάκωνες —πρὸς ἐσᾶς γυρίζω τώρα—
δὲν ξέρετε πώς κάποτε ἀπ’ τὴν Σπάρτη

1. Πυθώ είναι οἱ Δελφοί.

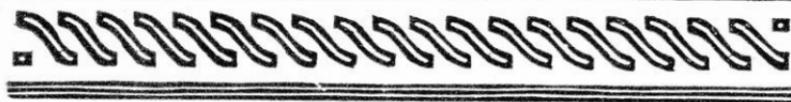
ἥρθε στὴν πόλη τούτη δ Περικλείδας
καὶ ὡχρός, μέσα στὴν κόκκινη στολὴ του¹,
κάθισε στοὺς βωμοὺς τῆς σὰν ἵκέτης
στρατὸ ζητῶντας; Ἡ Μεσοήνη τότε
σᾶς πίεζε κι ἔσεινε ό θεός τὴ γῆ σας.
Κι δ Κίμωνας μὲ τέσσερεις χιλιάδες
δόπλιτες πῆγε κι ἔσωσε τὴ Σπάρτη.
Κι ἔπειτ' ἀπὸ μιὰ τέτοια εὐεργεσία
τῶν Ἀθηναίων, ρημάζετε τὴ γῆ τους;

Παλιὰ εἶναι ή ἴστορία ποὺ θυμίζει ή Λυσιστράτη. Στὰ 464
ἔγινε δ σεισμὸς ποὺ ἔφερε ἀλήθεια μεγάλες καταστροφὲς στὴ
Σπάρτη καὶ ποὺ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στοὺς εἴλωτες τῆς Μεσση-
νίας νὰ ξεσηκωθοῦν ἐναντίον τῶν ἀφεντάδων τους. Ἀκόμα πιὸ
παλιὰ (510) εἶναι ή ἐνεργεσία τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Ἀ-
θηναίους, γιὰ τὴν ὅποια μιλεῖ παρακάτω.

Τώρα, Ἀθηναῖοι, ἔσεῖς —ἀθώους θαρρεῖτε
θά σᾶς κηρύξω; —δὲν τὸ ξέρετε ὅτι,
τότε ποὺ σκλαβοσκούτια ἔσεῖς φορούσατε,
οἱ Λάκωνες μὲ τ' ἄρματά τους ἥρθαν,
σκοτώσαν ἔνα πλήθος Θεσσαλούς,
πολλοὺς τοῦ Ἰππία συντρόφους καὶ συμμάχους,
κι ὡς μόνοι σας βοηθοὶ τὴ μέρα ἐκείνη
σᾶς λευτερώσαν καὶ μὲ κάπα δλόμαλλη
τὸ δῆμο σας ξανάντυσαν καὶ πάλι;

Τὰ δυὸ μέρη προβάλλουνε μερικὲς ἑδαφικὲς ἀξιώσεις χρη-
σιμοποιώντας τὸ ὕδατο σῶμα τῆς Διαλλαγῆς γιὰ... γεωγρα-
φικὸ χάρτη, μὰ ή Λυσιστράτη συμβουλεύει ἀμοιβαῖες ὑποχωρή-
σεις καὶ τοὺς συμφυλιώνει. Ἀκολουθεῖ συμπόσιο ποὺ παραθέ-
τουν οἱ γυναικες στὴν Ἀκρόπολη, καὶ ή κωμῳδία τελειώνει μὲ
χοροὺς καὶ τραγούδια, ἀθηναίικα καὶ σπαρτιατικά.

1. Φοινικὶ δα φοροῦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι στρατιωτικοί.

ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΑΖΟΥΣΑΙ

ΘΕΣΜΟΦΟΡΑ ἦταν ἡ Δήμητρα, γιατὶ, μὲ τὸ νὰ διδάξει τοὺς ἀνθρώπους τὴν γεωργία καὶ νὰ φέρει ἔτσι, ἔπειτ' ἀπὸ τὴν νομαδικὴν ζωήν, μιὰ καινούρια κατάσταση στὸν κόσμο, καθιέρωσε τοὺς θεσμοὺς τῆς συγκροτημένης ἀνθρώπινης κοινωνίας. Κοντά στὴ Δήμητρα ὀνομάστηκε θεσμοφόρος καὶ ἡ κόρη της ἡ Περσεφόνη. Στὴν Ἀθήνα οἱ δυὸ θεσμοφόρες θεές εἶχαν τὸ ναό τους, τὸ Θεσμοφόριον (ἀργότερα καὶ Θεσμοφορεῖον), καὶ ἡ γιορτή τους, τὰ Θεσμοφόρια, βαστοῦσε τρεῖς ἡμέρες. Τὴν δεύτερη μέρα, μέρα νηστείας, οἱ γυναικες ποὺ θεσμοφορίαζαν, οἱ θεσμοφοριάζουσες, γύρωταξαν μόνες μέσα στὸ ναό, καὶ στοὺς ἄντρες ἀπαγορευόταν αὐτηροῦ νὰ πλησιάσουν.

Γυναικες ποὺ γιορτάζουν τὰ Θεσμοφόρια ἀποτελοῦν τὸ Χορὸ τῆς κομιδίας ποὺ θὰ ἔχεται σούμε καὶ ἀπ' αὐτὸ εἶναι ὁ τίτλος της. Παίχτηκε τὴν ἵδια χρονιὰ ποὺ παίχτηκε ἡ Αυσιστράτη, στὰ 411. Δὲν εἶναι βέβαιο, εἶναι ὅμως πολὺ πιθανὸ πὼς ἡ Αυσιστράτη παίχτηκε στὰ Λήγαια καὶ οἱ Θεσμοφοριάζουσες δυὸ μῆνες ἀργότερα, στὰ Διονύσια.

Σάτιρα τοῦ Εὑριπίδη χαρακτηρίζεται συνήθως ἡ κομιδία αὐτῆ, ὅπως ὅμως θὰ φανεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάλυσή της, ὁ χαρακτηρισμὸς σάτυρα εἶναι ὑπερβολικὰ καὶ ἀταίριαστα βαρύς. Ὁ Ἀριστοφάνης τὸν πειράζει βέβαια τὸν Εὑριπίδη, μὰ καθαυτὸ βαρὺ πείραγμα δὲν ὑπάρχει στὸ ἔργο τοῦτο κανένα, καὶ ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴ λεγόμενη σάτιρα ὁ μεγάλος τραγικὸς δὲ βγαίνει καθόλου μειωμένος, ἀπεναντίας μάλιστα. Βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ βάλει σὲ ἐνέργεια διάφορα κωμικὰ μέσα γιὰ νὰ σώσει ἔνα συγγενή του, ποὺ γιὰ κάρη του κινδύνεψε, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς τοῦ Εὑριπίδη δὲ θὰ τοῦ ἄρεσε νὰ τοῦ ἀποδίδουν τέτοιες πονηριές, ποὺ δὲν τοῦ ταίριαζαν κιόλας, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως τὸ θάρρος ποὺ δείχνει, ἡ ἐφευρετικότητά του καὶ ἡ ἐπιμονή του νὰ βγάλει, μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς του, τὸν ἀνθρωπό του ἀπὸ τὴν τραγικὴ θέση, ὅπου ἔπεσε, χωρὶς ἄλλο τὸν τιμοῦν.

Ἡ κωμῳδία ἔκεινάει ἀπὸ τὴν προύποθεση πὼς δὲ Εὐριπίδης ἦταν μισογύνης. Ἡταν δῆμως; Ὅτι συχνὰ στὶς τραγῳδίες του —στὰ σημεῖα προπάντων ἐκεῖνα δποὺ ή σοφιστικὴ ἐπιδραση καὶ τὸ γενικότερο πνεῦμα τῆς ἑποκῆς του ἐκδηλώνονται σὲ ὑποστήριξη ἀντίθετων «θέσεων» ἀπὸ δυὸ ή περισσότερα πρόσωπα τοῦ ἔργου—ἀκούονται γιὰ τὶς γυναικεῖς λόγια πικρά, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Μὰ δ, τι λέει ἔνα πρόσωπο δράματος τὸ λέει καὶ τὸ παραδέχεται δὲ ποιητής του; Θὰ ἦταν μεγάλη ἀφέλεια νὰ τὸ πιστέψει κανείς. Ἐπειτα πειραχτικά λόγια γιὰ τοὺς ἄντρες δὲ λέγονται; Πολλὰ καὶ χειρότερα ἔσως. Ο Εὐριπίδης ἔπλασε μερικὲς γυναικεῖς μορφὲς ποὺ στέκονται στὶς κορυφὲς τῆς ἀνθρωπιᾶς καὶ τῆς ψυχικῆς εὐγένειας. Πῶς μπορεῖς νὰ πεῖς μισογύνη ἔναν ποιητὴ ποὺ πίστευε πὼς μέσα στὴν ψυχὴ τῆς γυναικας μποροῦσε νὰ ὑπάρξουν αἰσθήματα σὰν αὐτὰ ποὺ λάμπουν στὶν ψυχὴ μιᾶς Ἀλκηστῆς, μιᾶς Μακαρίας, μιᾶς Αἴθρας, μιᾶς Εὐάδνης, μιᾶς Ἰφιγένειας; Μὰ οἱ γυναικεῖς τῆς Ἀθήνας —ἔτσι φαντάζεται δὲ Ἀριστοφάνης—είναι ἔξαρχοι μένεις ἐναντίον τοῦ Εὐριπίδη, γιὰ τὶς κατηγορίες ποὺ λέει γι' αὐτές, καὶ οἱ Θεσμοφοριάζουσες σ' αὐτὸς στηρίζονται. Ας δοῦμε πῶς πλέκονται.

ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΑΓΑΘΩΝΑ (1—279). Ο Εὐριπίδης είναι πολὺ ἀνήσυχος. Ἐμαθε πὼς οἱ γυναικεῖς είναι ἀποφασισμένες, σήμερα ποὺ θὰ είναι μόνες στὸ ναὸ τῶν θεσμοφόρων, νὰ κάμουν ἐκεῖ μιὰ σύσκεψη καὶ νὰ κρίνουν τί ποινὴ νὰ ἐπιβάλουν στὸν ποιητὴ ποὺ τόσο τὶς κακολογεῖ. Ο κίνδυνος είναι μεγάλος. Ἐνα μέσα σωτηρίας σκέφτεται δὲ δύστυχος μέσα στὴν ἀμηχανία του. Νὰ βάλει ἔνα φίλο του νὰ ντυθεῖ γυναικά καὶ ν' ἀναλάβει τὴν ὑπεράσπισή του στὴ συνέλευση τῶν γυναικῶν. Ἐτσι ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ γλιτώσει. Ποιὸν δῆμως νὰ βάλει; Ο νοῦς του πηγαίνει στὸ νέο τραγικὸ ποιητὴ Ἀγάθωνα. Συνάδελφός του είναι κι ἔπειτα ἔχει πιθανότητες περισσότερες ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ μὴν ἀναγνωριστεῖ, γιατὶ είναι «εὐπρόσωπος, λευκός, ἔξυρημένος, γυναικόφωνος, ἀπαλός, εὐπρεπῆς ἵδεῖν». Ο Εὐριπίδης, συνοδεμένος ἀπὸ ἔνα συγγενή του γέρο καὶ κουτσό, πηγαίνει νὰ τὸν βρεῖ σπίτι του. Ο Ἀγάθωνας παρουσιάζεται μὲ τὸ ἐκκύκλημα, ἀπαλὰ γερμένος σ' ἔνα κρεβάτι, μὲ φόρεμα κροκωτὸ (ἀραχνούφαντο καὶ σὲ χρῶμα ζα-

φροῦς) καὶ περιτριγυνισμένος ἀπὸ εἴδη γυναικειας τουαλέτας. Ἐκεῖ στὸν ἥλιο συνθέτει καὶ προβάρει ἔνα χορικὸ τραγούδι μιᾶς τραγωδίας ποὺ ἔχει τώρα στὰ σκαμά. Τὸ τραγούδι του εἶναι ὅλο γλύκες καὶ σιρόπια, καὶ ὁ Ἰδιος ἐξηγεῖ πώς γι' αὐτὸ ἵσια εἶναι ντυμένος σκεδὸν σὰ γυναικά, γιατὶ τὸ ἔργο ποὺ γράφει εἶναι κάθε ἄλλο ἀρρενωπό, καὶ ὁ πινητῆς πρέπει, λεει, νὰ φυθμίζει τοὺς τρόπους του ἀνάλογα μὲ τὸ δράμα ποὺ συνθέτει.

Τὴν ὑπηρεσία, ποὺ τοῦ ζητᾶ ὁ Εὑριπίδης, ὁ Ἀγάθωνας ἀρνιέται νὰ τὴν προσφέρει, γιατὶ φοβᾶται. Τότε ὁ συγγενής τοῦ Εὑριπίδη, ἀπὸ ἀγάπη πρὸς αὐτόν, προσφέρεινται νὰ ντυθεῖ γυναικά καὶ νὰ πάει αὐτὸς στὴ σύναξη τῶν γυναικῶν, ἃν καὶ εἶναι πολὺ ἀκατάλληλος γι' αὐτὸ τὸ ρόλο. Καὶ γίνεται ἡ μεταφίεσή του. Τὰ γυναικεῖα φορέματα καὶ ἄλλα εἴδη ποὺ χρειάζονται τὰ δανείζει πρόθυμα ὁ Ἀγάθωνας· ὁ Ἰδιος δίνει καὶ ξυράφι νὰ τὸν ξυρίσουν. (Τὰ ξυράφια ἔκεινη τὴν ἐποχὴ στὴν Ἀθήνα τὰ εἰχαν οἱ γυναικεῖς καὶ δσοι τοὺς ἔμοιαζαν καὶ ὅχι οἱ σωστοὶ ἀντρες.) Φεύγουν τότε ὅλοι, ἀφοῦ ὁ Εὑριπίδης ἔδωσε στὸν πρόθυμο συγγενή του τὴν ἔνορκη διαβεβαίωση πώς, ἀν τοῦ ἔρθουν ἀναποδιές, αὐτὸς θὰ κοιτάξει μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν σώσει.

ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΣΤΟ ΘΕΣΜΟΦΟΡΕΙΟ (279—573). Ἡ σκηνὴ ἀλλάζει. Βρισκόμαστε στὸ Θεσμοφορεῖο, ὅπου οἱ θεσμοφοριάζουσες, ὁ Χορός, ἔχουν κιόλα συγκεντρωθεῖ. Ἔρχεται ὁ Συγγενής, ντυμένος γυναικά. Τὸν ἀκριλούθει μιὰ σκλάβια κρατώντας ἔνα πανέρι, μὲν ἔνα γλύκισμα μέσα, γιὰ νὰ τὸ προσφέρει στὶς θεές. Ὁ Συγγενής προσεύχεται κι ἔπειτα παίρνει κατάλληλη θέση, γιὰ νὲ ἀκούει ἔκεινες ποὺ θὰ μιλήσουν. Τὴ γυναικά ποὺ τὸν συνόδεψε τῇ στέλνει πίσω, γιατὶ οἱ σκλάβοι δὲν ἔπιτρέπεται, λέει, νὲ ἀκοῦν τοὺς λόγους. Καὶ ἀρχίζει ἡ συνεδρία. Ἡ σκηνὴ εἶναι στὸ σύνολό της παρωδία ἔκεινων ποὺ γίνονταν στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου. Λαβαίνουν σ' αὐτὴ μέρος μιὰ γυναικά ποὺ ἔχετελεῖ χρέη ιέρειας καὶ κήρυκα (Γ.), δυὸ ἄλλες γυναικεῖς (Α' καὶ Β'), ὁ Χορός (Χ.) καὶ ὁ Συγγενής τοῦ Εὑριπίδη (Σ.).

Γ.—Σιωπή, σιωπή! Δεηθεῖτε στὶς δυὸ θεσμοφόρες, καὶ στὸν

Πλούτο, καὶ στὴν Καλλιγένεια¹, καὶ στὴ Λεβεντοθρόφα², καὶ στὸν Ἐρμῆ, καὶ στὶς Χάριτες, ἡ σύναξη αὐτὴ καὶ ἡ συγκέντρωση ἡ σημερινὴ νὰ γίνουνε μὲ τὸν ὠραιότερο καὶ καλύτερο τρόπο, μὲ πολλὲς ὀφέλειες γιὰ τὴν πόλη τῶν Ἀθηναίων, καὶ μὲ καλὴ τύχη γιὰ σᾶς τὶς ἔδιες. Καὶ ὅποια ἐνεργεῖ καὶ λέει τὰ πιὸ σωστὰ γιὰ τὸ δῆμο τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν γυναικῶν, αὐτὴ νὰ ὑπερισχύσει. Αὐτά δεηθεῖτε, καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό σας κάθε καλό. Ἰὼ παιάνα, ἵὼ παιάνα, ἵὼ παιάνα!

X.—"Ἔτσι νὰ γίνει· καὶ τῶν θεῶν
τὸ γένος ἱκετεύουμε
τὴ δέηση τούτη μὲ χαρὰ
νὰ τὴν ἀκούσουν καὶ νὰ ῥθοῦν.
"Ω Δία, τρανό σου τ' ὄνομα,
κι ὃ μὲ τὴ λύρα τὴ χρυσὴ
τῆς Δῆλος ἄρχε τῆς Ἱερῆς,
κι ὃ ἐσύ, παντοκρατόρισσα
παρθένα, χρυσοδόρατη
κι ἀστραπομάτα, ποὺ ἔδρα σου
πόλη ἔχεις μυριοζήλευτη,
ἔλσα σ' ἐμᾶς· ἔλσα κι ἐσύ,
τῆς χρυσομάτας τῆς Λητῶς
βλαστάρι, ἀγριμοφόνισσα
μὲ τὰ πολλὰ τὰ δνόματα·
κι ὃ Ποσειδώνα σεβαστέ,
τοῦ πέλασου, τῶν κυμάτων θεέ,
τὸν πολυσάλευτο ἄφησε,
τὸν ψαροσύγχναστο βυθό,
μαζί καὶ τοῦ θαλασσινοῦ
Νηρέα οἱ κόρες, μὰ κι ἐσεῖς
ὦ Νύμφες βουνοπλάνητες.
"Ἄς συνοδέψει τῆς χρυσῆς
λύρας ὁ ἀχός τὶς δεήσεις μας·
καὶ νὰ ἔγει πέρα σὲ καλὸ

1. Καλλιγένεια, ἡ Δήμητρα.

2. Λεβεντοθρόφα (Κουροτρόφος). ἔδω ἡ Γῆ.

ἡ σύναξη ποὺ κάνουμε
οἱ Ἀθηναῖες κυράδες.

Γ.—Προσευχηθεῖτε στοῦ Ὄλυμπου, στῆς Δῆλος
καὶ στῶν Δελφῶν τοὺς θεοὺς καὶ τὶς θεές.
Προσευχηθεῖτε καὶ στοὺς θεοὺς τοὺς ἄλλους.
“Ἄν τὸ κακὸ κανεὶς τοῦ δήμου θέλει
τῶν γυναικῶν, ἀν πάει νὰ παζαρέψει
ἢ μὲ τὸν Εὐριπίδη ἢ μὲ τοὺς Μῆδους
γιὰ τὸ κακὸ τῶν γυναικῶν, ἀν ἔνας
ἔχει στὸ νοῦ του τύραννος νὰ γίνει
ἢ νὰ βοηθήσει νὰ γυρίσει πίσω
ὁ τύραννος, ἀν ἔνας μαντατέψει
γυναίκα ποὺ ἔμφανίζει γιὰ δικό της
ξένο μωρό, ἀν μιὰ δούλα, ποὺ ἡ κυρά της
τὴν ἔχει γιὰ μεσίτρα, πάει καὶ κάτι
στοῦ ἀφεντικοῦ τ' αὐτὶ σφυρίζει, ἀν κάποια
λέει ψεύτικα μαντάτα δόπου τὴ στέλνουν,
ἀν ἔνας ἐραστὴς μιᾶς παντρεμένης
τὴν ξεγελᾶ μὲ τὶς ψευτιές κι ἀπ' ὅσα
τάζει δὲ δίνει τίποτα, ἀν μιὰ γριὰ
στὸν ἀγαπητικὸ της δίνει δῶρα
ἢ ἀν μιὰ ἑρωμένη δέχεται κι ώστόσο
τὸ φίλο της προδίνει, ἀν ταβερνιάρης
κανεὶς ἢ ταβερνιάρισσα πουλάει
μὲ ξίκικα κανάτια καὶ κοτύλες,
νὰ πάει χαμένος εύχηθεῖτε μὲ δόλο
τὸ σπιτικό του· μὰ στὶς ἄλλες δλες
ἐσᾶς, οἱ θεοὶ πολλὰ καλὰ νὰ δώσουν.

Χ.—Μαζὶ ἵκετεύουμε κι ἔμεῖς
νὰ βγοῦνε σὲ καλὸ οἱ εὔκες
σωστές καὶ γιὰ τὴν πόλη μας
καὶ γιὰ τὸ δῆμο μας σωστές·
κι ἔτσι δπως πρέπει νὰ νικοῦν
δσες θὰ λέν τὰ πιὸ καλά·
ἀλλὰ δσες τοὺς ἐπίσημους
ὅρκους πατοῦν καὶ ξεγελοῦν
κι ἀπὸ συμφέρον κάνουνε
κακὸ στὶς ἄλλες ἢ ζητοῦν
τὸ νόμο νὰ γκρεμίσουνε

καὶ τὰ ψηφίσματα, καὶ λὲν
τὰ μυστικά μας στοὺς ἔχθρούς
ἢ γιὰ κακό τῆς χώρας μας
ἔδω τοὺς Μήδους κουβαλοῦν,
ἀθεόφοιβες λογιοῦνται αὐτὲς
καὶ βλάφτουν τὴν πατρίδα μας.
"Ω Δία μας παντοδύναμε,
κάμε νὰ γίνουν δλ' αὐτὰ
κι οἱ θεοὶ νὰ μᾶς παρασταθοῦν,
ἄν καὶ εἴμαστε... γυναῖκες.

Γ.—"Ολες ἀκούστε. Ἀπόφαση διαβάζω
τῆς γυναικοβουλῆς : Τότε ἡ Τιμόκλεια
ἥταν στὴν προεδρία· στὴ γραμματεία
ἡ Λύσιλλα· εἰσηγήθηκε ἡ Σωστράτη.
Τὴ μεσινὴ τῶν Θεσμοφόριων μέρα,
ποὺ ἀδειά μεγάλην ἔχουμε, νὰ γίνει
ἀπ' τὴν αὐγὴ συνέλευση, μὲ πρῶτο
θέμα της : τί νὰ πάθει ὁ Εὔριπίδης·
γιατὶ κατὰ τὴ σύμφωνη δλων γνώμη
εἰν' ἔνοχος.—Ποιά θέλει νὰ μιλήσει ;

Α'—'Ἐγώ.

Γ., δίνοντάς της ἔνα στεφάνι.

Φόρεσε τοῦτο πρὶν μιλήσεις.

X.—Σιγά, σωπάστε, προσοχή· νά, ξεροβήχει κιόλα·
τὸ συνηθοῦν οἱ ρήτορες· πολλὰ θά πεῖ, δπως μοιάζει.

Α'—Κυράδες μου, καμιὰ φιλοδοξία
δὲ μ' ἐσπρωξε τὸ λόγο νὰ ζητήσω·
ναί, μά τὶς δυὸ τὶς θεές· μὰ ἀπὸ καιρὸ
στενοχωριέμαι, ή δύστυχη, νὰ βλέπω
στὴ λάσπη νὰ μᾶς σέρνει ὁ Εύριπίδης,
δι γιός τῆς χορταροῦς, καὶ ν' ἀραδιάζει
πολλές γιὰ μᾶς, λογῆς λογῆς βρισιές.

Μᾶς πασαλείβει μὲ δσα σέρνει ἡ σκούπα.
Σὲ κάθε μιὰ εύκαιρια, ποὺ θὰ τοῦ τύχουν
θεατές, χοροὶ καὶ τραγῳδοί, ἀρχινάει
νὰ μᾶς συκοφαντεῖ· μᾶς ὀνομάζει
μπεκροῦδες καὶ προδότρες καὶ γλωσσοῦδες
καὶ μοιχαλίδες, λυσσασμένες γιὰ ἄντρες,

κορμιά χαμένα, τῶν ἀντρῶν πανοῦκλες.
 Κι ἔτσ' οἱ ἄντρες, ἀπ' τὸ θέατρο σὰ γυρίζουν,
 λοξὲς ματιές μᾶς ρίχνουντες καὶ ψάχνουν
 μὴν ἔχουμε κρυμμένον κάποιο φίλο.
 Καὶ τέτοιες πονηριές ἔχει διδάξει
 τοὺς ἄντρες μας, ποὺ τίποτ' ἀπὸ κεῖνα
 ποὺ ξέραμε δὲν εἴμαστε σὲ θέση
 νὰ κάνουμε πιὰ τώρα. "Αν μιὰ μας πλέκει
 στεφάνι, ἐρωτεύμενη εἶναι, σοῦ λένε.
 Πέφτει ἐν' ἀγγειὸ ἀπ' τὰ χέρια μιᾶς, ποὺ μέσα
 στὸ σπίτι πηγαινόρχεται, «γιὰ ποιὸν
 ἔσπασε ή χύτρα;» δ ἄντρας τῆς ρωτάει
 «γι ἡ τὸν Κορίνθιο ξένο, διχως ἄλλο!». "Αν ἀρρωστήσει ἔνα κορίτσι, ἀμέσως
 λέει δ ἀδερφός: «κ αθόλ ου δὲ μ' ἀρέσει
 τὸ χρῶμα τῆς». "Ας εἶναι. "Αν μιὰ γυναίκα
 ποὺ δὲν κάνει παιδιὰ θέλει ἔνα ξένο
 νὰ δείξει γιὰ δικό της, τὴν τσακώνουν·
 γιατὶ φυλᾶν ἀπὸ κοντὰ πιὰ οἱ ἄντρες.
 "Αλλη φορὰ οἱ κοπέλες βρίσκαν γέρους·
 τώρα ἔχει βάλει καὶ σ' αὐτοὺς μπισμπίλια
 καὶ πιὰ κανεὶς νὰ παντρευτεῖ δὲ θέλει,
 κι αἵτια αὐτός δ στίχος του ποὺ λέει·
 παίρνει γυναίκα δ γέρος; παίρνει ἀ-

[φέντρα.

Καὶ βάζουν ἑξαιτίας του τώρα οἱ ἄντρες
 μοχλούς στὰ γυναιτίκια μας καὶ βοῦλες
 καὶ μᾶς φυλᾶν, καὶ θρέφουντες, γιὰ σκιάχτρα
 τῶν ἀγαπητικῶν, μαντρόσκυλα. "Ομως
 αὐτὰ τὰ παραβλέπουμε μὰ τ' ἄλλο;
 "Ημασταν πρῶτα ἀφέντρες στὰ κελάρια
 καὶ βγάζαμε κρασί, λαδάκι, ἀλεύρι·
 τώρα κι αὐτὸς εἶν' ἀδύνατο· ἔχουν κάτι

1. Στὴ Σθενέβια τοῦ Εὐριπίδη ἡ Σθενέβοια ἀγαποῦσε τὸν Κορίνθιο Βελλεροφόντη καὶ ἀπὸ τὴν σαστισμάρα τῆς, ἐπειδὴ εἰχε σ' αὐτὸν τὸ νοῦ της, ἀφῆνε καὶ τῆς ἐπερτεῖ διτι κρατοῦσε στὰ χέρια τῆς.

μάγκικα, μυστικὰ κλειδάκια οἱ ἄντρες,
κάτι λακωνικὰ μὲ τρία δοντάκια¹:

"Αλλοτε μ' ἔνα τριώβολο μποροῦσες
νὰ βάλεις νὰ σοῦ φτιάξουν δαχτυλίδι
κι ἔτσι κρυφά νὰ ξεπορτίσεις· τώρα
σκουληκοφαγωμένες σφραγίδούλες
τοὺς ἔμαθε ὁ μπαγάσας ὁ Εύριπίδης
πάνω τους νὰ κρεμνοῦν². "Έχω τὴ γνώμη
λοιπὸν πῶς πρέπει νά 'βρουμε ἔναν τρόπο
νὰ τὸν ξεκάμουμε εἴτε μὲ φρεμάκια
ἢ μὲ ἄλλη τέχνη. Αὐτά τὰ λέω ἐμπρός σας
καὶ φανερά· μὲ τὴ γυναίκα ποὺ εἶναι
στὴ γραμματεία μας θὰ συντάξω τὰ ἄλλα³.

X.—Τετραπέρατη γυναίκα
κι εὔγλωττη! Καμιὰ ποτέ μου
πιὸ ἄξια ἔγώ δὲν ἔχω ἀκούσει.
· Οσα λέει εἶναι σωστά·
τὰ ξεφάχνισε ὅλα, ἀπ' ὅλες
τὶς πλευρές, τὰ ζύγιασε ὅλα
μὲς στὸ νοῦ της
καὶ μὲ σκέψη περισσὴ
βρήκε τόσα ἐπιχειρήματα λογῆς
κι ὅλ' ἀκριβολογημένα.
Κι ἔτσι τώρα ὁ Ξενοκλῆς⁴ ἀν παραβγεῖ,
τοῦ Καρκίνου ὁ γιός, μὲ δαύτη,
ὅλες σας θὰ κρίνετε δτὶ⁵
εἰν' ἀρλοῦμπες ὅσα λέει.

B'—Βγαίνω κι ἔγώ νὰ πῶ δυὸ λόγια μόνο.
Πολὺ σωστὰ τὰ χτυπησε ὅλα ἡ πρώτη·
ἔγώ θὰ ἐκθέσω δ, τι ἔχω πάθει ἡ Ἰδια.

1. "Ωστε δὲν μποροῦν οἱ γυναῖκες νὰ κάμουν ἀντικλείδια.

2. Πρότια οἱ γυναῖκες μποροῦσανε νὰ ἔχουν βοῦλες σὰν τῶν ἀντρῶν τους καὶ ξεπορτίζοντας νὰ ξανασφραγίζουν τὴν πόρτα ὅπως τὴν είχε σφραγίσει ὁ ἀντρας· μὰ τὶς σκουληκοφαγωμένες σφραγίδούλες δὲν μποροῦν νὰ τὶς μιμηθοῦν· ἢ σφραγίδα ἡταν σκαλισμένη πάνω στὸ δαχτυλίδι.

3. Καθιερωμένη ἐφραση στοὺς λόγους τῶν ρητόρων γιὰ πράματα ποὺ δὲν ἐπρεπε ν' ἀνακοινωθοῦν.

4. Τραγικὸς ποιητής.

Ό αντρας μου έμένα πέθανε στήν Κύπρο
 αφήγοντάς μου πέντε μικροπαίδια,
 πού πρώτα έγώ τά κουτσοζούσα, πλέκοντας
 στή μυρσιναγορά στεφάνια, κι ἔτσι
 ὅς πώς τά βολεύαμε· μάτωρα
 δουλεύοντας αύτός στίς τραγωδίες¹
 τούς ἄντρες τούς κατάφερε σὲ θεούς
 νὰ μὴν πιστεύουν καὶ τὸ ἀλισβερίσι
 ἔχει ἔτσι πέσει κάτω ἀπ' τὸ μισό².
 Λοιπόν νὰ τιμωρήσουμε προτείνω
 τὸν ἄντρα αὐτόν, γιατὶ ἄγρια τίς γυναικες
 τίς πολεμᾶ, δηπως εἶναι ἀναθρεμμένος
 μέσα στὰ χόρτα τ' ἄγρια³. Τώρα πάω
 στήν ἀγορά· γιατὶ εἴκοσι στεφάνια
 μοῦ παραγγείλαν κάποιοι νὰ τούς πλέξω.

X.—Ξυπνάδα πιὸ νόστιμη ἀκόμα
φανέρωσε τούτη ἀπ' τὴν πρώτη
μ' αὐτὰ ποὺ μᾶς εἰπε.

Τί στόμα! Μὲ γνώση βαθιά,
μυαλὸ τετραπέρατο,
τί λόγια ξεφούρνισε ἐπίκαιρα,
πολὺ πειστικὰ κι ὀλοκάθαρα!

Πρέπει γι' αὐτές
τίς προσβολές τιμωρία

νὰ τοῦ ἐπιβάλουμε ἀλήθεια σκληρή.

Σ.—'Αφοῦ μᾶς ψάλλει τόσα δὲ Εύριπίδης,
 ν' ἀγριεύετε μαζί του κι ἡ χολή σας
 νὰ βράζει φυσικὸ εἰν', ἀγαπητές μου.
 Κι ἔγώ—τρελὴ δὲν εἰμαι—τὸν μισῶ,
 νὰ χαρῶ τὰ παιδάκια μου. Μὰ πρέπει
 νὰ ξηγηθούμε ή μιά στήν ὄλλην μόνες

1. "Ἐκφραση τῆς γυναικάς τοῦ λαοῦ ποὺ μιλεῖ γιὰ τίς τραγωδίες, ὅπως εἶναι συνηθισμένη νὰ μιλεῖ γιὰ τὰ γνωστά της ἐπαγγέλματα, ὅπως λέμε ἐμεῖς «δουλεύει στὰ σύκα, στὰ καπνά» κλπ.

2. 'Αφοῦ ὅσοι δὲ σέβονται τοὺς θεούς δὲν ἀγοράζουν στεφάνια γιὰ τίς γιορτές τους· στεφάνια δημάρτινα γιὰ συμπόσια παράγγελναν.

3. Τὸ συνηθισμένο πείραγμα πῶς ή μητέρα τοῦ Εύριπίδη ηταν χορταροῦ.

εῖμαστε, κι δι ποῦμε, ἐδῶ θὰ μείνει.
 Γιατί μᾶς κακοφαίνεται κι δλοένα
 τὰ βάζουμε μ' αὐτόν, ἀν ἀπ' τίς μύριες
 ποὺ ξέρει πώς σκαρώνουμε ἀτιμίες
 εἶπε δυὸς ἡ τρεῖς; Κρίματα ἐμὲ τὴν ἔδια
 —γι' ἄλλη ἃς μήν πᾶ—σὰν πόσα μὲ βαραίνουν!
 Τὸ πιὸ βαρύ: Νύφη ἥμουν, τριῶ μερῶνε'
 πλάι μου κοιμόταν δ ἄντρας μου· εἶχα κι ἔνα
 φίλο πού, ἐφτά χρονῶ κορίτσι, μὲ εἶχε
 ξεπαρθενέψει. Αὔτός, ποθώντας με, ἤρθε
 καὶ τὴν πόρτα γρατσούνας· στὴ στιγμὴ
 τὸ νιώθω ἔγω καὶ πάω νὰ βγῶ λαθραῖα.
 «Ποῦ κατεβαίνεις;» δ ἄντρας μου ρωτᾷει.
 «Ποῦ κατεβαίνω; Μοῦ πονεῖ ἡ κοιλιά μου·
 κόψιμο μ' ἔχει πιάσει· πάω στὸ μέρος.»
 «Καλά» μοῦ λέει καὶ πάει νὰ μοῦ ἐτοιμάσει
 ἄνηθο, ἀλιφασκιὰ καὶ μῆλα κέδρου.
 Καὶ χύνω ἔγω νερὸ στοὺς μεντεσέδες
 καὶ τρέχω γιὰ τὸ φίλο· στὸν Ἀγυιάτη¹
 πλάι στέκω· σκύβω καὶ κρατάω τὴ δάφνη.
 Αὔτὰ ποτὲ δὲν τά 'πε δ Εύριπιδης
 οὕτε δτι βολεύμαστε μὲ δούλους
 καὶ μουλαράδες, σὰ δὲ βρίσκουμε ἄλλους·
 οὕτε δτι, σὰν περνοῦμε δλη τὴ νύχτα
 μὲ φίλο, τὴν αὐγὴ μασοῦμε σκόρδα
 ν' ἀκούει τὴ μυρωδιὰ καὶ νὰ μὴ βάζει
 κακὸ στὸ νοῦ του δ ἄντρας, σὰ γυρίζει
 ἀπ' τὴ φρουρά. Ποτὲ δὲν τά 'πε ὅς τώρα,
 βλέπεις, αὐτά. Βρίζει, θὰ πεῖς, τὴ Φαίδρα.
 Καὶ τί μᾶς νοιάζει ἐμᾶς; Δὲν εἶπε ἀκόμα
 γιὰ μιὰ πού, καθὼς ἔδειχνε μιὰ μπέρτα
 στὸν ἄντρα της, νὰ δεῖ στὸ φῶς πῶς εἶναι,
 πίσω ἀπ' αὐτὴ ξεπόρτισε τὸ φίλο.
 Ξέρω μιὰν ἄλλη ἔγω ποὺ δέκα μέρες
 ἔλεε πώς εἶχε πόνους, ὥσπου τέλος

1. Βωμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, θεοῦ τῶν δρόμων· ίερό του δέντρο ἡ δάφνη.

ἀγόρασε μωρό. Γυρνοῦσε δὲ ἄντρας
βιτάνι γοργῆς γέννας ν' ἀγοράσει
καὶ τὸ μωρὸν μιὰ γριὰ σὲ χύτρα μέσα
τό φερνε, μὲν κερήθρα βουλωμένο
τὸ στοματάκι, νὰ μὴ σκούζει. Μόλις
ἔγνεψ⁷ ἡ γριά, «φύγε, ἄντρα μου, φωνάζει,
ἔβγα ἔξω καὶ θαρρῶ πιὰ πώς γεννᾶω». Κλότσησε, βλέπεις, τὴν κοιλιὰ τῆς . . . χύτρας.
Τρέχει δὲ ἄντρας μὲν χαρά, τὸ στόμα ἐκείνη
τοῦ μωροῦ ξεβουλώνει, κι αὐτὸν σκούζει.
Κι ἡ σιχαμένη γριά ποὺ τό χε φέρει
στὸν ἄντρα πάει τρεχάτη καὶ φωνάζει
χαμογελώντας καὶ τοῦ λέει «λιοντάρι
ἔκαμες γιό, ἀπαράλλαχτο μ' ἐσένα».
Τί; Δὲ φερνόμαστε ἔτσι; Βέβαια, μά
τὴν "Αρτεμῆ. Κι ώστόσο διγαναχτοῦμε
μ' αὐτὸν τὸν Εύριπίδη, ἐνῶ δὲν πάθαμε
τίποτε μπρὸς σ' αὐτὰ πόχουμε κάμει.

Χ.—Εἶναι νῦν ἀπορεῖ κανένας!

Ποῦθε νά χει ξεφυτρώσει,
ποιὰ τὴν ἔθρεψε πιατρίδα
κι ἔχει τόση ἀποκοτιά!
"Α, ποτὲ δὲ φανταζόμουν
πώς μπροστά μας θὰ τολμοῦσε
τέτοια λόγια
νὰ προφέρει ἡ βρομερή,
φανερὰ καὶ μὲν μιὰ τόση ἀδιαντροπιά.

Νὰ τὰ περιμένεις πιὰ δλα.
Κι εἶχε δίκιο αὐτὸς δὲ λόγιος δὲ παλιός:
κάτω ἀπὸ τὴν κάθε πέτρα
πρόσεχε μήν εἶναι κάποιος
. . . ρήτορας¹, καὶ σὲ δαγκάσει.

Εἶναι φανερὸν πώς δὲ Συγγενῆς ἔκαμε γκάφα νὰ μιλήσει τό-
σο ἀνεπιφύλαχτα γιὰ τίς γυναικείες κατεργατίες καί, ἐνῷ **βλέ-**

1. Σκορπιός ἔλεγε δὲ «λόγιος δὲ παλιός» παρωδία.

πει πώς οἱ θεσμοφοριάζουσες ἀγανακτοῦν καὶ θυμώνουνε μαζί του, δὲ βάζει γνώση παρὰ ἔξακολονθεῖ καὶ ἐπιχειρεῖ ν' ἀραδιάστει καὶ ἄλλες μπομπές τῶν γυναικῶν. Ἡ ἀγανάχτηση φουντώνει καὶ ἡ ποώτη ποὺ εἶχε βγάλει λόγο καὶ ὁ μεταμφιεσμένος βέβαια πάντα Συγγενῆς πᾶνε νὰ πιαστοῦνε στὰ χέρια, μὰ ἡ Κορυφαία τοὺς λέει νὰ σταματήσουν, γιατὶ βλέπει κι ἔρχεται ἀπὸ ἔξω κάποια γυναικεῖα ροῦχα φρεσῆ, μὰ εἶναι κάποιος καὶ δχι κάποια εἶναι ὁ Κλεισθένης, ἕνα γνωστὸ μοῦτρο τῆς ἐποχῆς, μὲ γοῦστα ἀνάλογα μὲ τὰ ροῦχα ποὺ φόρεσε.

Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΕΝΗ (574—784). Ὁ Κλεισθένης ἔρχεται νὰ καταγγέλει πώς, ὅπως ἀκούσεται στὴν ἀγορά, ὁ Εὐδριπίδης ἔστειλε ἔνα γέρο συγγενή του νὰ σπιουνάρει τὶς γυναικεῖς. Αὐτὲς ἀναστάτωνονται φυσικά, ἀρχίζει ἀμέσως ἔρευνα, ὁ Συγγενῆς, ποὺ ἡ συνηγορία του γιὰ τὸν Εὐδριπίδη τὸν εἶχε κάμει ὑποπτο, ἀνακρίνεται, ἀρνιέται στὴν ἀρχή, μὰ τὸν γδύνουν καὶ ἀποδείχνεται πώς εἶναι ἀντρας. Ὁ Κλεισθένης συμβουλεύει τὶς γυναικεῖς νὰ τὸν φύλανε, ὥσπου νὰ πάει νὰ εἰδοποιήσει κανέναν πρύτανη. Ἔπειτ' ἀπὸ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Κλεισθένη οἱ θεσμοφοριάζουσες ἀνάβουντε λαμπάδες, βγάζουν τὰ ἱμάτια τους καὶ σφίγγουν τὶς ζῶνες στοὺς χιτῶνες τους, γιὰ νὰ φάξουνε μήπως εἶναι καὶ κανένας ἄλλος ἀντρας ἀνάμεσά τους. Τὸ ψάξιμο συνοδεύεται μὲ τραγούδι καὶ παίρνει τὴν μορφὴ μιμικοῦ χοροῦ.

Ἐνῶ οἱ γυναικεῖς τοῦ Χοροῦ τραγουδοῦν καὶ χορεύουν, ὁ Συγγενῆς, ποὺ βλέπει σὲ τί κίνδυνο βρίσκεται, ἀρπάζει ἔνα μωρὸ ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ τῆς μάνας του, καταφεύγει στὸ βωμὸ καὶ κάνει τὴ δήλωση πώς, ἀν δὲν τὸν ἀφήσουν νὰ φύγει, θὰ σφάξει τὸ μωρό. Οἱ γυναικεῖς ἀναστάτωνονται, βρίζουν, φοβερίζουν, μὰ ὁ γέρος δὲν ἔννοει νὰ παραδώσει τὸν δημηρό του. Πᾶνε νὰ φέρουν ξύλα νὰ τὸν κάψουν, μὰ στὸ ἀναμεταξὺ ἐκεῖνος ἔκαμε μιὰ σπουδαία ἀνακάλυψη. Εἰδε πώς αὐτὸ ποὺ ἡ γυναίκα κρατοῦσε γιὰ μωρὸ στὴν ἀγκαλιά της ἦταν ἔνα . . . ἀσκὶ κρασί. Ἡ κυρὰ ποὺ εἶχε πάει στὸ ίερὸ νὰ γιορτάσει τὰ Θεσμοφόρια, μπεκρού, ὅπως εἶναι συχνὰ στὸν Ἀριστοφάνη οἱ γυναικεῖς, δὲν μποροῦσε νὰ κρατηθεῖ οὕτε αὐτὴ τὴν ἡμέρα, μέρα νηστείας, κι ἔφερε μαζί της τὸ ἀσκὶ —τὸ μωρό της!— γιὰ νὰ κρυφοπίνει. Κι δταν ἐκεῖνες ποὺ πήγανε νὰ φέρουν ξύλα γυρίζουν πίσω μὲ

κληματίδες, ἔτοιμες νὰ κάψουν τὸν αἰχμάλωτό τους, αὐτός, πραγματοποιώντας τὴν ἀπειλή του, σκίζει τὸ ἀσκὶ καὶ τὸ κρασί χύνεται. Ἡ θλιμμένη μάνα, γιὰ νὰ παρηγορηθεῖ λίγο, βάζει ἀπὸ κάτω μιὰ κούπα καὶ πίνει ὅσο . . . αἷμα τοῦ παδιοῦ της μπόρεσε νὰ περιμαζέψει. Ἔπειτα φεύγει, γιὰ νὰ εἰδοποιήσει κι αὐτὴ κανέναν πρότανη γιὰ τὴν . . . βεβήλωση τῆς γιορτῆς τους.

“Ωστόσο ὁ δύστυχος Συγγενής μένει στὸ ναὸν αἰχμάλωτος τῶν γυναικῶν, ποὺ τὸν φρουροῦν αὐστηρά. Πῶς νὰ γλιτώσει; ”Αν μποροῦσε νὰ εἰδοποιήσει τὸν Εὑριπίδη! Ὁ ποιητὴς αὐτὸς εἶχε ἀνεβάσει στὸ θέατρο πρὶν ἀπὸ τέσσερα χρόνια, στὰ 415, τὸν Παλαμῆδη του. Ὁ ἥρωας τῆς τραγῳδίας, ὁ Παλαμῆδης, είλεται συκοφαντηθεὶ καὶ καταδικαστεῖ ἄδικα σὲ θάνατο. Ὁ ἀδερφός του, γιὰ νὰ εἰδοποιήσει τὸν πατέρα τους ποὺ ἦταν στὸ Ναύπλιο — τῆς τραγῳδίας ἡ σκηνὴ ἦταν στὴν Τροία — χάραξε γράμματα πάνω σὲ κουπιά καὶ αὐτὰ τὰ ἔριξε στὴ θάλασσα μὲ τὴν ἑλπίδα πὼς τὰ κύματα κάποιο ἀπὸ τὰ κουπιά θὰ τὸ ἐσπρωχναν ὥς στὴν ἀκρογιαλὶὰ τῆς πατρίδας τους. Ἀπ’ αὐτὸν ἐμπνέεται τώρα ὁ Συγγενής. Μέσα στὸ ναὸν δὲν ὑπάρχουν βέβαια κουπιά, ὑπάρχουν ὅμως μικρὰ ἔγγινα ἀναθηματικὰ δελτάρια. Παιόνει κηνφά μερικὰ ἀπ’ αὐτά, χαράζει ἀπάνω τους γράμματα, κι ἔπειτα τὰ σκορπᾶ δεξιὰ κι ἀριστερὰ μὲ τὴν ἑλπίδα πὼς κάποιο ἀπ’ αὐτὰ θὰ φτάσει ὥς στὸν Εὑριπίδη. Ἔπειτα κάθεται ἀμίλητος καὶ περιμένει.

“Εδῶ μπαίνει ἡ Παράβαση (785—845). Οἱ γυναικες πλέκουν τὸ ἔγκωμο τοῦ φύλου τους. ”Αν εἴμαστε κακές, λένε, δῶς μᾶς κατηγορεῖτε, γιατί μᾶς παίρνετε, καί, σὰ λείφουμε ἀπὸ κοντά σας, μᾶς ἀποζητάτε καὶ κάνετε πῶς καὶ πῶς γιὰ νὰ μᾶς βλέπετε; ”Αποδείχνουν τὴν ὑπεροχή τους μὲ . . . λογοπαίγνια, παῖζοντας μὲ δύναματα ἀντρῶν καὶ γυναικῶν. Μπορεῖ νὰ είναι καλὸς ὁ Χαρμύρος (χάρη μεταβολῆς εἶναι ἡ μάχη καὶ ἡ πολεμόχαρη διάθεση), ἀνώτερη του ὅμως βέβαια ἡ . . . Νανσιμάχη ὅσο γιὰ μάχη μάλιστα, κανένας ἀντρας δὲν μπορεῖ νὰ παραβγεῖ μὲ τὴν Ἀριστομάχη, τὴν Ἀριστομάχη ποὺ κάθεται στὸ Μαραθώνα, καὶ μὲ τὴ Στρατονίκη. Καὶ ποιὸς βουλευτὴς είναι ἀνώτερος ἀπὸ τὴν Εὑριπόν; Καὶ σὲ ἄλλα είναι καλύτερες οἱ γυναικες. Μπορεῖ νὰ είναι κλέφτρες, οἱ κλεψιές τους ὅμως δὲν είναι τίποτα μπρὸς στὶς κλεψιὲς τῶν ἀντρῶν. ”Επειτα φυλάνε τὶς συνήθειες τους καὶ τὴν παράδοση, τὴ σαΐτα τοῦ ἀργαλειοῦ, τὸ ἀντί, τὰ πανέρια τους καὶ ἄλλα τέτοια. Πρέπει ὅμως ὁ κόσμος νὰ ἔχω-

ρίζει τὴ μιὰ γυναίκα ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ στὶς γιορτὲς νὰ τιμοῦν καὶ νὰ δίνουν τὴν πρωτοκαθεδρία σῷ ἐκεῖνες ποὺ ἔκαμαν καλοὺς γιούς· ὅχι δίπλα στὴ μάνα ἐνὸς σπουδαίου νὰ κάθεται ἡ μάνα τοῦ Ὑπέρβολου, καὶ νὰ τῆς ἐπιτρέπουν κιόλα νὰ δανείζει λεφτά καὶ νὰ παίρνει τόκο, ὅπως κάνει τώρα. Τοῦ Ἀριστοφάνη πολὺ τοῦ ἀρέσει νὰ παίζει μὲ τὶς λέξεις. Τόκος εἶναι καὶ τὸ διάφορο ποὺ γεννᾶ τὸ κεφάλαιο καὶ τὸ παιδὶ ποὺ γεννᾶ ἡ γυναίκα, τὸ τέκνον. Τῆς μάνας λοιπὸν τοῦ Ὑπέρβολου, ὅταν ζητᾶ τόκο, πρέπει νὰ τῆς λένε: «Ἄξια γοῦν εἰ τόκου τεκοῦσα τοιοῦτον τόκον.»

ΠΑΡΩΔΙΕΣ ΤΡΑΓΩΔΙΩΝ (846—1135). Ὁ Συγγενῆς ὅμως εἶναι παρατημένος στὴν ἀγωνία του καὶ ὁ Εὑριπίδης δὲ φαίνεται. Γιατί; Δὲν ἔλαβε τὰ ἔντινα πινακίδια ποὺ τοῦ ἔστειλε κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Παλαμήδη; Θὰ τὰ ἔλαβε, μὰ ὁ Παλαμήδης ἦταν κούνια τραγωδία καὶ ὁ ποιητής της θὰ ντρέπεται γι' αὐτήν. Ἔνα χρόνο πρὶν παχτοῦν οἱ Θεσμοφοριάζοντες, ὁ Εὑριπίδης εἶχε ἀνεβάσει στὸ θέατρο μιὰν ἄλλη τραγωδία του, τὴν Ἐλένη. Ὁ Παλαμήδης χάθηκε, τὴν Ἐλένη ὅμως τὴν ἔχουμε. Ἡ ὑπόθεσή της εἶναι παράξενη. Ὁ Πάροης δὲν εἶχε πάρει στὴν Τροία τὴν πραγματικὴ Ἐλένη, πῆλος μόνο, χωρὶς νὰ τὸ ἔρει, ἔνα ζωντανό της ὅμοιόμα. Τὴν Ἐλένη τὴν πραγματικὴ ἡ Ἡρα τὴν ἔστειλε στὴν Αἴγυπτο, στὸν τίμο καὶ φρόνιμο βασιλιὰ Πρωτέα. Ἐπειτ’ ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Πρωτέα, ὁ γιὸς του ὁ Θεοκλύμενος πίεζε τὴν Ἐλένη νὰ γίνει γυναίκα του, αὖτὶ ὅμως δὲν ἥθελε καί, γιὰ ν' ἀποφύγει, κατάφυγε στὸ βωμό. Τέλος φτάνει ὁ Μενέλαος, γυρίζοντας ἀπὸ τὴν Τροία, καὶ γίνεται ἡ ἀναγνώριση τῶν συζύγων.

Αὗτὴ τὴν τραγωδία τοῦ Εὑριπίδη παρωδεῖ τώρα ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ἡ σκηνὴ ποὺ θὰ διαβάσουμε εἶναι γεμάτη ἀπὸ στίχους της, ἄλλους αὐτούσιους καὶ ἄλλους παρωδημένους. Πρέπει νὰ ὑποθέσουμε πώς οἱ ἀρχαῖοι θεατὲς τῆς κωμῳδίας τοῦ Ἀριστοφάνη εἶχαν στὸ νοῦ τους ζωηρὴ τὴν εἰκόνα τῆς τραγωδίας ποὺ εἶχαν δεῖ ἔνα χρόνο πρὶν καὶ πὼς πολλοὶ στίχοι τῆς θὰ εἶχανε μείνει στὴ μνήμη τους. Ἀλλιῶς ἡ παρωδία θὰ ἦταν ἀκατανόητη καὶ δὲ θὰ εἶχε κανένα γοῦστο. Μὰ δὲ Ἀριστοφάνης δὲν παρωδεῖ κείμενα ἄλλων ποιητῶν μόνο ἔδω· τὸ κάνει συχνότατα. Κι αὐτὸ μαρτυρεῖ τὴν πλατιὰ λογοτεχνικὴ μόρφωση

τῶν σύγχρονών του Ἀθηναίων, μόρφωση ποὺ θὰ τὴν ἀποχτοῦσαν καὶ μὲ τὸ διάβασμα καὶ ὅχι μόνο μὲ τὴν παρακολούθηση τῶν παραστάσεων στὸ θέατρο. Καὶ τώρ᾽ ἂς δοῦμε τὴ σκηνή. Λαβαίνουνε μέρος ὁ Συγγενής (Σ.), μιὰ γυναίκα ποὺ τὸν φυλάει (Γ.) κι ἔπειτα κι ὁ Εὑριπίδης, μεταμφιεσμένος σὲ Μενέλαιο.

Σ.—Πάει, ἔχω ἀλληθωρίσει ἀπ' τὸ καρτέρι·
κι αὐτὸς ἀκόμα! Τί νὰ τὸν μποδίζει;
‘Ο Παλαμήδης του ἔτσι κρύος ποὺ εἶναι
θὰ τὸν κάνει καὶ ντρέπεται. Μὲ ποιὸ ἄλλο
δράμα νὰ τὸν τραβήξω; “Α, ξέρω, ξέρω.
Θὰ μιμηθῶ τὴ νέα του τὴν Ἐλένη.

Γυναίκειο φόρεμα ἔχω μιὰ φορά.

Γ.—Τί μαγειρεύεις; Τί κοιτᾶς τριγύρω;
Κάτσε ἡσυχα ὡς νὰ ‘ρθεῖ κανένας πρύτανης.
‘Αλλιώς ξινή θὰ σοῦ ‘βγει αὐτὴ ἡ Ἐλένη.

Σ., κάνοντας τὴν Ἐλένη καὶ ἀπαγγέλλοντας καὶ παρωδώντας στίχους ἀπὸ τὸ δράμα τοῦ Εὑριπίδη.

Νὰ τὰ νερὰ τοῦ Νείλου τὰ ώριοπάρθενα,
ποὺ αὐτός, ἀφοῦ οἱ οὐράνιες λείπουν στάλες¹,
τοὺς κάμπους τῆς λευκῆς ποτίζει Αἰγύπτου
καὶ μελανοσυρμαίους μαζὶ κατοίκους².

Γ.—Μά τὴ φωσφόρα Ἐκάτη, κάλπης εἶσαι.

Σ.—Μιὰ χώρα ξακουστὴ πατρίδα μου ἔχω,
τὴ Σπάρτη, καὶ πατέρα τὸν Τυνδάρεο.

Γ.—Αὐτόν, ἐσύ, βρέ κάθαρμα; Πές κάλλιο
τὸ Φρυνώνδα³.

Σ.— Καὶ τ' ὅνομά μου Ἐλένη.

Γ.—Κι ἄλλο, μωρέ, μασκάρεμα γυναίκειο,
προτοῦ σὲ τιμωρήσουν γιὰ τὸ πρώτο;

1. Ἀφοῦ δὲ βρέχει.

2. Μελανοσυρμαίους μαζῷα σύρματα (μακριὰ φορέματα) καὶ ἐπαγραναν συχνὰ καθάρσιο ἀπὸ σύρματα (ἔνα είδος μαζῷο ρεπάνι).

3. Ο Φρυνώνδας ήταν ἔνας ξένος ποὺ ἔμενε στὴν Ἀθήνα, πολὺ μοχθηρός ἄνθρωπος.

Σ.—Στὸ Σκάμαντρο κοντὰ πολλοὶ χαθήκαν γιὰ μέ.

Γ.— Μακάρι νὰ χανόσουν κι ὁ ἴδιος.

Σ.—Ἐγὼ εἶμαι τώρα ἐδῶ, κι ὁ δόλιος μου ἀν-

[τρας]

δὲν ἔρχεται, ὁ Μενέλαος. Τί τὴν θέλω τὴν ζωὴν;

Γ.— Σ' αὐτὸν οἱ πολιοκοράκοι φταῖνε.

Σ., βλέποντας πέρα νὰ ἔρχεται ὁ Εύριπίδης.

Μὰ κἀποια ζεστασιὰ ἡ καρδιὰ μου νιώθει.

“Ω Δία, μὴ μοῦ συντρίψεις τὴν ἐλπίδα.

Ἐρχεται ὁ Εύριπίδης μεταμφιεσμένος σὲ καραβοτσα-
κισμένο Μενέλαο.

Εὐρ., παίζοντας τὸ ρόλο τοῦ Μενέλαου.

Ποιὸς εἶν’ ὁ ἀφέντης τοῦ ὁχυροῦ αὐτοῦ πύρ-
[γου,

γιὰ νὰ δεχτεῖ καραβοτσακισμένους,
δαρμένους ἀπ’ τὸ πέλαο, τὴν φουρτούνα;

Σ.—Αὔτό 'ναι τὸ παλάτι τοῦ Πρωτέα.

Γ.—Ποιανοῦ Πρωτέα, βρὲ κακομοίρη; Λέει

ψέματα, μά τὶς θεές μας· ὁ Πρωτέας
ἔχει πεθάνει ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια¹.

‘Ο Εύριπίδης, κάνοντας πῶς δὲν προσέχει τὰ λόγια
τῆς γυναίκας, ἔξακολουθεῖ νὰ παίζει τὸ ρόλο τοῦ
Μενέλαου. Αὐτὸν τὸ κάνει ὅς στὸ τέλος σχεδὸν τῆς
σκηνῆς. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Συγγενῆς του.

Εὐρ.—

Κι ἡ χώρ’ αὐτὴ ποὺ ἀράξαμε ποιὰ νά 'ναι;

Σ.—Εἶν’ ἡ Αἴγυπτος

Εὐρ.— Ποῦ φτάσαμε! “Ἄχ, ὁ δόλιος!

Γ.—Αὐτὸν ἀκοῦς, ποὺ κακὸ ψόφο νά 'χει;

‘Εδῶ 'ναι τὸ ἱερὸ τῶν θεσμοφόρων.

Εὐρ.—Καὶ μέσα εἶν’ ὁ Πρωτέας ἡ μῆπως λείπει;

Γ.—Θά 'χεις ἀκόμα, ξένε μου, ναυτία.

1. Ἡ ἀγράμματη γυναίκα, ποὺ δὲν ἔχει ιδέα γιὰ τὸ μυθικὸ Πρωτέα (ἀρχ. Πρωτεύς), νομίζει πῶς μιλοῦν γιὰ ἓνα γνωστό Σης Πρωτέα (ἀρχ. Πρωτέας) ποὺ πέθανε πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια.

ἀφοῦ σοῦ λὲν πῶς πέθανε δ Πρωτέας,
ἐσύ ρωτᾶς δν εἶναι μέσα ἡ λείπει.

Εὐρ., κάνοντας πῶς δὲν καταλαβαίνει.

Πέθανε, διμέ! Καὶ ποῦ τὸν ἔχουν θάψει;

Σ.—Στὸ μνῆμα τοῦ μὲ βλέπεις καθισμένη.

Γ.—Ψόφος κακός! Καὶ σύγουρα θὰ σέ 'βρει,

ποὺ μνῆμα τὸ βωμὸ τολμᾶς καὶ λές.

Εὐρ.—Κι ἐσὺ γιατί στὸν τάφο ἀπάνω, ξένη,
κάθεσαι πεπλοσκέπαστη;

Σ.— Μὲ βιάζουν
ἄντρα μου τοῦ Πρωτέα τὸ γιὸ νὰ πάρω.

Γ.—Πᾶλι γελᾶς τὸν ξένο, κακομοίρη;

‘Απάνω δῶ μὲ πονηριά ἥρθε, ξένε,
χρυσαφικά νὰ κλέψει ἀπ' τίς γυναῖκες.

Σ.—Γάβγιζε, κατηγόρα με.

Εὐρ.— Μὰ ποιὰ εἶναι
ἡ γριὰ ποὺ λέει κακὸ γιὰ σένα, ξένη;

Σ.—Εἶν' ἡ Θεονόη, ἡ κόρη τοῦ Πρωτέα¹.

Γ.—“Οχι, δχι, μά τις θεές· ἡ Κρίτυλλα είμαι,
ἀπὸ τὸ Γαργηττό, τ' Ἀντίθεου κόρη.

Ἐσὺ εἶσαι κάλπης.

Σ.— “Ο, τι θέλεις, λέγε.

Τὸ σύζυγό μου, τὸ Μενέλαο, πού ναι
στὴν Τροία, δὲν τὸν ἀφήνω, γιὰ νὰ πάρω
τὸν ἀδερφό σου ἔγώ.

Εὐρ.— Τί λές, κυρά μου;

Γύρισε δῶ τ' ἀστραφτερά σου μάτια.

Σ.—“Αχ, ντρέπομαι, ἔτσι ποὺ ἔχουν καταντή-
[σει

τὰ μάγουλά μου.

Εὐρ.— Θεοί μου! Τί ναι τοῦτο;
Μοῦ πιάστηκε ἡ μιλιά. Τί βλέπω; Ποιὰ εἶσαι;

Σ.—Τὴν Ἱδια ἐρώτηση ἔχω νὰ σοῦ κάμω:
ποιὸς εἶσαι;

1. Ἡ Θεονόη εἶναι πραγματικὰ ἔνα ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῆς Ἑλένης, ἀδερφὴ τοῦ Θεοκλύμενου.

Εὐρ.— Εἰσ' Ἐλληνίδα ἢ δωθε, ντόπια;
Σ.—Εἴμ' Ἐλληνίδα πές μου καὶ γιὰ σένα.
Εὔρ.—Μοῦ φαίνεσαι γδιά, Ἐλένη

Σ.—**Ε**σύ πάλι, Ζδίος
Μενέλαος· τ'... ἀγριοράδικα ἔτσι δείχνουν.
Εύρ.—Σωστά ἐνα δύστυχο ἄντρα ἔχεις γγω-
[οίσει].

Σ.—”Ω ποὺ ἔπειτ’ ἀπὸ χρόνια στήν ἀγκάλη γυρίζεις τῆς γυναίκας σου! Καλέ μου, πιάσε με, πιάσε με, ἔλα, ἀγκάλιασέ με. ”Ελα νὰ σὲ φιλήσω. Κι ἀπὸ δῶ πάρε με, πάρε, πάρε με, νὰ πᾶμε νὰ φύγουμε γοργά.

F.— Θά κλάψει, μά τις θεές, δποιος σε πάρει· έγώ μὲ τοῦτον θά του τις βρέξω τὸ δαυλό.

Εύρο.— Μποδίζεις
νὰ πάρω τὴ γυναῖκα μου, τὴν κόρη
τοῦ Τυγδάρεου, στὴ Σπάρτη νὰ τὴν πάρω;

Γ.—Θαρρῶ κι ἐσὺ πώς εἶσαι κατεργάρης
ὅπως αὐτός, καὶ τὰ ὑπέτε ἔνα οἱ δύο σας.

Γιὰ τοῦτο αἴγυπτοφέρνατε τόση ὥρα.

Μὰ αὐτὸς ἔδω θᾶ φάει τὴν τιμωρία

ό πρύτανης σιμώνει, κι ο τοξότης.

·Ο Εύριπίδης καὶ ὁ Συγγενῆς παύουν π

ζουν τὸ Μενέλαο καὶ τὴν Ἐλένη.

Εὐρ.—”Ασκημα πᾶμε· πρέπει νὰ τοῦ δίνω

Σ.—Καὶ τί θὰ γίνω ἔγώ ὁ δυστυχισμένος;

Εὐρ.—Μένε ἡσυχος, κι ἔγω δὲ θ

ποτέ, ὅσο νιώθω λίγη πνοή στὰ στήθια.

Ἐξὸν τὰ μύρια κόλπα ἀν μ' ἀρνηθοῦνται.

Φεύγει.

Σ.—Τ' ἀρμίδι αὐτὸ δὲν ἔπιασε οὕτε λέτη

¹⁷ For a discussion of the relationship between the two, see J. R. Green, *Modern European History* (London, 1973), pp. 12-13.

ξότη ποὺ τὸν συνοδεύει νὰ δέσει τὸ Συγγένη στὴ «σανίδα»—πρόκειται γιὰ ἔνα εἰδικὸ ξύλο, ὃπου ἔδεναν κατάδικους—καὶ νὰ

τὸν φυλάει κρατώντας ἔνα καμουτσί καὶ νὰ μὴν ἀφήνει κανένα νὰ πλησιάσει. Ὁ Συγγενῆς παρακαλεῖ νὰ τοῦ βγάλουν τουλάχιστο πρῶτα τὰ γυναίκεια ρούχα ποὺ φορεῖ, γιὰ νὰ μὴ γίνει ρεζίλι στὰ . . . κοράκια ποὺ θὰ τὸν φάνε, μὰ ἡ αἴτησή του δὲ γίνεται δεχτή. Ὁ τοξότης παίρνει τότε ἔξω τὸ Συγγενῆ, γιὰ νὰ τὸν δέσει, καὶ ὁ πρύτανης φεύγει. Φεύγει καὶ ἡ γυναίκα ποὺ ὅς τώρα φύλαγε τὸν ὑπόδικο.

Ἐπειτὴ ἀπὸ ἔνα στάσιμο (947—1000), ποὺ ὁ Χορὸς τὸ ἐχτελεῖ χορεύοντας κύκλῳ χορὸ καὶ ὑμνώντας τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἀρτεμή, τὴν Ἡρα, τὸν Ἔριμῆ, τὸν Πάνα, τὶς Νύμφες καὶ τὸ Διόνυσο, δ τοξότης ἔναντι γυναικοῦζει μὲ τὸ Συγγενῆ δεμένον στὴ «σανίδα». Μὰ ὁ Εὐριπίδης δὲν κοιμᾶται. Ὁ Συγγενῆς τὸν ἀγναντεύει πέρα στὰ παρασκήνια μεταμφιεσμένον σὲ Περσέα καὶ καταλαβαίνει πὼς αὐτὸς πρέπει τώρα νὰ παίξει τὸ ρόλο τῆς Ἀνδρομέδας. Καὶ ἀρχίζει ἄλλης τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδη ἡ παρωδία, τῆς Ἀνδρομέδας, ποὺ καὶ αὐτὴ τὴν περασμένη χρονιά, στὰ 412, είχε παιχτεῖ.

Ἀνδρομέδα ἦταν ἡ ξωτικὰ βασιλοπούλα ποὺ ὁ πατέρας τῆς ὁ Κηφέας τὴν ἔδεσε σ' ἔνα βράχο τῆς ἀκρογιαλιᾶς νὰ τὴ φάει τὸ θαλασσινὸ θεριὸ ὁ Γλαυκέτης, γιατὶ σύμφωνα μὲ ἔνα χοησμὸ μόνον ἔτσι θὰ μαλάκωνε ὁ θυμὸς τῶν θεῶν καὶ θὰ γλίτωνε ἡ χώρα του ἀπὸ τὴν πλημμύρα ποὺ τὴν είχε σκεπάσει καὶ ἀπὸ τὴν καταστροφή. Στὸ δράμα τοῦ Εὐριπίδη ἡ Ἀνδρομέδα θρηνοῦσε γιὰ τὴ συμφροδά της μέσα στὴ σιγαλιὰ τῆς νύχτας, ἡ νύμφη Ἡχὼ ἔναλεγε ἀπὸ μακριὰ τοὺς θρήνους τῆς καὶ ἡ δύστυχη βασιλοπούλα ἀναρωτιόταν ποιὸς ἄραγε ἦταν ποὺ συμμεριζόταν τὸν πόνο της. Ἡ σκηνὴ θὰ ἦταν πολὺ τραγική. Ὁ Ἀριστοφάνης τὴν παρωδεῖ καὶ τὴν κάνει ἀστεία. Ὁ Εὐριπίδης παίζοντας ἀθέατος τὸ ρόλο τῆς Ἡχῶς ἔναντι εἶ τὰ λόγια τοῦ Συγγενῆ τόσο ἐπίμονα, ώστε προκαλεῖ τὴ δυσφορία καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Συγγενῆ καὶ τοῦ Τοξότη. Ἐπειτα παρουσιάζεται μεταμφιεσμένος σὲ Περσέα—τὸν ἥρωα ποὺ γνωίζοντας ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Γοργόνων μὲ τὸ κεφάλι τῆς Μέδουσας συμπόνεσε τὴν Ἀνδρομέδα καὶ τὴ λύτρωσε καὶ τὴν πῆρε γυναίκα του, ἀφοῦ ἀπολίθωσε τὸ κῆτος—καὶ ἐκφράζει στὸ Συγγενῆ, ποὺ παίζει τὸ ρόλο τῆς Ἀνδρομέδας, τὴ συμπόνια του καὶ τὸν ἔρωτά του παρακαλεῖ τὸν Τοξότη νὰ τὸν ἀφήσει νὰ λύσει τὴ βασιλοπούλα,

δὲν κατορθώνει ὅμως νὰ τὸν πείσει καὶ φεύγει γιὰ νὰ σκεφτεῖ νὰ βρεῖ κανέναν ἄλλον τρόπο σωτηρίας.

Η ΣΩΤΗΡΙΑ (1160—1231). "Ἐπειτ" ἀπὸ ἔνα τραγούδι τοῦ Χοροῦ, δέηση στὴν Παλλάδα καὶ στὶς θεσμοφόρες (1136—1159), ἔρχεται ὁ Εὑριπίδης ἀμεταμφίεστος. Ὁ τοξότης εἶχε στὸ ἀναμεταξὺ ἀποκοιμῆσει. Ὁ Εὑριπίδης κρατᾷ λόρα καὶ τὸν συνοδεύονταν μιὰ χορεύτρα κι ἔνας αὐλητής. Μιλεῖ ἀνοιχτὰ στὶς γυναῖκες τοῦ Χοροῦ καὶ τοὺς κάνει μιὰ καθαρὴ πρόταση. Νὰ συμφιλιωθοῦν. Οἱ δροὶ θὰ εἰναι ν' ἀφίσουν αὐτὲς τὸ Συγγενὴν νὰ φύγει κι ἐκεῖνος, ὁ Εὑριπίδης, νὰ πάψει πιὰ νὰ τὶς κακολογεῖ. Οἱ γυναῖκες δέχονται, μὰ πρέπει νὰ γίνει καὶ τοῦ Τοξότη ἡ γνώμη. Ὁ Εὑριπίδης βάζει τότε σὲ ἐνέργεια τὸ μεγάλο καὶ τελευταῖο του κόλπο. Προστάζει τὴν ὄραία χορεύτρα νὰ χορέψει, τὸν αὐλητὴν νὰ παίξει καὶ ὁ ἴδιος ἀλλάζει στὸ ἀναμεταξὺ ροῦχα καὶ παρουσιάζεται μεταμφιεσμένος σὲ γριά.

Ὁ Τοξότης ξυταῦ καὶ ωτᾶ τί τρέχει. Τὸ κορίτσι πρόκειται νὰ χορέψει, τοῦ λέει ὁ Εὑριπίδης, καὶ προγυμνάζεται. Ὁ Τοξότης δὲν ἔχει ἀντίρρηση σ' αὐτό. Ὁ Εὑριπίδης βάζει τὴν χορεύτρα νὰ γδυθεῖ καὶ νὰ καθίσει στὰ γόνατα τοῦ Τοξότη, γιὰ νὰ τῆς βγάλει καὶ τὰ παπούτσια. Ἐπειτα κάνει πὼς θέλει νὰ τὴν πάρει νὰ φύγουν, μὲν τοῦ Τοξότη τοῦ τρέχουν τώρα τὰ σάλια. Παρακαλεῖ τὴν Ἀρταμούξια—ὅ Εὑριπίδης τοῦ εἶχε πεῖ πὼς λέγεται Ἀρτεμισία, μὰ ὁ βάρβαρος, ὁ Σκύθης τοξότης δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ σωστὰ τ' ὄνομα—νὰ τοῦ ἀφύσει τὸ κορίτσι νὰ τὸ πάρει λίγο μαζί του ἴδιαιτέρως. Τοῦ ζητοῦντε μιὰ δραχμὴ καί, ἐπειδὴ δὲν ἔχει, ἀφήνει γιὰ ἐνέχυρο στὸν Εὑριπίδη τὴν σαῦτοθήκη του. Ἡ σκηνὴ γίνεται πιὸ ἀστεία μὲ τὰ σκοτωμένα ἐλληνικὰ τοῦ Σκύθη. «Οὐκὶ πιλῆσι πρῶτα με;» λέει π.χ., δηλαδὴ «νὰ μὴν τὴ φιλήσω πρῶτα;». Καὶ ἀφοῦ τοῦ ἔδωσαν τὴν ἄδεια νὰ τὴ φιλήσει, «Ὦ δὲ, παπαπαπᾶ, ὡς γλυκεὸ τὸ γλῶσσο ὤσπερ Ἀττικὸς μέλις!»

Παίρνει λοιπὸν τὴν κοπέλα ὁ Τοξότης καὶ βγαίνει ἔξω ἀφῆνοντας τὴν . . . Ἀρταμούξια νὰ φυλάει τὸ δεμένο Συγγενή. Καὶ γυρίζοντας ἔπειτ' ἀπὸ λίγο οὕτε Συγγενὴ βρίσκει πιὰ φυσικὰ οὕτε Εὑριπίδη. Φωνάζει : «Γριά, γριούλα, Ἀρταμούξια!» Μὰ

ή «^οΑρταμουξία» ἔγινε ἀφαντη, καὶ οἱ γυναικες τοῦ Χοροῦ, οἱ τόσο θυμωμένες πρῶτα μὲ τὸν Εὐοιπίδη, παίρνουν τώρα στό μεζέ τὸ βάρβαρο φύλακα, ποὺ δ ποιητὴς τόσο ἔξυπνα τὸν ξεγέλασε. Καὶ ἡ κωμῳδία τελειώνει.

ΒΑΤΡΑΧΟΙ

ΑΠΟ ΤΟΥΣ τρεις μεγάλους ἀρχαίους τραγικοὺς ποιὸς ἦταν δι μεγαλύτερος; Πολλὰ σημάδια δείχνουν πώς δι Ἀριστοφάνης βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν γοητεία τῆς ποίησης τοῦ Εὐριπίδη, γοητεία ποὺ θέλει λίσως μά ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ τῆς ξεφύγει. Τὸν Εὐριπίδη τὸν ἔνιαθε βαθιά, τὸν παρακολουθοῦσε, τὸν μελετοῦσε, τὸν ἥξερε σχεδὸν ἀπ' ἔξω, ἦταν τόσο ἔξουπειωμένος μὲ τὸ ὑφος του, ὥστε μποροῦσε πολὺ εὔκολα καὶ ἀνετα νὰ τὸ μιμηθεῖ ἢ τὰ τὸ παρωδήσει. Ἀντιστεκόταν ὅμως στὸ μάγεμ^ο αὐτὸ καὶ δύσκολα τὸ ὅμοιογοῦσε. Γιατὶ στὸν Εὐριπίδη ὑπῆρχαν καὶ πολλὰ στοιχεῖα ποὺ ξυπνοῦσαν μέσα στοῦ Ἀριστοφάνη τὴν ψυχὴ τὴν δυσφορία, τὴν ἀγανάκτηση καὶ τὸ μίσος.

Ο Εὐριπίδης, ἀνήσυχο ἐρευνητικὸ πνεῦμα καὶ τολμηρὸς καλλιτέχνης, εἶχε ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τοὺς προκατόχους του σὲ πολλὰ καὶ εἶχε κάμει πολλοὺς νεωτερισμούς. Οἱ καινούριες καλλιτεχνικὲς μορφὲς ποὺ εἶχε πλάσει, στὴ σύνθεση, στὰ πρόσωπα, στὸ ὑφος, στὸν λυρικὸν τρόπους, στὴ μουσικὴ, δὲν μποροῦσαν νὰ ἔχουν ἀπήχηση πάντα στὴν ψυχὴ ἐνὸς συντηρητικοῦ καὶ νοσταλγοῦ τοῦ παλιοῦ καλοῦ, ὅπως ἦταν δι Ἀριστοφάνης. Ἔπειτα ἡ ἐλεύθερη καὶ προοδευτικὴ γενικὰ στάση του ἀπέναντι στὰ κοινωνικά, πολιτικά, θρησκευτικά καὶ φιλοσοφικὰ προβλήματα ἐνοχλοῦσε καὶ ἐρέθιζε τὸν κωμικὸ μας ὅσο καὶ ἡ τέχνη του καὶ ἀκόμα λίσως πιὸ πολύ. Καὶ στὸ ἐρώτημα ποιὸς τραγικὸς ἦταν δι πιὸ μεγάλος, δι Ἀριστοφάνης, βασισμένος σὲ ὑποκειμενικὰ κοιτήρια καὶ αἰσθητικὰ καὶ ἔξωαισθητικά, δὲ δυσκολευότανε ν ἀπαντήσει: πρῶτος δι Αἰσχύλος, δεύτερος δι Σοφοκλῆς, τρίτος δι Εὐριπίδης.

Ο Αἰσχύλος, δι παλιός, δι Μαραθωνομάχος, ἦταν δι ἐκπρόσωπος τῆς λαμπρῆς, τῆς ἀντρίκειας, τῆς αὐστηρῆς καὶ λιτῆς Ἀθήνας τοῦ παλιοῦ καροῦ, τῆς Ἀθήνας ποὺ πολεμοῦσε τοὺς βαρβάρους καὶ ὅχι ἄλλους Ἐλληνες, τῆς Ἀθήνας ποὺ—κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη—δὲν εἶχε ἀκόμα χαλάσει ἀπὸ τὰ διδάγματα

^ο Αριστοφάνης

τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν φιλοσόφων, ἀπὸ τοὺς νεωτερισμοὺς τῶν νέων ποιητῶν καὶ μουσικῶν καὶ ἀπὸ τὸ ἀνέβασμα τοῦ δήμου· καὶ ὅχι μόνο ἐκπρόσωπός της· κάτι παραπάνω, πλάστης καὶ δημιουργὸς τῆς ζωῆς της ἢ τουλάχιστο ἔνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους συντελεστές τοῦ μεγαλείου της. Πρῶτος λοιπὸν ὁ Αἰσχύλος. Αὐτὸ δὲν εἶναι περίεργο. Λιγότερο κατανοητὸ γιὰ μᾶς εἶναι πᾶς ἔνας κωμικὸς ποιητὴς σκέψηται νὰ πάρει γιὰ θέμα κωμῳδίας τὸ φιλολογικὸ αὐτὸ πρόβλημα: ποιὸς τραγικὸς ποιητὴς εἶναι ὁ ἀνώτερος; Καὶ ὅμως ὁ Ἀριστοφάνης τὸ πῆρε καὶ ἔπλασε πάνω σ' αὐτὸ ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ δυνατά του ἔργα, καὶ μάλιστα μιὰ κωμῳδία ποὺ ἄρεσε πολὺ στὸ ἀθηναϊκὸ κοινὸ καὶ εἶχε μιὰ ἔξαιρετικὴ ἐπιτυχία.

Οἱ Βάτραχοι παίζηται τὸ 405. Ὁ Σοφοκλῆς εἶχε πεθάνει· λίγο πρὸν εἶχε πεθάνει ὁ Εὐφρίτης· ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Αἰσχύλου εἶχε περάσει μισὸς αἰώνας. Μεγάλος τραγικὸς ποιητὴς δὲν εἶχε πιὰ μείνει στὴν Ἀθήνα κανένας. Ὁ Διόνυσος, ὁ θεὸς τοῦ θεάτρου, λυπημένος γι' αὐτό, ἀποφασίζει νὰ κατεβεῖ στὸν Ἄδη, γιὰ νὰ ξανινεβάσει στὸν Ἀπάνω Κόσμο τὸν Εὐριπίδη καὶ νὰ μπορεῖ ἔτσι ἡ πόλη νὰ δογανώνει πάλι, μὲ τρόπο ποὺ ν' ἀξίζει, τὸν τραγικούς της Χορούς.

Ἡ κωμῳδία εἶναι ἀρκετὰ πολυπρόσωπη, μὰ τὰ κύρια πρόσωπα εἶναι τρία, ὁ Διόνυσος, ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Εὐριπίδης. Γιὰ τὸ Σοφοκλῆ γίνεται λίγος λόγος, στὸ ἔργο ὅμως ὁ ποιητὴς αὐτὸς δὲν ἔμφανίζεται, γιατὶ ἀναγνωρίζοντας τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Αἰσχύλου δὲν ἔχει κανένα λόγο νὰ λάβει μέρος στὸν ἀγώνα. Χορούς ἡ κωμῳδία μας ἔχει δυό, τὸ Χορὸ τῶν μυστῶν, ποὺ εἶναι κι ὁ καθαυτὸ Χορός της, κι ἔνα παραχορηγήμα, τοὺς βατράχους, ἀπὸ τοὺς ὅποιους κιόλα, ὅπως εἴπαμε κι ἄλλοι, πῆρε τὸν τίτλο της.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ ΣΤΟ ΔΙΟΝΥΣΟ (1—165). Ὁ Διόνυσος εἶν· ἔτοιμος γιὰ τὸ ταξίδι στὸν Κάτω Κόσμο. Τὸ ντύσιμό του εἶναι παρδαλό. Σὰ θεὸς προστάτης τῆς τραγῳδίας ποδέθηκε μὲ κοθόρνους, μὰ πάνω ἀπὸ τὸ λεπτὸ κροκωτό του, φόρεμα ταιριαστὸ μὲ τὴ μαλθακὴ καὶ τρυφηλή του διάθεση, ἔριξε ἔνα τομάρι λιονταριοῦ καὶ πῆρε καὶ ρόπαλο στὸ χέρι του. Γιατὶ τὸ ταξίδι δὲν εἶναι ἀκίνδυνο καὶ καλὰ θὰ εἶναι νὰ μπορεῖ νὰ περνᾷ, δταν χρειάζεται, γιὰ παλικαράς, γιὰ Ἡρακλῆς. Κι ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ Ἡρακλῆς εἶχε κατεβεῖ κάποτε στὸν Ἄδη,

τότε ποὺ πῆγε νὰ κλέψει τὸν Κέρβερο, καὶ ἥξερε τὰ κατατόπια, ὁ Διόνυσος, ποὺ τὸν εἶχε δὰ κι ἀδερφὸ—τῆς Ἀλκμήνης γιὸς ὁ ἔνας, τῆς Σεμέλης ὁ ἄλλος, μὰ τοῦ Δία παιδιὰ κι οἱ δυὸς—πηγαίνει νὰ τοῦ ζητήσει πληροφορίες γιὰ τὸ δρόμο. Τὸν συνοδεύει ἔνας δοῦλος, ὁ Ξανθίας, καθάλα σὲ γάιδαρο καὶ σηκώνοντας στὸν δρόμο του, κρεμασμένες ἀπὸ ἕνα φαβδί, τὶς ἀποσκευὲς τοῦ ἀφεντικοῦ του.

Οἱ Ἡρακλῆς δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσει τὰ γέλια βλέποντας τὸ παράξενο ντύσιμο τοῦ Διόνυσου: λιονταροτόμαρο πάνω ἀπὸ κροκωτό! Οἱ Διόνυσος τοῦ ἐκνέτει τὸ σκοπὸ τοῦ ταξιδιοῦ του καὶ τοῦ ζητᾶ τὶς ἀναγκαῖες ὅδηγίες. Πῶς νὰ πάει στὸν Ἀδη; «Κρεμάσου, τοῦ λέει ὁ ἄλλος, ἦ πιε κάνειο ἦ πέσε ἀπὸ τὸν ψηλὸ πύργο τοῦ Κεφαλεικοῦ.» Μὰ αὐτὰ βέβαια εἶναι ἀστεῖα. Οἱ σοβαρὲς ὅδηγίες ἀκολουθοῦν. Γιὰ νὰ πάει κανεὶς στὸν Ἀδη, πρέπει νὰ περάσει μιὰ μεγάλη ἀπατη λίμνη. Εἶν' ἐκεῖ ἔνας γέρος περαματάρης, ποὺ γιὰ δυὸ διβολοὺς περνᾶ ὅσους πρόκειται νὰ πᾶνε ἀντίπερα. Ἐκεῖ, στὴν πέρα δύχθη, εἶναι στὴν ἀρκὴν φίδια καὶ φοβερὰ θεριά. Εἶναι ἀκόμα λάσπες καὶ ἀκαθαρσίες καὶ μέσα τους κολασμένοι. Παραπέρα ὅμως χαϊδεύονταν τὴν ἀκοή σου ἀπαλὰ φυσήματα αὐλῶν καὶ τὰ μάτια σου ἔνα ὡραῖο φῶς· βλέπεις μυρτίες καὶ συναντᾶς εὐτυχισμένους θιάσους ἀντρῶν καὶ γυναικῶν εἶναι οἱ μακάριοι ποὺ στὸν Ἀπάνω Κόσμο εἴχανε μυηθεῖ στὰ μυστήρια. Αὗτοὶ κατοικοῦν πολὺ κοντὰ στὸ παλάτι τοῦ Πλούτωνα καὶ θὰ εἶναι πορόθυμοι νὰ δώσουν στὸν δόιοιπόρο δῆσες ἄλλες πληροφορίες θάλασσειστεῖ. Καλὸ ταξίδι λοιπόν!

ΕΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ ΤΟΥ (166—673). Οἱ Διόνυσος καὶ ὁ Ξανθίας φτάνουν στὴ λίμνη. Τὸ καίκι τοῦ Χάρωνα πέφτει δίπλα στὴν ἀκολυμνιά. Οἱ γέρος περαματάρης δέχεται νὰ περάσει τὸ Διόνυσο, ὅχι ὅμως καὶ τὸν Ξανθία, γιατὶ αὐτὸς εἶναι δοῦλος καὶ δὲν ἔλαβε μέρος στὴ... ναυμαχία, ἔννοεῖ τῶν Ἀργινουδῶν, ὥστε ν' ἀποχτῆσει δικαιώματα! Μπορεῖ ὅμως νὰ κάμει πεζὸς τὸ γύρο τῆς λίμνης καὶ ἀφέντης καὶ δοῦλος νὰ ξανανταμώσουν ἀντίπερα. Ἐτοι καὶ γίνεται. Ενῷ ὁ Διόνυσος, τραβώντας αὐτὸς κουπί, περνᾶ τὴ λίμνη, οἱ βάτραχοι κοάζουν ἀνέστοι.

Βρεκεκεκέξ κοάξ κοάξ,
βρεκεκεκέξ κοάξ κοάξ.
'Εμεῖς, τῶν κεφαλόβρυσων
τὰ βαλτινά παιδιά, βοερά
ῦμνους ἀς ποδμε ἀρμονικούς,
ἀς ποδμε τὸ γλυκόφωνο
τραγούδι μας, κοάξ κοάξ,
ποὺ γιά τὸ Νύσιο¹ Διόνυσο,
τοῦ Δία τὸ γιό, λαλήσαμε
κάτω στὶς Λίμνες², τότε πού,
στῶν ἄγιων Χύτρων τὴ γιορτή³,
γιά τὸ μετόχι μου τραβᾶ
μὲς στὸ μεθῆσι τοῦ γλεντιοῦ
τ' ἀνθρωπολόι τ' ἀμέτρητο.
Βρεκεκεκέξ κοάξ κοάξ.

Τὸ Διόνυσο, ποὺ εἶναι κιόλα νευριασμένος ἀπὸ τὸ κουραστικὸ τράβηγμα τοῦ κουπιοῦ, τὸν ἐνοχλεῖ τὸ κοάξ κοάξ, μὰ οἱ βάτραχοι δὲν ἔννοοῦνε νὰ σταματήσουν.

"Οχι! "Αν στὶς ώρατες λιακάδες,
μὲς στὴν κύπερη, στὰ βοῦρλα,
πήδους δώσαμε, λαλώντας
καὶ μὲ κέφι κολυμπώντας,
ὅν μακριὰ ἀπ' τοῦ Δία τὶς μπόρες,
στὸ βυθὸ τοῦ βάλτου, χίλια
πεταχτὰ χοροῦ τραγούδια
μὲ πλάφ πλάφ καὶ μπουρμπουλῆθρες
τραγουδήσαμε, θ' ἀκούσεις
τώρα πιὸ τρανό ἀχολόι.

Στὴν ἄλλη ὅχθη τῆς λίμνης ὁ Διόνυσος ἀνταμώνει τὸν

1. Νύσα ἦταν τὸ ὄνομα πολλῶν τόπων ἀφιερωμένων στὸ Διόνυσο.

2. Στὶς Λίμνες, ἀνάμεσα στὸ διονυσιακὸ θέατρο καὶ τὸν Ιλισό, ἦταν ἔνας παλιός ναὸς τοῦ Διόνυσου, τὸ Λήναο.

3. Χύτροι ἦταν ἡ γιορτὴ τῆς τρίτης ημέρας τῶν Ἀνθεστηγῶν.

Ξανθία. Ἐκεῖ εἶναι σκότος καὶ βόρβιος. Μέσα τους πατροχτόνοι καὶ ἐπίορκοι. Ἐδῶ θὰ εἶναι τὰ θεριά, λέει ὁ Ξανθίας. Ὁ Διόνυσος κάνει τὸ παλικάρι, μὰ μόλις νομίσει πώς ἀκούεται κρότος, τρέμει ἀπὸ τὸ φόβο του καὶ γίνεται ἐντελῶς γελοῖος. Τέλος ἀκούεται λάλημα τῶν αὐλῶν καὶ πνέει «δάδων αὔρα μυστικωτάτη». Τραγουδᾶ ὁ Χορὸς τῶν μυημένων μὰ στροφῆ.

Ἔιακχε ἐσύ πολυδόξαστε, πόδχεις ἐδῶ τὸ λημέρι σου,

Ἔιακχε, ὡς Ἔιακχε,

ἔλα σ' αὐτὸ τὸ λιβάδι,

ἔλα νὰ μπεῖς στὸ χορό

τοῦ εὐλαβικοῦ μας θιάσου·

στὴν κεφαλή σου δλοτρόγυρα

πλούσιο ἀπὸ μύρτα στεφάνι πολύκαρπο ἀνέμισε

καὶ τὸ χορὸ γιὰ τοὺς δσιους

μύστες μὲ χτύπους ἐσύ τοῦ ποδιοῦ σου

ξέθαρρους, ὡς Ἔιακχε, ρύθμισε·

εἶναι χορὸς ἀσυγκράτητος,

εἶναι χορός παιγνιδιάρης,

ὅλος ἱερότητα, ἀγνότητα, χάρη.

Ἡ μυρωδιὰ ἀπὸ τὸ ἀναμμένα δαδιὰ τῶν μυστῶν χτυπᾶ τὴν μύτη τοῦ Ξανθία καὶ τοῦ θυμίζει κρέας χοιρινό, γιατὶ, ὅταν γινόταν μύση στὰ Μυστήρια, θυσίαζαν χοίρους. Καὶ λέει :

Τῆς Δήμητρας σεβάσμια θυγατέρα,

ὡς πολυδοξασμένη, τί γλυκιά

ποὺ μοῦ 'ρθε μυρωδιὰ ἀπὸ χοίρειο κρέας !

Μὰ ὁ Διόνυσος τοῦ ἀπαντᾶ :

Λίγο ἄντερο ἵσως πιάσεις, ὅν σωπάσεις.

Καὶ ὁ Χορὸς τραγουδᾶ τὴν ἀντιστροφῆ.

Ξύπνα· γιατὶ τοὺς δαυλούς τοὺς φλογόβιολους σειώντας

[στὸ χέρι του,

Ἔιακχε, ὡς Ἔιακχε,

νά ποὺ τ' δλόφωτο ἀστέρι

ἥρθε τῆς νύχτιας γιορτῆς.

Φεγγοβιόλα τὸ λιβάδι·
 τώρα σαλεύουν τὰ γόνατα
 ώς καὶ τῶν γέρων· τίς ἔγγοιες πετοῦν ἀπὸ πάνω τους
 μέσα στὴν ἄγια αὐτὴ μέρα
 καὶ τῶν μακρόσυρτων χρόνων τοὺς γύρους.
 Μὲ τὴν λαμπάδα ἐσύ φέγγοντας
 βγάλε, ὡς μακάριε, κι δδήγησε
 τὴν νεολαία τὴν χορεύτρα
 στὸ νοτερὸ λουλουδόσπαρτο κάμπο.

”Αλλο τραγούδι λέει πιὸ ὕστερα ὁ Χοδός.

”Ολοι τώρα μὲ καρδιά
 στῶν πολύανθων λιβαδιῶν
 μπεῖτε πιὰ τὴν ἀγκαλιὰ
 μὲ χοροπηδήματα
 κι ἀναμπαίγματα κι ἀστεῖα
 καὶ πειράγματα πολλά.
 (Τὴν κοιλιὰ τὴν ἔχουμε γεμάτη.)

Δρόμο, ἐμπρός· κι εὔγενικούς
 ὕμνους κοίταξε νὰ πεῖς
 μὲ φωνὴ μελωδικὴ
 για τὴ θεά τὴ Σώτειρα,
 ποὺ ἔχει τάξει γιὰ τὴ χώρα
 σωτηρία παντοτεινή.
 (Κι ἂν ὁ Θωρυκίωνας δὲν τὸ θέλει.)

Μὲ στίχους ἀπόδοπτα ἀστείους τελειώνουν ἡ στροφὴ καὶ ἡ
 ἀντιστροφή. ”Ο Θωρυκίωνας ἦταν ἔνας εἰσπράγματος φόρων.
 Μὰ ὁ Χοδός συνεχίζει μὲ «ἔτεραν ὕμνων ἰδέαν».

Δῆμητρα, ἀφέντρα τῶν ἀγνῶν
 τῶν μυστηρίων, γίνε βοηθὸς
 καὶ σκέπη τοῦ Χοροῦ σου ἐσύ·
 καὶ κάμε, θεά μου, ἀσκόνταφτα
 ὅλο μ' ἀστεῖα καὶ μὲ χορούς
 τὴ μέρα νὰ περάσω.

Νόστιμ' ἀστεῖα κάμε νὰ πῶ,
νὰ πῶ καὶ λόγια σοβαρά·
κι ἀντάξια τῆς γιορτῆς σου ἀφοῦ
παιγνίδια καὶ πειράγματα
τελειώσω πιά, νὰ πάρω ἔγω
τῆς νίκης τὸ στεφάνι.

"Ολοὶ αὐτοὶ οἱ ὕμινοι ποὺ τραγουδοῦν τώρα οἱ μύστες στὸν
Ἄδη εἶναι σὰν ἐκείνους ποὺ ἔλεγαν στὸν Ἀπάνω Κόσμο, δταν
ἔκαναν τὴν Ἱερὴ πορεία τους ἀπὸ τὴν Ἄθηνα στὴν Ἐλευσίνα.
Νά καὶ ἄλλο τραγούδι τους.

"Ιακχε λατρευτέ, ποὺ τῆς γιορτῆς μας βρῆκες
τὸ γλυκὸ σκοπό, μαζὶ μ' ἐμᾶς περπάτα
στῆς θεᾶς τὸ ναὸ νὰ πᾶμε·
δεῖξε πῶς μπορεῖς χωρὶς κανέναν κόπο
δρόμου μακρινοῦ τὸ τέρμα ἐσὺ νὰ φτάσεις.
"Ιακχε, φίλε τοῦ χοροῦ,
γίνε συνοδός μου.

Τὸ κουρέλι αὐτὸ κι αὐτὸ τὸ πέδιλό μας
τὰ κομμάτιασες ἐσὺ γιὰ οἰκονομία
καὶ νὰ γελᾶ κι δ κόσμος·
κάνονυμ ἔτσι ἐμεῖς, μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ποὺ ἥβρες,
τρέλες καὶ χορούς χωρὶς καμιὰ ζημία.

"Ιακχε, φίλε τοῦ χοροῦ,
γίνε συνοδός μου.

Κι δπως τώρα ἔγω λοιξὴ ματιὰ εἶχα ρίξει,
εῖδα ἀπ' τὸ μικρὸ χιτώνα τὸ σκισμένο
πανέμορφης παιδιούλας,
μιᾶς συντρόφισσας ἐδῶ τῶν παιγνιδιῶν μας,
εῖδα μιὰ σφιχτὴ ρωγούλα νὰ προβάλλει.

"Ιακχε, φίλε τοῦ χοροῦ,
γίνε συνοδός μου.

"Ο "Ιακχος, ποὺ ταυτιζότανε μὲ τὸ Βάκχο, ἦταν ἡ προσω-
ποποίηση τοῦ πνεύματος τῆς πομπῆς, δ θεὸς ὀδηγὸς τῆς πο-
ρείας πρὸς τὸ Ἱερὸ τῆς Δήμητρας. "Οσοι λάβαιναν μέρος στὴν

πορεία γέροιζαν μὲς ροῦχα κονρελιασμένα ἀπὸ τὸ χορό, τὰ παιγνίδια καὶ τὶς τρέλες ποὺ ἔκαναν στὸ δρόμο. Γι' αὐτὸ φρόντιζαν νὰ βάζουν τὰ πιὸ παλιά τους ροῦχα¹.

Μὰ κι ἄλλο τραγούδι λέει ὁ Χορός.

Στὰ πολύανθα τὰ λιβάδια
πᾶμε, τὰ γεμάτα ρόδα,
γιὰ τὰ ξέχωρα παιγνίδια
τοῦ πανέμορφου χοροῦ μας
ποὺ τὸν στήνουν οἱ ὅλβιες Μοῖρες.

Εἶναι ὁ ἥλιος καὶ τὸ φῶς του
ἴλαρά γιὰ μᾶς μονάχα
πρέχουμε μυηθεῖ, κι ἡ ζωὴ μας
στάθηκε γεμάτη εύσέβεια
καὶ γιὰ ντόπιους καὶ γιὰ ξένους.

Ωραῖα εἶναι τὰ τραγούδια ποὺ ἀκοῦν ὁ Διόνυσος καὶ ὁ συνοδός του, ὡραῖς ὅμως νὰ κάμουν κι ἔκεινο γιὰ τὸ δποῖο κατέβηκαν στὸν Ἀδη. Ξτυποῦν τοῦ Πλούτωνα τὴν πόρτα καὶ τοὺς ἀνοίγει ὁ Αἰανός. Βλέποντας αὐτὸς τὸ Διόνυσο μὲ λιονταρίσιο τομάρι καὶ μὲ ὄπαλο τὸν παίρνει γιὰ τὸν Ἡρακλῆ—ὅ τιδιος κιόλα ὁ Διόνυσος δήλωσε πὼς εἶναι «Ἡρακλῆς ὁ καρτερός»—καὶ ἔσπα σὲ ἄγριες φοβέρες.

Βρὲ σιχαμένε, δδιάντροπε, ξετσίπωτε,
βρομάνθρωπε, βρομιάρη, ἀρχιβρομιάρη!
Τὸ σκύλο μας ἐσύ, τὸν Κέρβερό μας,
ξεκάμπισες, ποὺ ἔγώ 'μουν φύλακάς του,
καὶ τὸ λαιμό του σφίγγοντας τὸν πῆρες
καὶ τὸ σκασες καὶ πᾶς. Μὰ τώρα πιάστηκες.
‘Ο βράχος ὁ μαυρόκαρδος τῆς Στύγας²

1. "Ἐτοι καὶ στὰ χρόνια μες ὅσοι λάβαιναν μέρος στὴ θρακιώτικη λαϊκὴ γιορτὴ τοῦ «Καλόγερου». "Ολα τὰ παλικάρια, λέει ἔνας λαϊκὸς ἀφηγητής, ἔβαζαν τὰ «ἀνούφελα» τὰ ροῦχα κείνη τὴν ἡμέρα, γιατὶ πάλευαν καὶ λέωναν τὰ καλὰ ροῦχα. (Π. Παπαχριστοδούλου, Τ' 'Α ν α σ τ ε ν ἀ ο ι α, σελ. 344.)

2. 'Ο μαῦρος, ξωσμένος ἀπὸ τὸ σκοτάδι βράχος, ἀπ' ὅπου ἔπεφτε τὸ θολὸ νερὸ ποὺ σχημάτιζε τὴ Στύγα, τὸν ποταμὸ τοῦ Ἀδη-

κι ἡ πέτρα ἡ Ἀχερόντια ποὺ αἷμα στάζει
καλὰ στὴ μέση σ' ἔχουνε, κι οἱ σκύλοι
ποὺ πιλαλούν στὸν Κωκυτό¹ τριγύρω.
ἡ Ὁχιά ἡ ἑκατοκέφαλη² τὰ σπλάχνα
θὰ σοῦ σπαράξει· ἀπάνω στὰ πλευρώνα σου
θὰ ῥθεῖ³ ἡ Ταρτήσσια³ σμέρνα νὰ κολλήσει·
τὰ δυὸ νεφρά σου, βουτημένα στὸ αἷμα,
μὲ τ'⁴ ἄντερα μαζὶ θὰ τὰ ἔεσκίσουν,
κομμάτια θὰ τὰ κάμουν οἱ Τειθράσιες
Γοργόνες⁴. Πάω τρεχάτος νὰ τὶς φέρω.

Ο νακομοίος⁵ ὁ Διόνυσος παθαίνει μεγάλες δουλειὲς ἀπὸ τὴν τρομάρα του. Τί θὰ γίνει σὰν ξαναγυόσει ὁ Αἰλακός μὲ τὶς Γοργόνες; Εντυχῶς ἔχει κοντά του τὸν Ξανθία. Αὐτὸς ἔδειξε μεγάλη ἀταραξία καὶ τώρα δέχεται νὰ παίξει τὸ ρόλο τοῦ Ἡρακλῆ. Ἀλλάζουν λοιπὸν τὰ ροῦχα τους καὶ γίνονται ὁ Διόνυσος δοῦλος καὶ ὁ δοῦλος του... Ἡρακλειοξανθίας.

Μὰ ὁ Ἡρακλῆς δὲν ἀφησε στὸν Ἀδη⁶ νακές μόνο ἀναμνήσεις. Ἀν ὁ Αἰλακός τὸν μισεῖ καὶ θέλει νὰ τὸν κατασπαράξει γιὰ τὴν ἀπαγωγὴ τοῦ Κέρθεδον, ἡ Περσεφόνη στέλνει μιὰ δούλα της νὰ τὸν καλέσει μέσα, ὅταν ἀκουσε πώς εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι της. Θὰ τοῦ κάμει τὸ τραπέζι μὲ πλούσια φαγιά καὶ γιὰ διασκέδασή του θὰ εἶναι μιὰ αὐλητούδα καὶ δυὸ τρεῖς χορεῦτος μικροῦλες καὶ ὅμορφες. «Θά ὁθώ» λέει ὁ Ξανθίας, γιατὶ αὐτὸς εἶναι τώρα ὁ Ἡρακλῆς. Μὰ ὅταν ἡ δούλα τῆς Περσεφόνης ξαναπῆκε στὸ σπίτι, ὁ Διόνυσος ἀναγκάζει τὸν Ξανθία νὰ ξαναλάξουν τὰ ροῦχα τους καὶ Ἡρακλῆς γίνεται πάλι αὐτός.

Δὲν τοῦ βγῆκε δόμως σὲ καλό. Τότε ποὺ ὁ Ἡρακλῆς κατέβηκε στὸν Ἀδη, μπήκε σὲ ἔνα «πανδοκεῖον» (χάρι, λοκάντα, ταβέρνα) — δ, τι ἔχει ὁ Ἀπάνω Κόσμος⁷ — καὶ ὁ Κάτω — ἔφαγε τὸν περίδρομο κι ἔψυγε χωρὶς νὰ πληρώσει. Τὴν ταβέρνα αὐτὴ τὴν είχαν δυὸ γυναῖκες, ἡ Πλαθάνη καὶ μιὰ ἄλλη. Αὐτὴ ἡ τελευταία, βγαίνοντας τώρα στὴν πόρτα, βλέπει τὸν Ἡρακλῆ, τὸ

1. Ποταμὸς κι αὐτὸς τοῦ Ἀδη, ὁ ποταμὸς τῶν θρήνων.
2. Μυθολογικὸ τέρας.
3. Ο Ταρηησσός ήταν πόλη τῆς Ιθηρίας· τὸ ὄνομα θυμίζει τὸν Τάρηταρο.
4. Οι Γοργόνες ήταν τέρατα τῆς Λιβύης· γιὰ ἀστεῖο τὶς λέει ὁ Αριστ. Τειθράσιες. σὰ ηταν ἀπὸ τὸ δῆμο αὐτὸ τῆς Αττικῆς.

Διόνυσο δηλαδή, θυμάται τί τοὺς εἶχε κάμει καὶ μπῆζει τὶς φωνές. Σ' αὐτὴ τῇ σκηνῇ παίρουνε μέρος οἵ δύο γυναικες (Α' καὶ Β'), ὁ Ξανθίας (Ξ.) καὶ ὁ Διόνυσος (Δ.).

A'—Πλαθάνη! Τρέξε γρήγορα. Πλαθάνη!

Δείχνοντας τὸ Διόνυσο στὴν Πλαθάνη, ποὺ ἀκουσε τὶς φωνές της καὶ βγῆκε.

Νά τος ὁ ἀχρεῖος ποὺ μιὰ φορὰ εἶχε μπεῖ στὸ χάνι καὶ μᾶς ἔφαγε δεκάξι ψωμιά . . .

B'— Ναί, μά τὸ Δία, ἐκεῖνος εἶναι.

Ξ., χαμηλόφωνα καὶ εἰρωνικά.
Κάποιος θά μπλέξει.

A'— καὶ εἴκοσι μερίδες κρέατα βρασμένα τοῦ μισοῦ δύοιοῦ . . .

Ξ., ὅπως καὶ πρίν.

Ἡ τιμωρία γι' αὐτὰ σὲ κάποιον θά 'ρθει,

A'—καὶ σκόρδα ἔναν περίδρομο.

A'— Κυρά μου, παραμυθολογᾶς, τί λές δὲν ξέρεις.

A'—Θαρροῦσες, βρέ, πώς δὲ θὰ σὲ γνωρίσω, γιατὶ φορᾶς κοθόρνους; Μὰ καὶ τ' ἄλλο: τὸ πλῆθος τὰ παστά δὲν τὰ εἶπα ἀκόμα.

B'—Οὕτε τὸ χλωροτύρι, συφορά μου, ποὺ μὲ τὰ τυροβόλια τό 'χαψε δλο.

A'—Κι ӯστερα, τὰ λεφτά σα ζήτησα, ἄγρια μὲ κοίταξε καὶ μούγκριζε . . .

Ξ.— Εἶναι, βλέπεις, συνήθεια του· ἔτσι φέρνεται δόπου πάει.

A'—κι ἔσυρε τὸ σπαθί του σὰν τρελός.

B'—'Αλήθεια, δόλια.

A'— 'Εμεῖς ἀπ' τὴν τρομάρα χωθήκαμε κι οἱ δυὸ μὲς στὴ σοφίτα· κι αὐτὸς τὶς ψάθες ἄρπαξε καὶ δρόμο.

Ξ.—Κι αὐτὰ τὰ συνηθάει.

A'— Μὰ κάτι πρέπει νὰ κάμουμε. Γιά τρέξε φώναξέ μου

τὸν Κλέωνα, τὸν προστάτη μου¹.

B'— Δικός μου,
ό 'Υπέρβολος' γιά κοίτα, ἀν τὸν πετύχεις . . .
A'—Νὰ τὸν ταράξουμε.

Στὸ Διόνυσο. "Α, βρὲ σιχαμένο
στόμα, πῶς θὰ χαρᾶ μὲ μιὰ πετριὰ
νὰ σοῦ τσακίσω αὐτοὺς τοὺς τραπεζίτες
ποὺ μοῦ μασήσαν τὴν πραμάτεια !

E., χαμηλόφωνα. 'Εγώ,
στὸ Βάραθρο νὰ πάω νὰ σὲ γκρεμίσω.

B'—Κι ἔγώ μ' ἔνα δρεπάνι τὸ λαρύγγι,
ποὺ τ' ἄντερα κατάπιε, νὰ σοῦ κόψω.

A'—Στὸν Κλέωνα πάω· αὐτὸς θὰ τὸν μηγύσει
καὶ θὰ τὸν κάμει εύτὺς νὰ τὰ ξεράσει.

Οἱ δύδ γυναίκες φεύγουν.

A., φιβισμένος καὶ καλοπιάνοντος τὸν Ξανθία.
Νὰ κακοθανατίσω, ἀν τὸν Ξανθία
δὲν ἀγαπάω.

E.— "Α, ξέρω, ξέρω τί ἔχεις
μέσα στὸ νοῦ σου· πάψε τὴν κουβέντα.

"Αλλη φορὰ δὲ γίνομαι 'Ηρακλῆς.

A.—"Ω μὴν τὸ λέεις αὐτό, καλὲ Ξανθία.

E.—Καὶ πῶς ἔγώ, «δ θνητὸς μαζὶ καὶ δοῦλος»²,
δι γιὸς μπορῶ νὰ γίνω τῆς 'Άλκμήνης;

A.—Τὸ ξέρω, ἔχεις θυμῷσει κι ἔχεις δίκιο·
καὶ νὰ μὲ δείρεις, δὲ σοῦ ἀντιμιλάω.

'Αλλ' ἀν σοῦ ξαναπάρω αὐτὰ τὰ ροῦχα,
κακὸ χαμό συφάμελα νὰ βροῦμε,
ό ἰδιος ἔγώ, ή γυναίκα, τὰ παιδιά μου
κι δ 'Αρχέδημος μαζὶ ό τσιμπλιάρης³.

E.— Δέχομαι
τὸν δρκό, καὶ μ' αὐτὸ τὸν δρό ἀς γίνει.

1. Στὴν 'Αθήνα οἱ μέτοικοι ἔπρεπε νὰ ἔχουν προστάτη 'Αθηναῖο· ἐτοι λοιπὸν θὰ γινόταν καὶ στὸν "Αδη!"

2. "Ἐτοι τὸν εἰχε πεῖ διόνυσος.

3. 'Ο Διόνυσος ἀπὸ τὸ φόβο του δὲν ξέρει τί λέειν οὕτε γυναίκα εἰχε οὕτε παιδιά. 'Ο 'Αρχέδημος εἰχε ἔρθει ἀπ' ἄλλου στὴν 'Αθήνα καὶ πολιτευόταν.

Ξανάρχεται δὲ Αἰακὸς καὶ προστάζει δυὸς δούλους ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν νὰ δέσοντ τὸν Ἡρακλῆ, δηλαδή, τώρα, τὸν Ξανθία. Αὗτός, βλέποντας πῶς δὲ ἀγάριστος Διόνυσος δχι μόνο δὲν κοιτάζει νὰ τὸν βοηθήσει παρὰ καὶ πάει κόντρα του χαιρέκακα, δηλώνει πῶς ποτὲ ἄλλοτε δὲν είχε πάει σ' ἔκεινα τὰ μέρη κι οὔτε ἔκλεψε τὸ παραμικρό, καὶ προσθέτει: βασάνισε τὸ δοῦλο μου¹ — τὸ Διόνυσο δηλαδὴ — νὰ μαρτυρήσει καί, ἀν βρεῖς πῶς είμαι ἔνοχος, σκότωσέ με. Μπροστά στὸν κίνδυνο τῶν βασανιστηρίων δὲ Διόνυσος φανερώνει τὴν θεϊκά του ταυτότητα, μὰ δὲ Ξανθίας, ἀγανακτισμένος γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη του, τὴν ἀμφισβητεῖ. Μαστίγωσέ μας, λέει στὸν Αἴακό, καὶ τοὺς δυὸς καὶ δύποις πωτοκλάψει θὰ πεῖ πῶς δὲν εἶναι θεός. Τοὺς πατᾶ ἔνα γερὸ μαστίγωμα δὲ Αἴακός, μὰ τὸν ἔνα μιὰ τὸν ἄλλον, μὰ δὲν μπορεῖ νὰ βγάλει συμπέρασμα, γιατὶ κι οἱ δυὸς βάζουν δῆλα τους τὰ δυνατὰ γιὰ τὰ δεῖξουν ἀταραξία καὶ τέλος ἀποφασίζει νὰ τοὺς παρουσιάσει στὸν Πλούτωνα καὶ τὴν Περσεφόνη· αὐτοί, λέει, σὰ θεοί, θὰ καταλάβουν ποιὸς εἶναι θεός.

Κοντεύουμε νὰ φτάσουμε στὰ μισὰ τῆς κωμῳδίας καὶ ὅμως γιὰ τὸ καθαυτὸ θέμα της, ποιὸς εἶναι δὲ ποὺ μεγάλος τραγικός, δὲν ἀκούσαμε ἀκόμα οὔτε λέξη. "Οὐο τὸ ὃς ἐδῶ μέρος τῶν Βατράχων (1—673) εἶναι μόνο μιὰ εἰσαγωγή, πολὺ ἔξυπνη ὅμως καὶ διασκεδαστική καὶ ποὺ χωρὶς αὐτὴν ζήτημα εἶναι ἀνήρ κωμῳδία θὰ ἀρεσε τόσο ὅσο ἀρεσε στὸ κοινὸ τῆς ἀρχαίας "Αθήνας μ." δῆλη του τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια· γιατὶ τὸ δεύτερο μέρος, ποὺ εἶναι καὶ τὸ κύριο, εἶναι βέβαια κι αὐτὸ κωμικὰ δοσμένο, πάντως ὅμως τὸ περιεχόμενό του τὸ κάνει ἀρκετὰ σοβαρό. "Ανάμεσα στὰ δυὸς αὐτὰ μέρη μπαίνει ἡ Παράβαση.

Η ΠΑΡΑΒΑΣΗ (674—737). Στοὺς Βατράχους, κωμῳδία φιλολογική, οἱ γνωστές πολιτικές ἰδέες τοῦ Ἀριστοφάνη ἔμμεσα μόνον ἐκδηλώνονται.² Αλλὰ στὴν Παράβαση — ποὺ εἶναι λειψή, τὴν ἀποτελοῦν ἡ ὁδὴ καὶ ἡ ἀντωδὴ, τὸ ἐπίρρημα καὶ τὸ ἀντεπίρρημα — βρίσκεται τὴν εὐκαιρία δὲ ποιητῆς νὰ μιλήσει γιὰ τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς στιγμῆς ἀμεσα καὶ ξεκάθαρα. "Ο Χορὸς ἔπειτ" ἀπὸ μιὰ ἐπίκληση στὴ Μούσα καὶ μιὰ σατιρικὴ σαϊτιὰ γιὰ τὸ δημαγωγὸ Κλεοφώντα, ποὺ τὸν πειράζει γιὰ τὴν ξενικιά, τὴν θρασιώτικη καταγωγή του, δηλώνει πῶς τὸ χρέος του, τὸ χρέος τοῦ

1. "Ετοι μόνο πιανόταν ἡ μαρτυριὰ τῶν δούλων.

«ίεροῦ» Χοροῦ, εἶναι νὰ συμβουλεύει καὶ νὰ διδάσκει τὴν πόλην. Δίνει λοιπὸν τὴν συμβουλὴν νὰ γίνει ἔξιστη ὅλων τῶν πολιτῶν καὶ νὰ λείψει ὁ φόρος. Νὰ συγχωρηθοῦν οἱ ὀπαδοὶ τῶν τετρακοσίων ποὺ εἶχαν κάμει ποὺν ἀπὸ μερικὰ χρόνια τὸ ὀλιγαρχικὸν κίνημα καὶ νὰ δοθεῖ γενικὴ συγγνώμη.

Ἐπειτ' ἀπὸ ἕνα πείραγμα γιὰ κάποιον ἄλλο σύγχρονο, τὸν Κλειγένη, ὁ Χορὸς προσθέτει: "Οπως παρατοῦμε τὰ παλιὰ ὥραῖα νομίσματα καὶ μεταχειρίζόμαστε τὰ κακοφτιαγμένα καινούρια, ἔτσι ἀφήνουμε τοὺς καλογεννημένους καὶ φρόνιμους ἀνθρώπους καὶ καταφεύγοντες, γιὰ ν' ἀναθέσουμε τὴν ἔξουσία, σὲ κάτι ἐλεεινούς, σε κάτι συμμαζώματα, ποὺν ἡσθαν στὴν Ἀθῆνα ἀπὸ ἔξω. Πρέπει, λέει, ν' ἀλλάξουμε ταχτικὴ.

Τὰ λόγια αὐτὰ κάνονταν τὴν ἐντύπωση πὼς τὸν ποιητὴ μας τὸν ἐμπνέει ἀνώτερο φρόνιμα καὶ μεγαλοψυχία, δὲν ἔρουμε δμως τί θὰ ἔκανε, ἢν οἱ μειωμένοι καὶ οἱ κατατρεγμένοι ἦταν ἀπὸ τὴν πολιτικὴ μερίδα ποὺν δὲ συμπαθεῖ.

ΑΙΣΧΥΛΟΣ ΚΑΙ ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ (738 -1481). Μέσος ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Πλούτωνα ἀκούονται φωνὲς καὶ ἔνας δοῦλος τοῦ θεοῦ αὐτοῦ ἔξηγει στὸν Ξανθία τί τρέχει. Μαλάνουν ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Εὑριπίδης. Ὅπάρχει, λέγει ὁ δοῦλος, νόμος στὲν Κάτω Κόσμῳ ὁ ἀριστος ἀπὸ τοὺς ὅμοτεχνους σὲ κάθε σπουδαία τέχνη νὰ παίρνει σίτηση στὸ πρυτανεῖο καὶ θρόνο κοντὰ στὸ θρόνο τοῦ Πλούτωνα· τὸ θρόνο τῆς τραγωδίας τὸν εἶχε ὁ Αἰσχύλος, τώρα δμως ποὺ κατέβηκε στὸν Ἀδη ὁ Εὑριπίδης τὸν διεκδικεῖ αὐτός. Ὁ Πλούτωνας δριστε νὰ γίνει κοίση καὶ ἔλεγκος τῆς τέχνης, καὶ διαιτητής, σὺν εἰδικὸς κιόλα, θεὸς τοῦ θεάτρου, μπῆκε ὁ Διόνυσος, ποὺν στὸ ἀναμεταξὺ ἔξακοιβώθηκε ἡ ταυτότητά του. Ὁ Σοφοκλῆς δὲ θὰ λάβει μέρος στὸν ἀγώνα, γιατὶ ἀναγνωρίζει τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Αἰσχύλου.

Ο Χορὸς δίνει ἔνα καρακτηρισμὸν τῆς τέχνης τῶν δυὸς ἀνταγωνιστῶν καὶ στὴν αὐθόρμητη, πηγαία, μεγαλόπρεπη καὶ ἐπιβλητικὴ ποίηση τοῦ Αἰσχύλου ἀντιπαραθέτει τὴν ποίηση τοῦ Εὑριπίδη, ποὺν εἶναι, κατὰ τὴν γνώμη του, τέχνη βασανιστικῆς ἐπεξεργασίας καὶ λείανσης λεπτομερειῶν.

Προσουσιάζονται τότε οἱ δυὸς ἀντίπαλοι καὶ μαζί τους ὁ Διόνυσος. Στὴν ἀρχὴ καβγαδίζουν ἀγρια. Ὁ Αἰσχύλος εἶναι, κατὰ τὸν Εὑριπίδη, ἀγριοποιός, αὐθαδόστομος, καὶ τὸ στόμα του ἀχαλίνωτο, ἀσυγκράτητο, ἀπύλωτο, ἐνῷ ὁ Εὑριπίδης εἶναι,

κατὰ τὸν Αἰσχύλο, ἔνας ποιητὴς ποὺ μᾶξενεί ἀνοστες φλυαρίες ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ, ωρέαι κουρελάκια τὸ ἔνα μὲ τ' ἄλλο καὶ παρουσιάζει στὸ θέατρο ζητιάνους καὶ κουτσούς καὶ ἀνηθυικότητες.

‘Ο Διόνυσος συμβουλεύει ἡρεμία, γιατὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τσακώνονται, ποιητὲς αὐτοί, σὰν τὶς φουρνάρισσες. Πρέπει νὰ γίνει σοβιῳδὸς διαγωνισμός. ‘Ο Εὑριπίδης εἶναι πρόδυνμος σ' αὐτό, δέχεται καὶ ὁ Αἰσχύλος, ἀν καὶ μὲ κακὴ καρδιά, γιατὶ, λέει, τὴν ποίησή του δὲν τὴν ἔχει κοντά του, αὐτὴ ζεῖ ἀκόμα, ἐνῶ τοῦ Εὑριπίδη ἡ ποίηση, ὅταν αὐτὸς πέθανε, πέθανε κι ἐκείνη μαζὶ του.

‘Ο ἀγώνας παίρνει πολλὲς μορφὲς καὶ περνάει ἀπὸ πολλὰ στάδια. ‘Ο Εὑριπίδης εἶναι περήφανος γιατὶ ἔφερε τὴν τραγικὴ τέχνη ποντὰ στὴν πραγματικὴ ζωή, ἐνῶ ὁ Αἰσχύλος παμαρώνει ποὺ δίδαξε τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι γενναῖοι, τετοάπηχοι, πολεμόχαροι, ὅχι πρόστυχοι καὶ κατεργάρηδες· γενναίους ἔκαμε τοὺς πολίτες μὲ τοὺς Ἐπιὰ ἐπὶ Θήβας, δράμα «Ἀρεως μεστόν», ἐνῶ μὲ τοὺς Πέρσες ἔσπειρε μέσα στὶς ψυχές τους τὸν πόθο τῆς νίκης. Πάντα, λέει, οἱ μεγάλοι ποιητὲς στάθηκαν ὀφέλιμοι. Αὐτὸς ἔπλασες ἥρωες, Τεύχους καὶ Πάτροκλους, καὶ ὅχι, σὰν τὸν Εὑριπίδη, ἐρωτεμένες γυναικες, Φαῖδρος καὶ Σθενέβοιες. Βέβαια ἡ Φαῖδρα ὑπῆρχε καὶ ποίην, μὰ δὲ ποιητὴς πρέπει νὰ κρύβει τὸ κακὸ καὶ ὅχι νὰ τὸ βγάζει στὸ φανερό· γιατὶ δῆμηδὸς τῶν παιδιῶν εἶναι δὲ δάσκαλος, τῶν νέων εἶναι δὲ ποιητής. Κατηγορεῖ ἀκόμα τὸν Εὑριπίδη γιατὶ παρουσιάσει τοὺς βασιλιάδες κουρελήδες καὶ δίδαξε τὴν προσποιητὴ μιλὰ καὶ τὴν φλυαρία.

‘Ο Χερὸς παρακινεῖ τοὺς δυὸ ἀντίταλους νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγώνα, χωρὶς νὰ φοβοῦνται πώς, ἀν μιλοῦν γιὰ πράματα λεπτὰ καὶ σοφά, οἱ θεατὲς δὲ θὰ τοὺς καταλάβουν· οἱ Ἀθηναῖοι θεατὲς εἶναι, λέει, ἀπὸ τὸ φυσικό τους ἔξυπνοι καὶ μορφώθηκαν κιόλα μὲ τὶς ἐκστρατείες ποὺ ἔκαμαν καὶ μὲ διαβάσματα βιβλίων.

‘Ο ἀγώνας συνεχίζεται μὲ λεπτομερειακὴ ἔξέταση τῶν δογμανικῶν μερῶν τῶν τραγωδιῶν, ὅπως τὰ καλλιέργησε δὲ καθένας ἀπὸ τοὺς δυὸ ποιητές, τῶν προλόγων, τῶν χορικῶν, τῶν μονωδιῶν, καὶ τέλος βρίσκουν πῶς μόνο ἔνας τρόπος ὑπάρχει γιὰ νὰ κριθεῖ δοιτικὰ πόσο ἀξίζει, πόσο βαραίνει ἡ ποίηση τοῦ καθενός: τὸ ζύγισμα σὲ πραγματικὴ ζυγαριά. Τὸ κωμικὸ αὐτὸ εὔρημα ἡταν ἀπαραίτητο ἔπειτ’ ἀπὸ τὴν μακριὰ καὶ ἀρκετὰ σοβαρὴ γιὰ κωμωδία συζήτηση. Στὴ σκηνὴ αὐτὴ παίρνουνε μέρος

δ Διόνυσος (Δ.), δ Αἰσχύλος (Αἰ.), δ Εὑριπίδης (Εὐρ.), δ Χορός (Χ.) καὶ ἔπειτα καὶ δ Πλούτωνας (Πλ.).

Δ.—'Αφήστε πιά τὰ λυρικὰ τραγούδια.

Αἰ.—Ναί, φτάνει, λέω κι ἔγώ. "Ας τὸν φέρω τώρα στὴ ζυγαριά, που μόνο αὐτὴ θὰ δείξει, δρίζοντας τῶν λόγων μας τὸ βάρος, τοῦ καθενὸς ἡ ποίηση πόσο δξίζει.

Δ.—Ἐμπρός, ἀφοῦ κι αὐτὸν νὰ κάμω πρέπει : τὴν ποίηση σᾶν τυρί νὰ τὴ ζυγίζω.

Φέρνουνε μιὰ μεγάλη ζυγαριά· δ Αἰσχύλος καὶ δ Εὑριπίδης παίρνουν θέση, δ ἔνας δεξιά, δ ἄλλος ἀριστερά.

X.—Δὲ φοβούνται οἱ ἔχυπνοι τὸν κόπο.

"Αλλο πάλι αὐτὸν τὸ θάμα,
θάμ' ἀλλόκοτο κι ἀνήκουστο ὡς τὰ τώρα·
σὲ ποιανοῦ ἀλλουνοῦ τὸ νοῦ θὰ ἐρχόταν;
"Αν, μά τὴν ἀλήθεια, αὐτὸν κανένας
ἀνθρώπος τυχαῖος μοῦν τό 'χε πεῖ,
ἄ, δὲ θὰ τὸν πίστευα καθόλου·
παραμύθια θά 'λεγα πώς λέει.

Δ.—Ζυγώστε δῶ στῆς ζυγαριᾶς τοὺς δίσκους.

Αἰ. καὶ Εὐρ., πλησιάζοντας.

Νά μαστε.

Δ.— Καὶ κρατώντας τους νὰ λέει
τὸ στίχο του δικαθείς σας καὶ κανένας
νὰ μὴν ἀφήσει, ἀν δὲ φωνάξω «κούκου».

Αἰ. καὶ Εὐρ.—

Κρατοῦμε.

Δ.— Πεῖτε στίχο ἀπά στὸ δίσκο.

Εὐρ.—"Ω, φτερωτὴν 'Αργώνα μὴν περ-
[νοῦσε.

Αἰ.—"Ω ποταμὲ [Σ περχειὲ κι ὡ βοσκο-
[τόπια¹.

Δ.—Κούκου !

Αἰ. καὶ Εὐρ.—Τ' ἀφήσαμε.

Δ.— "Α ! Τοῦ Αἰσχύλου διστίχος
τραβᾶ πολὺ πιὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἄλλον.

1. Τοῦ Εὑριπίδη διστίχος εἶναι διπλῶτος τῆς Μήδειάς του, τοῦ Αἰσχύλου, ἀπὸ τὸ χαμένο δράμα του Φιλοκήτης.

Εὐρ.—Κι ό λόγος ποιός;

Δ.— Ρωτᾶς; Γιατί ἔχει βάλει ποτάμι, καὶ τὸ στίχο ἔχει μουσκέψει, οἱ πουλητάδες τοῦ μαλλιοῦ δπως κάνουν, κι ἐσύ ἔχεις βάλει στίχο... φτερωτό.

Εὐρ.—Μπρόσ! "Άλλο στίχο ἀς ρίξει γι' ἀντιζύγι.

Δ.— Ηλαστεῖτε πάλι.

Δ. καὶ *Εὐρ.*— Νά!

Δ.— Εὔριπίδη, λέγε.

Εὐρ.—

Ναός τῆς πειθῶς δ λόγος εἶναι μόνο.

Δ.—Δῶρα μονάχα δ Θάνατος δὲ θέλει¹.

Δ.—Αφήστε.

Δ. καὶ *Εὐρ.*—Όρίστε ἀφήνουμε.

Δ.— Καὶ πάλι τοῦ Αἰσχύλου γέρνει, νά· γιατί ἔχει βάλει τὸ θάνατο, τὸ πιὸ βαρύ κακό.

Εὐρ.—Ἐγώ δυως τὴν πειθώ, ἔνα στίχο ἔξαίσιο.

Δ.—Εἰν' ἡ πειθώ λαφριά, νόημα δὲν ἔχει.

Βρές ἄλλον, ἀπὸ κείνους ποὺ βαραίνουν, γερό, μεγάλο, νὰ τραβήξει κάτω.

Εὐρ.—Ποῦ, ποῦ ἔχω τέτοιον;

Δ., εἰρωνικά. Νὰ σοῦ πῶ. "Εχει ρίξει
ο 'Αχιλλέας δυὸς ἀσους καὶ τεσσάρι.
Ο Εύριπίδης στέκεται δισταχτικός.

Λέτε, καὶ τὸ στερνὸ πιὰ ζύγισμα εἶναι.

Εὐρ.—Σὰ σίδερο βαρὺ ἔνα ξύλο ἀδράχνει.

Δ.—Πτώματα, ἀμάξια, τό 'να πάνω στ' ἄλλο².

Δ., στὸν Εύριπίδη.

Σὲ γέλασε καὶ πάλι.

Εὐρ.— Μὲ ποιὸν τρόπο;

Δ.—Δυὸς ἀμάξια καὶ δυὸς πτώματα ἔχει βάλει ποὺ κι ἑκατὸν Αἰγύπτιοι³ δὲν τὰ σκώνουν.

1. Τοῦ Εύριπίδη δ στίχος ἀπὸ τὴν 'Αντιγόνη, τοῦ Αἰσχύλου ἀπὸ τὴν Νιόβη, τραγῳδίες ποὺ δὲ σώζονται.

2. Ἀπὸ ζαμένες τραγῳδίες καὶ οἱ δυὸ στίχοι: τοῦ Εύριπίδη, ἀπὸ τὸ Μελέα γρο, τοῦ Αἰσχύλου, ἀπὸ τὸ Γλαῦκο Ποτνιέα.

3. Οἱ Αἰγύπτιοι ἦταν πολὺ χρεοδύναμοι.

Αι.—Καὶ τώρα πιά ὅχι μ' ἔναν ἔνα στίχο·
ἀτός του ἀς μπεῖ στὴ ζυγαριά νὰ κάτσει
μαζί μὲ τὴν κυρά του, τὰ παιδιά του,
μὲ τὸν Κηφισοφώντα¹, τὰ χαρτιά του·
κι ἐγώ θὰ πῶ δυὸ στίχους μου μονάχα...,

Σ' ἔνα νεῦμα τοῦ Διόνυσου παίρνουν ἔξω τὴ ζυγαριά. "Ἐρ-
χεται ὁ Πλούτωνας.

Δ.—Δὲ θὰ τοὺς κρίνω ἐγώ· κι οἱ δυὸ εἶναι φίλοι·
νὰ ψυχραθῶ δὲ θέλω μὲ κανέναν
ἀπὸ τοὺς δυό· σοφὸ θεωρῶ τὸν ἔνα,
μὰ δὲ ἄλλος εὐχαρίστησῃ μοῦ δίνει.

Πλ.—Κι αὐτὸ ποὺ ἥρθες νὰ κάμεις; Θὰ τ' ἀφήσεις;

Δ.—Καλά, ἀν προκρίνω;

Πλ.— Αύτὸν ποὺ θὰ προκρίνεις
πάρ' τον καὶ φεύγα· ἀλλιώς χαμένος κόπος.

Δ.—Νά 'σαι καλά. Στὸν Αἰσχύλο καὶ τὸν Εὔριπον.

Γιά ἀκοῦστε αὐτὰ ἀπὸ μένα·
ἐγώ ἥρθα δᾶ, ποιητὴ νὰ βρῶ.

Ἐνδ.—

Κι δ λόγος;

Δ.—Γιὰ νὰ δργανώνει ἡ πόλη τοὺς χορούς της,
ἀφοῦ σωθεῖ. "Ωστε ὅποιος ἀπ' τοὺς δυό σας
σωτήρια συμβουλὴ στὴν πόλη δώσει,
μαζί μου θά ῥθει. Γιὰ τὸν Ἄλκιβιάδη
ἀς πεῖ δὲ καθένας πρῶτα ποιὰ ἔχει γνώμη.
Σ' αὐτὸ ἔχει ἡ πόλη δυστοκία.

Ἐνδ.—

Ἐκείνης

ἡ γνώμη ποιὰ εἶναι;

Δ.—

Ποιά; Τὸν λαχταράει
καὶ τὸν μισεῖ καὶ θέλει νὰ τὸν ἔχει.
Μὰ πεῖτε ἐσεῖς τί σκέφτεστε γιὰ δαῦτον.

Ἐνδ.—Πολίτη ποὺ εἶν' ἀργός στὸ

νὰ ὀφελεῖ
τὴν πόλη καὶ γοργός στὸ νὰ τῆς κάνει
κακό μεγάλο, καὶ ποὺ χλιους τρόπους
γιὰ τὸν ἔσυτό του βρίσκει, μὰ εἶναι στεῖρος
γιὰ τὴν πατρίδα, τὸν μισῶ.

1. Οἱ κακὲς γλῶσσες ἔλεγαν πῶς ὁ Κηφισοφώντας βοηθοῦσε
τὸν Εὑρ. στὴ σύνθεση τῶν τραγῳδιῶν του.

Δ.—

Λαμπρά,

ὦ Ποσειδώνα !

Στὸν Αἰσχύλο. Κι ἡ δικιά σου γνώμη ;

Αι.—Τὸ πιὸ καλό, στὴν πόλη νὰ μὴ θρέφεις λιοντάρι· μά ἂν θρεφτεῖ καὶ μεγαλώσει, νὰ πᾶς μὲ τὰ νερά του.

Δ.—

μά τὸ Σωτήρα Δία νὰ κρίνω τὰ εἶπαν
ὅ ἔνας σοφὰ καὶ ὁ ἄλλος μὲ σαφήνεια.

’Αλλὰ μιὰ γνώμη ἀκόμα ὅς πεντε ὁ καθένας
ώς πρὸς τὸν τρόπο σωτηρίας τῆς πόλης.

Εὐρ.—Τὸν Κινησία νὰ βάλουν γιὰ φτεροῦγες στὸν Κλεόκριτο¹, κι οἱ ἀνέμοι νὰ τοὺς πάρουν ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἄπλα τοῦ πελάγου . . .

Δ.—Αστεία εἰκόνα, ὥστόσο τί σημαίνει ;

Εὐρ.—Στὶς ναυμαχίες, νὰ ’χουν ἀγγειά μὲ ξίδι καὶ νὰ ραντίζουν τῶν ἔχθρῶν τὰ μάτια.

Καταλαβαίνοντας ἀπὸ τὴν φυσιογνωμία τοῦ Διόνυσου πῶς
βρίσκει ἀνόητο τὸ σχέδιό του, βιάζεται νὰ διατυπώσει δεύτερο.

Ξέρω ἔνα μέσο· θὰ τὸ ἐκθέσω.

Δ.—

Λέγε.

Εὐρ.—”Αν ἡ ἀπιστία μας γίνει ἐμπιστοσύνη κι ἡ ἐμπιστοσύνη σ’ ἀπιστία γυρίσει. . .

Δ.—Δὲ νιώθω. Πῶς ; Γιὰ πές το μὲ πιὸ λίγη σοφία καὶ περισσότερη σαφήνεια.

Εὐρ.—”Αν τὴν ἐμπιστοσύνη μας τὴν πάρουμε ἀπ’ τοὺς πολίτες ποὺ τὴν ἔχουν τώρα καὶ βάλουμε στὴ θέση τους τοὺς ἄλλους, τοὺς παραμερισμένους, θὰ σωθοῦμε.

”Αν, μὲ τὰ τωρινά, κακὰ τὰ πᾶμε,
μὲ τὰ ἐναντία δὲ θὰ ’ρθει ἡ σωτηρία ;

Δ.—Γειά σου, σοφὸ κεφάλι, Παλαμήδη² !
Ποιανοῦ εἶν’ αὕτη ἡ ἐφεύρεση ; Δικιά σου

1. Ό ποιητής Κινησίας, ἐπειδὴ ἦταν πάρα πολὺ ἀδύνατος, θὰ μποροῦσε νὰ κολληθεῖ, σὰν είδος φτεροῦγες, στὶς πλάτες τοῦ Κλεόκριτου, κάποιουν Ἀθηναίου, κοιλαρῷ, φαίνεται.

2. Παλαμήδης, δ σοφὸς ἐφευρέτης ποὺ είχε λάβει μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας.

ἢ τοῦ Κηφισοφώντα;

Eύρ.— “Ολη δικιά μου·
τ’ ἀγγειὰ μὲ εἶδι, τοῦ Κηφισοφώντα.

Δ.— Αἰσχύλε! Ἐσὺ τί λές;

Aἰ.— Γιά πές μου πρῶτα,
ἡ πόλη τώρα ποιούς διαλέει; Τούς ἄξιους;

Δ.— Κάθε ἄλλο· τοὺς μισεῖ φριχτά· οἱ ἀχρεῖοι
τῆς ἀρέσουν.

Aἰ.— Μή λές πώς τῆς ἀρέσουν·
τοὺς βγάζει μὲ κακή καρδιά. Πῶς δύμως
μπορεῖ μιὰ τέτοια πόλη νὰ σωθεῖ
ποὺ δὲν τῆς κάνει οὕτε παλτὸ οὕτε κάπα¹;

Δ.— Ἀν θέλεις τὸν Ἀπάνω Κόσμο, βρές το.

Aἰ.— Ἐκεῖ θὰ τὸ ξηγήσω· ἔδω δὲ θέλω.

Δ.— Οχι· τὸ φῶς σου δῶθε νὰ τὸ στείλεις.

Aἰ.— Ἀν γιὰ δικιά τους τῶν ἐχθρῶν τὴ χώρα
λογιάσουν, καὶ τὴ χώρα τὴ δικιά τους
γιὰ χώρα τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὰ καράβια
γιὰ πόρους, καὶ τοὺς πόρους γιὰ ἀπορία².

Δ.— Καλά, μὰ δικαστής αὐτὰ τὰ χάφτει
μόνος του.

Πλ.— Κρίνε.

Δ.— Νά ποιὰ θά ναι ἢ κρίση.

“Οποιον ποιθεῖ ἡ ψυχὴ μου θὰ διαλέξω.

Eύρ.— Τοὺς θεοὺς λοιπόν, ποὺ δρκίστης στ’ δνομά τους
πῶς θὰ μὲ πᾶς στὸν τόπο μου, θυμήσου
καὶ διάλεξε ἔναν ποὺ ἔχεις φίλο.

Δ.— ‘Η γλώσσα
δρκίστη, ἀλλὰ... διαλέγω τὸν Αἰσχύλο³.

Eύρ.— Ἄ, τί ἔκαμες, ἀπ’ ὅλους τοὺς... ἀνθρώπους
πιὸ σιχαμένε!

Δ.— Ἐγώ; Ο Αἰσχύλος, κρίνω

1. Παροιμιακή φράση: τὸ ἔνα τῆς μυρίζει καὶ τὸ ἄλλο τῆς βρομάει.

2. Ἐτσι ἔκρινε ὁ Περικλῆς.

3. ‘Η γλώσσα’ ὁ μῶμος, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος εἴπεις ὁ Ἰππόλυτος (Εύρ. Ι π. π. 612).

πώς εἶναι ὁ νικητής. Γιατί ὅχι;
Εὐρ.— Τί αἰσχος!
 Καὶ μὲ κοιτᾶς μετὰ ἀπὸ τέτοια πράξη;

Δ.— "Αν οἱ θεατὲς ἀλλιῶς τὸ κρίνουσν, τί αἰσχος;

Εὐρ.— Σκληρέ! Βαστᾶς νὰ μείνω πεθαμένος;

Δ.— "Η ζωὴ ἀν δὲν εἶναι θάνατος ποιὸς δέρει,
 δεῖπνο ἡ πνοή, καὶ ὁ ὑπνος μιὰ... προβειά¹;

Πλ.— Περάστε μέσα, Διόνυσε.

Δ.— Γιατί;

Πλ.— Πρὶν κάμετε πανιά, νὰ σᾶς φιλέψω.

Δ.— "Εξοχα' αὐτὸ μ' ἀρέσει· μά τὸ Δία.

ΞΕΚΙΝΗΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ (1482—1533).
 Τὴν ὥρα ποὺ γίνεται τὸ τραπέζι μέσα στὸ σπίτι τοῦ Πλούτωνα,
 δὲ Χορδὸς τραγουδᾶ.

Μακάριος δποιος ἔχει
 γερὸ μυαλὸ καὶ γνῶση.
 Αὔτὸ πολλὰ τὸ δείχνουν.
 'Ο Αἰσχύλος, νά, ποὺ ἐκρίθη
 πώς εἶναι μυαλωμένος,
 πάει πίσω στὴν πατρίδα
 γιὰ νά 'χει νοῦ καὶ γνῶση·
 καλὸ γιὰ τοὺς πολίτες,
 καλὸ γιὰ τὸν ἑαυτό του
 καὶ γιὰ δικούς καὶ φίλους.

Τί ώραῖο νὰ μὴ λιμάρεις
 παρέα μὲ τὸ Σωκράτη
 ξεχνώντας κάθε χάρη
 τῆς μούσας καὶ πετώντας
 τὰ πιὸ σπουδαῖα σημεῖα
 τῆς τραγικῆς τῆς τέχνης!
 Εἶναι μεγάλη τρέλα
 νὰ χάνεις τὸν καιρό σου

1. Ό πρώτος στίχος ἐκφράζει σκέψη τοῦ Εύριπιδη, δ δεύτερος
 εἶναι ἀστεία προσθήκη τοῦ Αριστοφάνη.

μὲ φουσκωμένα λόγια
καὶ μὲ σαχλές ἀρλοῦμπες.

"Επειτα ὁ Πλούτωνας, ὁ Διόνυσος καὶ ὁ Αἰσχύλος ἔανα-
βγάινουν ἀπὸ τὸ παλάτι, γιὰ νὰ ἔπειροβοδίσει ὁ πρῶτος τοὺς
ἄλλους δυό. Ὁ Ἀριστοφάνης βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ χτυπήσει
μερικοὺς ποὺ τοὺς ἔχει στὸ στομάχι, τὸ φιλοπόλεμο δημαγωγὸ
Κλεοφώντα, δύο «ποριστές», μέλη δηλ. μιᾶς ἐπιτροπῆς ποὺ
σκοπός της ἦταν ἡ ἔξεύρεση ἔκτακτων πόρων, ἔπειτα κάποιον
Ἀρχένομο καὶ τὸν Ἀδείμαντο, τὸ γιὸ τοῦ Λευκολόφα ἢ Λευ-
κολοφίδη. Ὁ ποιητής μας βιάζεται νὰ τοὺς δεῖ νὰ κατεβάινουν
στὸ βασίλειο τοῦ Πλούτωνα. Ὁ Κλεοφώντας θανατώθηκε πραγ-
ματικὰ λίγον καιρὸ ἔπειτα ἀπὸ τὴν παράσταση τῶν Βατράχων.

Πλ. Στὸ καλό, στὸ καλὸ τώρα, Αἰσχύλε, νὰ πᾶς
καὶ στὴν πόλη μας κοίτα νὰ δίνεις καλές
σωστικές συμβουλές καὶ νὰ βάλεις μυαλὸ
σ' ἔκεινοὺς ποὺ δὲν ἔχουνε· κι εἶναι πολλοὶ.

Τοῦ δίνει ἔνα σπαθί.

Στὸν Κλεοφώντα νὰ πάρεις νὰ δώσεις αὐτό.

Ξετυλίγει μπρός του ἔνα σκοινί.

Τοῦτο πάλι τὸ στέλνω στοὺς δυό ποριστές,
τὸ Νικόμαχο δά καὶ τὸ Μύρμηκα.

Τοῦ παρουσιάζει ἔνα ποτήρι μὲ κῶνειο.

Αὐτό,

στὸν Ἀρχένομο. Δῶσ' τα καὶ γρήγορα, πές,
δίχως ἄργητα, ἐδῶ νὰ κατέβουν σ' ἔμε.

"Αν δὲν ἔρθουν ἀμέσως —τ' ὅρκίζομαι, ναί,
στὸν Ἀπόλλωνα— τότε μὲ σίδερο ἔγώ
καυτερὸ θά τοὺς κάμω σημάδια, κι ἀφοῦ
χεροπόδαρα πῶ νὰ τοὺς δέσουν (κι ὁ γιὸς
τοῦ Λευκόλοφου, ὁ Ἀδείμαντος, θά 'ναι μαζί),
θά τοὺς στείλω στὸν Κάτω τὸν Κόσμο.

Αλ.— "Οπως εἴπες θά γίνει· μά ἐσύ νὰ γνοιαστεῖς
νὰ καθίσει στὸ θρόνο μου ἐδῶ ὁ Σοφοκλῆς
καὶ στὸ πόδι μου αὐτὸς νὰ τὸν ἔχει, ὃσπου ἔγώ
νὰ γυρίσω ἐδῶ κάτω καὶ πάλι. Γιατὶ
εἶν' δεύτερος, λέω, στὴν ἀξία.

Καὶ τὸ νοῦ σου, στὸ θρόνο μου ἀπάνω ποτὲ
νὰ μὴν πάει καὶ καθίσει ὁ ἐργάτης αὐτὸς
μπερμπαντιᾶς καὶ ψευτιᾶς καὶ χοντρῶν χωρατῶν
εἴτε ὁ ἔδιος θελήσει εἴτε κι δχι.

Πλ., στὸ Χορό.

Μὲ λαμπάδες ἵερες τώρα φέξτε του ἐσεῖς,
προβοδίστε τον κιόλα, δικούς του σκοπούς
ξεφωνώντας, δικά του τραγούδια.

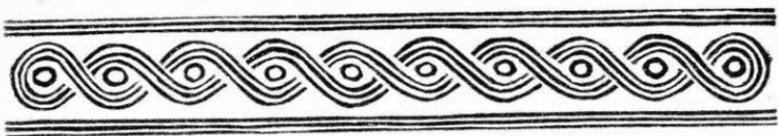
***Ο Κορυφαῖος.**

Πρῶτα, ὡ τοῦ Κάτω ἐσεῖς Κόσμου οἱ θεοί, στὸν ποιητή,
[ποὺ μᾶς φεύγει,
νά, κι ἀνεβαίνει στὸ φῶς, καλὸ δῶστε ταξίδι, καὶ δῶστε
σκέψεις στὴν πόλη καλές, ποὺ μεγάλα καλὰ νὰ τῆς φέρουν.
Ἐτοι ἀπὸ πίκρες μεγάλες, ἀπ' ἄρματα, βάσανα, μάχες,
τέλος κι ἐμεῖς θὰ γλιτώσουμε. Κι ὅς πολεμᾷ ὁ Κλεοφώντας
πέρα στοὺς κάμπους τοῦ τόπου του ἐκεῖ¹, κι δποιος ἄλ-
λος τ' ἀρέσει.

Καὶ ὁ Αἰσχύλος ἀκολουθεῖ τὸ Διόνυσο γιὰ τὴν Ἀθήνα.

1. Στὴ Θράκη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΖΟΥΣΑΙ

ΕΞΕΤΑΖΟΝΤΑΣ τὴ σύνθεση τῶν ἔντεκα κωμῳδῶν τοῦ Ἀριστοφάνη ποὺ ἔφτιασαν ὡς ἐμᾶς βρίσκουμε πὼς πέντε ἀπ' αὐτές, οἱ Ἰππῆς, οἱ Νεφέλες, ἡ Λυσιστράτη, οἱ Θεσμοφοριάζοντες καὶ οἱ Βάτραχοι, ἔχουν πλοκὴ γερὴ καὶ ἀρκετὰ σφιχτοδεμένη. Ὑπάρχει μὲν ὑπόθεση ποὺ πλέκεται καὶ ἀναττύσσεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς στὸ τέλος κανονικὰ — μὲ ἐξαίρεση βέβαια τὴν Παράβασην καὶ μερικὰ λυρικὰ κομμάτια ποὺ καὶ ποῦ — γίνεται ἡ δέση, καὶ ἡ λύση ἔρχεται — ὅπως εἴμαστε καὶ ἀπὸ τὴν τραγωδία συνθισμένοι νὰ τὴν περιμένουμε — στὸ τέλος.

Στοὺς Ἰππῆς, ὁ Παφλαγόνας, ποὺ ξεγελοῦσε καὶ ἐκμεταλλευόταν τὸ γερὸ Δῆμο, βρίσκει ἀντιμέτωπους τοὺς δυὸ δούλους, τὸν ἀλλαντοπώλη καὶ τὸ Χορὸ τῶν ἵπτεων, ἀγωνίζεται γερὰ ἐναντίον τους καὶ πέφτει στὸ τέλος τοῦ ἔργου, ἀφοῦ ὁ ἀνταγωνισμὸς πέρασε ἀπὸ ἀλλεπάλληλα, μὰ ποὺ παρουσιάζονται σὰν ἀναγκαῖα, στάδια. Στὸ τέλος τῶν Νεφελῶν βρίσκει τὴν τιμωρία του ὁ Σωκράτης γιὰ τὴν περιφρόνησή του πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ «δλέθρου» ἐκπαιδευτικοῦ του συστήματος, στὸ τέλος τῆς Λυσιστράτης θριαμβεύει ἡ ἡρωίδα της, ἀφοῦ ἀγωνίστηκε ἐναντίον τοῦ Χοροῦ τῶν ἀντρῶν, τοῦ Πρόθυσιον καὶ τῆς ἀστάθειας τῶν ἔδιων της τῶν ὀπαδῶν, στὸ τέλος τῶν Θεσμοφοριαζοντῶν ἔφερνε τὸν κίνδυνο καὶ γλυτώνει καὶ τὸ συγγενή του ὁ Εὐδρίπιδης, ἀφοῦ ἀγωνίστηκε μὲ σύστημα καὶ συνέπεια, σὲ ἀλλεπάλληλες μὰ ἀναγκαῖες σκηνές, γι' αὐτὸ τὸ σκοπό. Καὶ ἄν στοὺς Βατράχους ἔχουμε μὰ μακριὰ καὶ, θά ἔλεγε κανεὶς, δχι ἀπαραιτητὴ γιὰ τὴν πλοκὴ τοῦ ἔργου εἰσαγωγῆ, τὸ γεμάτο περιπέτειες δηλ. ταξίδι τοῦ Διόνυσου, τὸ ἔφωτημα «ποιὸς είναι δ ποὺ μεγάλος τραγικὸς ποιητής», ποὺ είναι τὸ καθαυτὸ θέμα, μόνο στὸ τέλος βρίσκει τὴν ἀτάντησή του μὲ τὴ νίκη τοῦ Αἰσχύλου.

Άλλὰ στοὺς Ἀχαρνῆς, στοὺς Σφῆκες, στὴν Εἰρήνη καί, ὅπως θὰ δοῦμε, στὶς Ἔκκλησιαζοντες καὶ στὸν Πλοῦτο ἡ πλοκὴ παρουσιάζεται ἀρκετὰ διαφορετική. Θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς γιὰ τὴ

σύνθεση τῶν κωμωδιῶν αὐτῶν ὁ ποιητὴς ἔθετε κάθε φορὰ στὸν ἑαυτό του τὸ ἀκόλουθο πρόβλημα : "Αν ὑποθέσομε πώς πραγματώνεται ἡ τάδε κατάσταση, σὰν ποιὲς κωμικὲς καὶ διασκεδαστικὲς σκηνὲς θὰ μπορούσανε νὰ πηγάσουν ἀπὸ αὐτῇ ; Τί κωμικὲς σκηνὲς θὰ μπορούσανε νὰ πηγάσουν, ἀν ὑποθέταμε πώς μέσα στὴν πυρκαϊὰ τοῦ πολέμου ἔνας φρόνιμος φιλειρηνικὸς Ἀθηναῖος κατόρθωνε νὰ κλείσει μὲ τοὺς ἐξθρούς τῆς πατρίδας του εἰρήνη γιὰ τὸν ἕαντό του καὶ τὴν οἰκογένειά του (‘Αχαονῆς), ἀν ἔνας ἥλιαστής, τοὺς τὸ νὰ δικάζει τοῦ εἴχε κατατίησε ψύχωση, κατόρθωνε νὰ γιατρευτεῖ ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀρρώστια καὶ ἄρχιζε καινούρια ζωὴ (Σφῆκες), ἀν οἱ "Εἵληνες ἔβγαζαν στὸ φῦσι τὴν Εἰρήνη ποὺ δὲ Πόλεμος τὴν κρατοῦσε φυλακισμένη μέσα σὲ μὰ σπηλιὰ (Εἰρήνη);

Στὶς κωμῳδίες αὐτὲς ἡ καθαυτὸ λύση δίνεται στὴ μέση περίπου τοῦ ἔργου, ἐκεῖ στήνεται ἡ κατάσταση ποὺ φαντάζεται ὁ ποιητής, καὶ οἱ σκηνὲς ποὺ ἀκολουθοῦν ἔχονται βέβαια σὰν ἀπόρροια τῆς κατάστασης αὐτῆς, δὲν εἶναι ὅμως κάτι τὸ δογανικὰ δεμένο μὲ αὐτὴ καὶ τὸ ἀπαραίτητο. Θὰ ἦταν ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηριχτεῖ πὼς εἶναι σὰν τὰ νούμερα τῶν θεατρικῶν ἐπιθεωρήσεων τοῦ καιροῦ μας, μοιάζονται ὅμως κάπως μὲ αὐτά, γιατὶ, ἀν ἔξεινοῦν ἀπὸ τὴν ἵδια πηγὴ καὶ ἔχονται σχέση μὲ αὐτή, ἀναμεταξύ τους ὅμως εἶναι σχεδὸν σκηνὲς ἀσχετες καὶ διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλην ἐλεύθερα, καὶ τὸ εἶδος τους ὅπως καὶ τὸν ἀριθμὸ τους δὲν τὰ καθορίζει καμιὰ ἐσωτερικὴ ἀναγκαιότητα.

"Ανάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς ὅμιδες κωμῳδιῶν στέκονται οἱ "Ορνιθες ἔκχωριστοί, σὰν ἔνα εἶδος μειζτό. "Ως ἔνα σημεῖο δίνεται κάποια λύση καὶ πλάθεται μιὰ κατάσταση, ὅπως καὶ στὶς μὲ χαλαρὴ πλοκὴ κωμῳδίες, στὸ στίχο 675, ἀμέσως πρὶν ἀπὸ τὴν Παράβαση, μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ σχεδίου τοῦ Πισθέταιρον ἀπὸ τὴ συνέλευση τῶν πουλιῶν. Καὶ τότε, ἀκοιβῶς ὅπως στοὺς "Αχαονῆς καὶ στὴν Εἰρήνη, ἀκολουθοῦνται μερικὲς ἐλεύθερες σκηνές, ποὺ θὰ μπορούσανε νὰ γίνονται λιγότερες ἢ περισσότερες, ὅπου παρουσιάζονται στὸν Πισθέταιρο, τὴν ὥρα ποὺ θυσιάζει, διάφοροι δχληροί, δ ποιητής, δ χρησμολόγος, δ Μέτωνας, δ ἐπιθεωρητής, δ ψηφισματοπόλης, κάτι νὰ κολλήσουν ἀπὸ τὴν εὐτυχία του. "Επειδὴ ὅμως τὸ τεῖχος τῆς Νεφελοκοκκυγίας δὲν ἔχει ἀκόμα τιτυστεῖ καὶ οἱ "Ολύμπιοι θεοὶ δὲν ἔχουν ἀναγνωρίσει ἀκόμα τὴν δέξουσία τῶν πουλιῶν, ἀκολουθοῦν τώρα, ἐπειτὴ τὸ τὴν ἀναγγελία γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ τείχους, καινούριες σκη-

νέες δχληρῶν, τοῦ ὑποφήφιου πατροχτόνου, τοῦ διθυραμβοποιοῦ Κινησία καὶ τοῦ συκοφάντη, καὶ τέλος δίνεται δεύτερη, ἡ δρι-
στική, λύση μὲ τὴν ὑποχώρηση τῶν Ὀλύμπιων στὶς ἀξώσεις τοῦ
Πισθέταιου, μὲ τὸ θρίαμβο τοῦ ἴδρυτῆ αὐτοῦ τῆς νέας πόλης
καὶ μὲ τὸ γάμο του. Γι' αὐτὸ φαίνεται σωστὸ οἱ Ὅρμιθες νὰ
πάρουν, ὃς πρὸς τὴ σύνθεσή τους, θέση ἔχεισιστη ἀνάμεσα
στὶς δυὸ πεντάδες τῶν ἄλλων κωμωδιῶν.

Κι ἐπειδὴ ἔγινε λόγος γιὰ τὸ γάμο τοῦ Πισθέταιου, ἀξῖζει
νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ πὼς ὅρκετὰ συχνὰ οἱ κωμωδίες τοῦ Ἀριστο-
φάνη τελειώνουν μὲ γάμο, «γίνεται γάμος καὶ χαρά», ὅπως
λένε καὶ τὰ παραμύθια μας τελειώνοντας. Ἀπομεινάρι καὶ αὐτὸ
ἄπο τὶς πανάρχαιες λαϊκὲς γιορτὲς τῆς «καλῆς χρονιᾶς» δπον,
καθὼς εἴδαμε (σ. 138), ἡ ἐρωτικὴ ἔνωση τῶν ἀνθρώπων γινό-
ταν γιὰ νὰ βοηθήσει μαγικὰ τὴ γῆ στὴ δικῇ της γονιμότητα.

Οἱ Ἐκκλησιάζοντες ἀνήκουν στὴν διάδα τῶν μὲ καλαρὴ
πλοκὴ κωμωδιῶν. Τί κωμικὲς σκηνὲς μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε,
ἄντινος σκηνές μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε,
ἔναν τρόπο τὴν ἔξουσία στὰ χέρια τους καὶ θέτονταν δυὸ βασι-
κοὺς νόμους : α') κατάργηση τῆς ἴδιοκτησίας καὶ κοινοκτημοσύ-
νης ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ β') κατάργηση τοῦ γάμου καὶ κοινο-
κτημοσύνη τῶν γυναικῶν ; Μὲ μιὰ δύμως πολὺ σπουδαία διαφο-
ρά, ὅτι στοὺς Ἀχαροῆς, τὴν Εἰρήνη καὶ τοὺς Σφῆκες δ ποιητῆς
ἔνδιαιφερόταν πραγματικὰ καὶ σοβαρὰ γιὰ τὴ δημιουργία τῶν
καταστάσεων ποὺ ἔπλαθε μὲ τὴ φαντασία του, γιὰ τὴν εἰρήνην
δηλαδὴ καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τὴ φιλοδικία,
καὶ ἀγωνιζόταν καὶ ἔκανε κήρυγμα, ἐνῶ ἐδῶ πλάθει μιὰ ἐντε-
λῶς φαντασικὴ κατάσταση μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ κάμει ν ἀνα-
βρύσουν ἀπ' αὐτὴν ἡ διασκέδαση καὶ τὸ γέλιο. Γιατὶ βέβαια κα-
νεὶς δὲ θὰ πιστέψει πὼς δ συντηρητικὸς Ἀριστοφάνης θέλησε
νὰ προπαγαντίσει — δπως ἔκαναν ἄλλοι σύγχρονοί του — τέτοιες
τολμηρὲς ἰδέες καὶ ἀνατροπὲς σὰν τὴν κοινοκτημοσύνη καὶ τὸν
ἐλεύθερο ἔρωτα. Μὰ οὔτε πάλι καὶ πολεμᾶ τὶς ἰδέες αὐτές, ἀ-
κριβῶς ἐπειδὴ δὲ φαντάζεται πὼς εἶναι ποτὲ δυνατὸ νὰ πραγμα-
τοποιηθοῦν καὶ συνεπῶς τὶς θεωρεῖ ἐντελῶς ἀκίνδυνες. Ὁ μό-
νος σκοπός του εἶναι νὰ συνθέσει μιὰ διασκεδαστικὴ κωμωδία.
Σάτιρα ἔχει ἐλάχιστη. Τὰ χρόνια εἶχαν ἀλλάξει, καὶ δ ἵδιος δ
ποιητής, ἀν καὶ δὲν εἶναι ἀκόμα γέρος, ἔχει χάσει τὴν παλιά
του δρμητικότητα καὶ ἀγωνιστικὴ διάθεση.

Οἱ Ἐκκλησιάζοντες παίζηκαν τὸ 392. Ὁ τίτλος τους εί-

ναι ἀπὸ τὸ Χορό. Τὸν ἀποτελοῦν γυναικες ποὺ παίρνουνε μέρος στὴ συνέλευση τοῦ λαοῦ, στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου.

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΠΡΟΓΥΜΝΑΖΟΝΤΑΙ (1—310). Ἡ ρωΐδα εἶναι ἡ Πραξιγόρα, γυναῖκα μὲ μνάλο, μὲ θάρρος καὶ πρωτοβουλία. Βλέποντας τὸν ἄνθιτο τρόπο μὲ τὸν δποῖο κυβερνοῦν οἱ ἀντρες, εἶχε ἔρθει σὲ συνεννόση μὲ ἄλλες Ἀθηναῖες, ἀπὸ τὴν πόλη καὶ ἀπὸ τὴν Ἑξοχήν, νὰ ντυθοῦν ἀντρίκεια μιὰ δρισμένη μέρα, νὰ παρουσιαστοῦν γιὰ ἀντρες στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ νὰ προσπαθήσουν νὰ πάρουν στὰ χέρια τους τὴν ἔζουσια γιὰ νὰ σώσουν τὴν Ἀθήνα. Ἡ συμφωνημένη στιγμὴ ἔφτασε. Εἶναι ἀκόμα νύχτα, σκοτεινά, καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Πραξιγόρας συγκεντρώνονται μερικὲς γυναικες. Κρατοῦν λυχνάρια καὶ φοροῦν ἀντρίκεια δρῦχα καὶ γένια ἢ τὰ κρατοῦν, ἔτιμες νὰ μεταμφιεστοῦν. Πῶς θὰ φρερθοῦν στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου ποὺ θὰ πάνε; Χρειάζεται προγύμναση. Ἡ Πραξιγόρα προβάρει τὸ λόγο ποὺ θὰ πεῖ.

Πραξιγόρα.

«Τοὺς θεοὺς παρακαλῶ νὰ ξετελέψουν
δσα θ' ἀποφασίσουμε. Σὲ τούτη
τὴ χώρα ἔχω κι ἐγὼ μερίδιο, τόσο
ὅσο κι ἔσεις· πικραίνομαι, λυποῦμαι
νὰ βλέπω πιὰ ἔνα σάφαλο τὴν πόλη.
Γιατὶ δρχηγοὺς κακοὺς διαλέγει πάντα.
Κι ἀν πάει καλὰ κανεῖς τους γιὰ μιὰ μέρα,
ὕστερα τὰ χαλᾶ γιὰ δέκα. "Αν βγάλεις
ἄλλον, αὐτός χειρότερα τὰ κάνει.
Δύσκολο πράμα σὲ τσαγκούς ἀνθρώπους
μυαλό νὰ βάλεις· δσους θέλουν νὰ εἶναι
φίλοι σας, τοὺς φοβᾶστε, καὶ διαρκῶς
παρακαλᾶτε ἐκείνους ποὺ δὲ θέλουν.
Ήταν καιρός ποὺ σύναξη τοῦ δήμου
δὲν κάναμε καθόλου, ξέραμε δμως
παλιάνθρωπος πῶς εἰν' δ Ἀγύρριος¹. τώρα,
ποὺ οἱ σύναξές μας γίνονται, δποιος πάρει
λεφτά τὸν ἐπαινεῖ, κι δποιος δὲν πάρει,

1. "Ἐνας πολιτευόμενος.

Θάνατος λέει ταιριάζει σὲ δλους δσοι
ζητοῦν μισθό στὴ σύναξη νὰ πάρουν.»

Μιὰ γυναῖκα.

‘Ωραῖα τὰ λέες· ναί, μά τὶγν Ἀφροδίτη.

Πρ.—Στὴν Ἀφροδίτη δρκίζεσαι; Βρὲ γειά σου!

Φαντάσου αὐτὸν νὰ τὸ λεγετς καὶ μέσα
στὴ σύναξη¹!

Γυν.— ‘Εκεῖ πέρα δὲ θὰ τὸ λεγα.

Πρ.—Μά κι ἀπὸ τώρα μὴν τὸ συνηθίζεις.

«Καὶ γιὰ τὴν τωρινὴν τὴν συμμαχία²,

δταν τὴν συζητούσαμε, φωνάζαν

πῶς, δὲν δὲ γίνει, πάει χαμένη ἡ πόλη·

σὰν ἔγινε, μετάνοιωσαν, κι ἐκεῖνος

ποὺ ἐνέργησε νὰ γίνει τὸ χει σκάσει.

Σὰν πρόκειται νὰ ρίξουμε καράβια

στὴ θάλασσα, δ φτωχὸς λέει «ναί», τ’ ἀρέσει·
μά οἱ πλούσιοι κι οἱ ξωμάχοι δὲν τὸ θέλουν³.

Μὲ τοὺς Κορίνθιους τὰ χατε, κι ἐκεῖνοι

τὰ χαν μ’ ἐσένα τώρα πρόθυμοι εἶναι·

δεῖξ, τους κι ἐσύ λιγάκι προθυμία.

‘Ο Ἀργίτης, βλάκας τοῦ Ιερώνυμου δμως
σοφή εἰν’ ἡ γνώμη⁴. ‘Ἐλπίδα σωτηρίας
πρόβαλε, μά δ Θρασύβουλος⁵ θυμώνει
γιατὶ δὲν τὸν καλέσαν καὶ τὸν ἴδιο.»

Γυν.—Τί μυαλωμένος ρήτορας!

Πρ.—

Νά, τώρα

μὲ παίνεσες σωστά. «Καὶ γιὰ δλα τοῦτα,

πολίτες, φταῖτ’ ἐσεῖς, ποὺ τὸ δημόσιο

παίρνετε χρῆμα σὲ μισθούς· τὸ κέρδος

τὸ ἀτομικό του κυνηγᾶ δ καθένας·

καὶ τὰ κοινὰ κουτσαίνουν σὰν τὸν... Αἴσιμο⁶.

1. Οἱ ἄντρες δὲν ὁρκίζονταν στὴν Ἀφροδίτη.

2. ‘Εννοεῖ τὴν συμμαχία (395) τῶν Αθηναίων μὲ τοὺς Θηβαίους,
τοὺς Κορίνθιους καὶ τοὺς Ἀργίτες ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

3. Οἱ φτωχοὶ δὲν ὑπηρετοῦσαν στὸ στόλο μὲ μισθό, ἐνῷ οἱ ἄλλοι θὰ ἔκαναν τὰ ἔξοδα.

4. Σοφή, γιατὶ συνηγόρησε γιὰ τὴ σύναψη εἰρήνης μὲ τὴ Σπάρτη,
ἐνῷ οἱ Ἀργίτες ήταν ἀντίθετοι.

5. Ο καταλυτής τῆς τυραννίας τῶν τριάντα.

6. Κάποιος κουτσός ‘Αθηναῖος.

Μὰ κάντε δι, τι σᾶς πῶ καὶ θὰ σωθεῖτε.
Τὴν ἔξουσία προτείνω στὶς γυναῖκες
ν' ἀφήσουμε. Γιατὶ καὶ μές στά σπίτια
αὐτὲς εἶν' ἐπιστάτρες καὶ οἰκονόμες.»

“Ολες μαξι.

«Σωστά, σωστά! Γιὰ ἔξακολούθει, κύριε.»

Πρ.—«Καὶ θ' ἀποδεῖξα πιὸ καλὴ πῶς ἔχουν
γνώμη ἀπὸ μᾶς. «Ολες τους πρῶτα πρῶτα
ἀκολουθῶντας τὴν ἀρχαία συνήθεια
μές στὸ θερμὸ βουτᾶνε τὰ ποκάρια
καὶ δὲν ψάχνουνε σύστημα ν' ἀλλάζουν·
ἐνῶ τῶν Ἀθηναίων ἡ πόλη, κι ὅταν
σωστὸ εἶχε κάτι, δὲν ἤσύχαζε, ὃν
δὲ σοφιζόταν ἀλλο πιὸ καινούριο.

Καθιστές καβουρδίζουν, δπως πάντα·
φορτώνονται κατάκορφα, δπως πάντα·
τελοῦν τὰ Θεσμοφόρια, δπως πάντα·
ψήνουνε τὰ γλυκίσματα, δπως πάντα·
τοὺς ἄντρες τους παιδεύουν, δπως πάντα·
κρυφὰ τοὺς φίλους μπάζουν, δπως πάντα·
Ιδιαίτερα ψωνίζουν, δπως πάντα·
κρασάκι σκέτο τσούζουν, δπως πάντα·
καὶ τοὺς ἀρέσουν τὰ ξινά, δπως πάντα.
Σ' αὐτές λοιπὸν ἀς παραδώσουμε, ἄντρες,
τὴν πόλη, δίχως διατυπώσεις, δίχως
νὰ ρωτοῦμε τί πρόκειται νὰ κάμουν,
καὶ μόνο ἀς λογαριάσουμε πῶς πρῶτο,
σὰ μάνες ποὺ εἶναι, θὰ ἔχουν γιὰ ὄνειρό τους
τῶν στρατιωτῶν τὴ σωτηρίᾳ· κι ἐν' ἀλλο:
πιὸ γρήγορα ἀπ' τὴ μάνα ποιὸς θὰ στέλνει
τὰ τρόφιμα; Γιὰ ἔξειρεση χρημάτων
εἶν' οἱ γυναῖκες ἔνα κι ἔνα· καὶ οὕτε,
σὰν κυβερνοῦν, ποτὲ θὰ ξεγελιούνται·
συνήθισαν αὐτές νὰ ξεγελᾶνε.

‘Ἀρκοῦν αὐτά. Στὰ λόγια μου ὃν πειστεῖτε,
ἡ ζωὴ σας θὰ περάσει εύτυχισμένη.»

Οἱ ἀκροάτοιες τῆς Πραξιαγόρας, ἐνθουσιασμένες ἀπὸ τὸ
λόγο της, τὴν δοξίζουν ἀπὸ τῶρα στρατηγίνα τους καὶ τὴν ἀκο-

λουθοῦν στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου. Ὅτις γυναῖκες, δὲ Χορός, ἀντρίκεια ντυμένες καὶ αὐτές, τραγουδοῦν τὸ τραγούδι τους, τὴν πάροδο, καὶ ἔπειτα φεύγουν καὶ αὐτές βιαστικές νὰ λάβουνε μέρος στὴν συνέλευση. Στὰ παλὶ τὰ χρόνια, λένε, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν καταδέχονται νὰ πάρουν ἀποζημίωση γιὰ τὴν συμμετοχὴν τους στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου¹ πίγανε δὲ καθένας κρατώντας κρασὶ σὲ μικρὸ ἀσκό, ἔερδο ψωμό, δυὸ κρεμμύδια, τρεῖς ἐλιές. Τώρα ζητοῦν τριώβιο καὶ, ἔπειδὴ τους τὸ δίνουν, μαζεύονται πυκνοὶ στὴν συνέλευση. Πρέπει λοιπὸν καὶ αὐτές νὰ τρέξουν, γιὰ νὰ βροῦνε θέση.

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΠΡΑΞΑΓΟΡΑΣ (311—729).

Τὸ τόλμημα τῶν γυναικῶν πέτυχε. Στὴν ἐκκλησία τοῦ δήμου ἡ Πραξαγόρα ἔκαμε τὴν πρότασή της χωρὶς κανεὶς νὰ καταλάβει πῶς εἶναι γυναῖκα, οἱ γυναῖκες, ποὺ ἦταν ἐκεῖ περισσότερες παρὰ οἱ ἄντρες—πολλοὶ ἄντρες εἶχαν μποδιστεῖ νὰ πάνε, γιατὶ τὰ ροῦχα τους τὰ εἶχαν βάλει οἱ γυναῖκες τους, αὐτὸ τὸ ἔπαυθε καὶ δὲ Βλέπτυρος, τῆς Πραξαγόρας δὲ ἄντρας—οἱ γυναῖκες λοιπὸν τὴν ψήφισαν, κι ἔτσι ἡ ἔξουσία δόθηκε σ' αὐτές μὲ δῆλους τοὺς τύπους. Οἱ γυναῖκες τοῦ Χοροῦ ξαναγυρίζουν, κάνουν τὴν «ἐπιπάροδό» τους, ξαναβάζουν γρήγορα τὰ γυναικεῖα τους ροῦχα καὶ τραγουδοῦν. Αὐτὰ τὰ δύο τραγούδια τους, ἡ πάροδος καὶ ἡ ἐπιπάροδος, εἶναι τὰ μόνα σχεδὸν μέσα σ' αὐτὴ τὴν κωμῳδία.

Ἡ Πραξαγόρα ἀναπτύσσει τὸ πρόγραμμά της στὸν ἄντρα της καὶ στὸ φίλο του τὸ Χρέμη. Ὁλα θὰ εἶναι κοινὰ καὶ δῆλων ἡ ζωὴ ἀπὸ τὸ κοινό· ὅχι ἄλλος πλούσιος καὶ ἄλλος σὲ ἄθλια κατάσταση· μὰ ζωὴ γιὰ δῆλους καὶ γιὰ δῆλους ὅμοια· κοινὰ τὰ χτήματα, τὸ χρῆμα, τὰ εἴδη τοῦ καθενός· ἀπ' αὐτὴ τὴν κοινὴ περιουσία, οἱ γυναῖκες, ποὺ θὰ ἔχουν τὴν διαχείρισή της, θὰ φοντίζουνε μὲ οἰκονομία γιὰ τὴν συντήρηση δῆλων. Καὶ οἱ γυναῖκες κοινές, ἄλλα μὲ τὸν δρόπιος δέλει τὴν νέα καὶ τὴν δμορφή θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ πηγαίνει πρῶτα στὴν γριὰ καὶ τὴν ἀσκημη. Τὸ ἔδιο, δὲ θὰ ἐπιτρέπεται στὶς γυναῖκες νὰ πλησιάζουν τοὺς δμορφοὺς καὶ καλοκαριώμένους, πρὸν προσφέρουν τὶς ἔρωτικές τους ὑπηρεσίες στοὺς κακοφτιασμένους καὶ τοὺς ἀσκημούς. Τὴν γῆ θὰ τὴν καλλιεργοῦν οἱ δοῦλοι, τὰ ὑφάσματα θὰ τὰ ὑφαίνουν οἱ γυναῖκες. Οἱ δίκες καὶ οἱ κλέφτες θὰ ἔξαφανιστοῦν αὐτόματα. Ὁλη ἡ πόλη θὰ εἶναι μὰ κατοικία. Τὰ δικαστήρια καὶ οἱ στοῖχοι θὰ γίνουν κέντρα γιὰ φαγοπότια.

‘Ο Βλέπυρος δχι μόνο δὲν ἔχει ἀντίοργηση παρὰ καμαρώνει κιόλα. Θὰ συνοδεύει τὴν γυναίκα του, γιὰ νὰ τὸν βλέπει ὁ κόσμος καὶ νὰ λέει : νά δ ἄντρας τῆς στρατηγίνας !

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ KAINOYPIΩΝ ΝΟΜΩΝ (730-1111). Αὐτὸ εἰναι τὸ πρόγραμμα. Πῶς ὅμως θὰ ἐφαρμοστεῖ; Θὰ δεχτοῦν οἱ πολίτες νὰ καταθέσουν τὴν περιουσία τους στὸ κοινό, ώστε νὰ γίνει ἡ ἐθνικοποίηση ; “Ἄλλοι ναὶ καὶ ἄλλοι δχι. Σὲ μιὰν ἀληθινὰ χωριτωμένη σκηνὴ δ ποιητὴς παρουσιάζει τοὺς ἐκπροσώπους τῶν δυὸ τάσεων, τὸν πρόθυμο πολίτη καὶ τὸν ἐπιφυλαχτικό. Ο πρῶτος, δ Χρέμης, βγάζει δλα του τὰ σκεύη στὸ δρόμο καὶ σχηματίζει μὲ αὐτὰ μιὰν ἀστεία πομπὴ κατὰ τὸ πρότυπο τῶν ἐπίσημων θρησκευτικῶν πομπῶν, π. χ. τῶν Παναθηναϊών. Στὴ δικῇ του τὴν πομπὴ κανιστροφόρα εἰναι ἡ κοησάρα, διφροφόρα ἡ χύτρα, κιθαρωδὸς ὁ χερόμυλος καὶ ἀνάλογα καὶ τὰ ἄλλα σκεύη, δπως ταφιμάζει στὸ καθένα.

Μὰ δ ἄλλος πολίτης, δ ἐπιφυλαχτικός, δ δισταχτικός, δ σκεπτικιστής, λέει πὼς θὰ ἥταν βλακεία νὰ πάει νὰ καταθέσει, ἀμέσως ἔτσι, τὴν περιουσία του. Γιά νὰ δοῦμε ἀν θὰ πάει μπρὸς τὸ σύντημα, γιὰ νὰ δοῦμε τί θὰ κάμουν κι οἱ ἄλλοι. ‘Ωστόσο ἔρχεται μιὰ «κηρούκαινα» καὶ κατὰ διαταγὴ τῆς στρατηγίνας, τῆς Πραξιγόρας, καλεῖ τὸ λαὸ στὰ κοινὰ δεῖπνα ποὺ ἔτοιμαστηκαν κιόλα.

Πολίτες ! Τρέξτε εὔτύς στὴ στρατηγίνα
—ἔδω κι ἐμπρὸς αὐτὰ πιὰ θά ’χουμε δλο—
νὰ σᾶς δρίσει ἡ τύχη μὲ τὸν κλῆρο
τὸ μέρος ποὺ δ καθένας θὰ δειπνήσει.
ἔτοιμα τὰ τραπέζια, φορτωμένα
λογῆς λογῆς φαγιά, καὶ τὰ κρεβάτια
στρωμένα μὲ προβείες καὶ μὲ βελέντζες.
Κρασάκι ἀνακατεύουν στοὺς κρατῆρες
καὶ στέκουν στὴ σειρὰ οἱ πουλήτρες μύρων.
Ψαριῶνε φέτες ψήνουνε στὴ θράκα,
λαγῶν κομμάτια στὰ σουβλιὰ περνοῦνε,
τοιμάζουν τηγανίτες, καβουρδίζουν
ξερούς καρπούς καὶ πλέκουνε στεφάνια,
καὶ χύτρες φάβα βράζουν οἱ πιὸ νέες.
Καὶ μὲ στολὴ ἴππικὴ στὴ μέση δ Σμοῖος

τῶν γυναικῶν παστρεύει τὰ σκουτέλια.

Μὲ ἀπανωσκούτι μάλλινο κι ὠραῖα
σαντάλια δέ γέρος πάει καὶ χαχανίζει·
μαζί του ἔνας πιὸ νέος· τὸ παλιοσκούτι
καὶ τὰ παλιὰ παπούσια πεταμένα.

Ἐμπρός λοιπόν, κι αὐτὸς μὲ τὰ καρβέλια
σᾶς περιμένει· ἀνοίξτε τὶς μασέλες.

‘Ο ἄλλος νόμος, δέ νόμος γιὰ τὴν κοινοκτημοσύνη τῶν γυναικῶν, πῶς ἐφαρμόζεται; Εἶναι δυὸς σπίτια ἀντικριστά, ποὺ ἔνα στενὸ δρομάκι τὰ χωρίζει. Μιὰ νέα στὸ παράθυρο τοῦ ἑνός, μιὰ φτιαπιδωμένη γοιλά στὸ παράθυρο τοῦ ἄλλουνοῦ. Τραγουδιστά πειράζει ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Ἡ κοπέλα τραγουδᾶ τὴ γοητεία τῆς νιότης, ἡ ἄλλη παρατηρεῖ πῶς οἱ γοιλές εἶναι πιὸ τεχνίτες στὸν ἔχωτα.

Περνά ἔνα παλικάρι, τῆς νέας ἐραστής. Λαχταροῦν δέ ἔνας τὸν ἄλλον, μὰ ἡ γοιλά προβάλλει τὰ δικαιώματα ποὺ τῆς δίνει δέ καινούριος νόμος καὶ τραβᾶ τὸ παλικάρι νὰ τὸ μπάσει στὸ σπίτι της. Μὰ ἐσὺ εἶσαι μάνα τον, παρατηρεῖ ἡ νέα· ἀν κάνετε ἔτσι, δέ κόσμος θὰ γεμίσει . . . Οἰδίποδες. “Οσο πιὸ γοιλά καὶ πιὸ ἀσκημητής εἶναι μία, τόσο περισσότερα δικαιώματα τῆς δίνει δέ νόμος. ”Εοχεται λοιπὸν μιὰ δευτερη γοιλά, χειρότερη ἀπὸ τὴν πρώτη, κι ἔπειτα μιὰ τρίτη, αὐτὴ πιὰ σκιάζτο σωτό. Τραβόλογοῦν τὸ νέο, ἡ καθεμιὰ πρὸς τὸ μέρος της. Κι αὐτός, δέ δύστυχος, ἀπελπισμένος, ἀξιοθόρηντος, γυροῦζε στοὺς θεατές. “Αν πάθω τίποτα, τοὺς λέει, θάψτε με σ’ αὐτὴν ἑδῶ τὴ θέση. ”Επειτα πάρτε τούτη δῶ — τὴν τρίτη γοιλά, τὸ σκιάζτο — χῶστε τη ζωντανὴ στὴν πάσσα, χύστε μιούντι στὰ πόδια της, γύρω ἀπὸ τὰ στραγάλια, καὶ στῆστε τη στὸ μνῆμα μου ἀντὶς γιὰ ἔπιτάφια λήκυθο.

ΓΛΕΝΤΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΕΣ (1112—1183). “Εοχεται, μεθησμένη, μιὰ παρακόρη τῆς Προαξαγόρας γιὰ τὴν τελευταία σκηνή, στὴν δύοια παίρνουνε μέρος, ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν (Π.), δέ Βλέπυρος (Β.), ἡ Κορυφαία (Κ.) καὶ ὅλος δέ Χορδός (Χ.).

Π.—“Ω λαέ μακάριε, ὁ χώρα εύτυχισμένη,
καὶ τρισευτυχισμένη ἐσύ κυρά μου,
κι ὅλες ἔσεις ποὺ στέκεστε στὶς πόρτες,

δλοι οι γειτόνοι κι δλοι οι συνδημότες,
κι ἔγῳ μαζὶ μ' ἐσᾶς ἡ παρακόρη,
ποὺ ἀρώματα ἔχω βάλει στὰ μαλλιά μου,
ἔξοχα, ώ Δία! Μὰ &π' δλα πιὸ ἔξοχα εἶναι
αὐτὰ τὰ κρασοκάνατα ἀπ' τῇ Θάσο·
γιατὶ μὲς στὸ κεφάλι μένουν ὕρες,
ἐνω δλα τ' ἄλλα φεύγουν, ξεθυμαίνουν·
ῶστε, ώ θεοί, πολὺ καλύτερα εἶναι.
Κέρνα κρασάκι ἀκράτο· δλονυχτίς
αὐτὸ θά μᾶς εύφράνει, ώς θά διαλέμε
ἐκεῖνο ποὺ τὸ πιὸ μορφο ἄρωμα ἔχει.

Στὶς γυναῖκες τοῦ Χοροῦ.

Μὰ πεῖτε μου, καλές μου· ποῦ 'ν' ὁ ἀφέντης μου;
Πεῖτε μου· ποῦ 'ναι ὁ ἄντρας τῆς κυρᾶς μου;
K.—Ἐδῶ ὃν σταθεῖς, θαρρῷ θά τὸν πετύχεις.

Παρουσιάζεται ὁ Βλέπυρος.

P.—Ναί· νά τος ποὺ σιμώνει γιὰ τὸ δεῖπνο.
'Αφέντη μου, καλότυχε, μακάριε!

B.—Ἐγώ;

H.— Ναί, ἐσύ· καὶ ποιὸς σοῦ παραβγαίνει;
Ποιὸς εἶναι πιὸ μακάριος ἀπὸ σένα,
ποὺ μέσα σὲ τριάντα ἐκεῖ χιλιάδες
πολίτες εἰσαι ὁ μόνος . . . νηστικός;

K.— Εύτυχισμένος ἄνθρωπος, ἀλήθεια!

P.—Γιὰ ποῦ τραβᾶς;

B.— Πηγαίνω νά δειπνήσω.
P.—Στερνός ἀπ' δλους, μά την Ἀφροδίτη.

'Αλλὰ ἡ γυναίκα σου εἶπε νά σὲ πάρω
καὶ νά σὲ πάω μαζὶ μ' αὐτὲς τις νέες.

Καὶ χιώτικο κρασάκι ἔχει περσέψει
κι ἄλλα καλά. Λοιπὸν νά μὴν ἀργεῖτε.

Κι δσοι θεατές μᾶς ἀγαποῦνε, κι ὅποιος
κριτής δὲ ρίχνει ἀλλοῦ τὰ βλέμματά του,
μ' ἐμᾶς ὅς ἔρθει καὶ θά λάβει ἀπ' δλα.

B.—Βρὲ πές το χουβαρντάδικα ἔτσι γιὰ δλους,
κανένα μὴν ἀφήσεις ἔξω· κάλει,

ἀνοιχτόκαρδα, γέρους; νιούς, παιδάκια.

Δεῖπνο ἀνεξαίρετα ἔτοιμο ἔχει γιὰ δλους·
ἄρκει ὁ καθένας... σπίτι του νά πάει.

Ἐγώ θὰ τρέξω ἀμέσως νὰ δειπνήσω·
ἔχω εύτυχῶς καὶ τὸ δαδί, ὅπως βλέπεις.

Π.—Γιατί λοιπόν χασομερνᾶς;
Δείχνοντας τίς γυναῖκες τοῦ Χοροῦ.

Νά, πάρ τες
αὐτές καὶ τράβα. Ἐνῶ θὰ κατεβαίνεις,
τραγούδι ἔγ笳 τοῦ δείπνου θ' ἀρχινήσω.

Οἱ Ἐκκλησιάζοντες δὲν ἔχουν παράβαση καὶ ὁ ποιητὴς βάζει ἐδῶ στὸ τέλος λίγα λόγια στὸ στόμα τῆς Κορυφαίας, γιὰ νὰ ζητήσει τὴν εὐνοϊκὴ κοίση τῶν κοιτῶν τοῦ κωμικοῦ ἀγώνα, ἀφοῦ μάλιστα ἡ κωμῳδία του κληρώθηκε νὰ παιχτεῖ πρώτη καὶ ὑπάρχει κίνδυνος οἱ κοιτές νὰ μείνουν μὲ τὴν ἐντύπωση τῶν ἔργων τῶν ἀνταγωνιστῶν του.

K.—Μιὰ μικρούλα ὄρμήνια θέλω στοὺς κριτές νὰ δώσω ἔγώ·
τὰ σοφὰ οἱ σοφοὶ ἃς θυμοῦνται, κι ἃς μὲ κρίνουν νικητή,
τὰ γελοῖα, τοῦ γέλιου οἱ φίλοι, κι ἃς μὲ κρίνουν νικητή,
κι ἔτσι ἀπ' δλους, πές, προσμένω νὰ μὲ κρίνουν νικητή·
μή μου γίνει μπόδιο τὸ δτὶ πρώτος βγῆκε ὁ κλῆρος μου·
ὅλ' αὐτὰ νὰ τὰ θυμάστε καὶ κανείς σας νὰ μή βγει
ὅρκοπάτης· πάντα δίκια τοὺς Χοροὺς νὰ κρίνετε·
καὶ σὰν τίς κακές ἔταῖρες νὰ μήν κάνετε κι ἐσεῖς
ποὺ τοὺς τελευταίους θυμοῦνται μοναχὰ κάθε φορά.

Π., στὸ Χορό.

“Ωρα εἶν”, ό!

Κάτι ἀν θέλουμε νὰ γίνει, μπρός, κι εἶν’ ὥρα, ἀγαπητές,
νὰ τραβήξουμε γιὰ δείπνο.

Στὸ Βλέπυρο.

Κούνα κρητικὰ¹ κι ἐσύ

τὰ ποδάρια σου.

B.— “Ἐτσι κάνω.

Π., δείχνοντάς του τίς γυναῖκες τοῦ Χοροῦ.

Βάλε στὸ γόργὸ ρυθμὸ²
τοῦ χοροῦ κι αὐτές, ποὺ εἶν’ δλες ἀπ' τὴ νήστια ἀνάλαξ·
[φρες.]

1. Μὲ τὸ ρυθμὸ καὶ τὸ τρόπο τῶν ζωηρῶν ορητικῶν ὑπόρω³
ζημάτων.

*Ἀριστοφάνης

Θὰ φᾶνε λοιπόν. Τί θὰ φᾶνε ; Ἐδῶ ή παρακόρη ἔεστοιμι-
ζει μονορούφι—ἄν ύποθέσουμε πώς τὰ καταφέρνει— μιὰ τερά-
στια κωμικὴ λέξη ἀπὸ 78 συλλαβές, συνθεμένη ἀπὸ τὰ ὄνόματα
κάθε λογῆς φαγιῶν. Θὰ φᾶνε λοιπόν, ἀν βρεθεῖ λίγη... φάβα,
ἐπανορθώνει εἰρωνικά.

“Ο Χορὸς ἔχοντας μπροστάρη τὸ Βλέπυρο φεύγει χορεύον-
τας καὶ τραγουδώντας. Τινάζετε ψηλὰ τὰ πόδια ! Θὰ δειπνή-
σουμε !

Εὖοĩ, εὖοĩ, εὖαĩ, εὖαĩ !

ΠΛΟΥΤΟΣ

Ο ΠΛΟΥΤΟΣ είναι τυφλός καὶ γι^ο αὐτὸ τὸ λόγο είναι ὁ κόσμος γεμάτος ἀδικίες.¹ Έχουν δὲ τὸ ἀγαθὰ οἱ ἀχρεῖοι, οἱ παλαινθρώποι, οἱ συκοφάντες, οἱ καταφερτζῆδες, ἐνῷ οἱ τίμιοι, οἱ ἀπονήρευτοι, οἱ δουλευτάδες πεινοῦν καὶ ὑποφέρουν. Δὲν ἡταν πάντα ἔτοι τὰ πράγματα στὸν κόσμο.² Ο Πλοῦτος, ὁ θεὸς τοῦ πλούτου, εἶχε στὰ νιάτα του τὰ μάτια του ἀνοιχτά, ἐπειδὴ δῆμως δῆλωσε πῶς θὰ πήγαινε μόνο μὲ τοὺς δίκιους, τοὺς τίμιους καὶ τοὺς φρόνιμους, ὁ Δίας, ποὺ ἀπὸ φυόντο στοὺς ἀνθρώπους δὲν τὸ ἥθελε αὐτό, τὸν τύφλωσε.³ Ο γέρος τώρα θεὸς είναι στενοχωρεμένος ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κάμει καλὸ σὸ ἐκείνους ποὺ τὸ ἀξίζουν, μὰ ἡ τυφλότητά του δὲν τὸν ἀφήνει νὰ πάει ἐκεῖ ποὺ θέλει ἡ καρδιά του.

"Αν ὑποθέσουμε πῶς βρίσκεται τρόπος νὰ γιατρευτεῖ ὁ τυφλὸς καὶ γι^ο ἀνοίξουν τὰ μάτια του, τί κωμικὲς σκηνὲς μποροῦνε νὰ πηγάσουν ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀλλαγὴ καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν καινούρια κατάσταση; Τὸν τρόπο τῆς γιατρεῖᾶς ἀπὸ τὴν μιὰ καὶ τὶς συνακόλουθες κωμικὲς σκηνὲς ἀπὸ τὴν ἀλλή θὰ δοῦμε στὸν Πλοῦτο, τὴν κωμῳδία τοῦ Ἀριστοφάνη ποὺ παίζτηκε τέσσερα χρόνια ἔπειτ⁴ ἀπὸ τὶς Ἐκκλησιάζουσες, στὰ 388. Ως πρὸς τὴν σύνθεσή του λοιπὸν ὁ Πλοῦτος ἀνήκει στὴν κατηγορία τῶν μὲ γαλαοὴ πλοκὴ κωμῳδιῶν.

Οι Ἐκκλησιάζουσες καὶ ὁ Πλοῦτος ἀποτελοῦν μέσα στὸ ἔργο τοῦ Ἀριστοφάνη ἔνα ἔξεχωριστὸ ζευγάρι, μὲ μερικὰ ἰδιαιτερα κοινὰ καρακτηριστικὰ καὶ μὲ ἀρκετὲς διαφορὰς ἀπὸ τὶς παλιότερες κωμῳδίες καὶ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο καὶ ὡς πρὸς τὴν μορφή.⁵ Ως πρὸς τὸ περιεχόμενο, είναι ἀπλὲς δημιουργίες φανταστικῶν, οὐτοπικῶν καταστάσεων, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ διασκεδάσουν τὸ θεατὴ καὶ νὰ προκαλέσουν τὸ γέλιο, ἔξω καὶ πέρο⁶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀγώνα μὲ γιὰ τὰ μεγάλα πολιτικὰ ἢ πνευματικὰ προβλήματα τῆς στιγμῆς ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴν πόλη καὶ στὰ δποῖα ὁ ποιητής, μὲ τὴν συναίσθηση πῶς ἡταν ὄδηγὸς καὶ

δάσκαλος, ἐρχότανε νὰ δώσει τὴ λύση ποὺ πίστευε σωστή.

‘Ως ποδές τὴ μορφή, ὁ τόνος τους εἶναι γενικὰ χαμηλωμένος, τὸ ὑφος, ἔξοχο πάντα, εἶναι, θὰ λέγαμε, πιὸ κατασταλαγμένο, πιὸ νοικοκυρεμένο, πιὸ φρόνιμο, χωρὶς τοὺς πληθωρικοὺς χυμούς, τὰ ἔσπασματα καὶ τὶς ἔφυνκες λάμψεις τῆς νιότης. Τὸ τραγουδὲ τοῦ Χοροῦ, πολὺ λίγο καὶ πολὺ φτωχικὸ στὶς Ἐκκλησιάζουσες, εἶναι ἀκόμα πιὸ ἀσήμαντο στὸν Πλοῦτο. Καὶ ἂν στὶς Ἐκκλησιάζουσες ἔχουμε καὶ λίγο λυρισμὸ στὶς μονωδίες ποὺ τραγουδοῦν ἡ Γριὰ καὶ ἡ Νέα κατερρόντας τὸν ἔρωτα, στὴν τελευταίᾳ κωμῳδίᾳ δὲν ὑπάρχει πιὰ τίποτα τέτοιο. ‘Ο Χορός, ἡ οὐσία τῆς ἀττικῆς κωμῳδίας στὶς πρῶτες πηγές της, καταντᾶ νὰ μὴν ἔχει πιὰ νὰ κάμει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ χορεύει ἀνάμεσα στὰ ἐπεισόδια ἢ, δπως νὰ λέγαμε στὴ νεώτερη θεατρικὴ γλώσσα, στὰ διαλέμματα.

‘Η ἀττικὴ κωμῳδία ἔξελίσσεται μὲ δργανικὴ ἀναγκαιότητα. Βαδίζει πρὸς τὴ μέση, γιὰ νὰ φτάσει ἀργότερα, μὲ τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδραση καὶ τοῦ Εὐριπίδη, στὴν τέλη ἀττικὴ κωμῳδία τοῦ Δίφιλου, τοῦ Φιλήμονα, τοῦ Μέναντρου, ἡ ὅποια, περονώντας ἀπὸ τὴ Ρώμη μὲ τὸν Πλαῦτο καὶ τὸν Τερέντιο, θὰ καθορίσει ἔμμεσα, κι ἂς ἔχει χαθεῖ ἡ Ἱδια, τὴ μορφὴ δλόκληρου σκεδὸν τοῦ εὐδωπαῖκου θεάτρου. ‘Ο Ἀριστοφάνης, ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς κωμῳδίας, γίνεται μὲ τὸν Πλοῦτο ὁ εἰσηγητὴς τῆς μέσης.

Ο ΤΥΦΛΟΣ ΠΛΟΥΤΟΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΧΡΕΜΥΛΟΥ (1—414). ‘Ο Χρεμύλος, ἔνας Ἀθηναῖος ἀγρότης, ἀγνὸς καὶ τίμιος δούλευτής, εἶναι φτωχός. Αὐτὸς πιὰ εἶναι γέρος καὶ τὴ ζωὴ τὸν τὴν ἔξησε. Μὰ τί θὰ γίνει ὁ γιός του; Πρέπει ν^ο ἀκολουθήσει τὸ δρόμο τοῦ πατέρα του καὶ νὰ ζήσει κι αὐτὸς τίμια μὰ φτωχικὰ ἢ νὰ κυνηγήσει τὴν ἐπιτυχία καὶ τὴν καλοπέραση, δπως τόσοι ἄλλοι, μὲ τὴν ἀσυνειδησία καὶ τὴν κατεργασία; Ρωτᾶ ὁ Χρεμύλος τὸ θεὸ τῶν Δελφῶν, κι αὐτός, ἀντὶς ἀμεση ἀπάντηση, τὸν συμβουλεύει ν^ο ἀκολουθήσει τὸν πρῶτο ἀνθρωπὸ ποὺ θ^ε ἀνταμώσει βγαίνοντας ἀπὸ τὸ μαντεῖο του καὶ νὰ τὸν πάρει στὸ σπίτι του. Αὐτὸς ποὺ πρωτανταμώνει ὁ Χρεμύλος εἰν^ν ἔνας γέρος τυφλὸς καὶ κουρελής. Στὴν ἀρχῇ δὲ θέλει νὰ φανερώσει ποιὸς εἶναι, στὸ τέλος δμως ἀναγκάζεται νὰ διμολογήσει πὼς εἶναι ὁ Πλοῦτος, ὁ θεός. ‘Ο Χρεμύλος τὸν παίρνει στὸ σπίτι του καὶ, σὰν ἀνθρωπὸς ἀνοιχτόκαρδος ποὺ εἶναι καὶ χωρὶς κανένα

έγωισμό, στέλνει ἀμέσως τὸ δοῦλο του τὸν Καρίωνα νὰ καλέσει τοὺς συναδέλφους του τοὺς γεωργούς. Αὐτοὶ εἶναι ὁ Χορός.

Τί ωφελεῖ ὅμως νὰ κρατᾶ στὸ σπίτι του τὸν Πλοῦτο, ὅταν αὐτὸς ἔχει τὰ μάτια του κλειστά; Ἀξία θὰ ἔχει, σὰ γιατρευτεῖ! Καὶ ὁ Χρεμύλος ἀποφασίζει νὰ τὸν πάει στὸ ναὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ θεοῦ γιατροῦ, γιατὶ τώρα στὴν Ἀθήνα καλοὶ γιατροὶ δὲν ὑπάρχουν· ἀσήμαντη εἶναι ἡ ἀμοιβή τους καὶ γι' αὐτὸς καὶ ἡ τέχνη τους ἔχει ξεπέσει.

ΤΟ ΑΓΡΙΕΜΑ ΤΗΣ ΠΕΝΙΑΣ (415—626). Τὸ φτάσιμο στὴν κανονικὰ κατάσταση, ἀπὸ τὴν ὅποια θὰ πηγάσουν οἱ ἐλεύθερες κωμικὲς σκηνές, δὲν μπορεῖ νὰ γίνει μονομάς, θὰ γίνει κλιμακωτά, ἀφοῦ ξεπεραστοῦνε μερικὰ ἐμπόδια. Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ δυσπιστία ἐνὸς φίλου τοῦ Χρεμύλου, τοῦ Βλεψίδημου. Αὐτός, ὅταν ἀκουσει πώς ὁ Χρεμύλος πλούτισε ξαφνικά, ἔρχεται στὸ σπίτι τοῦ φίλου του παραξενεμένος καὶ ἀπορώντας ποὺ καλεῖ τοὺς φίλους του, πράμα ποὺ δὲν τὸ συνηθίζουν οἱ ντόπιοι, ὅταν τοὺς ἔρχεται ἡ εὐτυχία. Βλέποντας τὸ Χρεμύλο ἀνήσυχο—καὶ εἶναι ἀνήσυχος, γιατὶ δὲν ἔρει ἄν θὰ ἐπιτύχει ἡ θεραπεία τοῦ τυφλοῦ θεοῦ—παρεξῆγει τὴν ἀνησυχία του καὶ φαντάζεται πώς ὁ φίλος του ἔκλεψε ἢ ἔκαμε καμιὰν ἄλλη ἀτιμία. Μὰ τέλος πειθεται γιὰ τὴν τιμότητα καὶ τὴν ἀγνότητα τῶν προσθέσεων τοῦ Χρεμύλου καὶ δέρχεται νὰ τὸν συνοδέψει στὸ Ἀσκληπιεῖο.

Τὸ δεύτερο ἐμπόδιο εἶναι ὁ ξαφνικὸς ἔρχομδς τῆς Πενίας, τῆς θεᾶς τῆς φτώχιας. Πλακώνει σὰ Σίφουνας, θυμωμένη, ἀνριεμένη, τρομερή, τόσο, πού, ἂν κρατοῦσε καὶ φωτιά, θὰ ἴταν ἀπαραλλαχτῇ Ἐρινύα. Φοβεροῖςει τὸ Χρεμύλο καὶ τὸ Βλεψίδημο καὶ λέει πώς θὰ τοὺς τιμωρήσει σκληρά, ἀφοῦ ζητοῦνε νὰ τὴ διώξουν ἀπ' ὅλη τὴ χώρα καὶ νὰ τὴν ἔξαφανίσουν. Ἡρεμώντας ἔπειτα λίγο—μετάβαση ἀπὸ τὸν καρβγὰ στὸν «ἄγώνα»—κάνει τὴ δήλωση πώς θ' ἀποδείξει ὅτι ὅλα τὰ καλὰ στὸν κόσμο αὐτὴ τὰ φέρονται. Στὴν παρατήρηση τοῦ Χρεμύλου πώς τώρα ἡ ζωὴ εἶναι τρέλα καὶ κατάρα, πώς τὸ δίκιο εἶναι νὰ εὐτυχοῦν οἱ καλοὶ καὶ νὰ δυστυχοῦν οἱ κακοὶ καὶ γι' αὐτὸς εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνοίξει τὰ μάτια του ὁ Πλοῦτος, ἀπαντᾶ πώς αὐτὸς θὰ εἶναι πραγματικὴ συμφορά. Γιατὶ τὸ κίνητρο κάθε δουλειᾶς καὶ κάθε τέχνης εἶναι αὐτή, ἡ Πενία, καὶ ἀν ὁ Πλοῦτος σκορπίζει ἔτσι ἀκοπα τὸ ἀγαθά του, θὰ λείψει ἀπὸ τὸν κόσμο ἡ τέχνη καὶ ἡ σοφία, δὲ θὰ ὑπάρχει σιδεράς, ναυπηγός, ράφτης, ροδάς, τσαγκάρης, κεραμιδάς,

καθαριστής, ταμπάκης, δργοτόμος, ἀφοῦ αὐτὴ βάζει τώρα τοὺς χειροτέχνες νὰ δουλεύουν. Αὐτὴ κάνει τοὺς ἀνθρώπους ἀνώτερους ψυχικὰ καὶ σωματικά. Ἀκόμα κι ὁ Ἰδιος ὁ Δίας δὲν εἶναι πλούσιος· ἀπόδειξη ὅτι στοὺς νικητές τῶν διλυμπιακῶν ἀγώνων δίνει ἔνα κλαρι ἀγοριλᾶς καὶ ὅχι χρυσάφι.

Μὰ δὲ Χρεμύλος δὲν ἀλλάζει γνώμη. «Οὐ πείσεις, οὐδὲ ἦν πείσης» τῆς λέει καὶ τὴν ἀναγκάζει νὰ φύγει ἀπελπισμένη. Καὶ τότε ὁ Χρεμύλος, ὁ Βλεψιθῆμος καὶ ὁ Καρίωνας παίρνουν τὸν Πλοῦτο, γιὰ τὰ τὸν πᾶνε στὸν ἵερὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Η ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ (627—801). Πῶς γιατρεύτηκε δὲ τυφλὸς θεός τὸ μαθαίνουμε ἀπὸ τὸν Καρίωνα, ποὺ γύρισε πρῶτος ἀπὸ τὸ Ἀσκληπιεῖο στὸ σπίτι. Στὴ σκηνὴ παίρνουνε μέρος αὐτὸς (Κ.), ὁ Κορυφαῖος (Κορ.) καὶ ἡ γυναίκα τοῦ Χρεμύλου (Γ.).

K., στὸ Χορό.

“Ω γέροι ἐσεῖς, πού ’χετε ώς τώρα τόσες φορὲς τὸ φτωχικὸ χυλὸ ρουφήξει στὶς γιορτὲς τῶν Θησείων μὲ ψωμοκούταλα¹, τί εὔτυχισμένοι τώρα, τί μακάριοι, κι ὅλ’ οἱ ἄλλοι π’ ἀκλουθοῦν τὸν τίμιο δρόμο !

Κορ.—Λεβέντη μας, τί νέα γιὰ τοὺς δικούς σου ; Καλὰ μαντάτα φαίνεσαι πώς φέρνεις.

K.—Ο ἀφέντης πῆγε πρίμα· ὃν πεῖς δὲ Πλοῦτος, ἀκόμα πιὸ καλά· τυφλὸς ἐνῷ ἦταν, εἰδε τὸ φῶς καὶ τοῦ ἔλαμψαν τὰ μάτια. λαμπρὸς γιατρὸς δὲ Ἀσκληπιός γιὰ κείνον.

Κορ.—

“Ω χαρές ! Νά δειφωνίσω μοῦ ’ρχεται γι’ αὐτὰ ποὺ λές.

K.—Καιρὸς χαρᾶς, εἴτε τὸ θέτε ἢ ὅχι.

Κορ.—Γιὰ τὸν Ἀσκληπιό ποὺ ἔχει τὰ καλὰ παιδιά κι εἶναι φέγγος γιὰ τὸν ἀνθρωπὸ μεγάλο ὅμνο ἐγὼ βιοερὸ θά πῶ.

Βγαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι ἡ γυναίκα τοῦ Χρεμύλου.

Γ.—Τί ’ν’ αὐτὲς οἱ φωνές ; Καλὸ μαντάτο

1. Μὲ κομμάτια ψωμὶ βαθουλωμένα σὲ σχῆμα κουταλιοῦ.

μήν ̄εφτασε ; Μὲ τέτοιον πόθο, μένω
τύση ώρα μέσα, ἐτοῦτον καρτερώντας.

K.—Φέρε κρασί, κυρά μου, τρέξε, τρέξε·
νὰ πιεῖς κι ἔσυ τὸ ξέρω δά, σ' ἀρέσει·
δσα καλά, δεμάτι σοῦ τὰ φέρνω.

G.—Ποῦ ν' τα;

K.—Σ' αὐτὰ ποὺ λέω· θὰ δεῖς ἀμέσως.

G.—Μπρός, τέλειωνε λοιπόν, μὴ στέκεις, μίλα.

K.—"Ακου, ὅλες θὰ σοῦ πῶ τὶς ἴστορίες,
ἀπὸ τὰ πόδια ώς πάνω στὸ κεφάλι.

G.—"Οχι καὶ πάνω στὸ κεφάλι !

K.—Μπά ! Οὔτε
καὶ τὶς καλές ;

G.—"Οχι «ἴστορίες» ώστόσο.

K.—Στὸ ναὸ τοῦ θεοῦ ώς σιμώσαμε, ὁδηγώντας
αὐτὸν ποὺ ώς τότε κακομοίρης ἥταν
καὶ τώρα δὲ πιὸ καλότυχος στὸν κόσμο,
πήγαμε καὶ τὸν πλύναμε στὴ θάλασσα.

G.—Καλότυχος, ἀλήθεια ! Μὲς στὴν κρύα
θάλασσα νὰ τὸν πλένουν, γέρον ἄνθρωπο.

K.—Γιὰ τὸ ἵερὸ τραβήξαμε κατόπι.

Κι ἀφοῦ γλυκὰ καὶ πρόσφορα ἀγιαστήκαν
μὲ τὸ "Ηφαιιστού τὴ φλόγα στὸ βωμό,
πλαγιάσαμε τὸν Πλοῦτο, ώς εἶναι ἡ τάξη,
κι ἔπειτα πιὰ δὲ καθένας μας χορτάρι
τοίμαζε γιὰ στρωσίδι του.

G.—"Ηταν κι ἄλλοι
ποὺ πήγανε στὸ θεὸ νὰ τοὺς γιατρέψει ;

K.—Ναὶ· πρῶτος δὲ Νεοκλείδης ¹ στραβός εἶναι,
μὰ στὴν κλεψιὰ περνᾶ κι αὐτοὺς ποὺ βλέπουν·
πολλοὶ ἄλλοι, μὲ λογῆς λογῆς ἀρρώστιες.

Κι ἀφοῦ ἔσβησε δὲ κλησάρης τὰ λυχνάρια
κι εἶπε νὰ κοιμηθοῦμε καὶ, ἀν κανένας
ἀκούσει κρότο, σιωπηλός νὰ μείνει,
πλαγιάσαμε δῆλοι μὲ μεγάλη τάξη.

1. Κάποιος ποὺ ἀνακατευόταν στὴν πολιτική. Στὶς Ἐκκλησίαις σε εις ὁ ποιητὴς τὸν λέει τοιμπλιάρη.

Ἐμὲ δὲ μοῦ ἅπαινε ὅπνος· μὲ κρατοῦσε
ἄγρυπνο ἔνα τσουκάλι μὲ μπλιγούρι
σὲ κάποιας γριούλας δίπλα τὸ κεφάλι·
κοντά του νὰ συρθῶ θεϊκὸ εἶχα πόθο·
σηκώνοντας τὰ μάτια, τὸν ἵερέα
βλέπω ἀπ’ τὴν ἄγια τράπεζα ν’ ἀρπάξει
τὰ σύκα τὰ ξερὰ καὶ τὰ μπουρέκια·
πήρε δλους τοὺς βωμοὺς κατόπι σβάρνα,
κάνα γλυκὸ νὰ δεῖ μὴν εἶχε μείνει·
κι δσα ἥτανε, τὰ . . βλόγας σ’ ἔνα σάκο·
σὰν εἶδα πόσο εἰν’ ἄγιες τέτοιες πράξεις,
γιὰ τὸ μπλιγουροτσούλακο τραβάω.

Γ.—”Αθλε ! Καὶ δὲ φοβήθηκες τὸ θεό ;

Κ.—Φοβήθηκα μὴν πάει ἐκεῖνος πρῶτος,
φορώντας τὶς ταινίες του, στὸ τσουκάλι.
Μὲ δίδαξε ὁ ἵερέας του τί γινόταν.

Μ’ ἔνιωσε ἡ γριὰ ἀπ’ τὸν κρότο καὶ σηκώνει
τὸ χέρι της· σὰν τ’ Ἀσκληπιοῦ τὸ φίδι
σφυρίζω ἐγώ καὶ, χράπ, τῆς τὸ δαγκώνω.

Ἐκείνη τὸ τραβᾶ ἔχανα καὶ δίχως
νὰ βγάλει τσιμουδιὰ τυλίγεται δλη
μὲ πρίτσι πρίτσι πιὸ ἀψιά κι ἀπ’ τῆς νυφίτσας.
Ο φόβος, βλέπεις. Μπόλικο μπλιγούρι
κοπάνισσα ἐγώ τότε, καὶ χορτάτος
ἔχανάπεσα καὶ πάλι στὸ στρωσίδι.

Συνεχίζοντας δὲ Καρίωνας ἴστορει πῶς ἐμφανίστηκε ὅδος
Ἀσκληπιὸς συνοδεμένος ἀπὸ τὶς δυὸ κόρες του, τὴν Ἰασὼ καὶ
τὴν Πανάκεια.

Ἐγώ ἀπ’ τὸ φόβο κουκουλώθηκα δλος
εύτύς, κι ἐκεῖνος ἔκανε τὴ βόλτα
ξετάζοντας μὲ τάξη τὶς ἀρρώστιες.
Κατόπι, ἔνα παιδί βάζει κοντά του
ἔνα γουδάκι πέτρινο, γουδόχερο
καὶ μιὰ μικρὴ κασέλα.

Γ.—

Πέτρινη;

Κ.—

”Οχι.

δὲ λέω κι ἡ κασελίτσα δά.

Γ.—

πῶς ἔβλεπες, μωρέ, ποὺ νὰ μὴ σώσεις,
ἀφοῦ ἥσουν, ὅπως λές, κουκουλωμένος;
K.—’Ανάμεσ’ ἀπ’ τῆς κάπας μου τὶς τρύπες
γιατὶ δὲν εἶχε λίγες, μά τὸ Δία.

Καὶ πρῶτ’ ἀπ’ ὅλα βάλθηκε νὰ τρίβει
μιὰν ἀλοιφὴ γιὰ τὸ Νεοκλείδη. Τρία
κεφάλια βάζει σκόρδα ντηνιακά.

Μές στὸ γουδὶ τὰ κοπανᾶ μὲ γάλα
συκιᾶς καὶ σκιλλοκρέμμυδου, ἐνα μεῖγμα,
μὲ ξῖδι ἀπ’ τὴ Σφηττὸ στερνὰ τ’ ἀραιώνει,
τοῦ στρίβει τὰ ματόφυλλα, ώστε πόνο
νὰ νιώσει πιὸ πολύ, καὶ τοῦ τ’ ἀλείβει.
Φωνάζει ἑκεῖνος, σκούζει, κι ἔναν πῆδο
δίνει καὶ φεύγει· κι εἶπ’ ὁ θεός γελώντας:
«Κάθου ἀλειμμένος, γιὰ νὰ πάψεις πιὰ δρκους
νὰ παίρνεις στὴ λασσύναξη, ὅπως τώρα».

Γ.—Σοφός ὁ θεός μας κι ἀγαπᾶ τὴν πόλη.

K.—Κοντὰ στὸν Πλοῦτο κάθισε κατόπι,
τοῦ ’γγιξε πρῶτα πρῶτα τὸ κεφάλι
καὶ μ’ ἔνα καθαρὸ λινὸ πανάκι
τοῦ σφιούγγιξε τὰ βλέφαρα. Ἡ Πανάκεια
τὸ πρόσωπό του κι ὅλο τὸ κεφάλι
μὲ πορφυρὸ τοῦ σκέπασε τουλπάνι.
‘Ο θεός ἔπειτα σφύριξε καὶ δύο
πελώρια φίδια ἀπ’ τὸ ναὸ πηδήξαν.

Γ.—Ω θεοί!

K.— Χωθήκαν ἥσυχα ἀπὸ κάτω
ἀπ’ τὸ τουλπάνι καὶ—ἔτσι μοῦ φαινόταν—
τοῦ γλείφαν τὰ ματόφυλλα· κι δῆῃ ὄρα
κάνεις ἐσύ νὰ πιεῖς δέκα κοτύλες
κρασί, κι ἀκόμα σὲ πιὸ λίγη, ὁ Πλοῦτος
μὲ δλάνοιχτα, κυρά, ἐσηκώθη μάτια·
ἀπ’ τὴ χαρά μου ἔγώ χτυπῶ τὰ χέρια
καὶ ξυπνῶ τὸν ἀφέντη. Θεός καὶ φίδια
ἄφαντοι ἔγίναν μὲς στὸ ναὸ του ἀμέσως.
“Οσοι πλαγιάζαν πλάι στὸν Πλοῦτο νὰ βλεπες
πῶς τὸν φιλοιδοσαν, κι δλη νύχτα μάτι

δὲν ἔκλεισαν, ὥσπου ἔφεξε πιὰ ἡ μέρα.
 'Εγώ τὸ θεό πολὺ διξιλογοῦσα
 ποὺ χάρισε γοργά τὸ φῶς στὸν Πλοῦτο
 καὶ ποὺ ἔχει ἀποστραβώσει τὸ Νεοκλείδη.
 Γ.—'Αφέντη θεέ, μεγάλη ἡ δύναμή σου!
 Μὰ ποῦ εἶν' ὁ Πλοῦτος; Πέξ μου.

K.— Εἶναι στὸ δρόμο.

Μόνο ποὺ γύρω του ἦταν πλῆθος κόσμους.

"Οσοι ἦταν πρῶτα τίμιοι καὶ εἶχαν λίγο
 βιός, τώρα ἀπ' τὴ μεγάλη τους χαρὰ
 δῆλοι τὸν χαιρετοῦσαν, τὸν φιλοῦσαν·
 κι δοσοί ἦταν πλούσιοι κι εἶχαν περιουσίες
 ἀποχτημένες μὲ δχι τίμια μέσα
 κατσούφιαζαν καὶ ζάρωναν τὰ φρύδια.

Μὲ τὰ στεφάνια οἱ ἄλλοι στὰ κεφάλια,
 μὲ γέλια τὸν ἀκλούθασαν καὶ μὲ ζήτω.

καὶ ρυθμικά, δπως πρόβαιναν, κροτοῦσαν
 τῶν γέρων τὰ στιβάνια. Μὰ δῆλοι ἀντάμα
 σχηματίστε χορούς, χοροπηδᾶτε·
 γιατὶ κανείς, στὸ σπίτι σὰ γυρνᾶτε,
 δὲ θά σᾶς λέει πῶς . . . τέλειωσε τ' ἀλεύρι.

R.—"Ω ναί, μά τὴν Ἐκάτη, κι ἐγώ θέλω
 νὰ σοῦ φορέσω, γιὰ τὰ συχαρίκια,
 στεφάνι ἀπὸ . . . κουλούρια.

K.— Κάν' το ἀμέσως,
 γιατὶ στὴν πόρτα, νά, κι οἱ δυὸ σιμώνουν.

Πραγματικά, ἔρχεται ὁ Πλοῦτος, μὲ μάτια ποὺ λάμπουν,
 καὶ ἀμέσως ἔπειτα καὶ ὁ Χρεμύλος. Τοὺς ὑποδέχεται ἡ Χρεμύλαινα.
 "Ο Πλοῦτος λέει πὼς ντρέπεσαι ποὺ ὥς τώρα πήγαινε
 μὲ παλιανθρώπους καὶ δηλώνει πὼς θ' ἀλλάξει ταχική.

ΟΙ ΚΕΡΔΙΣΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΧΑΜΕΝΟΙ (802—1096).
 Τώρα ἔρχονται οἱ συνέπειες ποὺ φέρνει ἡ καινούρια κατάσταση,
 ἀρχίζουν δηλαδὴ οἱ ἐλεύθερες κωμικές σκηνές. Παρουσιάζεται
 πρῶτα ὁ καλὸς ἀνθρώπος, ὁ Δίκαιος, συνοδεμένος ἀπὸ ἕνα παιδί
 ποὺ κρατᾷ ἔνα παλιὸ πανωφόρι κι ἔνα ζευγάρι παλιοπάουτσα.
 Θέλει νὰ τ' ἀφιερώσει στὸν Πλοῦτο ἀπὸ εὐγνωμοσύνη. "Ο Δίκαιος
 ίστορεῖ τὴ ζωή του. Τὴν περιουσία ποὺ εἶχε κληρονομή-

σει τῇ σπατάλησε εὐεργετώντας ὅσους φίλους του εἶχαν ἀνάγκη καὶ πέρασε ἔπειτα χρόνια πολλὰ μέσα στὴ φτώχια καὶ τὴ στέρηση. Τώρα, μὲ τὸ ἄνοιγμα τῶν ματιῶν τοῦ Πλούτου, ξανασυνῆρθε.

"Ἐπειτ' ἀπ' αὐτὸν παρουσιάζεται ὁ Συκοφάντης, συνοδεύμενος ἀπὸ ἕνα μάρτυρα. Αὐτὸς θρηνεῖ καὶ διαμαρτύρεται, γιατὶ ἡ καινούρια κατάσταση δὲν τοῦ συμφέρει. Τί δουλειὰ ἔκανε ὃς τώρα; Ξενογνοιαζόταν, παρακολούνθοισε τοὺς ἄλλους, ἔκανε καταγγελίες καὶ μ' αὐτὸν τὸ τρόπο καλοπεροῦσε. Τώρα ὅμως ποὺ δλοὶ οἱ καλοὶ ἀνθρωποὶ ἔχουν τὸν τρόπο τους, δὲν τοῦ παρουσιάζονται εὐκαιρίες γιὰ νὰ ἔξασκήσει τὸ ἐπάγγελμά του. Οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ καθέται ἥσυχος· αὐτὸς δὲν εἶναι . . . πρόβατο. Καὶ ἄλλη τέχνη δὲν μπορεῖ νὰ μάθει. "Ο Χρεμύλος καὶ ὁ Καρίωνας τὸν κοροϊδεύονταν καὶ τὸν διώχγουν.

"Άλλος δυσαρεστημένος ἔπειτα. "Η πλούσια ἐδωτεμένη γριά. "Ερχεται φτιασιδωμένη, μὲ φόρεμα ποὺ θὰ ταίριαζε σὲ νέα κοπέλα, καὶ μιλεῖ μὲ μεγάλη λεπτότητα καὶ εὐγένεια, μὰ καὶ μὲ κάποια κωμικὴ προσποίηση. Ποιὸ εἶναι τὸ παράπονό της; Είχε ἕνα νεαρὸ φίλο, δύμορφο καὶ βολικό. "Αν τὸν παρακαλοῦσε γιὰ τίποτα, τῆς τὸ ἔκανε «κοσμίως καὶ καλῶς». Κι ἐκείνη πάλι δὲν ἦταν ἀχάριστη. Δὲν τῆς ζητοῦσε δὰ καὶ μεγάλα πράματα. Εἴκοσι ἀστημένιες δραζμές γιὰ νὰ πάρει ἴματο, ὅχτι, γιὰ νὰ πάρει παπούτσια· λίγες δραζμές πότε πότε γιὰ κανένα «χιτώνιον» ποὺ χρειάζονταν οἱ ἀδερφάδες του, γιὰ κανένα «ἱματίδιον» ποὺ ἥθελε ἢ μητέρα του· κάπου τέσσερεις μεδίμνους σιτάρι. Κι αὐτὰ πάλι ἀπὸ . . . ἀγάπη, γιὰ νὰ τὴ θυμᾶται, καὶ ὅχι ἀπὸ ἀπλῆστια. Τώρα ὅμως, ὁ σιχαμένος, ἄλλαξε καὶ δὲ θέλει πιὰ νὰ τὴν ξαναβλέπει.

"Ο Χρεμύλος μπαίνει στὸ νότιμα. "Ο νεαρὸς ἦταν φτωχὸς καὶ εἶχε ἀνάγκες. Τώρα ὅμως, μὲ τὴν καινούρια κατάσταση, πλούτισε καὶ αὐτός. "Ισως, θὰ λέγαμε ἐμεῖς, νὰ μὴν τοῦ ἄξιζε καὶ πολὺ ἔπειτ' ἀπὸ τὴν ὃς τώρα διαγωγὴ του, φραίνεται ὅμως πὼς ὁ Πλούτος τὸ ἀμάρτημά του δὲν τὸ θεώρησε καὶ πολὺ βαρύ. Πλούτισε λοιπὸν καί, ἀφοῦ πλούτισε, δὲν τοῦ ἀρέσει πιὰ . . . ἡ φακή.

Δὲν ἀργεῖ νὰ ἐμφανιστεῖ καὶ ὁ νεαρός. Εἶναι μισοπιωμένος, κρατάει ἀναμμένο δαδί, σημάδι πὼς πάει σὲ κάποιο φαγοπότι, καὶ ἔνα στεφάνι, ποὺ θέλει νὰ τὸ ἀφιερώσει στὸ νέο θεό ἀπὸ εὐγνωμοσύνη. Στὰ παράπονα τῆς παλιᾶς του φίλης, ἀπαντᾶ μὲ

σκληρὴ εἰρωνεία καὶ μὲ ἀρκετὴ προστυχία καὶ δὲ θέλει νῦν ἀκούσει τὸ Χρεμύλο, ποὺ τοῦ λέει πώς, ἀφοῦ τοῦ ἄρεσε νὰ πίνει τὸ κρασί, πρέπει τώρα νὰ πιεῖ καὶ τὸ κατακάθι. Μὰ ἡ γριὰ δὲν ἐννοεῖ νὰ τὸν ἀφήσει καὶ κολλάει ἀπάνω του σὰν πεταλίδα.

Ο ΠΛΟΥΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΟΙ (1097—1209). Καὶ τέλος ἔρχεται ἡ σειρὰ τῶν θεῶν. Ἡ ἀνάβλεψη τοῦ Πλούτου ἔφερε ἀναστάτωση καὶ στὶς δικές τους τάξεις. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι τοὺς πρόσφεροναν θυσίες, γιὰ νὰ τοὺς δώσουν πλούτη, ἀφοῦ δῶμας τώρα ἔχουν τὸν Πλούτο ποντά τους, ποιὰ ἡ ἀνάγκη νὰ θυσιάζουν; Καὶ οἱ θεοὶ χωρὶς θυσίες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι νὰ τοὺς κλαῖς. Φτάνει στὸ σπίτι τοῦ Χρεμύλου ὁ Ἔρμῆς, φοβισμένος καὶ ταπεινωμένος. Θυμάται τὸν ἄλλοτινὰ καλὰ καὶ κλαίει. Εἶναι πρόθυμος νῦν αὐτομολήσει ἀπὸ τοὺς θεούς, ἀρκεῖ νὰ τὸν δεχτεῖ στὸ σπίτι του ὁ Χρεμύλος, γιατὶ «πατρίς ἐστι πᾶσος» λνῦ ἀν πράττῃ τις εῦ». Τὸν δέχεται ὁ Χρεμύλος καὶ τοῦ δίνει μιὰ κάποια θέση μέσα στὸ σπίτι του.

«Ἄν πεινοῦν οἱ θεοί, πεινοῦν καὶ οἱ Ἱερεῖς τους, γιατὶ φυσικὰ καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὶς θυσίες τῶν ἀνθρώπων περιμένουν. Στὸ σπίτι τοῦ Χρεμύλου καταφεύγει ὁ Ἱερέας τοῦ Σωτῆρα Δία. Ὁ πονόψυχος Χρεμύλος τὸν δέχεται καὶ αὐτόν.

Τέλος γίνονται οἱ ἑτοιμασίες γιὰ τὴν ἐγκαθίδυση τοῦ Πλούτου ἐκεῖ ποὺ ἥταν στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, στὸν διπισθόδομο τοῦ Παρθενώνα. Βγαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Χρεμύλου ὁ Πλούτος. Τὸν ἀκολουθεῖ ἡ γριά. Σχηματίζεται ἡ πομπὴ ποὺ θὰ συνοδέψει τὸ θεὸν στὴν Ἀκρόπολη. Καὶ ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Χορὸς τραγουδώντας.

Οἱ θεατὲς ἔζησαν γιὰ λίγη ὥρα μέσα σ' ἓνα ὠδαῖο ὅνειρο. Τώρα θὰ γνωστούν στὰ σπίτια τους νὰ συνεχίσουν τὴν καθημερινή τους βασανισμένη ζωή.

Τ Ε Λ Ο Σ

===== ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ =====

	ΣΕΛ.
Ο ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ	7
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ	10
ΑΧΑΡΝΗΣ	13
ΙΠΠΗΣ	37
ΝΕΦΕΛΑΙ	57
ΣΦΗΚΕΣ	75
ΕΙΡΗΝΗ	97
ΟΡΝΙΘΕΣ	115
ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ	135
ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΑΖΟΥΣΑΙ	155
ΒΑΤΡΑΧΟΙ	177
ΕΚΚΛΗΣΙΑΖΟΥΣΑΙ	199
ΠΛΟΥΤΟΣ	211

==== ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ =====

(“Ο πρῶτος ἀριθμὸς δείχνει τὴ σελίδα, ὁ δεύτερος τὴ σειρά, τὸ κ. σημαίνει «μετρώντας ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τῆς σελίδας».)

Τὸ λόθιος	Τὸ σωστὸ
8, 2	τὴν ἄνθρωπο
22, 2	κολλιτσίδα.
24, 6 κ.	466
27, 1 κ.	κόσμο.
30, 2	μὲ τὶς ἀπρεπες
40, 16 κ.	γιὰ τρέξε
45, 2	Γράμματα
65, 17	τοὺς ἴδιους. τοὺς Λόγους
83, 4 κ.	ἄκουσε
87, 2 κ.	φοβερίζουν
87, 1 κ.	τῇ-
91, 1 κ.	1
97, 5 κ.	ἄνοιξε
101, 6	ξεπερνοῦσαν.
163, 1 κ.	χορταροῦ.
198, 1 κ.	διαφορετική.
206, 19	γιὰ νὰ δοῦμε

024000020125

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής